

ગુલશન.

Gulshan.

પુસ્તક ક્ર. ૬૬.)

અક્ટોબર ૧૯૧૫ ની

આંક ૧૦.

સાંકળ્યું.

નંબર	વિષય	લેખક—	પાન.
૧	આ તમારે કાળે	અધિપતિ	૧૦
	મંજીપુરના મહેરામણ	કવિ ભવાનીશંકર	૧૧
	ઝેલે કાલીસ	ડેઝી બેલ	૧૭
	દાણુ સરસ	દીના	૨૧
	સિનેમાંડું સંકટ	હરમીસ	૨૮
	જર્મન જસુસ નં ૦ ૧	લાગદ્યા	૩૧
૨	I hang my head in shame		૪૫
૩	The Empire's Prayer	T. J. Desai	૪૮
૪	ચિત્ર વિચિત્ર	બોલો ડોલો	૫૦
૧૦	ઈશ્રામી માથું મિસન.	રૂપાબાઈ રૂપાડી	૫૩
૧૧	જસ હું તો છું મારા ખોદાને હસ્તક.	પુરશેદ	૬૯
૧૨	કુખ! તેણે ને સુખ તેણે	હરમીસ	૭૦
૧૩	મેદુલાની મધુમધુ	લલિત	૭૧
૧૪	ધન્ય ધન્ય પડી બીજની	કવિ ભવાનીશંકર	૭૨

આ તમારે કાળે.

ગયા અંકમાં હું જણાવી ગયો છું કે “આ નાતીજ કલમથી એક ઐતિહાસિક વાત્તા આપતા અંકથી યશ કરવામાં આવશે” પચણુ કાંઈ જાણી શકેલા આત્મજીવે જેથી હાથ લે દારણ કે તે આપડા નીકળે તો મોટી સફરે પછુ રસ્તામાં સગાં વહાલાંઓ એટલાં મદદમાં કે મોટી ખજાણી પાછું આવવું પડ્યું, હું નવી વાત્તા યશ કરવાના વિચારમાં હતો તે સલામમાં તો કવિરાજ ભવાનીશંકરના “મણીપુરના મહારાજ” આવી પુગ્યા. મદારાજને જેવા ને પીછાડવા ને ખુશી ને મારે જગ્યા કરી આપીને નવી વાત્તા પર દાઢને દાજ શીશાઈ સુવાળ્યું.

કવિરાજ ભવાનીશંકર ને ગુલશનનાં વાંચકો અંજણુ નથી. કાલિયાવાડના આ પુરાણુ અને જાણીતા, માનિતા કવિરાજની સાદિત્ત સેવા આ નાતીજ કલમ પાગળમાં હીંચકા રૂઢી ખાતી ન દરે તે આગમજની યશ યશ કુલેલી હતી. મરદુમ મીંઠ બેરામજી મલગારી આ કવિરાજની વાત્તાઓ પર એટલા જવા ખુશ હતો કે તેમણે કવિરાજ ને વાત્તાઓ લખવાનો આજ્ઞા કર્યો હતો પણ “છેલેલું બોર” વાળી આ જાંઠી કેવી લકડેકા લઈ સમાન છે તે તો “જસ પર ખીતા ખીતી હો” વેલીજ જાણે.

કાલિયાવાડના ઈતિહાસ પર આ વાત્તા કાંઈક નવીન ઉજવાણું નાંખશે, યશઆત ને વળનોથી યજ છે તે મુંદર છે અને ધીરે ધીરે વાત્તાનો ખરો રંગ જામી ગુલશનની, અનેક ચાહુ વાત્તાઓ કરતાં ને સ્ત્રીકે ખાન ખેંચતારી યજ પારો એવી અને સંપૂર્ણ આઠા છે.

આ માસિકને જડમાં તોડ બાપાથી જેમ નિરાણું રાખ્યું છે તેમ ચીનાવલી પારસી બાપા થી તો તેને ખાસ દુરજ કરેલું છે. કવિરાજ મજાલીશંકરની સાદી અને સહેલી બાપા આજ વાંચકોને મદદ કરતાં હશે. આવાં આવ નાર નથી.

આ અંકથી યશ યજે જર્મન જસસ તમોને જર્મન કલ્પકોનાં જનકે બોપાળાં ખનાવી આપી જર્મનીની હંઝાંક તરફની લાગણી અચુક આકારમાં ખતાવી આવશે. આ વાત્તાઓમાંની વિમતો દરેક અંકમાં તમોને આજ્ઞા કરશે. દરેક અંકમાં સંપૂર્ણ, નવી વિગતોજ આવશે.

બહેન રૂપાબાઈ રખાડી જણીતાં લેખક છે. મણીનીના કુનેદખાજ પારસી બાપુ લેખકોમાં ના એઓ એક છે. એઓ બહેનની આં મરીખડાં માસિક તરફ ખજૂ મમતા છે. એઓની મુંદર કલમથી દરેક અંકમાં જાદુજ અમલપના વિષયો પ્રગટ યનાર છે એમ જણાવતાં ખુશી ઉપને છે.

આવતા અંકથી બધા માણ સસેકા તીન પાડે પેનાની ઉગળ અંકી પારસી બાપુ હુપીન ની કાળાં જાણી આજ કરનાર છે. જાજ મીંઠ ગ્રીંચકરવ ને. દેશાઈ બેરીસ્ટર સાહેબ દરેક અંકની મુંડીચ કલમ તપાસનાર છે. આ કવિરાજ દરેક અંકમાં ગુલશનના ચાહુ ચાર કવિરાજને નિયમિત લાગરી આવશે. કુંઈ વાત્તાઓ અને ખીજા પરચુરણુ શ્રેણે સાથે આ અંકની દન પર દરેક અંક પ્રગટ થશે. બધા, દવે એથી વધુ શું જોઈએ છે ?

“મણીપુરના મહારાજ”

(હિન્દુ રાજ્યસ્તાનનો જુનો રંગ.)

(નવલકથા.)

નાર—કવિ ભવાનીરાંદર નરસિંહરામ.

નવલકથા ૨ હું.

“સ્વતંત્રતાનો સુષોદય.”

સદિ સૌદર્શતાની શોભાથી ને જર જવાહી-
રની અપુટ ખાજોથી જામેલા, અનગળ ખળ-
નાથી ને અલૌકિક બનાવોથી હિન્દુ જૂમિને વિશે
આશ્ચર્યપ્રમાણનારા, તથા ઇશ્વરી પ્રસાદથી આશિ-
ર્વાદ પ્રાપ્તેલા શ્રી સૌરાષ્ટ્ર દ્વિપકલ્પની સ્વતંત્ર
જુમિએ અનેક તરેહના રાજ્ય રંગો દર્શાવ્યા છે,
અને તે રાજ્યરંગો શક્તિ-કવિ-પંડિતોની રસમય
કલમથી કવિતામાં કથાયા છે. ઇતિહાસ વેત્તા
ઓએ ઇતિહાસરૂપે અમર કર્યા છે, અને એ ચિત્ર
વિધામાં ચતુરાણ બતાવનારા ચતુર ચિતારાઓએ
ચિત્ર રૂપે પ્રકાશ કર્યા છે, સૌરાષ્ટ્રીઓના વીરત્વ
પ્રજ્વાલી કથેલી કથાઓ તથા ભાટ ચારણોએ
શૂરવીર, ધર્મવીર પુરુષોના શૂરાતનના ઉચ્ચ
સૂરમાં સ્લહારેલી કવિતા અને કવિતેલા પ્રકાશ
આને પણ સુરાષ્ટ્ર જૂમિની ખંડખચડી ટેકરી-
ઓ, ઉચ્ચ શિખરોથી દિપાવમાન ગયેલા કુંગર
પહોડોથી ઉડી અને અધારી ખીણોમાં અનેક
પથ-પંખિઓ યજ્ઞરવ કરી રહ્યા છે, નિર્દોષ
મૃગમાં અને સસલાં વિગેરે પશુઓ નિર્ભય

જાતીને ઝરણાં અને નહિનાળાંપર નાચતાં કુહતો
ફરે છે, તે અરણ્યોમાં, ખાડા જંગલોમાં કાનના
પાંદા સાથે અયગ્રાખને અવાપિ પયત, મલ્લુતર
આપે છે.

સૌરાષ્ટ્ર એ દેવિભૂમિ છે. મહાભારતના
છવનરૂપ ભગવાન શ્રી કૃષ્ણની ઉત્તર અવસ્થાનું
નિવાસ સ્થાન-ઘોષ સાધુઓનું નિર્વાણ સ્થળ,
જૈનતિર્થંકરોનું મોક્ષ પ્રાપ્તિ, ભાવીક શિવ, વિશ્ણુ,
મકત જતોનું વિરામ સ્થાન અને રણસંઘ્રામને
વિશે સદાયકાળ આસક્ત એવા ધીરવીર ક્ષત્રિ-
ઓનું વિરતપણું દાખવવાનું શ્રી સૌરાષ્ટ્ર રણ-
સ્થળ છે.

રાજ્ય રંગોના વિવિધ ફેરફાર આ દૈવ્ય
ભૂમિએ જોવા છે, જાણવા છે, અને અનુભવવા
પણ છે.

સ્વતંત્ર હવાનું પાન કરીને સ્વતંત્રમાં ઉછરીને
પરિપક્વ થયેલા ન્હાની મોટી રાજ્ય સત્તા ધરા-
વનારા સંસ્થાનોના સરદારો કિશોરો, રાજા, કા-
કોરો અને તાલુકદાર, નગીરદારો અરસપરસની
સ્પર્ધા ધરાવતાં અને પોત પોતાની સરસાઈના
ગીતો ગાઈને એક બીજા વચ્ચે સ્વતંત્રતા દાખ-
વતા હતા. પોતપોતાની નગીરોનું ક્ષણ કરવા-

ને બહાને પોતપોતાની હદમાં રહના બહોલા કિલ્લાઓ અને ગઢો ખાંધતા હતા; અને એ પ્રાચીન કાળના કિલ્લા અને ગઢોની અંદર બરાબર પોતાના પૂરવળેના પરાક્રમેની કથા કહાણીઓ ચારણો અને સોદોના મુખથી અપહ્ન કરતા અને વિજયી પર્વ-રોકણો-તહેવાર પર શરવિર પૂરવળેના મથા ફિતનના ગીતો સ્વતંત્રતાની પ્રમારીમાં ગાતા હતા. રજપૂતોથી આ પોતાના લોકો તનુને બાળપણથી જ રણશરા બનાવવાનું શિક્ષણ આપવામાં પોતાના કાળ નિર્ગમન કરતી, અને તેમને પુરુષોના કાનમાં મશગીતોના ગાન અવશ્ય કરાવીને પારણામાં પોદાવવાને પ્રયાસ કરતી હતી. ધેર ધેર સ્વતંત્રતાના મધુમાં ગીતો ગાવાતાં, રમતો પથ એવીજ શરીર ખીસવણીની રમતો, અને વાજો પથ કાઢી દર દરખારમાં રાજ્ય રંગને સોઢાવે, સ્વતંત્રતાને હાથે, મનના જુસ્સાઓને સ્ફુરારે એવાં રહવાર સાંજ વાજતાં હતા.

આ ન્હાના ન્હાના કાઠિ-કોકોરોનાં સંસ્થા-રચાવિનતામાં બાંધી રાખવાને માટે-મુખ્યત્વે માન જળવી રાખવાને માટે ઐક્યતાની સાંકળ હતી. એ સાંકળે કરીને સમગ્ર સંસ્થાનો આકૃત કાળે બાંધાઈ રહેતાં, બંધાઈને મમે તેવા બળવાન યુગ્મોનું બળ તોડી શકતાં, પણ તે છતાં સ્વતંત્રતાની પ્રમારીમાં આ સ્વતંત્રપણ રિપકારી બેઠેલાં સંસ્થાનો વચ્ચે વારમવાર વિનો કારણે વિગ્રહ ઉઠેતા ને તેમાં સેકડે વીર પુરુષોની ધાત યતી હતી. પારાથી શવ-સરકારને-ફુરસો બોગવનારા કોકોરોના વિગ્રધથી રજપૂતોનું કિમ્તી રક્ત વહેતું હતું ને આવી દાંથીએ દાંથીની સંઘર્ષમાં ઝાડનો-પ્રખનો પણ પાણું વળેતા હતા.

સ્વતંત્રતાને અહેનિય આદનારા, ક્ષત્રિઓને જીતવા, મુદાસમાં, સોગંદી, અને વાળા એએજ આ કાળે જીતીને ગરાથીઆ રહ્યા હતાં. આવા,

ધરમાર, કાઠિ, ગોહેલ, જોડેજા, વચ્ચેજ સૌરાષ્ટ્રી-રજિય સંતાં બોહા-વધતાં પ્રમાણમાં વહેંચાયેલી હતી. આ વહેંચાયેલી રાજ્ય સંતા છતાં આક્ષરો સંસ્થાનો, ગરાથીઆ, જંગીરવારા, પુરેસિ કલ્લાની વેળાએ-પરપર ઐક્યતાની સાંકળથી બંધાઈ જતા અને એ બંધાઈ ગયેલી વીર પ્રજા સામટા પણ વડે કરીને ભલભલા સ્થિતિમાં યુગ્મોના હજ કટકને બાંધી-પરાધીન કરવાને સર્વજન સાવધાનને ચક્રિતવાન યતી હતી.

જો બુધિ વિષે પોતાનો જન્મ થયો, ને બુધિ પોતાનું અને પોતાના કુટુંબીઓનું જીવનથી મરણ પર્વત માતાની માફક પામણ પોપણ કરતી, ને બુધિ વિષે અંતઃકાળની સુખ નિન્દા લેવાને શપ્ત કરવાનું હતું. એ બુધિ પોતાની મનુષી સમાન માનીને તેનું રક્ષણ કરવું એ પોતાનો પરમ ધર્મ છે, એમ એ કાળના ક્ષત્રિઓ માનતા અને નિજા પ્રજા જનને મનાવતા હતા. જે જનુનીનાં પવિત્ર બોળામાં હજારો ભાષો શરવિર ક્ષત્રિઓ બાળપણથી મરણ પર્વત-ખેલતા, ખુદતાને બોળા પર બેસીને ખેલવાનો, રમવાનો વિદેથી જનોને હક ન હોતો, એ હકતો તેના બળવાન બાળકોજ બોગવવાને હક દાર હતા, અને તેથી એ હકનું બળત્વારીથી રક્ષણ કરવાને સૌરાષ્ટ્રના ક્ષત્રિવીરો સામર્થ્યવાન હતા. અને તેને લીધેજ મમે તેવા બળવાન વિદેશી રાજા — મુદારાજાઓ, ક્ષત્રિઓની ઊપકારી-વીર આતાં — સૌરાષ્ટ્ર બધી દ્રષ્ટિ કરવાને અસમર્થ હતા.

આ સૌરાષ્ટ્રની બુધિની સ્વતંત્રતાને સ્વેચ્છિય હતાં. પીર પીરે જાળ બળે કરીને મધ્યાનકાળે પણ ધધો હતો અને હવે સ્વતંત્રતાના સોનેરી ગળાં ગળાં યંત્રો સુધીની પશિમ બાણીનાં દેવી દરવાજામાં સામ્ય થવાના સમયની પણ તેપારી થવા મંડી હતી.

સર્વસ્તિ યતો હતો. આકાશમાંથી પીળારંગના રંગ સોનેરી કિર્ણો મણીપુરની સરદારપરના વિશાળ ક્ષેત્રમાં પડવાના ચિન્હો પ્રકટા દેખાતા હતાં. એ પશુ પ્રાણીપક્ષીનો વિચિત્ર એક છે. અલૌકિક રંગ છે.

મકરણ ર હતું.

“સ્વતંત્રતાનો સંધર્શિત.”

સૌરાષ્ટ્રના નૈઋત્ય કિણ્વના “કિનારા પર આવેલું, ગગન સાથે વાતો કરતા ચિતળ ગિરિ-રાજની” ફળકુંપ અને વિશાળ ખીણમાં “મણીપુર”. આવેલું હતું. એ “મણીપુર” આબાહીમાં અને મજબૂતાઈમાં પીળા કાંઠે કિસ્સાઓ કરતાં વિશેષ મજબૂત અને વિખ્યાત હતો. તે પરમાર વંશના પાવતપ્ત હતું. એક પરમાર હંડના પાવતપ્ત તરીકે નહીં, ધધા રાજ્યારને કળા કૌશલ્યતાની આશ્રયતાને ઉચ્ચ પાલક વડે નહીં પ્રવૃત્ત તેના પરાક્રમી પરમાર પૂર્વજોના પરાક્રમથી નીચી પ્રખ્યાતી પામ્યું હતું. એ પ્રાચિન કાળની પ્રખ્યાતી આજ કાલની પેઢે સરદારની વાહવાહ કરવાથી અથવા એકાદ ચળકતો આંદ્ર મેળવવાથી મળતી નહોતી, પરંતુ રથના મેદાનમાં હજારો પરાક્રમી યોધાઓને દરાવવાથી, પ્રભુ પિતાની પેઢે લાલન પાલન કરવાથી અને જાતી સુખ વિલાસના ભોજ આપવાથી પ્રાપ્ત થતી હતી, અને એવી અણ્ય પ્રતિનાં મહોગાન સૌરાષ્ટ્રની મંદમંદ હવા બેઠીને આસપાસની ભૂમિમાં શ્રવણ થતાં હતા.

“મણીપુર” ની સ્વતંત્રતાનું ભગવું નિધાન સૌરાષ્ટ્રની સ્વતંત્ર-ચિતળ હવામાં ફરકતું હતું, અને એ ભગમાં નિધાન નીચે કુળવાન કાંઈ સરદારો, જાગીરદારો, અને કુરાઈ કરનારા હારો પોતાના કુળની લાજ રાખવાને અછત પરાક્રમ સામ્રવાને કરેક પળ હાજર રહેતા, રક્ષણ કરતા, યત્નુઓને સંહારતા, ને રથ સંઘામમાંથી પ્રાણીકાળે પશુ પાછી પાની ભરતા

ન. દોતા. ઐક્યતાથી એનાં વીર પરાક્રમથી અને આવી સ્વતંત્રતાની લાગણીથી “મણીપુર” ખીણ કાંઠે સંધર્શિત, પર સરદારી, ભોગરી થક્યું હતું, તેના ત્યાગના જાગીરદારો, ભાવનો અને કોકોરો, તેની તાજેદારી સ્વાધિનતા રિવડા રતા, સંકટમાં સ્થાય થતા, અને ખીણ મન માનતી મદદ કરવાને સર્વકાળ જાંધાએલા સમજતા હતાં. આ સર્વોપરી સન્તા “મણીપુર” ના છેલ્લું સરદાર “જલમસિંહજી” ના સમય સુધી સૌરાષ્ટ્રના આ છેાંથી ખીણ છેડા સુધી એક સરખી સર્વત્ર રમણે જાગી હતી. આ સ તા જમાવવાને, જમાવીને એક સરખી આજ રાખવાને “જલમસિંહજી” ના બાદને બહુ બહુ બળ પતાવવું પડ્યું હતું, જંગલી લડાયક જાતોને જોર કરીને તેમના જોર ભૂમ જડ મૂળમાંથી હાથે દન કરવામાં “મણીપુરના સરદારે” બહુ જામરદી જણાવી હતી. છુટારાઓને, પાક પાકુઓને, અને એરોજ ખીણ ત્રાસદાયક ટોળાંઓને, તીડની માફક વિખેરી નાખવામાં લાપક બળ વાપર્યું હતું. અને પ્રજાના જન માલતું સંરક્ષણ કરવામાં તેણે સરદાર પોતાની સમજ શક્તિને ઉદારતાથી વ્યય કીધો હતો. આજ ઉદારચિત્ર વાળા શરરીર જોધાના સમયમાં સ્વતંત્રતાનો સંધર્શિત થયો હતો. સંધર્શિત થઈને તેની ધુવાંવરયામાં મધ્યાન કાળ-મધોર થયો હતો, અને તેના સ્વર્ગવાસની-શરીરનાં જીર્ણો જની વેળાએ તેના સંસ્થાનનો સ્પર્શિત પશુ થયો હતો. તે એક છેલ્લો દિવસ હતો. છેલ્લી પ્રમાતના સોનેરી કિર્ણો “મણીપુરની” સ્વતંત્ર ભૂમિ પર પડ્યાં હતાં. છેલ્લી મજાનનો સંધર્શિત માથે આપ્યો હતો, તપ્યો હતો, તપીને તેના કકડતા તાપે આતી ચોર પાપીને બળ સરખા કુદ જતો ને તપાવ્યા હતા. તે એક છેલ્લી સંધ્યા હતી. સ્વતંત્રતાનો સ્પર્શિત કાળ હતો. યાની જતોને સ્વપ્નું હતું. જે સ્વપ્નામાં, જે સ્પર્શિતમાં જે સંધ્યાકાળમાં જોમતી નહિને જાગીર પ્રવાહ બ.

જા બળ વધન કરી રહ્યા હતા. શિંતળ સુગંધી મંદ મંદ વાયુ પૂર્વ ગતિ પ્રમાણે વાતો હતો. તરુની હાથી ટેંગિયર અને તેની વિશાળ કાળીઓની અંદર રાત્રીએ બાટકાનાં પંખીઓના બચથી બચ પ્રાપ્તિને વિવિધ રંગના નીરોપ પંખિઓ લગાઈ બેસવાને સંતાઈ જવાને આતુરતા બતાવતા હતા. આકાશ નિરંજનપણીનો, અતિશય ઉદાશિનતાનો, ભગવો, આછો સિંદૂરીઓ- કાંઈક ઝાંખો પીળો વેપ ધારણ કરવાની તૈયારીમાં હતું. સાયંકાળ થવા માંડ્યું હતું. દેવ મંદિરમાં ઘંટેનાં અને અતિત, જંગમ, વૈરાગીઓના આશ્રમરચનામાં મંદિરમાં શંખનાદ થતો હતો, અને એ ન્દાના પ્રદારના નાદો વડે કરીને “મણીપુર” ની આસપાસની જગ્યા ગાજી રહી હતી. તે સમયે શાકશાસ્ત્ર નિયાતીઓ હતી. ભયમુચ્ચ જનાઓ હતા. “મણીપુર” પાતાની સ્વતંત્ર સન્તા યુગલવાની શોક જનક ભવિષ્ય વાણી હતી. મણીપુરનો શરિર સિંહ પંચતલત્તું પીંગડા ખાલી કરીને નજીકની આ જાતુશોક કરતાં વિશેષ સ્વતંત્ર, વિશેષ મુખમય સુવર્ણ ભૂમિમાં દોડી ગયા હતા. તે સિંહ તું પીંગડા-શરીર પ્રાયશ્ચ અગ્નિદેવે પંચ તલમાં મેળવી દીધું હતું. શરિરે રજપૂતોના મ્હોડાં પર આની-ઉદાશીનતા છવાઈ હતી. શરિરે ક્ષત્રીઓ કાચર પુરોની સમાન વ્યથા પાત કરતા હતા. અજ્ઞ સ્વચ્છ નમાવીને વીરધીર સામંતોને, સુલદો સ્વર્ગવાસી સરદાર ને ઉચ્છ માત આપતા હતા. રજુવિગદાં એવાજ બધું કર ઉદાશીનતા દર્શાવનારાં વાજીઓમાં શોકના સંગ ગવાતા હતા. નગરવાસીઓની અગ્નિમાં જળ ભરાઈ આગ્નિ હતાં. દાસ-કાલીઓ રતાં હતાં. “મણીપુર” શોક ધારણ કર્યો હતો. રજુવાસમાં શબ્દ ભવનમાં અને પ્રજા સદનમાં રડા રોડ થઈ રહી હતી. તે સ્વતંત્રતાની પ્રજા-તે મધ્યાનકાળ, અને તે સાંપકાળ છેલ્લી

હતી, સ્વતંત્રતાનો સ્પર્શ થયો હતો. તે સ્પર્શ-સ્તની સાથે “મણીપુરની” સ્વતંત્રતાની-અંકુશ તાની સાંકળે જલમસિંદનાં જોર જુલમથી બામાતોના વેર ભાવથી ધસાતી ચાલી, ધસાઈ ધસાઈને અંકુશ છેક નળણી પડી હતી. અને એ નળણી પડેલી સાંકળ : છીન્ન છીન્ન કરીને તોડી નાખીને દુષ્ટિય દેશના મરાઠાઓ “મણીપુરની” સરહદ પર જુખ્યાં વરજોની મારફત ભટકતા હતા.

હિન્દમાં આ દાંણે મરેકાની નવીન પશુ મન્જુત સત્તા સ્થાપન થઈ ચુકી હતી. તેઓએ મહાન બળથી મુગલોની રાજ્ય સંતા તોડી પાડીને જીતનો કંઠ વગાડ્યો હતો, અને એ જીતનો લાભ લઈને ખીન્ન કેટલાંક પ્રિતાની મારફત કાઢી-યાવાડને પશુ પોતાના મન્જુત પંખામંદ પકડવાની ચેરવા કરવા માંડી હતી. અને તેથી એ જાતીના ટોળે ટોળાં આ દેવી બૂમિર દરોડો પાડવાની વાટ જોતાં હતાં હતાં. તેવા વિપરીત સમયમાં આપણે “મણીપુરની” સરહદમાં ખાલી પડેલીએ છીએ.

મંકરણ કે જુ.

“મણીપુરની સરહદ”.

“મણીપુરની” સરહદ પર આવી પહોંચતાં જ અજ્ઞ નિયાતીઓ આપણા જોવામાં આવે છે. કદરત જાણે આ પ્રાચિન સંસ્થાનની સત્તાધી રી સાધી હોય, તેના પર કોષવેશમાં આવી હોય, અને તેના બદલામાં જાણે દંડેવાને અતુલ તક સાંધી હોય એવું તોફાન ઉઠવાની તૈયારી છે. આકાશ વાદળોથી છવાઈ રહ્યું છે. સવિતા નારાયણ રૂપેરી વાદળોમાંથી કાજુવારમાં છાંન દે છે, ને કાજુવારમાં અદૃશ્ય થઈ જાય છે. રૂપેરી જુરો વાદળોમાંથી સવિતા નારાયણ ભગવાનના સોનેરી કીર્તી વડે પડતો તાપ મનુષ્ય પ્રજાઓનાં માર્યા તપાવી નાખે છે. દ્રષ્ટિ મર્યાદાની બહાર છેક નીચાંચમાંથી વરસાદની કાળા વાદળોમાં કાચ-

ધીની પોઠે ડોલતી વાયુની પાંખપર સ્વાર ચઢને. માણસના માથા પર ચડી આવે છે. પ્રલયકાળની મારફત પ્રયત્નવાળું વાયું છે. તોફાની વાયુના ઢોલા મોઝા—વટોળાઆથી આંધી ચડી આવીને કાચર માણસોની મારફત ઘસોને કંવાવે છે. તેની વિચળ ગંજીઓનાં અરસંપરસના વર્ષા-થી ઢોલા એવજળથી, તેના આગ્રમમાં ભરાઈ બેઠેલા પાંખિયો ભય પામીને કળા હોળ કરતાં અદ્ધિ તરીકે ઉડે છે. આવી તોફાનની ભયમયક નિશાનીઓથી ભય લીધું હોય એવો એક મન્યુત બાંધનો, નીચી, કાઠિનો, બળવાન લાંબા બાહુનો અને ભરાવડાર છાતીનો વિદ્યાર્થી યોડેસ્વાર આપ-ણી આંખે પડે છે. તે આંખો મીચીને, ઘોડાના અમની ઘરકાર કર્મી વગર ધરયો આવતો હતો. રસ્તો ખડખડો, ટેકરા-ટેકરી વાળો, પથરાની કાણિવાણી હતો. તેવા રસ્તાને ભીંધે તેના કાચર ધોડા વારંવાર ઢોડરાં ખાતો હતો. તે ઢોડરાની ઘરકાર વગર, વરસાદના તોફાનની પરવા વગર ખારેલાં કામના ખાનખાને ખાનખાં “મણીપુર” ની સરદાર પર ધરી આવતો હતો. ધીરજથી તપાસતાં તે પાન એવે એવે ચારિર પુરવ ઢેખાતો હતો. તેની આંખો કાળી અને તેજથી ચમકતી હતી. હાંત સ્તેત દુધ સરખા ને માયું ઘોડું હતું મુછો લાંબી અણીઆળી અને ઘે-ભીઆના મુઝા ભરાવડાર હતા. માથાપર ટેડી રજપુતશાહી પાપડી હતી. અને તે પર લટકાવેલી કાળી પવનમાં ફરફર ઉડતી હતી, તેથી તે અ-ભીરી લોકીતો છે, એવું યોગખાતું હતું. ચરીર પર મિશ્રિત માણસ, વજનમાં હલકું, પછુ અતી મજબુત બળુતું બખતર હતું અને તે સર્વેના સોનેરી તકામાં અતી વેગળાઈથી. પછુ મગકતું હતું. પગમાં તણ તણેને જાંઘુઆ રંગનો સુરવાળ હતો ને પગમાં ટેડી માડના પ્હાડી જમીન પર પાલવાના નોડા પડેલાં હતા. અંખપર લાંબી સાગડો, પ્હોળી બાંનેનો ‘મખ-મરી-તપપીરી’ના રંગનો કમરો ધારણ કર્યો

હતો, પરંતુ તે પોલાદી બખતરના આગ્રહનથી, પુરે પુરે ઢેખાતો ન હોતો. તેણે પોતાના ચરીર પર એટલા બધાં અજ સજ સજેલાં હતાં કે, સજસંભામની વેળાએ તેનો એકલાં હાથે એક સરખી રીતે ફેરી તરેહથી ઉપયોગ કરતો હતો, તે સમજતું ન હોતું. હાથમાં લાંબો તીક્ષ્ણ ફ-ળાનો લાઘો, અને કમરે કિરોહીની વાંછા પ્હોળાં. પાનાની રૂપા, સોનાના રસથી રસેલી મુકતીને પીરોળા રંગના મખમલી મીયાન—પડાવણી તરવાર લટકતી નાચી રહી હતી. પીઠ પર એડાં ની ટીક હતી. અને એ ઢાલ પર કેટલુંક જમપુરી ટેલી નકલી કામ કરેલું હતું ને બેડ-માં સોનેરી જડીત કામના હાથાની કટાર ખોસેલી હતી. તે પરથી કપના થતી હતી કે આ અજણો માણસ કોણ

અભીરી—કુળવાન જતીનો નીરપુરવ હતો. તે ધડકમાં પોતાનો અથ જોરમાં ઢાંકતો, ઢોડાવતી ને ધડકમાં ઉભો રાખીને વિચારના વખ-જમાં ડોઝા ખાતો હતો. ધડકમાં તે દરતો, અને ધડકમાં પોતાના લીંગોપીઆ રંગના પ્હોળાં હોઠ મુસાથી દાખતો, સ્વેત દુધ સરખા હાંત કચાચાવતો હતો. કેવે કરીને ક્ષણ વારમાં તેના વિચળ કપાળપર કરચલી વળતી, અમરો ખેંચાઈ આવતી, પ્હોળાંપર લોકી ધાઈ આવતું હતું.

તે અદ્ભુત “મણીપુર” ની સરદારમાં આવી પહોંચ્યો હતો, પરંતુ તે મજા પરિશ્રમથી, લાંબી દોઢ મજલથી યાત્રી ગયો હોય, રાત વિવસની રખા પહીંથીને આશાએજ વગરની મુસાફરીથી લોચ લોચ ચમ ગયો હોય, તથા કુપાથી કુખ્યા વજ્જી મારફત છેલ્લ પાયો હોય, એવી લાલતમાં હતો. અદ્ભુત તે સરદારના રક્ષણથી સ્થાપિત કીધેલા કુમરી કિશ્વાની લગોલગ આવી લાગ્યો હતો. તેની આંખો તેજ પ્રાચિન કાળના પરમાર વંશના કાળારબના પરચરના કિરકા સામે ચુસાથી તાત્રી હતી. કિ

સાના ઉંચા યુરોએ અને આકાશ સાથે ધાતો કરતા હોયો મિનારા પર ગોલેલી નાની-પ્રકારની પ્રાચીન કાળની બનાવટની તોચો આ રહેલી આ બાંદ દેખાતી હતી. કિલ્લાના કારીગરીથી ભરપૂર કંચુરો અને મિનારાના મરોડકાર મહેરાણો સાથે બાંદુ—તીર મારવાના ન્હાની બકીરાં સ્પષ્ટ વરતાતો હતી. કિલ્લાને છેક માથે આવેલા એક ઉંચા મિનારા સરખા તખક ઉપરની કાંડી પર " મણીપુર " ના પરમારચના સરદારનો ભગવા રંગનો છુડો હવામાં ફરફર કરતો હતો. આ વાવટા બધી અને આકાશ સાથે ડોળીયાં કરતાં કિલ્લા બધી આપણો અભવયો ઘોડેવા-સંડવેણો એકી નગરે તાકી રહ્યો હતો. તેની અંધિમાં ઘોડી વરસતું હતું. તે કડીકમાં મનમાં ગજગણુતો, અને ધડીકમાં આવેશમાં આવીને ઉભે યુરે અગમતો હતો, તેના વિશાળ કપાલ પર કોધથી કરમથી વળી હતી તે મ્હેડી લાંબી મૂછો તથા ગુન્જાદાર ચોખીઆના કાળા ભમ્બર સરખા વાગ ઉડતા હતા. હમણા વરસાદના તોફાને પછુ તોફાની રંગ પડયો હતો. સવિતા નારાયણ વાંદળાથી છેક દુકામ ગવા હતા, અને આકાશમાંથી બોરબોર સરખા પાણીના બીડુઓ પૃથ્વી પર પડતાં હતાં, તેની હરકાર કર્યા વગર તેનો બળવાન અંશ ઝાડી-ઝાંખરા અને ટેકરા ટેકરી વાળો રહતો કાપતો હતો. આવા મુશળધારના વરસાદમાં તદ્દન બીજા બવાં છતાં આ અચાંદક થયેલો મળબૂત કાઠીનો માણસ એકકદ ટગરે " મણીપુર " ના આ પ્રાચીન કિલ્લાની સામે, કનરાડને ધુરકથા કરતો હતો. સજીવારમાં શાંત રહેતો સજીવારમાં આવેશમાં આવતો અને મુછે તાવ ધધને પોતાના મન સાથે કાંઈક બોલતો હતો.

હવે છેક સાંજપણ થવા આવી હતી. વરસાદની કાળી વાંદળીઓ પવન વેગથી દોડતી હતી; અને આપણો આ પરદેશી પરાણો પછુ વરસાદનું તોફાન શમી જવાની ઇચ્છા ધરાવતો

હતો. તે હવે ઘોડો મણી શાંત પેણુ ધર્યો હતો. વરસાદમાં કારીર પદગવાથી મ્હેડો કે છુપાને શ્રમથી મ્હેડો પર તે ઘોડો બધી જાતી તો પામ્યો હતો.

આવી શાંતિમાં પોતાના અંધને વેગ જોડો કરીને જોશદ આશ્રય પામવાના આશ્રપનો માટે ઉત્સુક થયો અને એ ઉત્સુકતામાં—વરસાદનું તોફાન શમી જવાના ખ્યાલમાં તે મ્હેડો કાળા અંધો આકાશ બધી ફરતીને કાંઈક કરવાના ખ્યાલ પર ચડ્યો.

એ ખ્યાલ—એ કલ્પનામાંથી રજીસગાંના ભયંકર નાદે તે એકાએક જોડાયો. વિચાર વમળમાંથી—સ્વપ્ના વરસામાંથી ગમત થયો. તેની ચપળ અંધિમાં ચળકાટ મ્હેડા સામ્યો. તેના સાવજ કાનોએ સાવજાની મેળવીને સજીવાર પડેલાં તેના કારીરે, ઘરડોથી જે અતીવ્રમથી સિધિગતા મેળવી હતી. તે કારીરમાં પાછી ઉત્સુકતા વિચળી વેગે રંગે રંગમાં ફરી વળી.

આવી અધારી ઘોર મેલેલી રાતે આવા વેરાંણુ અરવધ જંગલમાં લસરી કિલ્લાની સંગો-લગ રજીસગાંને મધાનક બવાજાં આવતો હતો, તે બધી હવે તેનું ખ્યાલ ખેંચાયું. તેના વાધ સરખા તીવ્ર મંડાણ વરસાદના જોસમાં જે વિચળીના ગંગાકાંમાં રજી સિંગડાની અવાજ રપેટે જોડેલો એવો નાંદમાં સંભળાતો ન હતો, પરંતુ એક બૂંધા પડેલાં વરસાદથી બીજાને તરબોળ થઈ ગયેલાંને ટાંધી ચરધર કાંપતાં મુસાફરને લલચાવવાને માટે—ચિત ખેંચવાને માટે તો તે અસંસ્કારક ને અવગરનાંપક હતો. આપણી મુસાફરે હવે પોતાના રોક અંધને વેગ છેક ધોગે ફરી અવાજ બધી નગર દોડાવી તો કિલ્લાની પોરોમાં તેનાથી છેક ઉત્તર દિશામાં એક ઢોળાવદાર ઉંચી ટેકરી જોવામાં આવી.

(સાધન છે.)

ઝેહરે કાતીલ.

યાને

લણ નવાઈની નાંજર

(ગવા અંકથી આણ.)

ગુલશન માટે લખનાર-Daisy Bell

પ્રકરણ ૨૨ મું.

“તારાં એ અવિચારી પગલાં માટે મારા હાથો હુમરાના બંધ રહેશે”

રાયનીનાજ ભોથોમાં ઠહીએ, તો ‘અંદર
મિનાર’ જોણ જાણે કપાળી ગુદોની અસર હેઠળ
હશે, તે એક એરડાનું તિજાનું જ્યાં આજ
દિવસોથી એક અડાચ, આ અને પેલી દુન્યા
વચ્ચે ઝોંકા ખાતો હતો, તે જાણે એણું હોય,
તેમ, રાજન, ખુશમુરતીની દેરીની સેવજી, નણી-
બની સાડી, હજારો મુખમાં ઉછરેલી; તુમાખી
નખરાં જાજ જોરત, અસલ દુઃખ ખમતી,
પોતાના મામા આદમદના મુખમાં તે ખુદરોમ,
કાપસના આચરા અને પનાદ હેઠળ દરદના અ-
સંખ્ય મોજાઓમાં વિરસાવથી જણાતી હતી.
રાજનીને શરીરનું દુઃખ જખરાં થતું હતું. તેના
પગનું એકું હાડકું અંધીને બુકો થઈ ગયું હતું,
જેથી તેની વીસાઓસની દદ હતી નહિ. રાજન
થણી જોરાવર હતી. અને “મરે, તો મરે, પણ
જાવન તારે સરે” તેમાની હતી, પણ હાડકું

ભાગવાથી, જે જોરાવર દુઃખ થાય છે, તે જેનો
અનુસવ થઈ જાય છે તે અસલ દુઃખ
ખમતી તેણી યાકી યાકી જાય, થોડે થોડે વખ
તે બેમાન બની જતી, વગી તનના દુઃખ સાથ
જીવને નવે નાખતો સંતાપ થયો હતો. આદમદની
ઉરકેરાન, અને અભયખીને મારેણું સથમુ બો-
લાઈ જવાનું, અને પોતાની બહેનની દીકરીને
મુખમાં ભેળ, તેને અજબ જાતની સામળીઓ
ચવા લાગી. પોતે એક મુસલમાન અને પેટનું
દરજાં છે એમ જાણતાં, તેના શરીરમાંથી
કંપારીઓ પકાર ચવા લાગી. ખુદી આદમદ
કણું પણ જુદું બોસતો જ નથી, એમ તેની ન-
માચરાળા આંખો અને કપાળ ઉપરની હાથપણની
ધૂંધીઓ ભેળ, એમ તેવાં દુઃખમાં પણ તેને
લાગુ. વગી તેણીનું ને ભુદાનું નાક, “હો-
અને શદીમાંતો ખાડો અજબ જે રીતે તદન

એક સરખાં હતાં; જે મંદને તેની માતાનો લાઘ
ગણવામાં એક વધુ મુરતકીમ પુનઃવો મળતો.
લાખી છઠ્ઠાં પહેલી એક પારસણ બાળને
નેહ, આદમના અને દીકરાએ અજગ થતા.
પણ રાશનથી બ્યારે આદમને; જોરમ મુનથી
ની દીકરી હોવાનું અણ, બ્યારે રાશનને પોતા
ની એક પુરી બહેનની દીકરી તરીકે જોળણી,
ત્યારે રાશન, અને બહેનના સારાં નથીએ ત્યાં
બે છોકરાઓમાંથી, એક પણ હાજર હતું નહિ.
તેઓ અને તાકીદથી મદદ મેળવવા લાહેર તરફ
નીકળી પડ્યાં. બધાં સુધી કોઈ બાહોરા ડાકટર કે
હાલવેદ આવી લાગે નહિ ત્યાં સુધી રાશનને
ફુગમી ટળવલવા સિવાય છુટક હતો નહિ. રાશને,
દરદી ઉપરા ચાપરી ચીસો વચ્ચે પુછ્યું
“અરે ભાલા અપચ તું શું બોલેછ ? તારી
બહેન કોણ ? અને હું શું તેની બેટી ? પણ હશે
જલદી કહે, તારી બહેન કોણ હતી ? જતાવ,
શીતાબીથી ખતાવ કે તારી બહેન તે મારી
માદરજ હતી.”

“બેટા તું જરા ધીરી પડ. તકદીર આ
કીસમથી આપણને મેળવે છે. ત્તે કે તારા
બવિધમાં ભલાને ખાતર, તારા પીતાની આ-
ખરને ખાતર માથા ઢાપે. તુને દુનના લોક
સામે એક મુસત્રમીન માતાથી અવતરેલાં ફર-
જદ તરીકે જોળખાવતા તદનજ સુખ રહેશે.
જેવું મને એક બીજી પણ મુસત્રમ કારણ છે
તે જણજે. જણ બેટી, કે આજે રાત્રે, તારી
માતાને મેં ઘણે વરસે જોઈ હતી જેણી અમારા
મુસલમીન ઘણા પોષાકમાં ઉત્તરપર ઉપર આવી
ઉભી છે અને ધણી મંજીરનાથી નાક ઉપર આં-
ગળી મેલી અને તદન સુખ રહેવાની ઇમારત
કરે છે. જાણે તે હું સમજ જતાં હોવું તેવું જો
કરી દા કહું છું કે તેણી અજગ બેટી રીત,
પણ સંતોષી જીવથી ત્યાંથી મેળ થઈ ગય છે.
મારી સાક્ષી, મેં મારી બહેનને ઘણાં ઘણાં મહિ

નાઓ યવા પાદ પછા કરી નથી. અરે તારી માતા
એ, માતા પીતાને અનેક રીતોથી હુલકાવી આ
કર્તા. ને તે છુટા મંદ, વગર વાંકે, મારા તરફ
પ્રુગ ખદા થયા. હું મારા આપને પૈસો, વતન,
અને મારો હક મેલી મકે હજ કરવા ગયો ને
ત્યાર પછી ઘણે વરસે હિંદુસ્તાન પાછો ફર્યો
ત્યારે મારા આપનું સંઘર્ષ વેગાઇ, સદાઇ જવા-
ની, તથા હૈદાબાદી સરકારમાં નાણું જપત થવા-
ની વાત મેં સાંભળી. હું મારી ભલી બીબી
ઝોહરા, જેને જે હું તારી મામી કહીશ, તો
તને ફુગ લાગશે તે ઝોહરા, અને હમણા હતા
તે બે બેટાઓ સાથ આનંદથી રહેતાં હતાં મારી
ઝોહરા થોડાક વરસ-થયાં ગુજર પામી છે, અને
દયો આ અજણી જગમાં કેટલુંક ચર્ચા આવી
ને રહેલાં છીએ. ને બેટી, તારી મામા પોતાના
એક પુરા લાઇ તરફ કેટલી નયણી મધ. તેણે મને
ધરમાંથી કાઢ્યો ત્યારેજ તે સુખ દરારથી રહી.
મેં તારા પીતા બહેનને કોઈ કોઈ વાર અમારા
ધરમાં આવતાં જોયાં હતાં. બેટા તે પ્રુગમુરત
જવાન મદ હતા, અસરાકને બધો હતો, નેક ને
નમનતાઈ વાચો હતો પણ અમારા ધરમાં મારા
આપના હુકમથી આવે, મારી દુરી જેવી પ્રુગ-
મુરત બહેન સાથ હસે બોલે, તેની હું અતિ
ધણી સામે હતો અમારા સંસારી કાપડાઓનું
આ રીતે ઉલખન થાય, તે મને જરા પસંદ હતું
નહિ. મારા બુધ્ધા પીદરની આંખો ઉપર તારી
માતાએ ગોવા બાંધળી આદર બાંધારી હતી તેથી
જે નહાર પરીણામ આવશે તેવું મારા પ્રુગ
રોમ પીતાને કહી જાન રહ્યું નહિ. અને તે
તારી મા ના અનેક જુલમથી એક દિવસ સુખ
સુખ, મારાં આપ વતનને સલામ કરી હૈદાબાદથી
મકે રજદા દિલ ઉઠાગરી કરી ગયો.
બ્યારે હું મકે હર પડ્યો કે મારા એક દેરત
તરફથી મારા જીવને આજુરદ કરતારે, એક
બદખત રકકા મને મળ્યો. જેમાં મારી એક
પુરી, પ્રુગમુરત, પણ પાછ, ને કપડી બહેનતા

પહેલાં એક કુતરાના મોઢતે મરવાણું હું પસંદ કરું. અરે બરગરતે સીતારા, કયા સખગથી તારું ચલણું 'ચદરખીનાર' ઉપર આટલા જોરથી ટું ચલાવે છે ?

“મારી બાણુછ, તેં તારું નામ રોશન કહ્યું છે. તું જે બહાદુરીથી દુઃખ ખમે છે તે જોઈ હું તારી કિમત ઉપર આશીન કરું છું, એક બહાદુર છોકરી જે લાહોરથી આટલે દુર સુધી સ્વારી કરી શકે, તે ખરેખર બહાદુર છે. વળી, તારા બોલવા ઉપરથી તને હું શાંત, નરમ ને વખતને તાળે થનાર અટકળી સમજું છું. તારું નામ રોશન તે તારી મમામણું નામ હતું, મારી મરનાર મા, તોખાહ તે મરનાર માટે મને માનથી બોલવું જોઈએ, પણ મારા પીદરને તેણે કહ્યો સતાવ્યો હતો. તું તે રોશન જેવી નથી એમ જોઈ, હું કહ્યો ખુશી છું. તેવી એક બલી છોકરી, જેણી આખર કર ને મારી બહેનની દીકરી છે, તેણીને હું લોહની નજરમાં શું કામ કહી શકું ? નહિ કહી નહિ-મેં તને કહ્યું છે, તેમ તે જાણવા પહેલાં મારા હોશી દમેશના બંધન રહેશે. જાણજે મારી બાણુછ કે આગર સ્વપનામાં તારી માતા દેખાવ દેતે, કે ન દેતો તોપણ આ વાતને એક સળંગ ખી મારા મેંમાંથી બહાર પડતો નહિ.

“તમારા દીકરાઓ પણ શું એ વાતથી અજાણ છે.”

“બીજકુલજ, તેઓની એક પુષ કોઈ હતી, એમ મેં કહી જણાવ્યું નથી. તારી મરનાર મા માટે મારું મોટેલું તને નહિ ગમશે. પણ મણેજ વરસે દૃશ્ત મેં તારી આગળ, તેણીની ફરિયાદ કરી છે. ચુપ થા દીકરા, બહાર ગડબડ સડબડ છે. મારા દીકરાઓ, તારે માટે મદદ લાગ્યા હોય એવું જણાય છે.”

“રોશને તે કુંપડામાંની દીકરીની નીચી આટલી ઉપર કુંપડ, નવખાર આંસુઓથી રડતાં

જોયું. કે માડીમાંથી તેનો પીતા બહેરામજી મુનથી ને નરખીય માટે રાખેલી નસ કુંપડામાં હતરી, તે નીચી કુંપડીમાં દોડી આવ્યાં.

દાખ. રોશન તું જેણી કિમતી પલંગો ઉપર ના રેસમી બિજાના ઉપર પોટનારી, તેને આવી દોરકીની ખાટ, જે તારા માટે ધણુંજ, કાણું ને કડક હતું, પણ કાંઈ નહિ. એજ બધું તારો પાછો બપ પાર ઉતારવામાં તને મદદ કરનાર હોય, કહાય દોખખી ?

આવી કંગાળ જગામાં આંખમાં આંસુઓ સાથ રોશનને જોઈ બહેરામજીને દીખે બેરાખ આવ્યો.

હા, એજ રોશન એકવાર પરવીઝ કાંગડના આંસુથી કેટલી સુગાઈ હતી હતી? તેણીને નહિ રડવા માટે કેવી ધમકાવી હતી? એજ રોશને પોતાના મુખવાસી વખતમાં પોતાની માલકીના ગરીબ શરખાઓની કુંપડીમાં જઈ, તેઓની દાદ લેવાનું ક્યારે વાદ કયું હતું? તે વાદ કેમ કરે? તેવણનો જીવ, કુંપડામાં જતાં ક્યવાતો હતો. તેવણને ગરીબાઈની ઉપકચી “વોલીટી” ને “ગુ” ચડું હતું. કંગાળપત બોલથીજ તેવણનું નાકું નસકોર દોઢ ધંચ ઉંચે ચડી જતું. તે મીજાજી, આપણુક, અને સુખમાં લીન થયેલી છોકરીને આખી છ’દગીમાં આવો કડવો અનુભવ પડેલ વહેલોજ મર્યો. કુદરત તેણીને ટુમાખીમાં દંઢા ચદાણ ઉપરથી ગમડલી, નમનતાઈવું નીચાણું ગોચા કસુલ કરવાની ફરજ પાડતી હતી, પોતાના વદાલા પીતાના દાખલ ચવાથી તેણીને ઘણીજ કિંમત આવી; અને બહેરામજી મુનથી, ને જોઈ તેણીએ લરામણ દીખાને છોડી મેલી જીવ ને ખલાસી આપી. તે માપ દીકરીની. ખાટલી આગળ ચુંદણ અંડે બેસી, પોતાના અહેરેશતીલ જેવી પણ હાલતમાં દુઃખથી આજેજ બનેલી બેટી ‘તું’ મારું પ્યારથી પોતાના ખલાં ઉપર મેલી, સાથે સાથે દયકાં પોતાં હતા. બાપ અને દીકરી બન્ને

કેમ, કાંઈ, ને કયાં બની, અને તે વખતે મારી અમાગ્ય ખુદ્દી કેમ કરી થઈ તે મલુમતે તું હાલો નહિ કરશે એમ હું માતું છું. મને આ મરદમાં અતિ ધણો વિશ્વાસ છે, જે પોતાની બહેનની દીકરીની એકમ નાલેશીની વાત બહાર લાવી, નખખેલ વાલતાં અટકશે ને તેથી બહેન રામજી મુનશી જેવા એક પુરુષથી, એકથી અને કે દાયકાઓ મેલતતાં બે વાર વિચાર કરશે. મહે રામજીએ ધણું દમામથી, આખો આદયદ સામે દીકરી રાખીને બાલતવાનું પુરું કર્યું. જસ આદમને કોઈ અન્ય જેવી રીતે, ફરી પોતાની મરનાર બહેન સાં જુવડમાં છુરેલા ડોળા, અને તાક ઉપર હાથની આંગળી મેલી ચુપ રહેવાની ઇસારત કરતી હોય તેમ દેખાવા લાગી. નેને જતા વાર પોતાની આંખો તાકક અંધ કાઢી અને પછી પોતાના સુદેહ જમાને હાથમાં પકડી, ધસી. ધસીને કયાળ તુલ્યુ.

બહેરામ મુનશી, ધણેજ સામે વખતે આપણે સામે ભાઈ અને બનેલી મળ્યા હીએ. તું મારો માંદ કરી દેવાનો, નાખતી કદવાનો, કોઈને કહીતી દુઃખ નહિ દેવાના સ્વભાવથી અન્યથો દોષ, તો તારી દીકરીના અર્થજ વિષે તેણીના નાક વિષે તું ડર રાખજે, તુને મને તારા સાગરગથી દાયકાઓ મેજવવાની વાતોથી લથથાવાની કહી જરૂર નથી. તું પણ જે માત્રજ જેટલો કંજાળ હતો, તારાથી મને કશો ખી લાભ થવાની આશા નહિ હતે તો પણ જે વાત કોઈને ખાતર નહિતો મારી મરનાર બહેનને ખાતર પણ હું છુપારનેજ તે ખાતોથી જાણજે. જરા પણ ડાં વાર તું તારું કામ આજળ ચલાવજે. ને વાદ રાખજે કે, તારાં આ અવિચારી પગલાં માટે મારા દોષો દમેશના બંધ રહેશે. ચાલો, હવે રોચનને પેતા માણસે પાતખી લઈને આવે છે તેમાં મારા બેટાએ મદદ લઈ સંજાગથી મુકશે. આ સાથે આવેલા શ્રીરંગજી તરફો દુખાડે તેમાંની નાક દશે.”

“ નહિ, બીજાકુલ નહિ—મારા ભાઈ આદમ, તે આજે ધણેજ વરસે મારી જાતી ઉપર એકાએક આવી પડેલો એક જખરો વચ્ચર ઉંચકી, મને ખુલાસાથી દમ લેતો કર્યો છે. ભાઈ મારા, મારા રોકતું નીમક ભાઈ, તેજ રોકેને હું નામો શીમાં નાંખવા જેટલો બેખુન્યાદ હું નહિ પાતે. પણ તારી બહેનના જુવરસાથી હું કંઈ થઈ ગયો—તેણીની ખુબસુરતીથી હું અંજાઈ ગયો—અને તેણીના દમ્બણથી હું આજેજ બની ગયો—મારી જીંદગી, મારા રોકેનો નાશ કરવાના ચુનાદ માટે, એક ઘડી પણ ધણીઆણીથી મળતાં સુખની મેં મેળા નહિ, છતાં તેના તરફથી મારી વશદારીની ઇલાચી તરીકે, તેણીના મરજી ને વરસો વડી જવા છતાં ગીજ આનો કહી ખ્યાલ કર્યો નથી. રોચનને આ વખતે દુઃખથી બેભાર બની, આંખો બંધ કરી, લગમગ બેસીધ જેવી બની પડી હતી તે આ સમય નથી સમજતી એમ બહેરામજીએ તેણે તારે નજદીકમાં આવી, આદમને બધું કહ્યું. આ વખતે એક ડોળા સાથે રોચનને લેચકી જવા ધણું માણસો આમાં દતાં તેઓએ ધણીજ સંજાગથી તે માનનદારાન ઘોડરીને પાલખીમાં મુકવા માટે ઉંચકી, તેવખતે તેણે સતાં દુઃખથી એટલીતો કલાણ કોર કરી મેલી કે તેઓ સમજાના હાથ ધુજી જ વાળી, તે કિમતી બોલે હાથમાં છટકી જમીન ઉપર અજણાવે. રોચન માટે તે ધણેજ અદમખત દિવસ હતો. ધણીજ જોરાવર દોવાથી તેણી બેસીધ પણ થતી હતી નહિ, કે જેથી દુઃખના મટકાઓ નહિ લાગે. પાલખીના જમીન ઉપર પાવાળા રોચનને બધું દુઃખ થયું પણ તે સમય ખમે નહિતો કદેકોણ અમેર દાલો પીસાને ખમવા સિવાય છૂટકો દતોજ નહિ અને તેમ અડખથી “ અંદર મીનાર ” તરફ તેણીને ઉઠતી જવામાં આવી. કે જ્યાં નરગીજ તખાક ચોડાજ વખતની મમત યદ નસ કે મી તું વચર બીખાજીની સંજાગમાં હતી ત્યાં

પગ આપુને લાકડાને મુસવરના કાણુ મારેછ, હરવધ ગઇ તો માથે ધરતી વખેજ હરની ઠી, ને હોંજની તો કાણુ કંઈ માનની જ નહિ. "વજેરે ગધુ" બેસેલું તેવજીને મન ફેકેટ હતું. તેવજી એકદમ ધણીજ ગંભીર ગઇ થયા હતા. અને કાંઈ સાથ કાંઈ વાત કરતા હતા નહિ. જેવજી દિવસના દિવસ ધરની બહાર રહેતા, તેવજી રોજનીને થયલા અકસમાત પડી ગઈના દિવસ થયા પગ બહાર કાઢેલા હતા નહિ. તેવજી રોજનીને ધોલો ધરી, એક કદરવંત માતાની અદાથી બેઠા હતા.

નથી મનો પાસો જે અજબ ક્રીસમથી ઉલટાઇ પડેલા હતા, તેથી રોજની અજબ થતી. મીનુ મોટાદરામ તેને દુઃખમાં ધણીજ યાદ આવતો. મીનુને જલદી પોતાનો ધણી બનાવવાની, અને નરગીથતે જલદીથી ખુદાને ખાર પહોંચી જવામાજ હકાલજી મમાવજું છે, એવી ચમ્પી કરવામાં તેણી સજડ યાપ ખાઇ ગઇ. તે ગુપજું જોઇ જાળીને સમજી, તેણીનું સંકટ વચાનું થઇ પડ્યું તે પોતાના જીવ સાથે વાન કરતી.—

"અરે મીનું, કદીથી લંગડી જાને પોતાની ધણીઆણી કરે ? હું મુઠ, વળી એક મુસલમાન માતાના પેટનું ફરંગદાં બાજુ એટમુંજ જાણતા, એ માથાથી કમકમી દુર જશે. એના મનની વાત હું જાણજ નાજી છું. એ ગમે એવી કંજાજ એને પોતાના દાખને હાથની માથેક કરશે, પણ તેમાં કશીથી રીતનું દંજગ પસાર થવા દે, તેમાનો એ આદમી નથી. મારા ખુરા. તે મને કદી વખતસર એનરજી આપી નહિં અરે તે મને નજીવી, નાની નાની ચેલરે અવગડી ખરે રરતે એથી નહિં મારી આંખ ઉપર ફરી વળેલી અદકારનો પરડો તે પાછાની વખત જવાદામાં ફેરવી નાંખેલા નહિ. મતે તકાબરી, અને હેંકરાઈની વજાવરજીમાંથી દુકાગ મારના અટકારી નહિં અરે. મારા પરરર, નહિ, નહિ, નહિ

તને હું બદનામ કરું છું તે તોમને હજારે તક, મારી મંગરરીને તોડવા—મને નમન તાઇનું નીમાણુ કયુજ દેવા—મને સુધારાના શીખર ઉપર ચડના—મતે નાજની ખાલીમાં ગળથી પડી અટકાવવા—તેતો ધણીગી તક આપી, પણ મેં મીનુજમાં મરી રહેલીએ, મેં હેંકારમાં અધાઇ રહેલીએ—મેં શીશીઆરીમાં દુકાઇ રહેલીએ—મેં માલ મીત્રકતથી મરત બનેલીએ—મેં જર કાઢીરમાં જાગેલીએ—જારે ઉપકાર માની તે તકાનો લાભ લીધો નહિ, એ પરવર ! એ કે પરગણુ બનવાને તે મતે કેટલી બધી સવડતા કરેલી ! પણ હવે મને સુધારવાજ તે આ શિક્ષા કરેલી લાગે છે ! કાઇ પણ ચીજ જે મારા ઉપર, મારા સુખનાં વખતમાં અસર કરી, મને સુધારવા નહિ પામી ને મને લાગેછ કે મારી આ બખંકર માંદગી મતે શીખવી શકશે. હાથ, હાથ, રોજન મુનશી દવે દુઃખેક આગલી અધંગ ધોરેચાર નથી રહી. મારી માનીલી મિત્ર જિજલી અને મારા નીમકહલાલ દોસ્ત "દીવાવર" કેવો નથી તાઇથી જમીનનાં પેટમાં તમો પોટ્યા છે ! અરે ! અરે ! તમારી આ શેઠાણીની મતી પણ તમારા માથેક કેમ ન થઇ ? ધોરેચારી, હાથ, તલાલી ધોરેચારી, તને ઉઠતી સજામ. આ લંગડી રોજન મુનશી રાખડીંગની કસરત વગર હવે મુનશે. તકદીર, બસ તકદીર નહિ તો જીનું શું ? મારો જોગન છતાં, મારી કાંતી ખુજસુરતી છતાં મારા બાપના પૈસા તથા ખાનદાન છતાં તેના લાગવજ છતાં હવે પછી દુઃખેક ખાલમે પડેલી લંગડી રોજન મુનશી જનસ અતે મારી સર્વ કારકીરડી ખાનમાં લઇ મારા તરફ દેણું, જોશે ! મારા વહાલ પીતાજી, મેં તમોતે સુખી રાખવાતે કેટલા ઉપાયો કામે લગાડ્યા હતા ! નહિ, જિવકુલ નહિ, એકે નાદ ! મેં કદી દરકારજ તે નીને કરી હતી નહિ. એ કેવું અરમ લાગેજું ! મારા વાચકાક જેવા

કોણ સરસ ?

(એક હુન્દી વા-તો)

સખતાર-દીનાં (નાગપુર)

તે કુશાદે જાગલાનાં એક ઓરડાની સીટીંગ ઉપર બજવાણુ જોડ જોડે હેરપત જાગૃત ચક્ર ખીજાના ઉપર ખડો મેડો. તે રોસની તેનો બાપ હેરપત કે જે એક દીવસ આગમજ સંકટ ખાતે ઉપડી ગયો હતો તેનાં "રટડી" રમખાંથી પ્રકાશતી હતી.

તે કુશોરગ પીતાએ પોતાનાં તે બાર વરસના બાળકને ધર છોડી વેળાએ તેને ચીતાવ્યો હતો, જે કાંઈ પણ બીજા જેવું નહીં પણ હુન્દી મોરો રટડી રમ સલામતીને ખાતર બંધ કરી નહિ છુટું. જનરલ હેરપત તે સમયમાં દેશનાં સલામમાં આગેવાની બધો બાગ બાજવતો હતો અને તે બાળક મેડો સારી રવેસે જાગૃતો હતો જે તેનાં અગમજના દસતાવેળે તે રમખાં બંધ હતો.

જ્યારે તે જાગૃત થયો ત્યારે રાતના તથ્યો જામલ હતો અને તે રમખાં કોઈનો સંસારો માંસમ પડતો હતો.

તે એકદમ ખીજાનાં માંથી ઉઠ્યો ને એક પગ વીચાર કરતો થયો, જે ખરેખર તે ઓરડામાં કોઈ હોય તો તે કેમ તેઓની સામે યથોક્ત વીચાર કરતો તે સ્પષ્ટતા ધીમેથી દાદર હતી ગયો, અને તેના બાપનાં રટડી રમનાં ઓરડામાં તેણે શું જોયું ? તે ઓરડામાં જે મોજો અડપથી રોધ ચલાવના અને સધળા દસતાવેળે એવી રીતે વેર વીખેર પડેલા હતા, કે જેથી તે ચતુર બાળક તુરત સમજી ગયું જે તે ત્રાહીત માણસો તેનાં બાપનાં દસતાવેળે માટે ખાસ અવલોકા હોવા જોઈએ. પણ હજુર તે કાં-

ળી વધુ વીચાર કરે-તે આગમજ ત્યાં અંધાર પંચરાઈ રહ્યું અને તે ઓરડાની બાસીમાંથી તેણે તેઓને બાહ્ય આવતા દીઠ અને તુરત તે પોતાનાં બચાવ અર્થે દીવાસતી એકે ઉભો. પણ તેણે પોતાનો બચાવ મોડો કીધો હતો, કારણ તે બેમાનાં એકે તેને જોયો હતો અને જેવા

તેઓ બહાર આગળ કે એકે તેને અગમજમાંથી પકડી બહાર ખેંચી કઢાવ્યો અને પોતાની ભાષામાં તે કાંઈ બકાવ્યો. એકે પછી તે બાળકને છંડીશમાં કહ્યું જે " હમો તને સાથે સહ જઈએ છીએ. "

જોઈ કાંઈ એકે નહીં, પણ મુગો મુગો તેઓ સ્થાયે ચાલુ મુક્યું. થોડું આંધ્યા ન હશે કે તેઓ એક મોટરકાર ઉભી હતી ત્યાં ચોખ્ખા કે જેની ઉપર C. H. M. S. એવા આશુરો લખેલા હતા. તેઓ તે બાળકને ત્રણ અંદર મેડા કે પછી અડપમાં ચાલુ મુક્યું. રસ્તામાં તે બાળકને આજુબાજુ નજર ફેંકતો જોઈ એકે તેને કહ્યું " જે બુમ પાડી કોઈનું બી ક્યાન ખેંચતારી હિમત કરતો ના " પણ તે ચતુર બાળક પણ સારી રવેસે સમજી દઈ જે એવી કંઈ બી હિમત્વાસ કરવી કોઈ હતી કારણ તે કાર ધણી ઝડપે જતી હતી, અને તે ઉપરાંત તે બાળકને ધિરજ હતી જે જ્યો વેર તે તેઓની સાથે ચુપકોડી અખત્યાર કરી રહેશે ત્યાં વેર તેનાં બાપનાં દસતાવેળે જે તેઓ પાસે હતા તે સલામત રહેશે.

એક આખી રાત મુસાફરી કીધા પછી સવારના તેઓ ન્યુક્લેરિયમ આવી પુગા અને

‘સિનેમાનું સંકટ

થાને

“ધારતી ચાર આંખ”

સખતાર “હરમીસ”

“મેરી ! વહાલી દીકરી ! મેં તને વારંવાર કહ્યું, જે ત્હારો અભ્યાસ કરી, તું માસ્ટર પીટરને વીઢાય કરવાં, તેમની પાછળ બાગમાં ના જા !” માતાએ કહ્યું.”

કાંઈ માંધણી ! માહરા વહાલાં શિક્ષક, કાંઈ જેવા તેવા શિક્ષક નથી, એવનનાં રૂઠાં શિક્ષણથી અને ધણીજ ‘લ’ડી શિક્ષણ મળી છે.”—મેરીએ પ્રક જવાબ વાલ્યો.

“તે મને તે હોય ! પણ તારા આંખ, જોનેનું મને ધડી ધડી કહેવું છે !” માતાએ કહ્યું.

“મારા પીતાજી એવું મનમાં જે સાવતાં શિખ્યા છે તેમાં એવનનો વાંક જરાપણ ન કહેવાય ! પણ એવનના ખેરખાહ મિત્ર મી. મેક-નઝીનો કહેવાય !” મેરીએ જવાબ દીધો.

“કાંઈ ! તેંડને કાંઈ બુદ્ધિગમ કહે છે, બીચારા કેવા બોલા, અને રાંક” માતાએ કહ્યું.

“સરોવરના કાંત પાણીની તમેડીએ શું હોય છે તે આપણે જાણતા નથી. નિર્મલ સુતેલા એને ધરતીકંપનો આંચકો અચોતક લાગશે, એ મુદ્દે ખબર હોતુ નથી, તમે પોતાની મેલેજ જોશો !” એટલુંજ વહાલી માતા તમેને કહ્યું. “જે હું હાડી એવું કામ કરીશ તરી કે જેમાં મારા માન પીતાને કોઈને કહેવું પડે” ! મેરીએ જવાબ દીધો.

“મજા કરીને તારા પીતાએ તને માસ્ટરના કોઈને યુક્ષાળથી શાગારતા જેવા ?” માતા બોલી.

“તારે તો પિતાજીએ જાણવું જોઈએ કે યુક્ષાળના શબ્દગારમાં સજ થાય તે મહાર્થ કેવાં હોયો જોઈએ.” મેરીએ જવાબ દીધો.

આ વાતને મણા વખત વહી ગયો, જે સારામાં મી. મેક-નઝીની કાનસોરીથી, મી. જો-નનો વસવસો પોતાની હાડરી ઉપર વધતોજ ચાલ્યો કારણ કે “મેકનઝી, મેરીને ચાહતો હતો, પાસે ચિચેલા સારા હતો,” અને મી. જોન જરા માણસમાં સમચાયા હતા.

મી. મીકેન્ઝીએ એક ચોક્કસ માણસ, જેમાં એવી મતસજ હતી કે, મેરીના માસ્ટર મી. પીટરની આસની કાંઈ મેવડી કરવી અને તેને અસખામનો બનાવવો.

રાખેતા પ્રમાણે તેઓ જે ઓરડામાં સ્ટડી કરતા હતા, અને સ્ટડી ઉપરથી કાંઈ “ડીલી ગ્રાહી” આમતી હતી (કારણ તેઓ ધ્યારથી ખરેખર બંધાયા હતા) તેવામાં ચગોર પીટરના કાનમાં “કરરરરર” અવાજ આવ્યો તે સમજી ગયો અને મેરીને કહ્યું—“વહાલી, અવાજ સમજે છે કે !—(તેણીએ અસારતથી ના પાડ્યું)—આપણા કમતો સીનેમેટોગ્રાફ મેલાયો છે, અને મેલાય

જ્યારે થોડા દિવસ ગયા પછી મલતીપીતાની બારે ખુશાલી વચ્ચે તેઓની દીકરી મીસીસ પીટર થઈ.

જ્યારે લગનના પરીત્ર ગાંઠથી જોડાયા, ત્યારે મી. પીટર ખરી હકીકત કહી સંભળાવી. જેથી કરી ઉપાય રહ્યો નહીં.

“હા પણ ત્યારે, પીટર, તમોએ એક ગંભીર ચોક્કસ કીધું.” મી. જોન લગાર કરતા થઈ બોલ્યા.

“નહીજ-શીશમ લેવાનો મી. મીકેનઝીનો હલકો ‘ટ્રેટ’ કહેવાયો જ્યારે મહારી શીશમે નાદર ‘ટ્રેટ’ થી નાદર રંગત દેખાડી હતી? સંપળાઓની દસી વચ્ચે વખત પસાર થયો.

“તો” પૈસા સોરાળ પર લગનનો કાસ તોડવાની ફરવાદી માંડી તેમાં તું હતી ને તુંને આખી રકમ મળી ખરી કે પીસાં !”

“હા, હું મારા વડીલ સાથેજ પરણી ગયો.”

ઠાકક લાગી હોશે !

કુમી-જયી જાંઘસો અને જોતાં વારજ મારા પગ આગળ પડ્યો !

કેટી.-મરેરે હજુર તુંને લાંબા પગ કરીને બેસવાની આજ્ઞા ગઈ નહીં? જ્યારાને તારા પગની આંટી લાગી હોશે. !

શાની જરૂર વધારે છે ?

ખાઈ-નિઠરીના ઉમેદવારને) અને તો એક એવું માણસ જોઈએ છે કે જે હું કહું તેમ કરે. બડબરાટ ફરકાટ કરે નહીં. સામણુ” બોલે નહીં ને. ખસ-”

“ખાઈ, તારાંરે તો તમને એક તાબેદાર મહુનીની મહુ જરૂર છે.” ઉમેદવારે એટલું કહીને ચાલતી પડી.

; મી. પીટર સીનેમાનું કામ સરસ જાણતો હતો, તેણે જે શીશમ આપણે સાંભળી મયા તે તેણે ઉપજાવી હતી. અને આખા મી. મીકેનઝી ના કપડામાં બનાવડી મીકેનઝી ઉલો કીધો હતો. અને ખુદ શીશમ જ્યારે ધોવાઈ ત્યાર થવા ગઈ હતી, ત્યાંજ તે ધોવાય તેની આગમજ, પોતાની શીશમનો ખોલસ મુકવામાં આવ્યો હતો. જે કમના માલેક સાથે મી. પીટરને માટે સંબંધ હતો. એ રીતે મી. પીટરનું કામ સરજામ થયું હતું-પણ આપણને વીચાર આવે છે કે એ કામ ખોટું થયું? પણ પાછો જવાબ મળે છે કે “ખાર માટેની ફરીફારમાં સધળાં હોડા ખારાંઓને સ્વાધિન છે.”

ખહેશ્વરમાં જશે કે દોઝખમાં ?

વેણીલાસ મહેતાજીએ છોકરાઓને ખહેશ્વર અને દોઝખ ”ની સમજણ આપી. પાંચે ક કલાક સુધી માંધાઈખણ કર્યા પછી તેવણે છોકરાઓને પુછ્યું.

“હવે જે છોકરાઓ ખહેશ્વરમાં જવા માંગતા હોય તેઓ ઉસા યાપ !”

જેમી નામના એક છોકરા સીવાય બધા હાથ યાપ.

“કમ અલ્યા જેમી તારે શું ખહેશ્વરમાં નથી જવું.”

“નહિ સાહેબ.”

“કાંય, નહિ કાંય !”

“તો સાહેબ આપ બધા છોકરાઓ હમાં અને ખુજ મારેજ ને હેરાન કરે છે, તો ત્યાં એ લોક જાણ્યો મારી સાથે આવે તો તાંબળી મને હેરાન કરે. એ લોક તાંબળી જવાના હોય તો મારે એ લોક સાથે નથી જવું.”

(સોમન)

રી રહેતા હતા તેમને જે તે જગ્યાનો બેઠ વાતો હુમલા વખતે જોઇતી સામગ્રીઓની દરેક માહિતી મેળવી આપવાનું કામ સૌધરામાં આવતું હતું. આ જાસુસોની કેમ્પેઅ 'ઇન્સપેક્ટર' રાખતા હતા જેઓ દર માસે તેમની મુલાકાત લેઇ તેમનું કામ સૌધતા, તેમના રીપોર્ટો મેતા અને તેમને માસિક પગાર આપતા હતા. આ પગાર માસિક રૂપા ડોલરોથી પાંચસેના હતો. જેવો જેવો જાસુસ તેવો તેવો તેનો પગાર હતો. જાસુસ તરીકે જીએ પશુ મોટી સંખ્યામાં કામ કરતી હતી.

આ જાસુસો ખાસ કરીને જર્મન તો હતાજ નહિ. તેઓ જર્મન હપરાંત બેસ્ટબન, સ્વીસ બાથા જેઓ હતા અને જુદા જુદા ધંધાને સમજતા હતા. દરેક જાસુસને નંબર આપવાનો આવતું હતું અને તે પોતાના નંબરથી ઓળખાતો હતો. દર ૭ માસે જર્મન છુપી પોલીસનો વર્ગ જેના હાથમાં આ ખાતું હતું તે દરેક રિપોર્ટ તપાસતો હતો અને જે જે જાસુસ તરફથી અગત્યની ખબરો મળતી તે તેના પગારમાં જોડતો વધારો કરી આપતો હતો. આ લાસચે છપરાંત મહેનત ચતી હતી.

ઇંગ્લાંડના જાસુસોના વડા તરીકે એક જર્મન કામ કરતો હતો કે જે પોતે ઇન્સપેક્ટરને ચોક્કસ હુકમો આપતો હતો અને ઇન્સપેક્ટરે જાસુસોને ખબર આપતા કે જેઓ આખા દિશામાં ફરી વળેલા હતા.

ઇંગ્લાંડ છપરાંતના દિમાપતી રોજાથી આ જાસુસોને દરેક ફાવત મળી જતી હતી. તેઓ ધમધોકાર સાહુકારીયા પોતાનું કામ કરતા હતા. ધીમે ધીમે આ જર્મન જેને તરફ ઇંગ્લાંડનું ધ્યાન ખેંચાયું અને જર્મની ઇંગ્લાંડ તરફ ફરી નજરે જોઈ હતું તે જુદેરની વાત યદ્ય પડી હતી. છતાં ઇંગ્લાંડ જર્મન જાસુસો પર કશો પણ અકાવ નાખી શક્યું હતું નહિ. અને તેનો લાસ

જર્મન જાસુસોએ ખુબ લીધો. બ્રિટિશ હરિવાઇ સર્વોપરી સત્તાને પોતાનો પોતાનો સંગ્રહવા જર્મની પોતાનો કાફલો મુહોમ વપાયું. ઇ. સ. ૧૯૦૮ ના ઇંગ્લાંડપરની તાં ૧૮ માં એ જર્મન કે. ડર, આંદનશાહ વીલીઅમે ખુલ્લું જાહેર કયું કે "મારી પ્રજાના અધ્યમ અને ગરીબ વર્ગમાં ઇંગ્લાંડ માટે મિત્રાભાવો વધારી સાગણી નથી એ ઉદ્ધવ વાત છે." છતાં જર્મની ઇંગ્લાંડ સામે કશું કરી શક્યું નહિ. તેણે કાવાલાવા બરી રાજનીતિ આપી ફરી અને પેલિય વચનો અને ઠાલક રાજો કરી તક મળતાં પછે ચમદી નાખવાનો ઠરાવ કર્યો. જર્મન કાફલાને મુહોમ વધતો જોઇ જર્મન પ્રેક્ટર હુલો ત્યારે બ્રિટિશ, પરદેશ ખાતાના વજર, સર એડવર્ડ ઝેને ઇ. સ. ૧૯૦૫ ના માસની તા. ૨૬ મીએ આમની સભામાં કયુ કરવાની ફરજ પડી હતી કે—

"જર્મનીએ જે નવીન રાજનીતિ અખત્યાર કરી છે તેથી મામલો સુધાર બદલાઇ ગયો છે. આ નવી મોંઝવણ સંપૂર્ણ ધર્તા આપના કિનારા નજીક જર્મની તેની સુધી રૂંકેનેટો નો કાફલો તેમજ ફરી શકશે કે જેથી કુખાના કાછ પશુ કાફલાની બળવાન યદ્ય પંખા વિના રહેશે નહિ. આ નવી પધ્ધતથી આપણા કાફલામાં જોડતા સુધારા વધારો કરી તેને નવી દમ પર મુકવાની આપણી ફરજ છે..... આ હપરાંત તેમજે જાસુસો કે.

આપણને મોટેથી પશુ ચોક્કસપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે જર્મની પોતાના કાફલા ના બંધારણમાં મોટો વધારો કરશે નહિ. ૧૯૧૨ ની આગેરી મુધીમાં તેને રૂંકેનેટો રૂંકેનેટો સુધારામાં વધુ તે તૈયાર કરશે નહિ."

પશુ તેજ દિવસે જર્મન પાસામેટ પરદેશ ખાતાના વજર પ્રીન્સ બ્યુલોએ તેથી ઉલટાજ બોલાસો કરતાં જણાવ્યું કે,

વાર્તા પહેલી

બંદરનો લેહ.

“રેશીય બંદરની નવી યોજનાની વિગતો જો નારા કહેવા મુજબ જમીનોના હાથમાં ગઈ હોય તો હું સમજી શકતો નથી કે આપણે શું કરી શકીએ” એ જણાવ્યું. “ઓણ મુખ સાસુ ને પોરે આપાં આસુ વાળી વાન આ તો યદ્ય.”

“શણ જાણે શું છે ને ઇંગ્લાંડને હાથને કાજ આ બાબતમાં કશું સુઝતું જ નથી” મારા મિત્રે જણાવ્યું. “હાથને કાજ આપણું અંગ્રેજો આપણા બાપદાદાની કીર્તિ પરજ છુવવા માંગે છીએ અને દુન્યામાં આપણી ખરોખરી કરનાર કાઠજ નથી એમ માન્યે છીએ; પણ વિચાર કર કે છેકરી બોઅર લાડપત્રમાં આ પછી એ અજ્ઞાનતા આપણને ફરી મોઢી પડી ગઈ હતી. હવે વાન એમ છે કે રેશીય બંદરનાં બચાવનાં કાંધોનો વિગત પહેલાં ચોરાઈ ગઈ હતી. પાછળથી તે જમીન પેપરમાં પ્રગટ થતાં દરિયાઈ ખાતાંએ નવી યોજના રચી, અને રેટ મીઅરના જણાવવા મુજબ આ નવી યોજના જમીનીના કબજામાં ગઈ છે.”

“પણ એ રેટ મીઅર પોને જમીન મુલેાજ ને” એ પૂછ્યું.

“તે તો હવે ઇંગ્લાંડમાં વસી અંગ્રેજ યદ્ય મુલેા છે,” મારા મિત્ર જીન રેમડે પાછપમાંથી કુવો કાઢતાં જણાવ્યું. “તું જાણે છે ને એના ત ક્ષી મોઢી ખમરને આધારેજ પપાએ પારલામેન્ટમાં જમીન જાસુસીપણું સામે કુખરો ચલાવ્યો હતો.”

“પણ સરકારે તેવી વિગતનો સ્વિકારજન નથી હતો” એ જણાવ્યું.

“હા, તેથીજ તું ને હું રોકેટલાંડના પુષ્પે ઓફ ફાય” ખાને આળ્યા છે. મારે પુરવાર રી આપવું છે કે ઇંગ્લાંડમાં જમીન જાસુસી જહુ-જખરી બચકડી કરી રહ્યા છે. આ કારણએને પુરતી સામેતી સાથે ઉંઘાડા પાડીશું તોજ સર-

કારની આંખ ખુલશે અને આ ચંડાળોનો નીકળ કરવા માટે જોઈતો કાપદો પસાર કરવાનું બની શકશે. આપણા છટાપણના મોટા બાવા થવાના ફાંકા રાખતા દેશમાં હાલના કાપદા મુજબ જાસુસોને આપણે કરું કરી શકતા નથી.”

હું વિચારમાં પડ્યો. હમો ખંનને વચ્ચે લગાર મુપકીદી ફેલાઈ અને શું કરવું તેની ચોખના હમો મનમાં તૈયાર કરવા લાગ્યાં.

“સલાહ તારે કશું ફેસલારી એવ જોશ” કહ્યો છો? સેવક કોણ તે જામવા અધીરા થયા છેને? સેવકનું નામ જેક છે અને બધો! આહ, બાવાજ પાસે મીકાસ હતો તે બાવાના કુને દીકરા તારે તેજો બધે કરતા હતા. પણ કિ. રેમનના ચક્કર પર મારા બૂરાજ યદી જતાં એ. કે સપાટે તેઓ પોતાની દોલત સાથે પોતાનો ખન આપી આ ફાની દુન્યામાં મને રવડારી કમયા. બાવાજ પછી તેમની દોલતના કકડા બુકલા એકડા કરી નવી છંદગી રાશ કરી. બધામતો સાસુ સુકાધ્યા જેવો દોવાયી શેખકની છંદગીમાં ઝીપલાવ્યું. રાશ્યાત કાંઈક ઠીક લાગતાં આપણે લેખક બન્યાં પણ છેલ્લાં બોર વાળાં આ છંદગી કેવી અજબ ફાંટાખાજ છે તેનો જેઓ આ લાકડામાં પટેલા દોપ તેમને જ લાગે છે—વેલ, કંખાન ન કરતાં સેવક ખાઈ મારાં ચોઢ્યાની પેટે, ખાયા પીયા બોર ભરા પેટ, બોર જખ મારે..... શેક જેની હાલતે છંદગી પસાર કરતા હતા. એમતો બેતા ચાર હાથ કરવા કાઈ કાઈ વાર ગમતું હતું પણ સુખી છંદગીમાં કોણ ખનરો નાંખી, નાહકની જણા બોરી બે કરી સહેજ સપાટ ફર્યા કરતા હતા. મારો મિત્ર જીન રેમડે કહ્યો મોરો અને ઉમંગી હતો. બાવાને ત્યાં લાખનાં લેખાં દોવાયી દીકરાજ બેરીક્ટર થયા હતા પણ બધામાં બધો તો મારે ત્યાં જખ

વાનો અને દીકરીવ ધવાનો અભિજ્ઞાનો હોવાથી અરીમ ધરીમ નેવો પાંતરીસ વધનો જાણાજનો પ્રયોજાનો હતો છતાં તે અભિજ્ઞાનો કમતી થયો ન હતો. અને હાલની મારી રોહાણીમાંથી કોઈ મોટું જ્ઞાન મેળવાતી આશા રહેતી હતી.

મારો આમંજ્ઞાસ લુંછતો હતું વિચારમાં પડ્યો કે ક્રેટ પ્રિટનના આ અમલના બંદર નાનવા ધવાનો જે ચોરામાં જોયો તો પછી ત્યાં આવી પડવાની શી જરૂર હતી ? હજી હું મારો વહીવટી પૂરો કરું તેટલાં તો જોને જણાવું કે વખત થયો છે મારે આવો, જરાયર દસને ટકોરે હમો જોવાર દોરો પહેરી બંદાર પડ્યા.

અર્ધ અધારામાં તે નાની પછી અજાણ સીધી હતી ટેકડી પર ચઢી ઉત્તર કવીન્સ ફેરીની પોસ્ટ ઓફીસ આગળ આવ્યા. અહીંથી રોહાસ બર્ગ હોટલ તરફ જવાની મસ્તી હતી ત્યાં જોને હમો અને દીકરી દીકરીને જોવા લાગ્યો. મસ્તીને નાકે એક મોટો તારનો ચાંચો હતો કે જે પર પચાસ સહાઈ તારો હતા. આ તારો બધા જુદા જુદા મચકનાં હોવાથી તે જગ્યા મોટા મચક જેવી હતી.

જોને તે તારો ધ્યાનથી જોવા લાગ્યો. પચાસ સહાઈ તારો ઉપરાંત તે ધાંભલા ઉપર બીજો ધાંભલા આપેલો હતો કે જે પર બીજા તારો હતા. પહેલા તારો ઉત્તર તરફ દરિયાની બાજુએ જતા હતા ત્યારે બીજા ડાબી બાજુએ જતા હતા. જરાયર જોષજોને ડાબી બાજુએ રૂપો અને ગુપ્તપણ હતું તેની પૂઠે ચાલ્યો. હું જાણતો હતો કે જોને મજાથી અજરો મુજબ ચાલતો હતો ક્રેટ-લે તેને સવાલો પૂછી નાહક સત્તાવવાની કશી જ રૂ ન હતી. તે રસ્તે વાંકા યુના યદ્દ હમો ચાલ્યા. પછી ટેકડી પર ચઢવાને બદલે નાંચે લતપાં અને અડધા કલાકમાં તો હમો બંદર આગળ આવ્યા. હિમા કે જ્યાં સામે લાંગર કરી પડેલી મતવંરો પોતાની સર્ચ લાઇટોથી મુદર, રોશની આપી રહી હતી. વરસાદ બંધ પડ્યો હતો અને

દક્ષિણની ટેકડીઓમાંથી ચંદ્રમાં છૂપાઈને પોતાની શીકરી શેશનીને પ્રકાશ આપી દુનવી સપાટી પર પાંચરી ત્યાંના દેખારને અજાણ અમ્મતા આપી રહ્યો હતો. જોને હવે બહુ ઉરેકરાયો હતો. તે દરેક ધાંભલા આગળ ધોળતો હતો અને વિજળી-ક જાતીની મદદથી તે ધાંભલાને જમીનથી છોડી રહી હતી. હાથમાં ૧. ધ્યાનથી તપાસતો હતો.

આ પ્રમાણે પંદર સેલેક ધાંભલા તપાસવા પછી તે, રસ્તાની વળણ પર આવ્યો. ત્યાં તપાસતાં તે એકદમ ઉરેકરાઈ ગયો અને જે ચીજની તે રોહામાં હતો તે તેને મજાથી લાગતી હતી. તેણે મેગ્નીફાઇંગ ગ્લાસથી તે ધાંભલા તપાસ્યો. હું પણ આગળ આવ્યો. ધ્યાનથી જોતાં મને તે ધાંભલામાં ત્રણ નાનાં, બહાર પાડેલાં જણાયાં કે જે આ મુજબ હતા:

‘જેક, તાર મણતો’ જોને જણાવ્યું. ‘છાંબીસ છેને ?’

‘હા, મે’ તે ગણતો જણાવ્યું.

તે વિચારમાં પડ્યો અને હવે બે ધ્યાન પણ બીજી બાજુએ જોવા લાગ્યો. ત્યાંથી હમો હવે ધીમે ધીમે આગળ ચાલ્યા. અને દરેક ધાંભલા ચીપીચીપી ને તપાસતા હોડીની જકાત, લેવાના નાકાં પર આવ્યા કે બ્યાંથી ધોરી રસ્તો તથા તારો ડમરેલાઇન તરફ જવા જમણી બાજુએ વળણ લેતા હતા. તે છોડી હમે ડાબી તરફને માર્ગ જે કિનારા તરફ જતો હતો તે તરફ વળ્યા. ત્યાં આગળ ટેલીફોનનાં તારો હોવા ઉપરાંત નાના નાના બંદરનાં વિભાગો હતા. ત્યાંથી નીકળી હમો ‘લીમપેટ નેસ’ આગળ આવ્યા અને એક બે આકાશ ચંદ્રમાની, રોશનીમાં ચળકતા પાણીની બાજુમાંથી એક મોટી પ્રમાણ આગળ આવ્યા કે જેને ફરતે હાંચી લોખંડના કોટરોઓની વાડ હતી. લોખંડ ધવાનો હરવાળો મધ્યમાં હતો અને મકાનની બંને બાજુએ નવ નવ જારીઓ હતી. બાજુમાં થોડે દુર નાનો બંદરો હતો જ્યાં પહેરેગીરો રહેતો હતો.

આ તેની ખરી નકલ જણાઈ, અને નૌકા ખાતાં બારે વમાસણુ થયું.

‘હું ત્યારે તપાસ ચર્ચા નહિ ?’

‘ખાતાંએ તજવિગ તો બહુ કરી પશુ કરું જણાયું નહિ. તે બેઠે એમનો એમ રહ્યો. તે જવાનના હાથમાં તે પ્લાન કેમ આવ્યો તે કોઈ કંઈપી શક્યું નહિ. તે જાણે તે નમાનો જવાન હતો. અને તેને નૌકા ખાતાં સાથે કશો સંબંધ ન હતો.....ખીંછ ખજર મુજબ રેટમીઅરને નવા મેટા પ્લાનોમાંના એકની છબી બતાવવામાં આવી હતી અને તેણે જણાવેલી વિગતની સમજાઈ નૌકા ખાતું ના પાડી શક્યું ન હતું.’

‘ત્યારે તો જાસુસો હયાજ કામ કરતા હોવા જોઈએ’ સેવકનો અલટીમેટ થયો.

‘હું પણ તેમજ ધારું છું’ જવાબ મળ્યો. અહીંજ જર્મન જાસુસો ઉમરાવાજ જોઈએ કેમકે ફ્રાંજ હરના હરેક બેરો જાણવાની જર્મનને જરૂર છે. સરખાતના કુમલા વખતે આ અગત્યની ખજારો તેમને બહુ કામ આવે તેમ છે. અહીં અચવાના બહારથી દેખાવ નહિ આપનારા સાધનો તથા મોટી મોટી તોપો એવી કિસમ થી ગોઠવાયેલી છે કે અંજણ કાફલાનો ચૂરે ચૂરો થયા વિના રહેજ નહિ. આ બધી બેઠી વિગતો જર્મનો જાણવા તક પે છે.’

‘પણ જર્મનો જો ફ્રાંજનો પુત્ર ઉઝાવી શકે તો પછી આપણો કાર્યો તો ઘેરાઈ જશે’ મેં સમજાવ્યું.

‘અલબત્ત એમ કાંઈક છે ખરું !’ મારા મોત્રે સમજાવ્યું. ‘પણ તેનો અટકાવ કરવા માટે જ આ આરાંતું બાંધ કામ ચનાર હતું એમ મને લાગે છે.’

‘તેના પ્લાનો ચોરાવા છતાં ?’

‘હા હાં વાળા બધા તે વિગતો હસી કાઢે છે, એપીસમાંથી એક પણ ડાક્યુમેન્ટ ચોરાવ્યું ન હોવાથી તેઓ કશું માનતા નથી.’

‘ત્યારે બાત વધી છે ખરી.’

‘હા એમ છે ખરું. આ બેઠે કેમ ઉઠેજાય માં આવે છે તે શીઘ્રી કાઢવાનું કામ તાર ને માં રું છે.’

ફરી ફરી હમો પાછા હોટેલમાં ગયા અને ફરિયાદ ધર્ષ સુધ મળી.

ખીંછ સદવારે હમો પાછા નીકળ્યા અને પુલ પરથી જવાને બદલે બોટમાં બેઠા. બોટ વાળા તે મજબો હંકારવા ના કહી જોને પોતે હલેસુ લીધું. અને પોતે હંકારવા માંડ્યું. સ્ટીમબોટમાં જવાને બદલે સાધારણ મજબો જોને શા માટે પસંદ કર્યો તે હું સમજી શક્યો નહિ. બરતોનો વખત હતો. ધીમે ધીમે મજબમાં આવતાં જોને મજબાને ગમે તેમ ચાલવા લાગ્યા. તે પુલનાં ગર્ભજવર બાંધ કામના એક ભાગ આગળ મજબો લસાયો. રખે મજબો તેની સાથે અચકાવ કરી જોને તે તરફ લાંબો કરી હાથ સુકોતે તેના હાથ માં કાંઈક ચીજ આવતાં તેણે ઉરકેરામને તે બેંચી કાઢી તપાસી.

તેજ પળે એક ટ્રેન હમારી ઉપરથી મોટો અવાજ કરતી પસાર થઈ ગઈ.

હું તે જગ્યા તરફ ધ્યાનથી જોવા લાગ્યો. જણ અને કરી નવાઈ જેવું લાગ્યું નહિ. ફક્ત મોટી બરતી વખતે આવતાં પાણીના મારકાથી બે પુટ હંચો લોખંડનો સળ્યો તે બાંધકામમાં જડ કરેલો મને જણાયો. તેને એક પાતળા તારનું દોરડું વળગાડેલું હતું જે પાણીમાં પડ્યું હતું. માછલીઓ તે વડે પોતાના મજબાઓને લાંબરતા હોય તેમ જણાવું હતું.

તે બરાબર તપાસવા બાદ જોને મજબાને ખીજાં બાંધકામો તરફ ફેરવ્યો પણ કશુંએ ન જણાતાં હવે પેલી બાજુએ ન જતાં પાછા ફર્યા અને જર્મનમાં કરવામાં આવેલાં પુલનાં બાંધકામોની તપાસ રોતાં તેમાંના એકમાં તેવાજ સહ્યો જર્મનમાં ઉતરી જતો જણાયો.

પાછા હમો બોટમાં બેસી પેટ્રી બાજુએ ગયા અને જોને પોસ્ટ અને તાર એપીસમાં ગયા.

જેથી મોટી હતી અને તેનો કાંચ લીધો હતો. બાળુમાંની કાંચી જગ્યાએ દરિયા તરફ લીધા કાચ રાખી તેણે તે બત્તી મુકી અને સીગર સળગાવી તેનો ધુવો કાઢતો તે થોભ્યો.

મેં ચોપાસ નજર દોઢાવી તો ચોમેરની બત્તીઓ સ્થિર બળતી હતી તે પછી આ બત્તી વડે તે જર્મન કોને નિશાન આપતો હતો. અડધો કલાક તે થોભ્યો. તેને તેની નિશાનનો જવાબ મળ્યો કે નહિ તે હું જાણતો નથી પણ ધીમેધી તે પાછો પોતાને મકાને આવી સુંધ રહ્યો.

બીજી બે રાત આગમજથી હું તે જગ્યાએ જઈ બસાયો પણ તે ત્યાં આવ્યો નહિ. તેવામાં જોનનો કચો જવાબ ન મળતાં મેં સંકલન જવાતું નક્કી કર્યું. જોનને મકાને જતાં તેના બટસરે જણાવ્યું કે કોઈ બાહ્ય મનુષ્ય આવતાં શેઠ તેની સાથે ગયા હતા તે હજી પાછા ફર્યા ન હતા. એક બદલાયું મેં જોનની શીશમાં ગાળી નાંખ્યું પછી ચુપ થઈ. તેવામાં પચાસ બેનના રોડન પરનાં હોટેલમાં સાઈડે મળવાનો તાર મને જોન તરફથી મળ્યો, કે બીજી સહવારે નવવાગને હોટેલમાં જઈ પુગ્યો.

બપોર કાઢતાં શેઠ તો પોટેલા જણાયા એટલે બાંધેલું બોલી હું અંદર ગયો ને તેના પર્લો પર બેઠો અને મારી તપાસની હકીકત જણાવી.

આહ, જેક! હું ધારતો તેમજ બધું બનતું હતું, દીકરા, આજે તું આકસ્તિકત્વે ને લીધો કાચ લગતી લાઇબ્રેરી અને તેજ જગ્યાએ તેજ વખતે તે બત્તી મુકે અને સામે છે કે ધારવા કરતાં વાત બહુ બાધાનક છે, દુશ્મન આપણી વચ્ચે છે ને બહુજ સાલાજીથી કામ કરે છે. આ લે, કલાય કામ આંતરો, એમ કહી તેણે એક રીપીટર રીવોલ્વર મારા હાથમાં બીજાનામાંથી કાઢી ડેસની દીધી.

રીવોલ્વર જોતાજ મને પશુ સાચું કે કાંઈ નવું જાતું ધનાર હતું. અર, તે સાંજના હમે બન્ને સાથે જાયા. અગ્યારકને મુખારે તેણે મને બત્તી સાથે ટેકડી પર મોકલ્યો અને અડધા કલાક પછી રાસીય તરફના ચોકકસ રસ્તા પર મળવા જણાવ્યું.

હું એકલો ગયો અને બત્તી બતાવવા ત્રાગ્યો. અડધા કલાક પછી હું નિશાની આપેલી જગ્યાએ ગયો તો મેં જોનને ત્યાં ઝાડીમાં બસાયેલો જોયો. તેજ પછે ચીધડે હાલ ચોપાકમાં સંજ્જ થયેલી એક બી ત્યાં આવી, તેણીના અવાજ પરથી મેં તેણીને જોનની પ્રિયા, મારી તરીકે ઓળખી.

બીચારી એલસી તેના આચકની રાહ જુએ છે, મને આપોને શેઠ હેન્રી કરવા પછી તેણી બોલી, હાલ આજે તેને મિત્રના આવનાર હોવા પશુ આંખો નુકાં. તોરી પાસે ચીકી છે કે? જોન પૂછ્યું. એકાદાટ મોન મોટે મેં કહ્યું છે તે ક્યાનમાં રાખોને!

હા જવાબ મળ્યો અને પછી મારી તરફ ફરીને મારી બોલો. જેક, તમે બન્ને સંભાળ રાખજો હાં છંદ પર આવે સાચો સાથે તમારે કામ લેવાનું છે જો અને તેણી લાંબી અંધકારમાં હમારો નજરથી મુંઝ થઈ ગઈ.

હવે હમે બન્ને રાસીય તરફ નીકળ્યા. થોડે દૂર જવા પછી જોરે મને જણાવ્યું કે મારે સંભાળથી એરીસ આગળ જઈ ઝાડીમાં સંતાઈ તે આવે ત્યાં સુધી તપાસ રાખવી. ગમે તે ધેરે જાય, ગમે તે હું જોઈ પશુ મારે બીસલ મારવી નહિ.

રાત પશુ અંધારી ન હતી પણ ઠંડી તો હતી જે મારે કામ. સંભાળથી એરીસ બરાબર જોઈ સંકાપે તેની જગ્યાએ આવી હું લેરાંયો અને ઝાડના ઓપમાં રહી જોઈ લાંબો. ધીમે

બાંધારમાં ખસલ કરતાં હશેજ. આ મારી ગણું
ત્રી પહેલી શરૂઆતમાં ખરી કરી.

ત્યાર બાદ પુલની સાયના એક બાબે વિચાર
કરતાં મને મળ્યુંત વહેમ આવ્યો. તેને તારી
વિગતોથી ખુદી મળી. કલ્યાણમાંથી તે વેદરે કરેલી
ચોરી બાબે તો મેં સદંતર નાશ્યુંજ માયું

હવે પછી ૧૮૬૬ આખા લાગ્યો. મને એ કમ-
બખત પર મળ્યુંત વહેમ ગયો હતો. મારી
તપાસમાં એ ગુનેહગારજ પુરવાર થયો હતો.

તને પેલા જવાનની ખબર છે કે જેની લાસ
નદીમાંથી મળી આવી હતી તથા જેના મળવા-
માંથી જર્મન લાપામાં લખાયેલો પ્લાન મળ્યો

હતો, આ જવાનને લડનમાં હેનરીએક સાથે
દોસ્તી પડી હતી તે છાં તેને મળવા આવ્યો
હતો. એક દિવસ છાં તેની ગેર હાજરીમાં આ-
વતાં તે જાણવા પામ્યો હતો કે તેનો મિત્ર જર્મન

ન જસસ હતો, તેને સપડાવવા તે પોતાની
સાથે તે જોડતી સાદુદત મળી ગયો હતો. હેનરી
એકને પોતાનો એક ખુદશો મળી જવાની ધારતી

પડતાં તેણે તે જવાનને ફરવા જવા પ્રસન્ન
અને દગાથી તેને મારી પાણીમાં ફેંકી દીધો
હતો. આ બાબે મને જોડતા પુરાવા મળ્યા હતા.

રેકમીઅરને જે પ્લાન મળ્યો હતો તે તો ૨૬
કેસા પ્લાનોમાંનો એક હતો.

‘અજબ !’ હું ખુદ થતો પુકારો. ‘રખે
આપણી ફતેહમાં બીચારી મારીને કાંઈ મળ
મળ હોય !’

‘મારી મારી પર મને પુરતો વિશ્વાસ છે’
જેને સાદુદતી, જણ્યુંત. ‘પાસ દેહની સેવા
મળવતાં હું અંગત ગોગોની ફરકાર કરતો

થી. જર્મન જસસો આપણી વચ્ચે કરતી
ધરતી ખાતે ખરબીના ચોજનાઓ તૈયાર કરે
છે તે આજે હું ખુદથી કરી શક્યો છું. અખબરી
પોલીસ આવશે. કે તેને બહુ સોંપી આપણે
મારીની શોધમાં જઈશું.’

૩. સાદા પાંચમાં રૂબા છ તા પાંચ ગુસ્તકો અને ગુલશન સુરત.

નથી જેલ ?

તારી લખશે.

ગુલશન મુટે નાવ ચોજના તમે

ચને

બાવંતા અકમાં ‘સખમેરીનનો ભેડ’

દરિયાની અંદર ચાલતી અવાજ
ખગરની ઘોરનો ભેડ જાણના મારેની જર્મન
ચોજના કેમ ઉ મા વળી તે જોઈશું.

‘એક માત્ર હયા કલાદેક પર આગળ સંતા’
જોને પુછ્યું ‘તેજો ક્યાં છે ?’

‘કોઈથી બાઈલાં આવી નથી’ તે હૂંમકી
હાડી વાળા જર્મને સદાસદાર અંગ્રેજીમાં કહે
કહેજે જણાવ્યું. ‘મહેરેખાની કરી કહેજો કે
જ્યાં આવવાનું’ તમેને શું કારણ છે ?’

‘કારણતો એટલુંજ કે મારે જર્મન નૌકા ઘોડે
કરીવે ખાતાવાળા જમણસ જોડસ શ્રાવ્યક ઉદે
આપ સાહેબને મળવાની જરૂર હતી.’ જોને
જોરડાનું આરણ્ય દાંડી તે તરફ પીઠ કરતાં
સદાસદાર જણાવ્યું. ‘તમે મને ઓળખો છો ?’
તમે તમારા મુરખી દરમન હાટ માનનાં મકાન
માંથી મદાર આપનાં મને જોડે કહેજો ?’

‘તેવું શું ?’ તે જર્મને જોરડાર પછે
જણાવ્યું અને હમે કાંઈ કહે’ ને પદેકાં તેજે
પદકા પરથી દેરીંગ પેપર ફાડી કાઢ્યું અને તેનો
સાફાઈથી કુચો કરી પોતાના ગજવામાં ફેંકી રાખ્યું.

‘એ મને ખાણે’ જોને નરમાયણી સમજાવ્યું
પછી જવાબમાં તે જર્મન સિકારવા દરેકો.

‘ખીલ’ ડોક્યુમેન્ટોની પેઠે એ વજ ટું
ફોરોમાર મળે તીજોરમાં પાડું મુજી
આવવો. હવે ને ? જોન વ્રહ્મચી
તરડાયો. ‘કેમ, અધો ધોસમોંડળો યજ મરો
છ કે ? તીજોરીની આવી વાળા અમલદારો જો-
દર હમખના મેમજર છે ને ? તક જોછને તેમનાં
ગજવાઓમાંથી આરજ્યાની અને તીજોરીની આ-
વીઓ લઇ, બદમાશ, તે ખીન પર હાથ લઇ
લોધી હતો ને ? એ કરવા ટું ત્યાં વેટર થયો હતો
ને ? આ કુચીઓ ગાસજો આતે તમે તૈયાર
કરાવી હતી કે જોધી તેમની મદદવા તમેને દરિ-
યા ખાનાને લગતી દરેક વિગત સદાસદારી જાણી
હકો ?’

‘હમે કાનો બાપ માર્યો છો ? હમે ક્યાં ચોરી
કરી છે ?’ શોરડાં બરાડયો. ‘આલ દક, જવાદો
‘પદેકાં ગજવામાંનું કાગળ આપ જવાબ
મળે.’

‘કદીજો નહિ. તારાથી યામ તે કરી લે.’
તે જર્મને ગજવામાંથી રીવોલ્વર કાઢતાં તરડાય
ને કહ્યું.

ખીજી પછે જોનની રીવોલ્વર નીકળી અને તેની
નેમ જર્મન તરફ જવાને બદલે સામે પુણમાં
મુકેલી કાઢકાંની એક નાની મજબુત પેટી તરફ
ગઇ.

‘મીઠન ગોત (મારા પ્રહા) ... ના’
તે કંગાજ, જોનનો વિચાર પામી જઈ બારે ગજ
રાટમાં પુજતો પુકાર્યો. ‘પ્રહા ખાતર. એ ન કરીશ
હું—હું—’

‘આહ !’ જોન હસ્યો, ‘હું કારતો હતો
તેમજ છે ખરું જર્મન હૂમકાની અખર, મજ-
તાંજ તમે બદમાશીએ કોઈનો પુમ ઉરાડી દેવા-
નું કાવત્રુ રચ્યું છે ને ? ખીલોએ સાચના
તારાની નીચે કારખાનાનાં પેટમાં પાણીમાં નાંખ્યાં
છ ને ? દરેક સાપમી બરાખર રાખી છે. તારા
આ વેટર સાધીની નિશાન મળતાંજ જર્મન
વહાણ રાતે કારગોળાઓનાં પેટી લાવીને ઉતારી
આ બાગમાં લાવી મુકે છે ને ? આ કારખાનું
બાણમાં તે ગદાકું છે ને ? તારા ઉપરીનો કું-
કમ મળતા એક કલાકમાં પૂલને જર્મીન દોસ્ત
કરતાં વીસંજ લાગે તેમ નથીને રકમ તારે શું
કહેવું છે ?’

તે જમણસે હમ દારી તો પછી કરી જોછ
પછી જોનનો મકકમ વિચાર જણતાં
તેને પોતાની રીવોલ્વર પાછી ગજ-
વામાં મુકતાની દરજ પડી.

જોક, જરૂર જોને, પેટીમાં શું છે ? જોને
સુબધ્ય.

ખીસકીરના સાધારણ પેટમાં ત્યાં હતાં. એ
એક પછી એક ત્રણ પેટમાં ઉપાડમાં તો નીચે
થી એ ગોળ એક ઇંચ નાંડાં કેક મળી આખાં
કે જે દરેકમાં કાણું પાડેલાં હતાં, પાસે સીમરેક
ના નાનાં કાબજાજોરા કાબજા હતા.

fortunate commanders who were being sent out to murder thousands of innocent souls. I can hardly dwell upon the subject. I know many Germans, men and women are being tortured, thinking of this great shame. The commandant accompanied them to the landing and, with a forced smile, offered his hand to one of the submarine commanders, who walked straight to his ship without even noticing the hand that was offered to him on voyage. The commandant stood there motionless, like a blank statue.

'We did not receive the sad and tragic news with rejoicings. Far from it, we whispered it, we murmured it. We discredited it. We denied it.

One of my brother officers walked back and forth in his room all night long, uttering bitterly. "After the war, after the war! How can I face men of other nations and say I am a German!"

I was on board—when Lieut. Hersing of U 21 arrived from his murderous assignment. There was a suppressed, restrained feeling among those who stood silently as the "successful crew" marched between silent, statue-like rows of men. Suddenly I

heard whispers of taunts and hisses. These did not emanate from the common seamen. Had this been the fact they would have been shot instantly. The taunts and hisses came forth from the high ranking officers.

Later, when Lieutenant Hersing visited the officers' quarters, one bold naval officer handed him a newspaper containing the account of the sinking of the Lusitania. Captain-Lieut. Hersing crumpled the sheets with fury, cast it on the floor and faced the insulter threateningly. The offender stood unmoved. The two officers faced each other for a second or so. Then the offending officer shook his head and, in low tone, said "No, not with you." I could readily understand and appreciate how Cain must have felt.

Still later, when Captain-Lieut. Hersing entered a room where I was seated with many other officers, all but five left the room. The poor haunted commander, on seeing that at least five officers were not so cruel as to further insult an already suffering soul, walked to the small group and seated himself abjectly. I know he was under the strain of tremendous mental agony. He had a child's tender heart, but no head; and his very heart appeared to

try, and, like that of a child, offer excuses for his act.

He did not raise his head, and, without encouragement, he murmured "I hated to do it, but I felt that I must."

"Even discipline has its limitations," retorted one of his listeners.

Lieutenant Harsing seemed, crushed. I truly pitied him from the bottom of my heart. And if you had been present there you yourself would have pitied him.

He rose from his seat, walked slowly to the door, stood on the threshold for a moment or so, and then wheeled around and returned to the silent group. I felt that at last he would deliver himself of his soul's burden. There were large tears standing in his eyes.

He said: "I am not a monster. Every glance of yours is like a poisoned arrow in my heart. From the moment I received the admiralty orders to proceed to the English coast and sink the steamer Lusitania, my soul became sad and gloomy. I wanted to shout loudly 'No,' but I could not. My speech failed me. I beg you to believe me. I sincerely hoped, and then I deceived myself to believe, that some accident would happen to my ship, and that I would be prevented from committing this dastardly act. During the cruise, none of my fellow officers or men knew the nature of our mission. Several times I wished to tell my subordinates and crew all about our special black mission. I dimly wished one

of my subordinates had more courage than I. I had an incredible wish that my crew would mutiny and kill me. The very recollection of it tortures me. At last we arrived at the Lusitania route. We lay in wait for hours. I thought I could not stand the awful waiting much longer. I thought of turning from the steamer's route and missing purposely. Then I discovered that another submarine was in the neighbourhood. The doomed steamer was nearing its fate, submerged once more. By this time our other submarine had taken a position on the opposite side. The doom of the steamer was absolute. She had not the slightest chance to escape. Once more I came to the surface. I saw people gathered on the deck. I had another moment, every inch of the doomed steamer seemed to be filled with humanity. No, I could not do it! I again submerged. Then I discharged. I do not know whether or not my colleague also discharged. The ship was struck, our orders were carried out. I wanted to escape from the terrible scene. I speeded some distance from the torpedoed steamer. Then I came out to the surface. The water was covered with struggling people. I could hear their distant shrieks. It might have been hours—I cannot tell—but I watched the struggling of the dying people, dazed and motionless and with a strange insane fascination. My God, my God! I can still hear them."

I hang My Head in Shame.

German Submarine Commander's Story.

The following are the extracts from the story of a letter said to be written to J. J. Bosda, of Cambridge, Mass, president of the Alliance Universal, by a friend of Capt. Lieut. Hersing, who was in command of one of the submarines concerned in destroying the great liner *Lusitana*:

"Thanks to an unexpected general order I am able to address you this letter. I have been here for two days, but at first I could not find a way to communicate with the members of our circle. It is just like returning from years of exile, things look so different.

After some time, I succeeded in finding several of the comrades, all women. Male members are missing, some at the front, either living or dead, and others in prisons. I am more proud of those who have gone to prison than to the front.

Beneath the unpardonable horrors which are resounding from the four corners of the

known world against our once proud fatherland there beat millions of German hearts, Socialists and non-Socialists, whose pathetic yearnings and terrible sufferings have not yet found speech to express their tortured feelings.

You accuse us of killing our weak neighbours for fear of being killed or imprisoned by our "brass-buttonry."

For the present I hang my head in shame and make no answer. But there is an incident which I wish to relate to you, and which occurred very recently. This incident is representative of thousands of others. No one takes notice of these, and no one would think it worth while to relate them. What I am about to write to you is true.

I think it was either on the first or the second day of May—that time I was stationed at Heligoland—we received word that the admiralty was serious in its declaration that an exemplary attack would be made

84
against a certain transatlantic passenger steamer.

In the officers' quarters, even this evidently serious declaration was discounted by some as a simple warning to discourage the Americans from patronising British vessels. I myself believed, and my views were shared by many of my fellow officers, that an attack upon a British transatlantic passenger steamer would be attempted less to inflict punishment on the British than for the internal, domestic effect.

For the unblinking folks in our country who had an exaggerated faith in our naval prowess were beginning to doubt our invincibility both on land and sea, when the enemies' vessels were sailing the seas unmolested as though they had not heard of the great world conflict.

Our ruling element may dispute or, rather, deny this contention, but knowing our domestic feeling as I do, I assure you this is the primal reason of our submarine warfare that has shocked the entire civilized world.

In the officers' quarters I have heard no less than six

submarine commanders curse the author of such an order, I have heard one commander stamp his foot and shout sterily. "I am a soldier, not a thug. I would rather sink my ship than execute such orders."

On the third day of May, nine submarine commanders were closeted with the commandant of our Heligoland base. They were in conference more than three hours. No other naval officer was permitted to take part in the secret deliberations. After the conference the submarine commanders came out and marched straight to their vessels. I was stationed at the—Point. I purposely stationed myself near the submarine landing. The stern, tragic, pale-faced officers marched without speaking a word to one another.

The sight of them was pathetic. One could envy those who are doomed to be their victims rather than these 'poor souls' who had hearts, but no individual courage. Yes, their hearts were just as yours and mine, perhaps more tender than mine. I do not think that eight men doomed to be hung would have looked more affected than these eight unfor

THE EMPIRE'S PRAYER.

by—Trimbakrai Jadavrai.Desai, Barrister-at-Law

Get up, ye Sons of India !
 On high your *Prayer* sing :—
 Defend, O God ! *Britannia*,
 Save *George*, our *Gracious King* !
 A year of terrible battles,
Victoria's Grandsons fight ;
 Eventful are the *Records*,
 That *Papers* bring to light ;
Heroic British Navy,
 Engulfs the *German Fleet* !
 Knocks down, Sir *French* with *French*
 In *France*, the *Foe*, complete.
 Nay, by *Thy Grace*, *Almighty* !
 Goes on the *War* alight ;
 Except in *Eastern Poland*,
 " *Might* " is repelled by " *Right*,"
 Pull up the *Pandav Forces*,
Eternal God ! *Divine* !
 Reclaim the *Knotty Kauravs*,
 O let the *Righteous* shine !
 Re-crown the *King of Belgium*,
 Give him a *Hero's Fame* !
Esfulent make in *Annals*,
 O God ! *King George's Name* !
 Regardless of all *sequence*,
 Goes on our *Righteous Fight* !
Eternal Law ordaineth,
Victorious are the Right !
 " *God save our Gracious King* !
 Long live *King George the Fifth*,
God save the King !
 Send him *Victorious*,
 Happy and *Glorious*,
 Long to reign over us,
 God save the *King* ! "

ચિત્ર-વિચિત્ર.

(ગુલશન માટે ખાસ લખનારઃ)

સેવક, લોખો દોળો.

કહેજ કે બધાજ હવે ગુલશનમાં કાંઈને કાંઈ સાફ જોવું લખે છે તો મને પણ વિચાર આવ્યો કે તે જવલ ૧૫ થા માટે સુપ રહે ? લે કલમ, ને ચીતરી કાઢ ! ખુન અગદમ અગદમ આલ્યું જશે ! નાકે જલ લગાડી ને ગમે તેથી કારતુડ કરતાં ચોપાન-પાંચોની કપાં ખોટ છે કે... સખર બાપા ! આપો પડોસણ લડો તેવી વાત મારે આવે કરવી નથી પણ વખત જતાં જોઈશું કે.....વેલ, જવિધવનો જુરકો નકામો છે. જોમ તો હમાસ અધિપતિરાજ પણ અવાર નવાર જમો આમ કરીશું ને તામ લખીશુંની મોટી મોટી વાતો કરી.....જળતું પર લાડે ની કાંઈ જરૂર છે વાઈ ?

+ * x

જરમન કયસરની કમળપત્ની ભાગેચી તે યુરોપમાં લાકા જગાડી ચુક્યો છે. મારો વહાલો તો અચાઈ, ચગદાઈ, મુશો યમ ગયો છે ને કહેરે મોહો શું ભાવે છે વાળાઓએ તેની સારી પેઠે ડાંગ કાઢી સાક્ષી ગાઢી કાઢી છે. સખ સુતા જોર અદલાદ જંગા વાળી વાત હું કરું છું. કહે- જ કે કયસરના જન્મ વખતે તેની માતા ધણી બીમાર થઈ જવાથી કોઈએ તેના પર ધ્યાન આપ્યું ન હતું તેથી તેના ગળા હાથમાં જોડા આવી હતી તે વીસમે વરસે તે હાથમાં એક

મશીન સુધી તેને ચાલુ હાલતનો કરવામાં આવેલો છે હોય બા ! બલાં માણસોએ તેને જન્મતી વખતેજ કાં નહિ પડેલા રાખ્યો ! કરોડો નિર્દોષ જાનથી આ વેળા દુન્યા નહિ બચત ! કેવી મોટી જુલ કીધી !

+ + +

કહે છે કે લકતાં લકતાં બી લરકરીઓને વાંચવાતું જોઈએ છે તેથી ચરોમાં કેન્ય સીપાહો સત્તાવીસ ન્યુસ પેપરો દરેકરા બંધ કાઢે છે. બ્રિટિશ સેપા- હો જ કે સાત પેપરો પ્રગટ કરે છે અને જોઈ- અને એક પેપર ખદાર પાડે છે ! મારા વહાલા- એને તો જાણે મરવાની પહોંકજ નથી ! વાચતાં વાંચતાં જોળો આવીને પડ્યો કે.....જોઈરે મારા હાથ !

+ * x

કેન્ય લરકરમાં હાલ અદરાય યમ જવાની શુકિત અંજમાવામાં આવી છે. તેનો શોષક જેનર કેપેટહેમન છે. તેની શોષ ૧૯૧૩માં અજમાવવામાં આવતાં પચીસ સેપાહોને તેણે અદરય કરી મુક્યા હતા. એટલે તેમની આસ પાસ ને ઉપર એવું પુમાગતું વાદળું ફેલાવી દીધું કે એક હાથર શીટથી તેમને શોષવાને અ- રધી દસાક એક વીમાનીએ ફાંટ ફાંટ માર્યા

હતાં. દુશ્મનથી લશ્કરને બચાવવાનું આ એક મોટું સાધન જણાયું છે. લશ્કરને તે ધુમાડો કરી ખસેડ કરી શકતો નથી.

+ * +

જો બાંપા, ફરીયા રહતા ના હો અમોર બ-
પોર, વાર તહેવાર, સારે માટે, આખ પાણી
કરવામાં આવે નથી. તમે જાણો કે આખ પડે
તે આખમાંથી પાણી પડે છે પણ તેમ નથી.
એક વિદ્વાન ફ્રેંચ સાયન્સીસ્ટે દાહ જણાવ્યું છે કે
બ્યારે પણ કોઈ માણસ નિરાશ થાય છે ત્યારે
બેભામાં રહેલા લોહીને જીરસો કમતી થાય છે.
અને જેવું રડવા માંડ્યું કે આ લોહી
આખ વાટે પાણી થઈ જઈ દહાડ વહે છે.
તે વહેતાં વહેતાં આપણી ચક્તિ મંદ
થઈ જાય છે અને આપણે બેદરકાર બની
જઈએ છીએ. દા. રી પી પાને તમે તમારી ગ-
મી દુર કરવાની નેમ રાખો તે જરૂર ખરાબ છે
તેજસ્વી ખરાબ રહી રહીને ચાંત પડવાનું છે.
જો કે નાનુક માધાના બચ્ચાઓ અને કાવલી સી
ઓ માટે રડવાનું થોડું દરજ્જે પસંદ કરવા જો
ગ છે, કેમકે તેમ ચતાં તેમનાં બેભામાં ચઢી આ
નેલા લોહીને જીરસો નરમ પડી જાય છે. તમે
જો કાવલી દોષ, જરા જરામાં નખરાં કરતાં દો
વ, હંદર ને જીલાડી જોઈ બીલી છુટ બેસુધ્ય
થઈ જતાં હોય તો રડજો-બેસાસક રડજો, નહિ
તો માથે લોહી ચઢી જશે તો ઓજળની વાત
થઈ પડશે જો

+ + *

તમારી હાથની ધરતી ધરમાં પાંસરી નહિ
ચાલતી હોય તો અઠવાડિયે અઠવાડિયે “ મંકેરમાં
પખોડવાનો ” આ જગતો નથી હોં ! આજે
હાથ ઉઘડ્યો તો બેરી સીધી કોટમાં જશે ને
ચોટલી થઈ રૂસ્વાઈ થશે ને જુદી ! બેરીને પાંસ-
રી રાખવા નીચલા કક્ષાનું અજમાવજો :

બીસીસને દરરોજ હંડા તથા ટુકડાં પાણીમાં
નહાવજો. હંડી ને અરમીમાં ધર બહાર ફરવાની

ફરજ પાડજો. ફેનસી બરત યુથ્થુથી
તેવજીતે ફરજ રાખજો. ધરનું કામકામ માણ-
સો પાસે ન કરાવતાં બાપ સાહેબની કમર વળા
વળો. બનતાં સુધી કુનામાંથી પાણી કઢાવજો
ને ધરમાં નજ હોય નો મસાકો પીસાવજો, હ
બાવજો વગેરે વગેરે કામ કરાવજો. બાપ સાહેબ
શાળીમાં હોય તો હોણા કે ટેનીસ રમીડજો; બો-
ટીંગ શીખવજો ને બનેતો કુરની બાજુ કે મુ-
કકા બાજુ શીખવવાનું ચુકતા ના, પણ ક્યાન
રાખજો કે બેસતાં શીંગ બેસનેજ ભારી
નહિ પડી જાય ને ‘ટ’ ‘ટ’ ‘પે’ ‘પે’ કરવા
જતાં બાપ સાહેબ તમારું જોગશું રંગી નાંખે
નહિ. બનતાં સુધી મીસીસને આખો દીવસ
કામમાં રોકી રાખજો. પરવાર મળતાં ટાઢ
નિંદા કરવાનો વખતજ ના આવતા. જો ઘીરડા
હ બની જાય તો ધરમાં જો હોય તે લાડીને થપ
છળો દાઝર કરજો. યાદ રાખજો કે ભૂખે પેટે
માણસ બહુજ ઘીરડાવ બની જાય છે.

ઉપલા છલાજો અજમાવવા છતાં બાપ સા-
હેબ રાદ પર ન આવે તો જળજીને કે કાંઈને
કાંઈ બાપી તમારા કામમાં રહી ગઈ છે. તેવી
વખતે બીજીને પડાવી, ટુસલારી, સમાવજો.
પડેલાં તો મચકપ મચકપ જરી, પણ પસવાર
શો, હેત કરશો, ગળે વળગાડશો ને મારાં કલેજાં,
મારા જીવન, કરશો તો તેવજી હંડા મીઠાં થશે
અને મામસો સુધરી જશે.

પણ એ બન્ને છલાજ કામ ભાગે નહિ ને
બાપ પોતાની જાત પરજ જાય તો કુંકાને ટચ
ઉપાય તરીકે હાથમાં તેવજીતો સાલસો આપી,
નુરમાસથી તેવજીતો હાથ પકડી, ધરની બહાર
જઈ જઈ, રસ્તા પર ઉતારી, મંબીર ડાચુ કરી,
નમી નમીને એ દાયે સલામ કરી રીધી રસ્તો
બતાવજો ને કહેજો કે ‘હો મર્યા તો મર્યા
પણુ ત્યાં ના મળતાં !’

ઈંગ્લાંડમાંનું મારું “મિશન.”

મને થયેલો દગો.

(ગુલશન માટે ખાસ ફરમાસથી)

(આ અદ્ભુત લેખને પ્રેસબરોએ ઇંગ્લાંડમાં પ્રગટ થવા દીધો હતો.)

સળનાર-મીસીસ રૂપાંબાર્થ દોરાબજી રબાડી.

૧૮૮૧ માં મારાં જન્મસુત્રી મિશનોનો એક પર એક મોડો એકઠો થયો હતો. થોડાંક વર્ષથી યુરોપનાં સંઘર્ષો મિત્રમંડળોમાં જન્મીને સરકારી મંડળ અતિ લોકાની ખારકસ થઈ પડી હતી.

મેટ કારલો તરફનાં મારાં મિશનોનો નાટક પૂરો થઈ ગેરોકોનાં ગામસામાં પિંચી નિહાળ્યો. એ વેળા બાઈકન્સ સડતની આગમન ઇંગ્લાંડ, જરમની અને ઓસ્ટ્રીયન લંચે “કાળો જંગલ” માં ચાલેલી છુપી મસ-સંદત અને તેને સગતાં કાવત્રા ધર્યાદી નરમ પડી ગયાં હતાં-એટલે આજનું દુષ્ટ પરિણામ-યુગેયે હિંન દોષી કે અનુભવેલી અપશીત સડાઈ માટે સુષુપ્ત પોતાનું જળ-નોર-કેવલ એક જ રી રખેલું હતું. અંગ્રેજ, જર્મન અને ઓસ્ટ્રીયન પ્રધાનો વચેના “કાળો જંગલ” માં ચાલેલી કરતો દંડ પોત પોતાનાં સંરેધાનો તરફથી મંજૂરી માત્ર મેળવવાનું અને સહી-સાખી કરવાનું બાકી રહેલું હતું. “મંજૂરી માત્ર મેળવવાનું દંડ બાકી રહેલું હતું.” એટલું તમારે ધ્યાનમાં રાખવાનું, કારણ કે, ૧૮ નવેમ્બર

૧૮૮૧ માં જે “મિશન” માથે લેવાની મને જરૂર પડી તેનો ખાસસો તેમાંથી વાંચનારને જડશે.

લીલટુકમરટ્રેસ ખાતે આવી રિપોર્ટ કરવાનો મને રાખેતા મુજબનો લુકમ થયો. મોટું જેન વેરેસની આગળ લઈ જવાને બદલે મને આ વેળા જન્મસુત્રી ખાતાનાં રિપોર્ટ સેનાપતિ સામે સમજાવ્યાં કરવામાં આગ્યો. હયાં રિપોર્ટ જન્મસુત્રી ખાતાનાં વડા સાથે પિછાણ કરાવી. કેપટને મને કુંકમાં ખગર આપી મને ઇંગ્લાંડ બોક્સવાનું દુરસ્ત ધારવામાં આ-બરથી તેવો દરાવ થયેલો છે. એ ખરાબ સમાચાર મારા મનથી હતા, જેનું કારણ આગળ ચાલતાં વાંચનારને માલમ પડશે.

જર્મન અમલદારોની ખાસિયત પ્રમાણે, એ કેપટને કુંક પછી સજા રીતે ખીજનું તથા રિપોર્ટ અમલદારો સાથે મારી આગળખાણ કરાવી. એક બાંધકામ ખાતાનો અમલદાર હતો. ખીજે નિશાન કરનારાં ખાતાનો હતો અને

ત્રીજો તોપ અને સુરંગ ખાતાનો અનુદાન હતો. એક પછી એક પોત પોતાનાં કુન્નર અથવા કામમાં અને અજમાવી જોયે. કલાકના કલાક મોટા મોટા "ડાયા ગ્રામો" અને નકશાઓ ઉપર લક્ષ્ય દેતો જોતો હતું. બેઠો અને મારી બંને બાજુએ બે દરિયાઈ અમલદારો ઉભા રહ્યા. તે પછી જોર-ડાળી બિંત ખરોખરનાં હંચા મોઢટા નકશા સામે અને લઈ ગયા એ નકશાઓમાં ખિટિય નોકા ખાતાનાં દરેક વઢાણો અને મનવારોની ચોક્કસ નિશાજી લંબાઈ-પહોળાઈ દેખાડી આપતી હતી. એટલુંજ નહિ, પણ ધંચકીય દરેક લક્ષણની વઢાણો અને મનવારોનાં સ્વરૂપોનો મારે અવધાસ કરવાનો હતો.

સર્વો પરી સત્તા.— ખુલ્લી રીતે એ ખાસ ફેળવણી આપવામાં ઉડો મર્મ સમાવેલો હતો, ઇન્દ્રિય તરફનાં મારાં મિશન નો એક ભાગ એ હતો કે, રેકૃટિય કોર્સના ઉપર ની ખિટિય લક્ષ્યક મનવારોની ક્વાલિટી અને તૈયારીઓ ઉપર મારે ચોક્કસ નજર રાખવાની હતી. તમે સદેશકથી અનુમાન કરી સકશો કે ઇન્દ્રિય અને જર્મની વચ્ચેની સ્થિતિ વિલક્ષણ હતી. "કાળો જંગમમાં" આસેલા ગુપ્ત કે-લક્ષરારને બંને રાજ્યનાં મુખીઓની મંજુરિયાત મેળવવાની હજી બાકી રહેલી હતી. "સરકોન જનખાઈ"ની નજીવીકમાં થયેલા બનાવથી સ્વત નો યોડીક ભાગ કદોડે દરેક મુલકનાં ફસ-ખાર આસામીઓ પણ બચ્ચીતા ન હતા. રાજદ્વારીઓ એ લક્ષણનું બકલખું એવું હતું એ મુલકની રાખયું હતું કે, બે પ્રજાનાં ભેદ પુષ્કમાં ઝીપલાવવા તત્પર હતા. પુષ્ક જગાવવા દિવાસજી: સળગાવાની જ દીસ હતી. એવી દેહશતભરી રૂઝુ દીશામું કાંઈ અકસ્માતનક બનાવ બની જઈ ને પુષ્ક પાર્શ્વ કેસરે પોતાનાં રાજદવારી કાવત્રોં રમી નહિ દીધાં હતાં; જોર તેમાં વધારો કર્યો નોતો હતો. આતો ખરે ખરીજ હાકીત છે કે બે પ્રજાની

વચ્ચે મુલકનાં કોલ કરાર થયા કે તેઓ એક બીજા ઉપર વરુમીલા યાપ છે. નિદાન એ કોલ કરાર તો કઠોર પણ ફાકી મુસ કરવામાં આવ્યા હતા. ઇન્દ્રિયની સત્તા સર્વો પરી હોલીજ જોડે. સ્કૉલરલાન્ડ તરફનું માર્ મિશન આ કારણે સોપાજીનું હતું અને મળેલા હુકમો માં એમ પણ હતું કે રેકૃટિયોનું બંદર છોડી જતી ખિટિય મનવારોની હીલચાલ ઉપર પૂરતી ચોક્કસી રાખવી, અને એ હીલચાલની ખબર તુતાં તુતે જર્મનનાં નોકા ખાતાને આપતું રહેવું. એવીજ વખતે આકૃતિ નો નકશાનો અવધાસ અમુલ્ય યાદ લાગે છે. રાતનાં વખતે, કે વરસતા કુમ્મસમાં કે સકકારે પ્રખાતમાં, ખિટિય વઢાણોને તેનાં નામથી પિઝાણી સકવાને હું સકિતવાન નહિ થાકેજાણુ સમજા દરિયાઈ ટાઇપોનાં ડાળો વગેરે જાણતો હોવાથી હું પિઝાણી ચક્ર કે કહી ચક્ર. રાખેલા તરીકે— સમજા અમુક પ્રકારનાં "ફેટનોટ" બજવાન કુ-જરો, અને ટોરપિડો જોડો જાણતો હોવાથી ક્યાં ક્યાં વઢાણો દરિયાની મુસાફરીએ નિકળ્યાં તે દુરત હું કહી ચક્ર. નકશો સમજા મારી યાદીમાં રસાળ્યા જાદ મારા ઉપરીઓએ તે નકશો ફાંપી દીધો અને તે ટાઇપો મોઢડે બોલી જવા કહ્યું. જેમકે "આ કવીન મેરીનાં જતનો ફેટનોટ છે; પેલુ વાઇપર જતનું કીરેટોપર છે;" ઇન્દ્રિય એ સમજા આકારો ગને મોઢે નહિ થયા ત્યાં તુલીક જર્મન છોડી જવાનીજ પરવાનગી મને મળી નહિ.

એ ઉપરાંત મારે તે જગ્યાનું સચિરતર વર્ણન અને મુમિતિ વગેરેનાં મારે કાંઈ ખાદિતી મેળવવાની અગત્ય હતી. ઇન્દ્રિયમાં અને આપેલી સલાહમાં એવું અને કહેવામાં આવ્યું હતું કે, એકીનખરોની નજીવીક રેસી-ધની અને ઉપરમાં કોમ્પેરીનાં બંને નવાં દરિયાઈ બંદરોની તમેરીઓની ચોક્કસ બનાવટ અને

વંચા ઉપર અવલોકન કરવા ખાતર તદ્દાવન
જીવી કરવાની અગત પડશે. મારે મુખ્ય
રીતે રોસીયની નવી તળેડી ઉપર ચોકસ
જર રાખવાની હતી અને કાદ્યાઓ અને નવા
કાજ-સામગ્રીમાં થતા વધારા-સુધારાની, તેમજ
કાંઈ પણ એવી ખાતમી જે જમન નોકાખાનાં
ઉપોગની યથા પડે તેવી ખજારોનો રિપોર્ટ
રવાનો હતો. સધળા બ્રિટિશ કાદ્યાઓ
ની કવાયદ જે તે વેળા રકોથ અંદર ઉપર
ચાલતી હતી તે ઉપર મારે નજર
રાખવાની હતી. આટલું સક્ષમાં રાખવાનું
કે, રોસીય અને કોમ્મરસી ઉપરની નવી
વેબજાઓ જરમનીનાં હેવીએરેકમાંનાં જમરો
દરિયાઈ મથકોને જવાબ હતો. જરમનીનાં ઉત્તર
તરફનાં કોસ્ટાઓ ખ્યાપમાં હતાં, એ રકોથ
અંદર, એટલે બ્રિટિશ તરફથી હુમલો કરવાનું થયું
સુગમતા ઝરી જગા હતી; એ તરફથી બ્રિટિશ
ધણી સહેજાઈ અને સુગમતા સાથે જરમની
ઉપર હુમલો લઈ જઈ શકે, જન્ને પ્રાંતોનાં
ખારીલાં મનમાં રહે કાંઈ અજીબારી ચિંતારી
સજગી હો તે બીકથી, ઇંગ્લીશ કાદ્યાઓ
રોકાઈડની પેલી બાજુએ કાંઈ પણ બોચિ
તી શકિત દેખાડતાં તેની ખજર તુરત પે-
તાને મળે એવાં હેતુથી જમની આ રીતે તેપારી
કરી રહ્યું હતું. રોસીયમાં કે કોમેરસીમાં એક
વહાણું પણ ઉતર્યું કે તુરત મારા તરફથી બર્લિ-
નને ખજર મળતી હતી કે, કેવાં ટાઇપનાં અને
કેટલાં લગાઈનાં વાહાણો સફરે નિકળ્યાં છે
વળાં જે બનવા જોઈએ હોય તે, તેનાં આ લીસ-
આલું કારણે પણ જણાવતો હતો.

જમસી ખાતામાં મારાં મિશનનાં કામે
માટેની આવ જવની કુલ અખત્યારી મને આ
પવામાં આવી હતી. હું ખુલ્લા દિલથી હું છું
કે તેની મને ઝાંઝી દરકાર નહિ હતી. મારી
ફરમારમાં મારે રહેવાનું મારા શરે

ખાસ કરીને મને મજબુત કારણ હતું.
તે વેળાની ઇંગ્લેન્ડની સંકટભરી સ્થિતિ અને
તુરતનો પાસ થયેલો કરડો કાપડો મારે માટે બધ
બર્થો હતો. બાઈન્સ ની પેટ લાં કાંઈ છુપીથી
મરવાનો બધ કે દહેશત નહિ હતી, પણ જોડ-
માં પુરાવાની દહેશત હતી. બ્રિટિશ કાયદો અનુ-
સારી લેવડી રીતે આમની સગા તરફથી લોકોને
શિક્ષા માત્ર ઠેરવવા માટે સુગમતા મળે એવી એ
ક સ્થિતિ સ્થાપક કલમ ઠેસવવામાં આવી હતી
કે જડજ કાંઈ પણ આસામીને માત્ર શંકા ઉપર
થીજ યુનેદગાર ઠેરવવા જ્યુરીને કહી શકે. હું
પાણું ઘાદ કરું છું તો તે કલમના ચોક્કસ શબ્દો
આ હતા:—

“ કાંઈ પણ આસામી યા આસામીઓ
બ્રિટિશની સત્તામતીને એખમમાં નાંખે એવો
કાંઈ લેખ બનાવે અથવા હાથ કરે, તેનાં યુનાઈ-
ની દેખાઈની સામેતી ન હોવા છતાં તે આસામી
કે આસામીઓને અપરાધી ઠેરવી શકશે. ” અને
તેવા યુનેદગારને માટે સાન વર્ગની દેશ નીકાસની
શિક્ષા ઠેરવી હતી.

જમન જમસીની મહેલોકાણું.

કાપડાની આ કલમ બ્રિટિશ સરકારના હાથમાં
ફાળારી કામ ચલાવવા માટે કેવું જમર સાધ-
ન થઈ પડી છે તે દેખાડવા માટે કાંઈ વકીલની
અગત નથી. હું આગળ કહી ગયો તેમ, એ
કલમ આમની સગા મારફતે પાછળથી ઠેસવેલી
હતી ખરી, પણ જરૂરતી હતી. કદા વિના ચાલ
દું નથી કે એમ કરવું વાજબીજ હતું. જમસી
નો જાણે ઉપદ્રવજ ફેલાયો હતો. છ મહીનાનાં
અરસામાં ત્રણ જમન જમસી કેદ પકડાયા
હતા. હું એ સધળું જાણતો હોવાથી અને ઇંગ-
લીશ રાજદ્વારી નોકરોની રીતથી માહિતગાર
હોવાથી, એમાં માથું ધાલવા હું સગાર નારાજ

હતો. પકડાયો તો સાત વર્ષના સખત કેદખાના-
નો દાંડ પડ્યો. બચ્ચીન ખ્યાલ મારી નજર સામે
લાવતો હતો. ઈગ્ગાંડમાં સાત વર્ષનું સખત
કેદખાનું, એ ફક્ત દોઝખખ હતું.
એમ પણ હું ગણતો હતો કે જોકે
ઈગ્ગાંડમાં જ્યાં માટે પાસપોર્ટની ઠાંધણી અ-
ગત નહિ હતી તો પણ ત્યાં જે જે થતું, તેમાં
મુખ્ય કરીને પરદેશીઓને સમગ્રી સર્વ માહિતી
સત્તાવાળાઓને મળતી હતી. ઈગ્ગાંડમાં
જવું એ સહેલું ને સુતરું હતું. પણ ત્યાંથી
બહાર આવવું મુશ્કેલ હતું. વળી જન્મે રાજ્યો
વચ્ચેની ખાતેન સમજીની પણ હું ગણતો. હોવાથી
મને મહિયા એવેની લાગતી હતી. તેમજ કેનમા-
ઈનાં રાજ્યમાં મામલો કીક ચાલતો ન હતો.
પાછલા જનાવોએ અને સામેત કરી આપ્યું કે
એ મારી લાગણી જે કોઈજવાર ભુલ થાય ખાસ
છે ને આ વેળા ખરીજ હતી.

મરજી વિરુદ્ધ.

પણ મારા ઉપર જખર દખાન ચલાવીને
અને મોટી લાકડો દેખાડવામાં આવતાં સેવરો
એ કામ મેં માપ લીધું. તેમનાં સપળા દોઝમે
જમ લાવવાને હું દબારજખ થયો. ખિરજ
નોકાની પ્રયેક લગલક મનવાર, દરેક કિસ્સો,
કોરટા ને જાંદગી, અને સપળા સામગ્રીનો જુમમે
એ સપળું છૂપા ચલ્લોમાં સમદ કરેલો હતો.
અસેલસમાં બેસજી અમને સરનામે તારો મોકલવા
ની મોકલવો જલસી ખાતાં સથે કરેલી હતી.
બચ્ચીને આ મામ્ જખે પડ્યો તો કોપનહેન
પડ્યો-વાતો પારીસ થયને મોકલવાની સજ
કરેલી હતી. તેના મોડસ નામ-કામ-દહ અને
જાજર જાંદ છે. હું લંડન ચલે નહિ પણ મારું
દાખને-રસે એકીનજરો મયો. એમ કરવા
કારણ હતું; દમેશાં તેમાં મુખ્યકરીને આજ સદા
કના વખતમાં બહાર ગામથી લંડનમાં દાખલ થતી
દરેક સ્ત્રીમરો અને ત્રેનોની ધણી એકકસ-તણક

લેવાતી હતી. સાધારણ મુસાફર જખનો નથી કે,
એવર, કેવે અને ફકીશીગની એકસત્રેસો ઉપર
કીટકીવોજ નહિ પણ ખીજ સરકારી અમલવા-
રો ધણીજ આરિક તપાસે રાખતા હતા. દરેક
રીને જોતાં કોઈજ ને લોકની નજરથી છુપું રહેવું
ન હતું. અંગ્રેજ સિવાય ખીજાં કોઈ પણ દેશના
મુસાફરને જંદર ઉપર ઉતરવાં મોટી વખતો છુરા
ખાવતો, હંની ટોપીવાળો અંગ્રેજ જણાતો, જે રી
રાખકં ધયેલો. કંસકરી અંમેલદાર જેવો લાગતો હતો
એ વજર અરસથને જો કોઈ પરદેશી આતો
મુસાફર થીક અંધો લગતો કે તે ધણીથી તેની પુરે
છુપી દેખરેખ રાખતા આસાંમીઓ લાગેલાં
સમજવા.

આ રીતે બેચીને-હું માથેને માગે મયો;
એકીનજરો જતાં ખીનસેસ / મીટખાં એ
ચાંત દોરેલમાં ઉતારો લીધો. માર્ મીચ નામ
મેં તોંધાંજી કે મકરર એકં કેંકે મંસ એમ, કી.
કુરે. એસેલસીમાં. મારી મતલબ એ હતી કે હું
એસેલસીઅન મકરર માર્ કંકેરી રાન ખાસ
વધારવા અને આપ્યો હતો.

વોડક દદામ દોરેલમાં મુજરેવા ખાસ જાણ-
ખાંત એક એકાંત મોકલવામાં મેં મુકામ ધણી.
મારા રેલવા-વસવા ઈલાદી સાધારણ ખરચ
માટે મને એક બહાડકાંનાં પંદર પાઉન્ડ મળતા
હતા. એમાં અલખનાં વધારાનો ખરચ, એટલે
મોયેરમાં કામસર જવું આવવું, કોંઈને ખાણાં
કપર લેવું. છં એ ઉપલબ્ધ ખરચ માટે અલોદ-
ક મળતું હતું.

ખાતમીની શરચીત

પહેલું પખરાયન મેં ચુપકીદીમાં ગળવું.
જેમ કંડતાં લોકોને એવો ખાસ આપ્યો કે હું
અધીં નંખા, માંજીનું ખીલાનું કીડી આવેલો
દગી છું. એટલા ખરસામાં ત્યાંની અને તેની
અતરાણી ગચ્ચોએયી જણીયો થઈ અંધો અને
કથં કોઈ ફાય તરફ ચારવારે ખાસ મારી

“ ઠીક ; ત્યારે મારાં જોડવેલાં કપડાં ખસેડી ને આ રીતે જોડવાની તમોને ગી અગત્ય પડી ? ” તેણીના મુખમાં ઉપર રતાશ ફરી વળી તેણી ગમ રાએથી લાગી. “ હું તમારા ઝોરડામાં આવીજ નથીજ. હાં; પણ મને હમણું યાદ આવે છેજ; દરજી આવેલો ખરો; કાંઈ નોકરે તેને અંદર લીધેલો.”

એ પછી એક કલાક બાદ, હું મારા દરજીને ત્યાં ગયો. તેને પૂછનાં તેણે પેલી બાઈની વાત જોડી પાડી. તે ધરમાં આવેલોજ નહિ. મારો જ્ઞેમ ખરોજ છે એમ મિધ્ધ કરવા બીજો દિને એક જાણીતા હોટેલમાં ગયો. લખવાના ઝોરડામાં ખેસીને કેટલાંક કાગળ લખ્યાં અને તેમાંનું એક મેં ખામખા લોપ ઉપર પા. ૧૫, પછી નાહવાની ઝોરડીમાં ગયો અને ત્યાંથી પા એક કલાક પાછો આવી જોયું. તે પેટું કાગળ શુભ અર્થેનું હતું. માથાસીને તેડી તજી-જ કરતો જણાયું કે કાંઈ એક અંદરથે તે કાગળ શુભચુપ ઉપાડી લીધું અને ગાંધરા રિતા જેમ માંડેસયું અને ચાલતી પકડી. તેઓ મારે પુઠે પડ્યા હતા ખરા.

હું આશા રાખુંજ તે ડોક્ટરી કે તેના ઉપરી એ તે કાગળ વાંચી જેયું હોય તો સારું; કાંકે તેઓ કે કાંઈ પણ તેનો તરજુમો કરવાની વેઠ કરશે તો “ વાડામાંથી પાકુ એક ” ની કવિતાનો માર માત્રમ પડશે.

આ જા, તુંજે કાણું છું પેટમે !

આ તરે સુકકો દમ કરવાનો જરૂરી છે એમ સમજી હું ઘર ત્યાંની પોલીસ ઝોરીસે ગયે. ડોક્ટર એ. કે. એસ., દુરો, ઝોરવેલીયા (દક્ષિણ) એ નામનો મારો કાકા મેં મહિ મોકલ્યો. જા. વારમાં મને એક અમલદારનાં ઝોરડામાં ૧૪ જવામાં આવ્યો, અને એક રોકાય ગૃહરથે મને આપદાર આપ્યો. જતાંને વાર મેં તેને તત્કાળે,

‘સાહેબ, હું જમન જસસ છું કરી માનવા માટે તમે પાસે કાંઈ કારણ છે વાર ? ’ મેં જોયું લીધું કે મારો છોડેલો તીર ખરેખર લાગેલો હતો.

“ કા ? કાંઈ પણ નહિ ; ” તે ચમકીને બોલ્યો, “ મને એ જાણેની કશી ખબર નથી ”

“ ત્યારે એ કોઈ મારી પુઠે પુઠે ફરે છે તે તમારા હોકાગથી નહિ, કે ? ”

“ ખચિતજ નહિ ” તેણે ધીરજ આપી.

“ ઠીક ? એવું અગત્યનું કામ તમારી જાણ પિતા અને એમ માનવું મુશ્કેલ છે. ”

“ તમારી પુઠ પકડી છે એમ માનવાનું તમોને કારણ છે ? ”

તેણે સવાલ કર્યો.

“ મથાં કારણ છે ” મેં જણાવ્યું. “ કાંઈ એમનું તો બેઠવાઈથી મારા ઝોરડામાં ઘુસીને મારા કપડાંની પણ જગતી લીધેલો. અને તમે જાણો છો કે એ કામ ઈંગ્લીશ કાયદાથી ઉલટું છે. એવાં કામને માટે વોરન્ટ જરૂર છે. જો હું જમન જસસ છું એમ માનવાનું તમોને કાંઈ કારણ હોય તો ત્યાં કમણીજ મારી સામેજ સાબેજ કરો, નહિ તોકે એવી એ અકસી સતાવણીઓ જાંધ કરો. હું એક ખુશ મસ્કરી સમાન સપથું કાંઈ ગણતો રહ્યો હતો, પણ તેની બીજા હોય છે ” તે તદન ગમિર ગતી ગયો અને બોલ્યો,—

“ ખરી વાત છે ડોક્ટર. પણ જુઓની હમોને તો મળેલા દુકમો પછી ગમે તેવા હોય તે જમ લાવવા પડે છે. જો કે એમાં કાંઈક ખૂલ અમલી લાગે છે, હવે પછી તમોને સતાવવામાં નહિ આવશે, ખાતરી રાખજો.”

કાચું કાચું.

મને રાજ મળી. અલગ ત હું જાણતો હતો કે, મારી પુઠ તો પકડી રાખવાનાજ, જેની મને જરીક પણ પરવા હતી નહિ. મને લાગ્યું કે પોલીસ આત્માં મારા જઈ આવ્યાથી એ દેખ.

હતા તેમની વાટ જોતો કંપડા પહેરી બેઠો હતો, તેટલાં હોટેલમાંના માણસે આવી મને ખબર આપી કે, " નીચે એક મહરમ આવેલા છે અને તેમને મળવા માગે છે, શક્ટર સાહેબ."

કંઈ આગાહી મને થવા લાગી. હું જાણતો હતો કે મારાં નોત્રેલા મહેમાને આખ્યાં હતો તો મને નીચે તેડતે નહિ, પણ માત્ર પોતાના આજ્ઞાની ખબર મોકલતો. મેં જાણ્યું કે જે મને સરકારથી પકડવાને કોઈ આખ્યાં હોય તો તેને ઉડાવવામાં કુશી શક્યદાં ન હતો. જાણસી છાંડી માણસને દેવાધીન બનાવે છે. તો પછી એટલી તો સાવચેતી લીધી કે મારા દગલાનાં અંદરનાં જેબમાં રસાયણ પ્રયોગમાં વપરાતી વસ્તુઓની એક થીલી સેરતી લીધી. એ મને વારંવાર આમ-જના વખતમાં ઉપયોગી થઈ પડી હતી પછી હું નીચે ગયો. એક હાથ મારા કોટમાં ખોલી રાખ્યો હતો. હું દારૂને નીચેનાં હાંદરે પ્રગટાજ સાલ લેવાસવાળા ચાર આસાનીઓ મારા ઉપર છુટી પડ્યા. મારે ઝડપથી વિચાર કરી લેવાનો હતો. પેલી થીલીમાંની થીજે તેમનાં મોંઢ ઉપર ફેંકી નહાંતી જતો, પણ તેથી કંઈ શક્યદાં ન હતો. તેમ ચતાં હું રકોટલાંમાંથી તો શું પણ ગ્લાસગોમાંથી વટીક બહાર જઈ ચડતે નહિ. સાચું થવાથી ઉલટો માગસો ખીગરશે એમ માની હું તેમને ચરણ ધર્યો. માત્ર સમાર મળક કરવા હું થોડે અટક્યો અને તેમને તેમ કરવાણ દારણ પૂછ્યું.

"તમે જલદીથી જાણશો." તેઓનાં વડા-એ કહે છે કહી.

જાણસી !

પછી તેણે મારી જડતી લેવા પોતાનાં માર્ગ સોને ફરમાવ્યું. મારી પાસેથી કયાં પણ હથોડી કે જોગ નહિ નિહાળ્યા તે જોઈ તેઓ મારે અજબ થયા. મને પાછો મારા ઝોરમાં લઈ ગયા અને મારાં સંદર સામાનની જડતી લીધી અને

તેમનાં જંડલ ખાંધવા માંડ્યા. હું જાણતો હતો કે હું એ કોઠાને અટકાવી તો નથી શકવાનો, પણ તે કોઠાને મેં સેઠલાપથી કંઈ કરવા નહિ દીધું. હોટેલનાં મેનેજરને અને ખીજાં એક શાક્ષી ને ઝોરમાં તોડી લાવવાની અરજ કીધી. એ મહરમોએ મહેરબાની ની રાહ, મારા સર સામાન નું વાળુ ન કામળ ઉપર લખી દીધું જે સામાન પોલીસે પોતાની સાથે લઈ જવા તૈયાર કર્યો હતો. એણે ધણી વાર બને છે કે, જાણસને જ્યારે કેંઈ કરવામાં આવે છે ત્યારે વારંવાર કોટમાં તેની પાસેથી નહિ મળેલી થીજે રજુ થાય છે. તે કીટકટિવોનો પડો, જેનું નામ હું શુલી ગયો છું, પણ મને વાદ આવે છે કે કંઈક અભંચ, બનાડી જેવો હતો, તે મને કેંઈ પકડવા પછી ધણી પ્રસિંધ થઈ ગયો હતો. જાણે સપળો દુષ્કૃત તેણે શાક્ષી કદી હોય, અને પેલા કેમીસ્ટોએ તેને સપળો રીતે વાંકું નહિ કીધો હોય તેમ પોતાનું સાચું સાંપના મને ગરદાપેચ કરવા માંગતો હતો; પણ મેં મારાં વારંક મારી આગળ વાંચી જવાની હક લીધી અને કોટલાક જાણગટ પછી તે વાંચી ગયો. તેમાં આખની સમામાં જાણસો સામે જે નવી કલમ મુલાડી હતી તે કલમની રૂએ પ્રિટિયા રાજ્યની સલામતી જિખમમાં નાખવાનો આરોપ મારી ઉપર મેલ્યા હતો.

ગ્લાસગો મહેરનાં કેદખાનામાં મેં તે રાત જુનરી, બીજે દિને એક માટરરોટ પાસે મને ઉભો કર્યો પછી શેરીફની કોટમાં નિયમાનુસર દાખલ કીધો. એક અઠવાડિયાની અંદર શેરીફની કોટમાં મારા સુકરદમો આવ્યો. રાજ્યાતની તપાસ છોડી રહ્યો એડીનબરોનાં હાથ કોટમાં તપાસ માટે મને મોકલી આપ્યો આ જાણીતી વાત છે કે રકોટિય કાવલમાં એક કેદીને પોલીસ એકસો દિવસ સુધી તપાસ વગર રાખી શકે છે. એક સા દિવસ પુરા થવાનાં હવે હું રાહ જોતો હતો. મારા આગલી વિગતો જાણવા મારે

એક પ્રાંતની લેખની બનાવટ, શક્તિ દ્વારાથી બાબરો ઉપર મેં એ અમલદારને બહુ મહુ રીતે મુશ્કેલી તેટલાં એકાએક તે જવાબ દેતો ચુપ થઈ ગયો અને મારા તરફ ફરીને મારા સવાલોનો જવાબ ખુલ્લી અદાલતમાં આપવા ના પાડ્યું.

સેવકની ખાતરી.

મેં નિશ્ચય પૂર્વક માની મુદ્દા કે તોપી વિષેનું જ્ઞાન એટલી હદ સુધીનું હું ધરાવતો હતો કે, તે જ્ઞાન મેળવવા મારે જાહેસપણું કરવાની કશી અગત્ય હતી નહિ. અતે રાજ્યનાં એક અનુભવી અમલદારે ઉલટ પાલટ તપાસ માં જણાવ્યું :—

“આવું ઉચ્ચ જ્ઞાન ધરાવનાર અસાધી આપણી નવી તોપીને ભરતી વીચતના સીધાંત ઉપર આવે એ બનવા નોગ છે.”

એ સંઘર્ષાતું પરીણામ એજ આબુ કે દીવસે તપાસ મુક્તતરી રહેવા પછી દરેકની ખાતરી હતી કે, તોપીને ભગની છુપી ખબર મેળવવાનો જે આરોપ મારા ઉપર મેલાયો હતો તે આરોપ ખરો થવાનો નથી. અલગતાં એ સંઘર્ષા ખાતમી મેં મેળવેલી જ હતી.

કાગળનો ઘોંટાળો.

બીજા દીવસની તપાસમાં પેટી પેટીનું કામ જ હવે રજુ કરવામાં આવ્યું જે કાગળ અને આપવા ના પાંકાં તે કેમીરોટાપર પાછો મેલકાવામાં આવ્યો હતો. તાજ તરફના સોલ્ડીરીટર મીં એડરસને તે કાગળ ધણાંજ ગમીર પણ વાંચ્યું તે આ પ્રમાણે હતો :

“વહાલા સાહેબ, — હાથમાં દરેક કામ ની બાંજગડમાં તમે ફતેહ મેળવી તે વધી હમે ખુશ થયા છીએ. તેનો નમુનો જલદી મોકલી આપવાની તરફી લેજે. બીજા બાજતના સંજોગમાં હમેને એ ક્ષી રીતે એ ઉપયોગી પદ પડશે

તે હું સમજી શકતો નથી. ગમે તેમ હોય, પણ એ કામ વિષે મારી ‘પેટી’ ૧૦૦ પાઉન્ડ કરતાં વધુ અપવા ના કહે છે.

એ કાગળ ઉપર સહી, શાખ કોષ નહિ કરેલી હતી. એ વાંચતી વેળા મીં એડરસને પાંચ મીનરાએલી બેંક નોટો હાથમાં ધરેલી હતી. તે પૂરું થવા સાથે જ તેમણે કાર જીસ્ટમાં જણાવ્યું.

“સાહેબ, ઉપર ઉપરથી જેતાં એ કામ. જમાં કંઈ દગ જેવું નથી જણાતું. પણ જે તમે પ્રિન્સ આરલીનાં બંડનો વખત યાદ કરો. જે વેળા કે દગા ફટકા અને કાવત્રા આજતાં હતાં તો તમેને યાદ આવશે કે આવા પ્રકારનાં પત્ર બહુવામાં રાખ્યે હમેશાં પેટીનો એલકાબ અપાય છે, જે આ કામકાજ થા ધણી ધાપાને ભગતું નિષ્કપટ પત્ર છે. તે આવી જાણીતી પેટીને ભગતાં કાગળ કે કેવરમાં શા માટે બીડ્યું જે પેટી એ જાણેતું. કંઈ જાણતી નથી ? એ પત્ર ઉપર સહી શાખ શા માટે નથી ? એ પેટી શા માટે ૧૦૦ પાઉન્ડ આપવા રાજી હતી ? સાહેબો, એ સંઘર્ષાતું કારણ દેખાતું છે.”

એટલું છતાં પણ તે પત્રે ટાઈને, જુરીને. કે પેપરોને મુશ્કેલીમાં તે વિચારમાં નાંખ્યા હતા એટલું જ નહિ, પણ આખાં છાંદાંને મુશ્કેલીમાં નાંખ્યું હતું. હવે આ પહેલાંજવાર એનો ખોલાસો ફુંકે છે.

એ પત્ર જર્મન સરકાર તરફનું હતું—એમાં જે “હાથમાં ધરેલું” કામ “એ શબ્દો હતા તેનો અર્થ” એ કે ગ્રાસજોમાં જે નવી ચોદા બન્ય ની તોપ બનાવતી હતી તેમાં ભરવાની બાજત જે ધીમેથી સળગાવનારો પાઉન્ડ હતો તે વાંચે લખ્યું હતું. તેમાંના યોગિક મારા કબજામાં હતો. એ અથવા કોઈ પણ એવી દેવવળી વસ્તુ મારા સર-સામાનમાંથી ગણાતી આવી તેવું કારણ એકે

અને તેમને દરેકને નીચેના સવાલ પૂછ્યો — ઇશ્વરનાં નરકની મારી વળગી જાણેનું જે નીચેના હોય તે કરો " તેઓએ સધળાએ એક બધાને કહ્યું કે પરદેશ રજાનાં તમસુસ તરીકે હું પગાર રહ્યો હો' શ તો પણ મેં જિંદગી તરફ દેખી વાવેલે વેર માવ કે જેની કશી લાગણી મેં કદી દેખાડી ન હતી.

મેં ધાર્યું કે એથી મને મારી શિક્ષામાં કાંઈ ઘટાડો થશે, જુરુરી અડધા દલાદમાં પાછી બહાર આવી તહેર ક્યું કે જિંદગીની સુલામતી ભેખમાં નાખવાને હું ગુનેહગાર હતો હતો. અને જર્મન જાસુસોને મારે તે નવો કાલદોષ ધડાયો હતો તેની રૂએ સાત વર્ષની સખત મજબૂરી સાથેનાં કેદખાનાંની શીત્તાને ચોખ ગણાયો હતો, છતાં મારી જિંદગીનું હાથો ન હતો કે મારું મોઢું કંઈક ન હતું.

ન્યાયાધિશ મારી શિક્ષા દુકમાં કહે તે પહેલાં એક ઉમરાવ દેખાવતો સફેદ કપડાંમાં સજા થયેલો આ મેં જા, જે એ આમજન કોર્ટમાં કદી આવ્યો ન હતો તે આગે તેને પહોં આદાબ અને તવાબીથી બેઠા ઉપર લઈ ગયા પેસાડામાં આગે. મેં જોયું કે વડા જજને તેને બહુ માન થી નમ્યા, અને તેઓ બાંનેએ એક બે પળ હુસ—હુમ વાંત કાઢી. ન્યાયાધિશ સાહેબ વારં વાર તેજશી વાન ઉપર ડોક પુછાવતા હતા. એથી હું ગભરાયો. મને એવું લાગ્યું કે મારું સંકટ વધ્યું જવું હતું પણ જેવડે ન્યાયાધિશ સાહેબનો હાથ સંભળ્યો.

" સધળા મનાવો અને હકીકત લઈમાં મેતાં કોર્ટ અંધવાને બહાર માનનાં આસન કેદ નો દુકમ કરે છે. "

અન્યથાનીના હુદગાર ચોમેરથી સંભળાઈ લાગ્યા: કોર્ટમાંનાં દરેક અન્યથાનાં ગરક થઈ ગયાં. મારી અનરકી તને નેનાં મુશ્કેલી કરી પંદરેશનાં પેપરો નાં રિપોર્ટગને અન્યથાનાં માં હાંફતા મેં સાંભળ્યા. પ્રત્યેક આસાની સાત

વરસનાં દેશ નિકાસની શિક્ષા યવાની વકરી રાખતું હતું તેને બંદેશ બહાર માસનું આસન કેદખાનું હતું તે જાણે તેઓની વચમાં ગરબા હાંફેનાં બાંધ પુર્યો હોય તેવું થઈ ગયું. પણ એમ શા કારણે ?

કેદખાનું:

પહેલાં મને કાસ્ટન હીલની જેલમાં એડીનબરો લઈ ગયા, અને ત્યાંથી બે અઠવાડિયાં પછી ગેલા-સગેનાં કેદખાનામાં મને મોકલ્યો. પ્રસંગો અ-ને સધળી હકીકત ખ્યાનમાં મેતાં અન્યથા તરફની નરમાસથી મારી તરફ વર્તવામાં આવતું હતું. જેવી રીતે મારી તપાસમાં મને કેસી જેવામાં આવ્યો હતો તેવીજ રીતે કેદખાનામાં કરવામાં આવતું હતું. મેં એક લીટું કે કેદખાનાના અ-ધીકારીઓ રોકાય લોકની રૂંટી મુજબ મારા બેઠ મેળવવાને વળમાં મારતા હતા. મોચારા નાહક છુદાર વાડે સોપ વેચતા હતા.

મને કેદ પડવાને બાંધ અઠવાડિયાં વીતા કેડે કેદખાનાનાં ગવર્નરની ઓફીસમાં એક દિને લઈ જવામાં આવ્યો. ઓફીસમાં કામલ થતાં, ઘેડિ-સ્વાર લશ્કરી જેવા દેખાવનાં એક અ-ધિકારીને મેં ટીકો. એ ઘેડિસ્વાર સાંપાક બંધ્યો કોઈ અમુક રીતભાત ઉપરથી તુરત પરખાઈ આવે છે, ગવ-ર્નરે જણાવ્યું :

" મેં એક મહારથ તને મળવા મંગિ છે. "

નવીન માંગણી.

પેલા નવા આવનારે ગવર્નર તરફ ડોક દેવાની કહ્યું: — " મને વાત કરતાં વાર લા-ગશે તેમને દુકમ મળ્યો છે. "

" બરોબર છે, સાહેબ " ગવર્નરે જણાવ્યું, અને હમો બંને ને એકલાં છોડી ચાલી ગયા. પેલાં મહારથ ઉડી ઉભો થઈ મોલ્યો — " ડોકરે, મહેરબાની કરી મેસો " તે બોલ્યો.

અલખતાં હું એક કદી હાવાને લીધે ઉભોજ રહ્યો હતો. તે પછી તેણે મીમેથી વાત ચીત શરૂ કરી.

આજ સળ્યા જોઈ ત્યાં તુલીક હું સમાર બેઢરો
છું અને મારી અગ્નિ દેખાવું નથી."

કેપટન હસીને બોલ્યો,

"હીક છે. ડોક્ટર, હું તમોને પાછો
મળવા આવીશ"

"તમે તેમ કરશોજ, મને ખાતરી છે. પણ
મહેરબાની કરીને એટલું પૂરે પૂરું ધ્યાનમાં રા-
ખજો, હું આ સળ્યાની પાછળ હોઉં ત્યાં તુલી-
ક તમારી મેહેનત ફાટ છે."

"તે માટે મારા ઉપર બરાસો રાખો."

હમો બન્ને "રોકહેન્ડ" કરી છુટા પડ્યા.

અચ્યુક સામેતી

પાછો મને મારો કાઠડીમાં સહ ગયા. હું
ખુશ્કાં રિથે કપ્પલ ૩૨ છું. કે એ ત્રણ રાત મને
હાથ નહિ આવી. અઘણતમાં મારી તગાસ આવી
તે અરસામાં તેમજ જોડમાં મેં બહારનો બેદર-
શર દેખાવ ધારણ કરી હતા—અને તેવા દેખે
વર્ત્યો હતો. પ્રસંગ આવેને જમ હું કેપટન ૨-
ખર ફાટો રહ્યો તેમ નહીં ચકુલું—પણ
તેથી મારા ઉપર દેખાણ થયું થવું હતું. એ
દેખાણની અસર મારી તબ્બત ઉપર યમ. એ
પછીનાં દહાડાઓ મેં ગજરાત અને બેચેનીમાં
કાઢ્યા. હું ચિંતાતુર રાતો કેદખાનામાં પસાર
કરવા લાગ્યો. પણ મારી વંકી મુજબ ખીજે અઢ
વારે તે કેપટન પાછો મારી આગળ આવ્યો.
આ વેળા રાત પડી ગઈ હતી અને સઘળા કેદીઓ
ઝોરડીમાં હતા.

"કેમ, ડોક્ટર, હું કાંઈ ચોક્કસ તમોને સુચવવા
આવ્યો છું. હમોને તમે ઉપચારનાં યોગ્ય પડશે.
તમોને હજી ધણી મહીના કેદમાં મુજબમાં
રહ્યા છે. એ થોડા મહીનાનો વખત હમારી ત-
વીસમાં રહેશો? કોલકાર પાછળથી યશો? મારી
પાસ સામેતીઓ તમોને આપવાની તૈયાર છે કે
તમોને જાણી જોઈને ખસેડવામાં આવ્યા છે.

તમારા રોક-જમન સરકારે તમોને જાણી જોઈને
સંકટમાં લાવી મુક્યા છે."

ખીજી પછે તેણે પૂરાવાથી મારી ખાતર
જમા કરી. જમનીની એટલી બધી ખાતરી
થી હું જાણીતો થઈ ગયો હતો કે હવે મારો
કાઠિ કાઠવાનું તેમને હીક લાગ્યું. તેથી એની શીતે
મને સપાટવાનો પ્રયાસ રચ્યો. કે મને તેમના
પર વહેમ નહિ જાય, અથવા હું એ લોકોનું
બોધણું બહાર નહિ પાડું અને સાત વર્ષ જેર,
કે પછી મોતાની તમામ મુક્તિઓ સંકળમાં
નિષ્ફળ થાય ત્યાં તુલીક મારે મોઢું ચુપ રહે.

"તમે શી શીતે કામ કરશો તે જાણે કાંઈ
સુચવશો?" મને સવાલ થયો.

"મારે લેશમાર પણ જો તમારા ઉપચાર
માં આવવું હોય તો મારા છુટકારા વિષે કાંઈએ
જ જાણવું ન જોઈએ. જુઓ આ મારી સુમના
છે. એ કરવાનું કામ તમારું છે. એકીનખરોમાં
એવોજ હાથ લોકાના મન ઉપર મેડો છે કે, મારી
તંદરસ્તી સારી નથી. એવું જ જોડમાં પણ
લોકો માને છે, એજ વાત ઉપર અમલ કરવાનું
તમોને સહેલ પડશે. એજ બહાનું લઈ તમે મને
ખીજે કેદખાને મોકલી દેતા હોવો તેવું ડોળ
ધાલજો અને નેને જાહેર મને તમોએ ખમે ત્યાં
મોકલવો."

હા,—હા; બરાબર એ વાત મારા વિમા
રને મંગતી આવે છે" તેણે જવાબમાં. થોડા વા-
રમાં તે ચાંપી ગયો અને હું પાછો મારી કાઠડી
માં ગયો.

છુટયો.

ખીજે દોને સહવારે સાડાપાંચ વાગે તેને એક
અમલદારે મારી ઉપચારથી બેદાર કરી. તે
એકમો હતો. વારકરો મોઢું દેખાતો ન હતો. તે
અમલદારના ઝોરડામાં મારો કપડો, સામન વગે-
રે ગોઠવેલો હતો. મેં કપડાં પહેરી લીધાં અને
બાકીની ગાડી કરીને હમો રેલવાન ઉપર હાજરી

છે. ટોંગ-સોંગ પોતાના નામ પ્રમાણે કામ કરી દરેક રીતે પોતાના પાંચકોને ખુશ કર્યા છે. આ ખાસ અંદરે પણ ઠીક જાહેર ખંચરો મળેલી લાગે છે. દમો બાપ દીનચાહને તેમનાં આ સદાસ માટે મુખારકબાદી આપતાં ઇચ્છીશું કે ટોંગ-સોંગ તેમની જેખરેખ હુણ વધુ અને વધુ આપાદ થવું રહે.

હિન્દી આશીક.

બહેન બાપબાપ પાલમકોટ એકલે હાથે પોતાનાં આ માસિકને નિર્વાહિત પ્રગટ કરી તેને હરોળમાં લાવ્યાં છે. હિન્દી આશીકના પતેલી અંકો લખાનોની બાબતમાં ખરેખર ટીપ-ટોપ હોય છે. કેવે પણ નહિ લખતા જણીતા આગે-વતીના લેખો એ બહેન મેળવી શકે છે. બેચક આ સાહેબ બહેનબાપ આપના રતુતી પાત્ર સહાસ જોતાં તેમને યોગ્ય ઉત્તરન આપે છે. સર જમશેદજી ઇશ્રાખ; સર અશ્વવંકર લેડી લક્ષ્મીભાઈ, જરદીસ ખીમન, ૨૦ ડાઁ મેટ્રાકન, શેઠ હોરમજી એકનવાળા, મીસીસ સરોજની નાઇડુ, મીસીસી અલી અહબર ડાક્ટર મોદી, મીસ હોગ, ડાઁ કુક, મીઁ ત્રીબક રામ દેસાઈ બેરીરટર વગેરે વગેરેના લેખો ગુજરાતી તથા અંગ્રેજીમાં પ્રગટ થયલાં છે. અંક ને અનુસરતાં ચિત્રો સુંદર રીતે છાપેલાં સારી સંખ્યા માં આપેલાં છે. વાર્તાઓથી આ અંક ન જરતાં વિષ વિષ લખાનો સાગાં છે. દમો બહેન બાપબાપના આ સહાસમાં દરેક કુતોહ છંદોએ છીએ. બેચક એકલે હાથે એક બાનુ આવા સુંદર અંકો પ્રગટ કરવાને શક્તિવાન થાય છે એ કાંઈ જેવું તેવું કામ નથી.

કુરસદ

જોખી રહ્યું છે. રાખેતા મુખ્ય અધિપતિને માલેક મીઁ જમનજી કાખરાજીએ આ અંકને કમલ અંક બનાવ્યો છે તે પોતાના સુંદર લેખોથી ભર્યક કર્યો છે. બેહરા બેહરા કાકાનો મીઁ કાખરાજીનો આગળ લખેલો શરમ કરી પાછો આ અંકમાં પ્રગટ થયો છે, તે ખરેખર મોજાથી વંચારો. ખંડાગાનો ખુરશેદની વાર્તા દીલકસ છે.

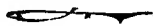
કુરસદ મીઁ કાખરાજીની સુંદર કલમથી લોકપ્રિય છે. દમો એ બાપને હર્ષિત જગરે દરેક કુતોહ છંદોએ છીએ.

માસિક ભિન્ન.

નવા વર્ષનો આ બાકબંધનો અંક પણ લખો સારો છે. લખાનો નો મોટો સંગ્રહ છે. અંગ્રેજી ઉપરાંત ગુજરાતી લેખો પણ સારા છે. વાર્તાને રમુજના વિભાગમાં પણ ઠીક સમાવેશ થયેલો છે. 'ખાસ અંકનું' ચિત્ર જણીતા આટીટલું હોષ સુંદર છે. બીજાં વધુ ચિત્રો ન મુકતાં લખાનોના જથ્થો મોટો મુકેલો છે તે પણ ખરેખર પસંદ કરવા જેગ છે. લાલખંધ માસિક ચિત્રને પણ દમો દરેક કુતોહ છંદોથી શું.

નવરંગ.

આ વળી નવો લાલખંધ પારસી નવાં વર્ષની પોતાની છંદગીનીં ચર્યાત કરી શુક્રો છે. મહેલા અંકમાં પણ જણીતા લેખકોના લેખ છે તથા અધિપતિએ છૂટા હાથે પોતાના ખીસામાં હાથ નાંખવા કમલવાત આપેલી છે. જે નેમ ઉદેશી આ માસિક પ્રગટ થવા માંડ્યું છે તે નેમ પાર પડી તે લાંબી છંદગી જેવા પાખે એવું દમો ખરાં જગરથી છંદી તેને હર્ષે બેર આવકાર આપીશું. માસિકનું લવાજમ રૂપા ત્રણ છે.

જનું, પુરાણું કુરસદ આ વેળા પોતાનો રંગ જાલવી નીકલ્યું છે તે આટલું પેશરનાં કવરમાં

ખંસ, હું તો છું મારા ખોદાને હસ્તક !

(નામાંકિત નાટકકાર સર હેનરી આર્થર્સને માટે એવી ખબર પ્રગટ થઈ હતી કે, મરતી વેળા તેને પ્રાદેશી "તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક" એવા શબ્દો નીકળ્યા હતા, તે ઉપરથી આ કવિતા નેપાથ હતી.)

"તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક!" આ જાનને ટુગર, માથું ને મસ્તક
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, આ વિચાર ને આચાર, અચાનક ને હસ્તક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, યુજ કીર્તિ ને કાવ્ય, લોક ને જલક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, યુજ લક્ષ્યને ભરમ, અંધારિય ને નાલક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, જમાનો ને નેદાન, જનસાર ને ખલક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, આકાશને ધરતી, રક્ત ને મલક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, તારે ધોળ કોર્નિ, કૌવન ને રત્નક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, તુંજ માથે પીતા, તુંજ માતા રસક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, તુંજ મગે રાદખર, તુંજ મગે રસક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, તુંજ માગે ચરિય, હું તારો ચાતક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, હું આચાર પતંગ, તુંજ ગુરનો હીપક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, તુંજ મારી માથુક, હું તારો આચક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, તુંજ જાનન મીઠું, જીંદગી વાત વજનક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, કાં મુજબ કસનાં, તારાં કુખ જરફક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, એ નદી તો હું રેનાનો સીંદુરમાં ગરક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, એજ } તારો અંતની ઘડીનો સખક.
તારે હસ્તક, ખોદા, તારે હસ્તક, તારે } એ પીતા ! એ : દુક !

“કુખ // તે શું ને કુખ, તે શું.” ૧૧

અર્થનાર “હરમીસ”

ભરો આંટા આ સુધિપર-ગુણો, જોશો તો કુખન છે.
 ન કુખ માનો ન માનો તો-તમા જોશો, ત્યાં કુખન છે.
 ભલે લઈ ભાગ-ભલાઈ દેઓ-તો તેમાં પણ ત્યાં કુખન છે.
 અરે તેમાં બુરાઈ ધારો-તો ત્યાંથી તમને કુખન છે.
 રોકો અશુભ, ધ્યાને હાથ-ને માનો તો, ત્યાં કુખન છે.
 નથી ધ્યાને તેમ કરવા-તો ત્યાંથી તમને કુખન છે.
 બબલી સુરની બાંસુલી-બહેલાવો નીલ તો કુખન છે.
 ખૂંડી બાને, જો ન ભાવે-પછી ત્યારે તો કુખન છે.
 નરમ શ્વાસો નમી ચાલો-તેમાં તમને તો કુખન છે.
 ભલે ખૂંડી ધરો તમ રહ-તો, ત્યાં, તો, તમને કુખન છે.
 નથી ધ્રુષ્ટા તમારી કાંઈ-તો તે હાલ તો કુખન છે.
 મેળવવા તે ગમે ઉછળો-તો વેઠો, ત્યાં, તો કુખન છે.
 કરાવો મેલ, જો ન રાખો-પછે તમને તો કુખન છે.
 સુંબઈ સુખવનમાં તમ મહાસિ-તો, ત્યાં, તો તમને કુખન છે.
 સ્વાર્થતણી ન હોય વાસના-પછી ત્યાં તો બહુ કુખન છે.
 પછે, શાને, તુને કુખ રે-ત્યાં જોશો, ત્યાં બસ કુખન છે.
 ઘડીએ કુખ-સદીએ કુખ-હર હાલે ને-કોળે કુખ
 હરિમાં ચિત્ત સમાવ્યુ તો-હર સ્થાને બસ કુખન કુખ।

મેહુલાનાં મનામણાં.

(જરા કહે દો સાંવરિયાસે આયા કરેઃ એ ગીતનો ઢાળ)

સખિ! જોને મેહુલિયો તલસાળ્યા કરે ?

તલસાની કાળજડાં કરમાળ્યા કરેઃ

રેલી રસાશ્રુત—

રસિયાછ રાજ એ—

રજનને રાસ જગ રિખાળ્યા કરેઃ

રિખાવે તે આજ કાં રિખાળ્યા કરે ?

દેશે હાય વરાગ, દુકાળનાં દુઃખ દોષતાંઃ

એવે રીન દયાળ મેહુલિયો મદારાજ એક ।

અન્માર વસ જોડી

પવનને વિમાન ડોલી

અતાર વેણુ મળવી ઝખૂકયા કરેઃ

ઝખૂકે તે આજ કાં ન પરસ્યા કરે ?

સહિત.

ધન્ય ધન્ય ઘડો આજની.

(ગીત)

ધન્ય ધન્યરે ઘડો આજની,

મુખકારો, અઘડારી.

સાગે સકળ જનને મુખાસમી.

ઝીણીઝીણી ઝીણીઝીણી વસરતી,

આ શી રમતીરે, જળધારા આકાશથી,

નિરખી કનક કળશ, અમકત સોનેરો,

સખી જાણી આનંદની રેલ, આ.

હરે જનનના આ મન,

દીપ ઝળક ઝળક ઝગકે, જાણે ઉગ્યા મુરેસ સોરે વસા.

અરમર ઝરે રસરેલા, સરખ મુગધી વધી,

ગણગણ ગણગણે, વન ઉપવન પરમ ભ્રંગરેશ :

સમર લહર સરસ, ફરફર ફરકવી,

મનરે નિરાદોન રસ રેલ,

આનંદનો એલી મચી રહી સકળ

જનના મન હરખે, આરે ઘડી.

(ટાલર)

જન મન રંજનની ડી, હરેક જન હરખાય,

ધન્ય ધન્ય ઘડો આજની, ગીત મંગળ મુખ ગાય

શ્રીગદી

કવિ ભવાનીશંકર નરસિંહરામ.

ગુલશન.

Gulshan.

(પુસ્તક ૬૬.)

શ્રેષ્ઠ નવેમ્બર ૧૯૧૫ ક્રિસ્ટ

આક ૧૧

સાંકેપ્ત્યું.

નંબર	વિષય	કેળા— પાન.
	ભરેર ખમર	૧-૮
૧	રિખ્યુ	૧૦
૨	ના ૩૨ જાણ થાજાની સોખન	૬૨મીમ ૧૩
૩	દીવાલ	૧૪
૪	થપા પરીયા છાની જોયા	૧૫
૫	જાખર રાખની રાખ	૧૬
૬	ઝેરી માળીય	૧૭
૭	પાસી જાનું મુલક	૧૮
૮	જાખને ભથ્થા નંબર ૨	૧૯
૯	The Triumph of "Dharma"... T. J. Desai Barrister	૨૦
૧૦	મજીસુરના સંકેત	૨૧
૧૧	દી મુલકીક	૨૨
૧૨	રાજા	૨૩
૧૩	વિવિધ	૨૪
	ભરેર ખમર	૨૫-૨૬

ઝોરાસીઅન કેલેડર.

ગટ કરનાર—લાઇઓ સોરાબેજી અને
હોરમજી મચેરજી નજોસ.

ક્રીમત ર. ૧.

મરહુમ મી૦ નજોસવાળું કલેડર દર વર્ષે
ટકોરાખધ નીકલ્યું નવ છે તે જોઇ ખરેખર
બારે હથે ઉપજે છે. પારસીઓ માટે આ
કલેડર ખુબ ઉપયોગી છે અને તે ધરેધર જરૂર
કરીને સમવાઇ રહેવું જોઇએ છે. ગયા વર્ષે
દરમ્યાન પારસી કામે શું કીધું તે નજીકથી જોઇ
તો આ ઝોરાસીઅન કલેડરમાં એકજ ઉકલું
ખુબ ઉપયોગી થઇ પડશે. દીવસે દીવસે આ પોયો
જોર અને જોમમાં વધતોજ નવ છે. આ વેળા
ક્રીમતમાં ખાસ ધ્યાડો કરેલા નજર આવે છે
તે બેશક શુભ છે. એક રૂપો ક્રીમત નફો
કરી રાખી આ કલેડરને ઉપયોગીપણામાં વધારના
જવાથી બેશક તે લોકપ્રિયતામાં નધું જશે ખંજું
હાલના મોખવતીના સમયમાં આવો ખર્ચાજી
મહાસ પરવડાવતો બીજો સવાલ હશે થાય છે.
આ સવાલને બાજુ રાખી કલેડરમાં નજર
કરીશું તો જણાશે કે પારસી કામે ગયા વર્ષે
દરમ્યાન સંતર લાખની ગંજવર રકમ સામાન્ય
સખાવતોમાં કાઢી આપી છે. ધર્મના મુગનો
માટે લગભગ પોશ્વજી લાખનાં સખાવત કરી
છે તથા ઉમશ્વતી હાખમાં પ્રગટ થયલી સખા
વત રૂપો બે લાખને હવીસ હજારની છે. જે જે
હામણાઓમાં થયલી સખાવત હાખારે પ્રગટ
થઇ જયી તેના દ્રષ્ટ. સાર પાંચજ દહાડાની થીશું
તોજે પારસી કામતી ગયા સાલની સખાવત
ખાવીસ લાખના ગંજવર અકાંપર અમ છે.

જે કામ આવી મોટી રકમ સખાવતમાં
આપે છે તેનાજ બચ્ચાઓ જોઇતાં સાધને
ખુબ લીધે તથા છે તે ખરેખર નવાઇ છે. સ
વત ઉપરાંત ગયા સાંલનો ઇનિતેખાખ બહુ સ
રીતે રજી થયો છે. તે પછી તયાં વર્ષમાં મા
કલેડર આપવામાં આવ્યું છે અને તે બાદ જ
રીરીઓ ટાઇડ ખખરો પ્રગટ થઇ છે. જે
તે બીજાઓએ છે અને જરૂરોસીઓ માટે
ગોળી છે. નજાજ સર કરેલું જંગ બહાદુરું જ
ચરિત્ર તેમની હખી સાથે પ્રગટ થયું છે. જા
માઇઓ કલેડરમાં હવે કાંઇક ન્યુનતા વધા
અમ તો સાર. એ માઇઓ જવાન છે તો જ
લોહીએ ઉછાળો મારવાની જરૂર છે. હમો
કલેડર પ્રગટ કરવા માટે જોગીસ, માઇઓને
ફોડે હમી મુખારેકાદી આપે છીએ.

ફરેરદેગાનના પવિત્ર દીવસો.

જણીતા જોયાકરા અને સુનંદા વ
મી૦ જેહાગીર જમશેદજી વીમાહલાલના ના
આજ કાજુ અનજી છે. મુખ્ય ખાતે
૨૦-૮-૧૯૧૫ ને દીને આમેજી ઉપરાંત મ
વાળું માંદગાર બાપજી ચોખાન્યા
જયન કમીડી તરફથી પ્રગટ થયું છે. આ લ
પારસી એતેકાદને સુસ્ત કરવા મ
છે. કહેવાતાં શીસમુર, સુધરેલાં રાહબરો પ
કામજી ધર્મ મુકીન કામદોજા કરવાની ગેહ
કરે છે ત્યારે શુક તે કીરતારના કે પારસીએ
હજી યોડાક વીરલાઓ છે કે જેઓ કામતી કી
સલામત તેવડી લઇ જયાં ધર્મની ખુલ્લોની ર
ખીજાજી કરી તેને ખસા રંગ રૂપમાં કામ સવ
રજી કરે છે. મી૦ વીમાહલાલજી આ લા
ફરેરદેગાનના પવિત્ર દીવસો પાંગવાની જરૂર

લખનાર—મી૦ મેહમુદ ઈ૦ નગદા.

કિંમત ચાર આના

પાકાં પુરી સાથનું આ નાનકડું વાન્તાનું પુસ્તક વાંચવા જોગ છે. આ વાર્તા રંચન સમાચારમાં આગળ પ્રગટ થઇ હતી. કર્તાએ આ વાન્તામાં ધણીજ અચ્છી રીતે રંચનના ઇસલામીભાષ્યોની હાલતના ચીતાર રચ્ય કર્યો છે. ખાલી ગજવે દમપે સુપાર રાખતા મુસાઓ અને પૈસાનાં પુલ્કરી અબદુલ રહેમાન જેવા કંજુસોથી આ દુન્યા વાંકણી નથી. દરેક સંસારમાંથી આવાં જિત્રો મળી આવે છે. હસીના અને ઇસમાઇલના પવિત્ર ખારનું બ્યાન, અચ્છી રવેસે કરવામાં આવ્યું છે વાન્તાની ખોટ તદ્દન સાદો છે પણ વાંચવા અને મનન કરવા જોગ છે. વાર્તાની આખરીમાં મદી લીધેલી શીખો દરેક જોખવી જોઇએ છે. પુસ્તક નાનું 'પેણ' ફાંકડું મનાવવાની સલાહ લેવામાં આવી છે. બાપા પણ સહેલી અને સારી છે. મી૦ નગદાની આ કૌશલ વખાણવા જોગ છે. આવી ઉત્તમ સમગતવતના પુસ્તકો સારા જગ્યામાં પ્રગટ થવાની જરૂર છે.

વનિતા વિનોદ.

લવાજમ રૂ. ૧-૮-૦ અધિપતિ મંતર

કાસમભાઇ સુલેમાનભાઇ, કડી (ઝુજરાત) આ માસિક બાપુ સાક્ષી પ્રગટ થવા માંડ્યું છે. સ્ત્રીઓમાં સારાં વાંચનના ફેલાવો કરવાનો તેનો ઉદ્દેશ છે. અંકમાં ઘણાં બાપુઓના લેખો નજરે પડે છે. લખાતો પણ સ્ત્રીઓને ખરના ખાસ કરીને ગંજવામાં આવેલાં છે. આ માસિકને સાદા ઉત્તેજન મળતાં તે કીડ સેવા ખર્ચે તેમ જળાય છે હોમી મી૦ કાસમભાઇના સંદર્ભને વખાણ્યે છીએ અને આ માસિકકડું લાંબું આયુષ્ય માપે એવું ખરાં જગરથી ઇચ્છીએ છીએ.

નવસારીનાં પાસે ગાંધી ગામમાં પ્રગટ થતું

આ માસિક સુસલીમ ભાષ્યો માટેનો ઇસ્લામી મજલ્લી, અખલાકી, તારીખી, અને ફીની માહાંગીર રેસાલો છે. ખાસ કરી આ માસિક મુસલીમ ભાષ્યો માટે વાંચવા જોગ છે. તેને ઉત્તેજન આપવાની તેમની જોયા ફરજ છે. આ માસિકમાં ઘણી વાંચવા જોગ ખાખતો પ્રગટ થાય છે. હોમી કીલગીર એ 'મોટેજ' છીએ તેમનાં સાત વિષયો અપૂર્ણ છે. અપૂર્ણ મેળો આપુ રાખવાના હોમી દિમાપતી નથી. ઘણાં લેખો એકી વેગા પ્રગટ કરવાને બદલે યોગ્ય લેખો પૂર્ણ રીતે પ્રગટ થતાં માસિક તરફ વાંચકોનું બ્યાન જરૂરથી રીતે જેઓ શકાય છે. દરેક રીતે જોતાં શાક સારી કલમ આ માસિકને દોરવતી જણાય છે. માસિકને ખાસ કરીને સંસારીક અપાને પદાપદથી તીરાણ રાખ્યું છે તે કીડ જ્યુ છે એ બી બાપકું અમારી મુશ્કેલીના શદરા રૂકે છે. ઇસ્લામી ભાષ્યોએ મદદનો હાથ બંધાવવાની જરૂર છે.

લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦ અધિપતિ મી. અહ-

મદ હસન, કબોલ, વાયા નવસારી.

અનાય કિતન.

લેખક—પટેલ બીખાભાઇ ભદ્રમીદાસ

કિંમત ૦-૧-૦

નડીયાદનાં હીંદુ અનાય આશ્રમના લામ માટે આ નાનકડી ગીતાવાળી પ્રગટ થઇ છે તેમાં અનાયો તરફ દુયા દાન કરવાને રૂડી શીખામણ આપવા સાથે અનાયો તરફ નજર કરવા બદ્દુ પ્રેમ સુવંક દર્શાવવામાં આવ્યું છે. કાલીક સુખને માટે સેંકડો પૈસા આપણે ફેંકી દઇએ છીએ. પણ આવાં પરાપકારી કામ તરફ આંખ વિંચા-મણા ક્યેં છીએ. ખરેખ આપણું એ કતબ પસંદ કરવા જોગ નથી. નડીયાદ અનાયોશ્રમનાં લામ માટે એમાં અસરકારક અપીલ છે.

ના કર ભાઈ શરાબની સોબત !

લખનાર “કરમીસ”

શરાબની સોહબત રખાવે લાલ
પણુ એવ ભાઈ, તે છે સકેટનો જલ.
પાને બને છે, તું હાલ હવાલ
નતિજ છે એવો, એના બેતાલ.
પ્રછે દોઈ અગર “ છે એમાં કોઈ માલ ?
કહુ બસ એવું ” કે “ એવું મોડુ લાલ ” ?
આખિરમાં એથી છે ખુરાન હાલ
મુખમાંથી, કુખનેગ, છે એ નિચ દલાલ.
પડોરામાં એની, કવિ તુ જતો ના !
એકમ, લાલચથી લપસી, થતોના !
ધડીભર થવા દાસ બને હોંસીસો
તો તજ, એ ખુરા જામ-ના બન બહોંસીસો !
મહીરાના મનિરમાં ના નઈને પુન !
થશે એ પુનનથી ઘણી ભારી ગુંચ.
અગર ભાવ ભરે, તું ને તારીફ મુની
નથી તે સફત, ને ખરેખર ગુણી !
કરે છે નહોત આ શરાબ બ્યારે વાંસી
કેંગાલ્યતનો આવે તે અંભલ કંસી.
વળી “ લક્ષ્મીબાઈ ” સાથે રીસે થકે છે.
ધરથી બહારે જતાં બહુ વકે છે.
કવિ કવિ ખુશીતુ નડીત ભાઈ જોયો !
આખિરમાં ભારીજ વિપતીમાં રોયો .
મોટે એ ખલતથી હરમ તું કુર થાય !
ન ખરખાલ બની તુજ હોંગીબી મૂજ થાય !
એથી તું જુવરો-ખરે ખાન “હરીતુ”
નહી તુને મજરી-મુખ એક ધડીતું

દિલડાં.

મીઠાં ગારસ દયો—રાગ.

દિલડાં હીરે જડયાં—હીરે જડયાં,

એને જડનારાં હૃદય અમૂલરે—

દિલડાં હીરે જડયાં—હીરે જડયાં.

પસરાવે સુરલી અહો! દિલડાં એ અણુમાલ ।

રેલે રંગ રંગ દિવ્ય શો! પ્રેમ અણુ દીકનો અણુમાલરે ।

દિલડાં હીરે જડયાં—હીરે જડયાં.

ધાતુ ઉજવલ અવનવું, રસ સૌંદર્ય, દુઝલ ।

વેરે પરિમળ રગરંગે, એના વેળામાં વિશ્વ વસુલરે ।

દિલડાં હીરે જડયાં—હીરે જડયાં ।

આવે અંતર અવનવાં. આછાં એ દિલ કલ,

વેરે સુરભિ છવનની, અણુ કરીએ ગુલામી કણુલરે ।

દિલડાં હીરે જડયાં—હીરે જડયાં.

મણુનાં દર્શન દાસલાં—એ દિલડાંમાં થાય ।

ત્રિવીધી તાપો જગતના—ઘડી એકમાં સમૂળા જાયરે ।

દિલડાં હીરે જડયાં—હીરે જડયાં.

દિલડે અંતર્ગત રહ્યું—દૈવિ પ્રીતિ મૂલ ।

વણુ મૂલે વેચાયલું—કરી હૃદયે છવન અમૂલરે ।

દિલડાં હીરે જડયાં—હીરે જડયાં.

સલીલ.

ભુલા પડેલાં જીવને બોધ.

ગરબી.

સાહેબ—“મોડાં ગોરસાં જ્યો ગોરસાં જ્યો,” અંધવા.

“દેશમાં સંપ કરો દે સંપ કરો.”

જીવડાં જીવડો જીવડો દે જીવડો જીવડો.—દેક.

હરિ જીવી રસ્તો સીધો ન સાચો,

ગલી અંધારીમાં ક્યાં ફરો દે.—જીવડાં.

હરિ ગલી ગંધાતી કાંટાવાલી,

નેત્રી સાપ સપેડ્યાંની જાલી દે.—જીવડાં.

હરિ તું તો વેદના બ્યાંબામાં ફરો,

તુને ઝેરી જીવડાંએ ડસો દે.—જીવડાં.

હરિ ઘણું રખીતી આંખે અધો,

પાપ લલચાવી રીધો ફરો દે.—જીવડાં.

હરિ તુને ઉગરવાને નહીં આરો,

તારો બચે અધો નનખારો દે.—જીવડાં.

હરિ પીત્યા કેટલું ન કપાવે રડો,

હવે કપાલ કટાકે તું વગરો દે.—જીવડાં.

હરિ ને કાંઈ પંથ ચુરી આડો ફરો,

આમ રત્નડી મરે કુખ વાટે દે.—જીવડાં.

હરિ મુરખા મરમતે દીવો જાણી,

જા પાછો સીધો રસ્તો ભાલી દે.—જીવડાં.

પુરશેહ.

“આખર રાખની રાખ.”

+ (ગરબી)

- આખર થાકું ભવાની આખ, બળી કાળ ઝાળથી; ૧
આખર ઉડશે મથાણમાં રાખ, કંઈર કડા કાળથી. ૧
પેઠ્યો પુખ્ત તળાઈની સેજ, મીઠી મેજ માણવા, ૨
ત્રાંચ સૂતો ભવાની એજ, આખર ઉંઘ આણવા. ૨
કાચી કાયા ગંધાતી તમામ, અગ્નિમાં બળી જશે, ૩
મળી આખર ધુળની ધુળ, માટીની માટી થશે. ૩
સગાં-હાલાં સખંધી સાથ, વેળાવી જુદાં થશે, ૪
ચિન્તા સળખ્યા પછી સ્મર્યાન, કાળા કાગ ડિડશે. ૪
પાંચે તત્ત્વમાં પાંચે આ તત્ત્વ, ભવાની ભળી જશે, ૫
પાપી માણતાણું પરિણામ, મારગમાં કંઈમ થશે ? ૫
પાંચ-ફધીર તણી જુડી હાય, ઉતરવાની ખાડીઓ, ૬
વાધ, વ્યાલ, વીંછીની વિશેષ, આવે ચોકી આડીઓ. ૬
જુડાં ડાંચાં વકાશતાં દેત્ય, ડરામણા આવશે, ૭
તારં જોર ભવાની તે પાસ, જરા નહિ ચાલશે. ૭
લોક સ્તંભ તપાવીને લાલ, આંધોડાં ભરાવશે. ૮
કોટા ગોખર વાડમાં કાળ, ચોપેથી ચલાવશે. ૮
લાખ ખરચી ખડાં કીધાં ખાસ, મંદિર જેલ જેલાવા, ૯
આખર ગમશે ભવાની કેમ, જરખાણોડી જવા. ૯
મેમી જુદાં મેલી પરદા, ગમતું ના જરા જતાં, ૧૦
હવે ગમશે ભવાની કેમ ? આખરના જુદાં થતાં. ૧૦
માત પિતા અને પરિવાર, આખર નવ આવશે, ૧૧
પાપ-પુણ્ય ભવાની તમામ, તારા સાથી તે થશે. ૧૧
રોજ ભરતી અને ઓઠ ચાથ, આ ભવ દરિયા વિષે, ૧૨
જ્યાંથી આવ્યું ભવાની પુર, પાણું જાય તે દિશે. ૧૨
આખર રાખની રાખ થનાર, જરૂર જીવ જાણને; ૧૩
સાંજ, રાત, ખપોર, સવાર, મરણને તાણે થને. ૧૩
માથે મરણ તણો લય રાખી, શડા રટ રામને, ૧૩
આખર આપ ભવાની તું માન, કહરતના કામને. ૧૩

કવિ ભવાનીશંકર નરસિંહરામ

તમે જન્મ ભરના દુઃખી બની ગયાં માટે મારા દીલમાં જે થાય છે તે જોશું. ૧ દવે હું ટટાર થયું છું. મારાં માયાળુ બહેન. હું મારી કમ્પાઇ વધુ વખત ચાહું રાખવા માગતી નથી. મારા જેવી કમ્પાઇ જોરતને કાણુ જોશે ? મારા જેવીને કાણુ બચાવશે ? તે બધાની હું કાંઈ દરમ્મર કરતી નથી. દવે જેમ બનશે તેમ આઠ દિવસમાં " ચંદરમીનાર " છોડી જઈશ. અને રુકડો રોટલી જે રીતે મેળવી ચકાશે તે રીતે મેળવી, આ પાપી પેટનો ખાડો પુરવાની હું બનતી તમનીજ કરીશ. ને બધાં પડેલાં રોચન જાનુ હું તમારો દળારો દળાર ઉપકાર માનું છું. તમે જો નહિ હને નો મારું આજે શું થતે ?

"અરે નરગીશ, નરગીશ, એ તું શું બકે છે. હું હતી તો તેથી તારા આજે બાપા પુરા દાલ થયા. ધુને ને મીનુ મોટાદરામ નેકટલી દોસ્તી બંધા છે, તે હું શોકને જાહેરમાં દેખાડવા માગતી હતી. તેથી તો મેં મારા વરસ ઉપર પાડી આપી. તે દેખાડી. છેલ્લે તેનો રમસ તારા દાણે હાથેલ કરાવવાની હું ગણત્રી કરતી હતી તેવી ગણત્રી જો મેં નહિ કાપી હને ને ખાસ કરી તેને માટે જો મેં પાડી આપીજ નહિ હને તો તું તે દીવસે દાઝતેજ નહિ, અને તારી ખુશમુરતી જોઈ બેસતેજ નહી. હું નહિ ધારતીકે મીનુ તને આવા કાઝેલા માત્ર સાથ, પોતાની ધમ્મીયા. છી બનાવવાની મરદાનગી દેખાડે, જેક તેણી જો કાઝખી સૌથી વધુ દુઃખી થશે તો તે રોચન મુન-શીજ થશે, એમ ખાત્રીજ માનજે કે તારા મર-જુની ગણત્રી અને આનંદજ મને આ કમ્પાઇ દાલત ઉપર લાખ્યાં છે. એમ મને ખસ લાગ્યા કરેજ, ને તે જન્મભર લાખ્યાજ કરશે. ગમે તે થાય પણ ધુને અહિંથી હવે જવા કદી નહી હઉં. તને આ નાકર દુન્યામાં રખડતી નહી કર; જ્યાં દગલ-ખાજ, અને નાસીપાસી આ દુન્યામાં તારા જેવા જો માટે છે ત્યાં મરતાંજી હું તને એકલી નહી મેજું. તને એક મારી પોતાની બહેન ગણી ઉછે-

રવાનાં મે સોગંદ લીધા છે. તે હું પાણુ તોજ હું ખરી, બહેરામજ મુનશીની બેરી. ૧" દુઃખથી મુધરી ગયલી રોચને ધણા બુરસાથી પોતાનું બોલવું પુરું કયું.

અરે રોચન મુનશી તું શું તેજ આપણીજ રોચન મુનશી છે? તો આ બધી બધાજ તને કાણુ શીખાડી ? શું એ સધણું તને દુઃખથીજ ક્ષાપ-ણ આપ્યું ? ત્યારે વૃક્ષશીખાસ કહે છે તો તદન ખરુંજ છે કે " અરે મુખ તું તો જળીજ જજે કેમકે તારી દાઝરીમાં પરમેશ્વરનું રમરજ કરવાનું તો ખાતજ રહેતું નથી. કથર, તને યાદ કરવાને એકજ મીજ તે બસ દુઃખ છે. "

રોચન કદાચ છે કે આઠ મહિને પણ બિજાનામાંથી ઉઠે કે કેમ તે સમજ પડતું હતું નહિ. તેજો કદાચો મુધી મળી બેરી, એક ખીજને દિવાસો કષ્ટ, છુટાં પાયાં.

જ્યારે સંજે મીનુ મોટાદરામ નરગીશને પેલા દાંખના મંડપ આગળ મથ્યો, કે જ્યાં એકવાર રોચનને મળ્યો હતો, ને તેણીને ખુશ કરવા ઘોડેરવારી એ બકારવણે જવાને નક્કી કયું હતું, તેજ જગ્યા આજે નરગીશ લીધી હતી. તેણીના ચહેરામાં દુન્યા ભરતું તમામ દુઃખ સમાઈ ગયું હતું. આંખમાંના આશ્રુઓ ગમગેસાર ચહેરા સાથ, તેણી ખુશમુરત લાગવી જોઈએ તેવી લાગતી નહિ, કેમકે ખુશમુરતીનું સત્યાવાર વાજનાર પેસો કમજબત દાધ આગળ કરતાં જોઈએ તોપણ ધણો જણાઈ આવે તેવો, તે જગ્યા ઉપર બેસીને, વગર તેડે, પરાણે આવીને તે જાપડીની છદમી સાંતીનો નાશ કરતો હતો.

તેણીને ટીકડો મીનુ ઉભોજ રહેલો. પણ વિચારના વખતમાં વીંટલાપણી છાકરી, તેનો સહેજ સંસારો પણ પામી નહિ. અંતે પ્યારથી મીનુજે પોતાના બેઠેલાં નરગીસના ખમા ઉપર મેલ્યા જ્યાં બેઠામાં માથું મેલી, નરગીસ મુઠી હતી.

" આ મીનોચહેર, હું બીધી " અને

ક મેળવવાની છે? શા માટે વગર વકિલું દુઃખી
મધ, અને દુઃખી કરે છે. તારી આ લીખી સીકનેસ-
માં સૌથી વધુ રંજાઈ ચનાર આ ધરતી ઉપર
કાંઈ હોય તો તે એકલો હું જ હોય,
તેથી તારા તરફથી કોઈમી સુખની
આશા કરતું હોય તો તે એકલો હું જ કરી
શકું. 'કોઈમી,' જો તારા હાથની માથણી
કરવાનો હક ધરાવતો હોય, તો તે ફક્ત મને જ
છે. તારા ગાલ ઉપરના દાઢ વિષે આપણે તાકી-
દથી ઘટતા ઉપાયો લઈશું. રખત અને માંવજત
બેઠ ચીને એનો નીકાલ લાવી શકશે. મારી
વહાલી મારાં આશીરુદ્ધ અમરીતસરથી તોઈ તોઈ
તોઈ કરી કાગળે લખ્યાજ કરે છે કે મારે પર-
શુરું. 'એવજીમી મારે માટે આપો રખત છોડી
ઓ શોધી રાખી છે. પણ મારી પસંદગીની
સામે એવજીને કશો વાંધો નથી; જો કે મારા
બાવાજીનું મને કાંઈ કમી નથી મળ્યું. પણ
આશીરુદ્ધને એકલો વારસ હું જ છું. તેથી
મારી પસંદ કીધેલી ઓ એવજીની પણ
પસંદગી પામવીજ જોઈએ. જો તેમ હોય તોજ
મને આશીરુદ્ધને વારસો મળે. ધડીબર ધાર મારાં
મેાતી, કે આ કાંઈ જોઈ, તેવજીનું ટીચકું ચડી જી
નય, તો હું મ કેવીલ કેસ' ફોર આશીરુદ્ધ?' તે
મીનુએ જરા પણ સુગાયા વગર તેજ ગાલ
ઉપર, કીસ કીધી.

નયું શું જવાબ દે? તકરાર કરવાનો તેવજીત
નહિં હતો. પોતે કરેલો દરાવ બરફ માફક પીચળી
ગયો છે એમ તેણીએ જાણ્યું નહિ. ચપ્પણ
મીનુની કમર આસપાસ પોતાના દાચો લપેટયા
—તેના પટોળાં માથા ઉપર તેણીનું માથું ટેકવાં
પડી. અલબત્ત તે આંસુઓ ગમગીની એવાં
પ્રવાણીનાં હતાં.

નયુએ પોતાના કાળા હાથમાં આવી
પોલી લીટાની લીટીને એકી ટગરે ટીકવા મ્યું.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

એક નાસાગોસાનો દાવ.

"આવો પુછજી, આવો પુછીએ આંની,
વેલકમ" મીનુ મોટાફરામ ખરખર હતી, એક
સપાટે એક ફરટ કલાશ કંપાટ મેંટ જોલી
નાખતાં, લાહોરનાં રોશન ઉપર ધધુખર કરી
મેઝી, તેણે અંદર જઈ, પોતાના દોહીઆવાળા
આલી પુછને કાઢી કીધી, મીનુ. જો કે પૈસાને
કોઈરે મારનાર હતો, તેવજી એક ભુખરી
બારસ પુછને આટલોજ ગરમ આંધાર
અંપતે કે નહિ; તે તો ભગવાન જાણે.

"મારું મારો દીકરો, જોજીએ એકલો
હાલદવાલ શાએ મઠ ગયો? ટોડીયો. ઠેરઠીને
ધેરમાં રહેજ નહિની, ને રાતઢારો વહીતું સાથે
લાય. કોઈ હાથનું ધરતું મુનીમ હોય તો તારી
સંભાળ લે હતી? લે ચાલો આપરે. આને
તમારા મીસીસને જોવા આપાજ, મને માં
જેવી ધરડી ડાસીને જોઈ, તમારાં મામતાં
નાકતું ટીચકું ચડી તો નહી જાય કે? આ કોણ
જાણે કમજાની દુકતીએને કેંધ પુછતું નહિ
પડે. "તેવજે જનમાંથી ઉતરતાં મોટાં મોટાં
સાઢદેવાત કરી, સારા ગામને જણાવી દીધું કે,
આજે તેવજી મીનુ. માટે નકકી કરેલી મહેર-
દારને જોવા છેક અમરીતસરથી આવ્યાં હતાં.

આશીરુદ્ધ પેરીઆં તોરીઆં વગરતાં હતા.
તેવજીના ધણી ચીનમાં ખુબ ઘેઠીમાં કમામ મારો
લાગ્યાં હતાં, એને ધણીઆણીને લાગોના માલેક
કરી ગયા હતા. એટલે દુન્યામાં બેટા, બેટીની
જગ્યા, સોનું, રૂપું લઈ ચકે છે, ને જોઈરાં વગર
પણ કાંઈ ખાસ હાડમારી પાડતી નથી. એમ
આલી પુછને દાખલો સાબેત કરેલું હતું. તેવજી
સાથ તેવજીના એક આગલા બાવરગી, જેવજી
પણ શેઠ સાથ ચીન જઈ આવ્યા હતા, તેવજીના
દીકરાનો દીકરી જલ્લ પછુ બાઈની હાજરીમાં

ગાલ ઉપરના રતાશથી ખુલ્લી દોસ્તી. તાંણી તત્કાલીને બાધિલું દાખડા જેવું. માથુખાતું તેવજીના મોં ઉપરના સધળા કરકા દેખાવમાં ધણે વધારો કરતું. એક જોલક ફેશનનાં મોટાં માવને લાયકનો સધળો દેખાવ તેવજીને હતો. પથુશરીર ઉપર જેથી કાંઈ હતું તે ધણું મોઢું ને કોમતીજ હતું. આંગલામાંની હીરાની વીંટીઓ ખુબ ચમકારા ભારતી, અને ગળાંમાં ધણીજ છણી, લાંબી ચીનાઇ સાંકળી પહેરી તેની અંદર ચમ જોકસની ચાવી સલામતીને ખાતર બેસી હતી, તેથી અવાર નવાર તે કુચી ઉપર તેવજીની નજર જવાજ કરતી હતી.

શરીરમાંની સાડી એક દાણાનો ધાટ, નાંખી દેતાં સવાસો રૂખાનો હતો તે મોળાં વગરના ગોરા કુષ જેવા પગ, આટલા બધા છુદાપા છતાં હજી તબાંમાંથી ચુસાખી કસરના હતા.

પથુ આલી કુષ મરેરે એમના એમ । મુલાં મીનજમાં મરી રહ્યાં. તેવજીના માત પીતા જોખમ, તથા મીનુના બાવા ખરજેદજી, અને આપણો મીનુ જેઓ સધળાં ખરેખર ખુબ સુરતજી હતાં તેથી તેવજી જોખમે તે કરતાં વધુ ચમકાર રહેતાં. પોતાના ખાનદાનની મોટાઇ કોઇ ખુજે નહીં તોપણ પોતાને મોટે કરતાં. તે ખાનદાનમાં ઊતરી આવેલી ખુબસુરતીના કોરજીમાં ખાસ છુદાઇ નવાજેસ તેવજી માનતા. વડાઇ લઇ લઇ, પોતાના વડવાઓને ધણીની મોટી જોખમ પેટીંગો સળીઓ સાંને દેખાડી, સરકાર હરખારથી તેઓને કેમ નવાજવામાં આવ્યા હતા તેની વાત તેવજી એકાંતેરમી વખત એકના એક માથુસ આગળ કરતાં જરા અચકતાં નહીં. પોતાના ખાનદાનમાં રંગરૂપમાં “સમજવા જેવી” તે વડુ તરીકે લેવાને તદનજ વીરૂધ્ધમાં હતા. પોતાને ત્યાં તો ફરજેદ હતો નહીં, એટલે સત્તા ચલાવવાને અવારનવાર મીનુને ત્યાં આવતાં. આ વખત મીનુની બધરી-

ની પરીક્ષા લેવાને આવ્યાં હતાં, જેમાં મુખ્ય સવાલ તેણીની ખુબસુરતીને લગતોજ. સમાધે જતો હતો પોતાના કુટુંબની છોકરીઓને કહીથી, દારવાળા, કે. તાડીવાળા, સુધાર, કે મીચી ખાનદાનમાં જતી જોખ તેઓ કુખી નાખતાં. તેવજી જખાલતા “ઓ નારે માય આપરી જાત જુનાજ જોખમે કે જોખમેજ નહિ.” “ઠીગર” “ઠીગર” તે દાંદોએ દાંદીક “મણે તોજ દીકરીઓનું કાજ કરીએ નહિતો દીકરીઓ કાંઈ ખારી પરજ કે ? બલા લેતી પરીને ખાયા કરશે. દીકરીઓ તો આજે દીકરાઓને તોલની માય. એ તેવજીની એક ફિલસુફી હતી. કાંઈ ખી દિવસ તેવજીનો જોખ નીચો પડતો નહિ એમાં તે માંહેતોજાર પાંચસાની રેલજેલમાં આજો જન્મ પસાર કરનારા પોતાનો કંઠા ખરો કરનાર હસ લાખના બાનુ, આજે મીનુની અદરાવણી મણીઆણી ફરી છે તે તપાસી તેમાં જો તે પસાર થાય તો, મીનુ જે ચીચોડાવાળો તો હતોજ તેમાં વધુ ચીકાશદાર કરવાને તેવજી અમરીતસરથી લાહોર થ સડાઈ આવ્યાં હતાં. મીનુએ એક કાગજમાં ધણીજ સહેજ ઇસારો. “મને અને તેમ જલદી એક ગમ મારે અદરાવાનો વિચાર છે” કરી કરતાંજ ખીજે દિવસે તાર કરી, તેવજી નીકળી પડ્યો.

મીનુએ જ્યારે સધળો છુદાસો નરગીય તખીકરી જાણે ત્યારે એક મીનતજરી કરી માંખી લીધું કે પરચીય કાંગાના અજાણ્યા નામ કરતાં નરગીય તખીક નામમાં-તેને વડુ મીદાશ જંજીય છે, માટે તેને પોતાનું અજાણ્ય નામ ધારણ કરવાની જરૂર હતી નહિ. સર્વને જે વાત સાથ કાંઈ સ્નાન સુતક નહિ તે વાત નરગીય તખીક નામ ફેરવતાં ઉધાડી પડશે, જેમ કરવાનું કાંઈ કારણ હતું નહિ. તેથી મીનુ, તે નાવા રસ છોકરી સાથ અદરાવા પછી તેને નરગીયનાજ નામથીજ બોલાવતો હતો.

નરગીતુ કોઈ બોલવા લાગ્યું હતું. તેની
મોઢે બસાકે "દોરાંમજી બાંટીવારં" કોણ
હતા પશુ તેની મઢે વરત મીતુ હાજરં હતો.
"કુમજી, એના કાઠ સગાંએને એ બિચારી
ઓળખતી નથી. એના માથાપ એને નાની મુ-
દા મંદી ગયત્રાં તેથી એ કુદબ કમીલાની વાત
ધી અજણુ છે"

"એમ કે મરે! આવડી મોડી ઊંડરીને એ
ટપું બજર નહિ? આજને કાલતો ઊંડરીઓ
ને ઊંડરાંઓ " "હાડીઆ" ની "હસતડી"
શીએ, "પસીઆ" ની "હસતડી" શીએ,
ને વેલાતની "હસતડી" (હીસ્ટ્રી)
શીએ પણ મુઠ પોતીડી આતઓલાદ
નીજ "હસતડી" બજર નહિ. હોય જા હોય.
આજના એ બધા દંગજાં તો. અને તેવશુતું બા-
ન નરગીસના સાગીના કલર પર પડયું."

"ગરે નરગેશ પેલો "હસકાંધ બહુ" કલર
કહે છે, તે એજ કે?"

"નહિજી. એતો "સી શ્રીન" છે"

"ઓ પશુ મપોરે એ "સીગીરીનને" કાં
સેકા તાણોજી. "ઓ માધ" નરગેશ
મરે આએ તારા ગાલની "હસતડી"
ઉપર આવરો મોટો "હસપોટ" ચાતો? ઓ દાધ
જલદી બેસો રે. એતો કોદર છે, રખેને ઉડે છુડે.
મારી આંખને છ આંખે, તે મને કંઈ કથારતું
જણાયું નહિ" અને તેવજે ધણું ગોધીઆરં
જેમ એક ચાદ વરસતી ઊંડરી, એક હડતી
કસારી જોષ, પોતાના ગાને કાતો જોરથી હાળી
જ્યાંય ચંપાક કેયે બેસી જાય છે તેવાં સપજાં
નખરાં તેવજે કરી દેખાડ્યાં. તે બજેથી ચામડી
ને વખત, સંભાળ, માવજત, અને નરગીસના
તનદરેસત લોહીની અસરથી ટવે કકત ઝાંખા
દાધમાં આવી અટકેલી હતી. તે માટે જાણે
તેવજુજ નરગેશ સાથ પરમનાર હોય તેટલો કમ-
ઝમાટ દેખાડ્યો. તે સપજું જોષ, મીનુતું મન

તેવજુને ઉંચડી મારીએ તો ફેરી દેખાડું થયું—
તેજે એક જરાડ મેલી—

"...જસા કરો આવીપુષ, તમારી મકબક
બંધ કરો, આવી પાતળી રીતે રીકા કરવાનો
તથુને કંઈ હક નથી."

"ત્યારે શું તું આવી કોહડવાથી બેરી
લાવે, તે શું બેસીને જોવા કરે? મારા પૈસા
આવી વાપડ લાગ્યા પછી તુને બાકી વાપરવાનો
હક છે કે? જા, જા, ઊંડરા જરા આંખ
ઉંચાડી રાખીને ફર. કોહડી હથેલી કે કાંથી
દીવો લઇને બેરી લઇ આવ્યો. હું એ ઊંડરી
સાથ તુને પરણવાની "રોકીમન" નહિ કરે.
હું તુને સાદ કહેલું કે આવી કોહડવાથી બેરી
સાથ જો તું પરણે, તેને આપરાં મોટા ફરામનાં
ખાનદાનનાં જો દાખલ કરે, આંખથી પુનઃસરતું
આવઓલાદમાં તેથી તું કોદર જેવું બીહામણું
"હીઝીક" તું ધુસારે તો એવી નેકી ને પુખી
કર્ધા પછી, તું જો તારી કુમતો વારસે થવા
માંગતો હોય તો નારે બા, તે કંઈ બને નહિ.
હું તો મારં જરાક જરાક રોકર, ને "હસડેટો"
બહુ ધરમ ખાને આવી જંદમ."

મીતુએ શુરસારી જમીન ઉપર પગ
અડાળી નાખ્યો, ને હાથની મુકી
જોરથી ટેમલ પર મારી, હાથ ચમચમાડી મે-
લ્યો. "મુગો રહેા, એકદમ મુગો રહેા, તથુને મેં
એકથી એક હાજર વખત કહ્યું કે, તમારા પૈસા
મને જોષતા નથી. મમે જોરી મુરકેલી છતાં હું
મારી નરગીને કહી ઊંડરી નહિ. હક તો પશુ
મારી વહાલી સામે તેજ પીડન કરી, તમેએ
એને ધણું અપમાન કયું છે. તમારં મત મા-
રી નરગીની ખુવસરતી વિરે કોણ માંગે છે?
ખરા મોં ઉપર એની વિરુદ્ધમાં એક શબ્દની
બેલાય તે હું સાંધુ નહિ. તમે નરગેશની સામે
એક પશુ રીમાકે પસાર કર્યો નહિ એવું મને
હુલુ કંદયું; ને કંચુમ થતાં છતાં એમરીમ ઊં-
કરી ને વગર થાંકે કેટલું અપમાન? તમારી

પારસી બાનુ લુપીન !

(ચીત્રો સાથે.)

હીટકેટીવ માસ ગઢેરીને તોબાહની તાલી પડાવનાર

અને તુટલા દાંતમાં ફટકું ખાસકું પકડાવનાર

ડબરડીંગ શાહુચોર.

આ રસીલી વાર્તાના આગલા બે હકેતા મેં તથા જુન

‘ગુલશન’ માં પ્રગટ થઇ ગયા છે.)

લખનાર—સસ્સેડા તીન પાંઠિ.

સ્હેજ ખોલાસો.

(ખુદા જાણે શા કાજ, પણ હીટકેટીવ વારતાઓને નામે અને પધરીને લાપ આવતી. નેખી કાંઈએપાન્યામાં હું હીટકેટીવ વારતા છપાવેલી જોતો તો મ્હેકું કુમલાવીને બે પાંચ પાનાં સામઠાં ફરવી નાખવામાં દહાપણુ વીચારતોઃ અલબત્ત એ નાપસંદગી માંથી ‘ગુલશન’ પણ કાંઈ છટકવા પામ્યું નહીં મીઠા ભાગલાંઓની કલમ માટે અને મોહોની છે ખરી પણ ભલાં આદમી જયારે લુપીન (ખરો. ઉચ્ચાર : લુપે)નું કારતાન માંડી એસે છે ત્યારે જરાકાંચુ મોચડાવાનું કારણુ થઈ પડે છે. કદાચ એમ હોય કે ફરકે હીટકેટીવ વારતામાં હંબગ નેવા ખનાવોનું તત્વ વધારે આવતું હોવાથી મારી

એ બાબદનો અતી તીક્ષ્ણ સાગણી ઉપર તેની મહા યુરો અસર થતી હોય ગમે તે હો, પણ એટલું તો ખરું કે ચાલુ જમાનાની એ તમારા ડીટેકટીવ વારતાઓ ઉપર ખરે એટલી ટકારબાંછ (Parody) ચલાવવાનું મન હું કેમે કરી મારી રાક્યો નથી. મુંબઈનાં “ગપ-સપ” મેં વારંવાર મેં એવા પેરડીની એક અંકી વારતાઓ રજુ કરીયા હતા એમાં અસંત લખાણ ઉપર કરેલી હાસ્યરસ દીકા એક પસંદગી પામતી જણાતી હોવાથી તેવીજ રીતે મીં ભાગલીઆના રાહુચોર લુપીન માટે પણ તેવીજ કીસમનું વાંચણ એકાદ અંકી રકેયમાં પુરું પાડવાનો ઘોલ હું થોભાવી રાક્યો નહીં. પરીણામમાં એક દિવસ નવરો બેસે “પારસી બાલુ લુપીન” ઉપજતી કહાડી. અંતિમત, આ બોલાસા ઉપરથી મીંય, વાંચક, તમે જોશો કે મારો મુગ જેતુ એ બાબદને એકજ અંકમાં જાહેરાત આપવાનો હતો; પણ મીં ભાગલીઆની સખાવત ઉપરથી મેં તેને રહેજ લંબાવીને બીજા અંકે માટે કેટલુકે વધુ હંખગ લખી મોકલ્યું. બાદ મારી ડિટેક્ટીવિક અંગત આફતોના સખજે હું મુગો રહ્યો પણ હવે વળી મીં ભાગલીઆની ફરમાસથી મેં કેલમ ઉપાડી છે અને એજ “પારસી બાલુ લુપીન”નાં સદંતર કેલપીત સાંદસકાયો ટકારબાંછની ખરી પીછાણ કરનાર તમે જેવાં મુગ વાંચકો સમક્ષ જાહેર કરવાની હામ ભીકું છું. એક ચાલુ બનતા ગંભીર બનાવનું રમુજ સ્વરૂપ થીતારેલું નેઓ જાણી-પીછાણી રાકે છે તેવાં વાંચનારાંઓને, મારી ખાતરી છે કે આ કેલપીત કથામાંથી રમુજનો સાથે બોરાક મળી જાયશે, બાકી નેઓને મોકું ઉંઘાકું રાખીને સાવ અન્નાડો નેતું ડાંચું કરી વાંચવાન તબેક હશે તેઓ માટે “પારસી બાલુ લુપીન” એક કેટાળા ભરેલો કથો પુરવાર થશે.

(જેમાં એક ભેદ મરેલા તારનું બાવી યુગલું અને પેલા અનન્ય જેવા પારસી છોકરાનાં નામનું રમણથી પકડાવું ચાલે છે । વાંચીને અનન્ય મારો । ।)

આપણે છેલ્લા અંકમાં જોઈ, આખાં તેમ પેલી શાહુચેર પારસી બાનુ સેન્ડો હરે પારસી બાનુ હુપીન યાને મીસ ચાંદન, કોકટ પોતાની મમમ સાસુ—અરે નહીંરે, 'મીસ' ની મમાઈ સાસુ કયાંથી હોય જો ? તેવણુની કોકાની દીકરી ની મમાઈ સાસુનાં બધેલીનાં જુવાને લઈને ખાટ કુપર જઈ પુગ્યાં હતા.

હેવે અંદેરી, ખાતેનાં પારસી બાનુ દીટેક-ટીવ, મીસ સુના ગંડેરીને તેજ સમયે એક ભેદી તાર મળ્યો જે તમારા જેવાં, લોકની પંચાલીમાં નાખ ખોસવાને અમખરો ધરાવનારાં, વાંચનારાંઓના અતપાયા જીવને રાહત આપવા કાંઈ હમાં સલાખરો ટેપકાંથી લઈ શું. ભેદી તારની આકૃતી.

WUX PRUM 13 LY
BHUM GONE PILLAI
3047 KOLA CHIMPAN.

અલખંત, મીસાગંડેરી તુરત પામી મયાં કે તે પંચાળ જોરત મીસ કોકટે ખાટકોપર જવામાં એક બાહોશ મેમખર ચાલે પાલીઆમેન્ટના જેવી કાબેલત વાપડી હતી. ખાટકોપરમાં તે વખતે તાડીને બહાર પુર જોરમાં પ્રકાશી નીકળ્યો હતો અને મીસ ગંડેરીએ ચાંલુનો ચંદેરો જોતાજ પારખી કહાડેલું કે તેવણુને કળેજી યુકકા ખાવાના બારી શોખના સુખએ રેતીનાં મારજ સાથુ પડેલો હતો અને વળી મીસ ગંડેરીએ જોને જો ચાર બનાવતાં મટ પારખી કહાડ્યું, કે રેતીનાં મરજ પર ચઢાઉ તાડીને કલાજ અકસીર હોવાથી તે કરવાં મારેજ પેલી હુપીનની સાળી ત્યાં પસઝાઈ ગઈ હતી.

અને, હતું ખી તેમજ.

એકજ ચીજ જરા મળ્યામાં ખરકતી હતી.

પેલો છોકરો !

પેલો ભેદી છોકરો !

પેલો અદ્ભુત છોકરો !

મીસ ચાંદણ કોકટના કોકાજની દીકરીનાં

મમાઈ સાસુજનાં બધેલીજનાં યુવાજને પોતાની સાથે લસડી જવામાં શો લાભ હશે ? કંઈ ખી હશેજ ત્યારે કેની ? નહીં તો કોક અમથા દીકા-ટના પેસા શું કામ ખીગાડે ભલા ?

સુના ગંડેરીએ તુરત તાર કરીને એક રમણ ફેંકનારને તેમજી મંગાળ્યો અને તેને અનન્ય જેવી રીતે સીસામાં ઉતારીને યુજ્યું કે મીસ ચાંદણ કોકટ સાથે ખાટકોપર ગયેલા છોકરાનું નામ શું હશે. સુનાએ જોયું કે તે છોકરાનું જો નામ મજે તો પછી પેલાં પોતાંજ ગયેલાં "૧૮૫૭" નો ખતો મેળવવામાં બહુક સહેલાઈ થઈ પડે.

પેલા રમણજીએ પોતાની બાશામાં કોકાંજ બંદગી કાઢી અને ત્રણ વાર ત્રણ પાસા નાખ્યા જેની બરકતથી માલમ પડ્યું કે—પણ સખર, શું માલમ પડ્યું અને કેમ પડ્યું તેની આપણે આકૃતી વાર તપાસ લઈશું.

પહેલા રમણની આકૃતી.

બીજા રમણની આકૃતી.

ત્રીજા રમણની આકૃતી.

પહેલ્લા રમણની આકૃતીનો બીજો ભેદ.

બીજા રમણની આકૃતીનો બીજો ભેદ.

ત્રીજા રમણની આકૃતીનો બીજો ભેદ.

જે બાળ સીમલ કોઠ અને રમણ ભેદની
ભેગી રમણ તરે તે રમણ ફેંકનારે પારખી કદા-
ચુ, કે પેલા પેરીમાનું ભરમ ભરેલું નામ નીચે
મુજબ હતું.

ભેરી નામની આકૃતી.

ભાં	ગી	૧	છ
૩	૧	૧૩	૨
૧૩	૨	૧૩	૩
૩	૩	૩	૪

સંકુર કરો, હમ તુમારા શીષ્ઠા પૈસા લાવતા
દય." અને તેણીએ અંદરના ઝોરમાં બધું
લાસા કપુરચંદને બતાવેલી ગંગાવર ત્રીજેરી
કંઠાડી અંદરથી એક મોટો ટુસો કંઠાડી લાવ્યા.

તે રમણ ફેંકનારને ખીસ મંડેરીએ જે
દોહડામાં શીનાં અને એક દોહડામાં બધીયા તરીકે
આપ્યું. શેડ જેઠાંમીરજી મરજમાન પોતાના
ધુરોપના પ્રવાસમાં લખનાં સદસ્યા આપે છે કે
ત્યાંનાં ગંગાવર દોહડોમાં ખીસ ઉપર ફસાટકા
જેઠલી રીપસ આપવાની બસ યજ્ઞ પડે
છે ત્યારે તે પ્રમાણમાં ભેનાં આપણાં
ખીસ મંડેરી સખાવને કેવા બહાદુર દરો તે અણી
થો. જે પૈસાની મેદનત પર એક પૈસો ટોપા
પચાસ ટકાનું પ્રમાણુ આવે, પારસી બાલુ
કોટકીત.

તે રમણ ફેંકનાર તો આવી ઉત્તમ
કર સલાનાથી નેતજ બસ પહેલમાં ફેંક
મારી ગયો અને પછી પોરથી કોની ત્યાંથી
જાયજ યજ્ઞ ગયો.

મહા! " એટલું મનસે વધારીને ડીટકટીવ
મીસ ગડેરીએ જાગીરજી માંતે ૧૧ અને ૨
પાવો અક્ષર " ગી " નીચે પ્રમાણે લેણી નાંખ્યો
" ગી " ના ટુકડાની આકૃતી.

૩	૧	૮	૧
---	---	---	---

[ઉપલી આકૃતીની સમજણ આવતાં
" એન સામુદાયીડીઆ ઓફ ઓફ માધ-
ચોલો " માં ૬૧૦ આદરજી ઘાસલેટ લખે
છે કે, " અસલના વારામાં " ગી " ના ચાર
ભાગ કરવામાં આવતા હતા. ભાગ પહેલમાં " ગ " નો
અરથો ભાગ " ૩ " આવતો. ભાગ બીજામાં
તેજ " ગ " નો છેડેનો અરથો ભાગ " ૧ " આવતો. ભાગ ત્રીજામાં " ગી " ને માટે વપરા-
યુક્તી " ૧ " નો ઉપરો અરથો ભાગ " ૮ " આ-
વતો અને છેલ્લે ચોથા ભાગમાં તેજ " ૧ " નો
હેજનો અરથો ભાગ " ૧ " આવતો હતો. એ
ચાર ભાગના જુદા જુદા ઉચોગો કેમ થતા તે
પ્રિદેશર પાલુલખુજી પડેરા કૃત " સેતા-
રાજો અને જંગા માહલી વચેનો સમજાવ. "
નામની વીહતા હરેલી કેતાખને હરેસો સવા
સતાવણુ મે પાને દરયાવવામાં આવ્યું છે.]

હવે આપણાં બાહેચ ડીટકટીવ મીસ ગડે-
રીએ એજ " ગી " ના પહેલા બે ભાગ જોર
થી પકડી લીધા જે વડે તેવજુના હાથમાં એક
સપુલું " ગ " સપડાયો. જાગીરજીનો એ ગ
અને પેલા બેદી તારખાને ૧૧ કેટલા મળતા
આવતા હતા તે તેવજે સુચી આજે નોહ
લીધું. તમે બી જરા સુચીજ આજે
જોશો તો જટ જણાશે કે " બેદી નામની
આકૃતી " માં એ " ગી " અક્ષર ૧૧ અને ૨

ની વચ્ચે વહેંચાઈ ગયેલો છે. એટલે ૧૧ મે
નંબરે " ગી " અને બીજે નંબરે " ૧ " એમ
તે " ગી " ના ચાર ભાગ વહેંચાઈ ગયેલા
હતા. તમે સમજ્યાં કેની ? શું સમજ્યા ? કયા
તો નહીં કેની ?

" શ્રાંક ૧ જાણે નકરે O, K. ૧ હવે તમારે
છે તે એ " ગ " નો આગળ પેલા " LY "
મુકો તો શું થયું ? હવે બોલકો દોઢ એટલું
બી નહીં સમજી જતાં તે તારખાના ૧૧ L Y
ને ભરખ એમ કે જાણે પારસી બાલુ લુપીન
પેલું " ૧૮૫૭ " વાળું પેન્ટીંગ લખેને જે પાટ કો-
પર નહાસી ગયલાં તેવજુ કોષ્ટક " ગલી " માં
જાહેર બરાબ બેઠાં હતાં ! પછુ કેષ ગલી ! તેજ
હવે આપરે સોધવા મંડી જાએ, હં ? ક્યાં
છે એરીક આસી ? તે જરા ટીકચર આદ
ફેપસીકેમ લાવો, આજો હવે એ આપ્યા બેદી
તારલું કેમીકલ એનાસાઈ ઓકર્ગીજા હામ માધુ
કર્વે. બેસો, માય. " એટલું બોલતાજ તે
બાહેચ બાલુ ડીટકટીવે પોતાની સાડી પર
એક એમન આંખુ, અને વંત, હ, શ્રી બોલતાજ
કે તે બેદી હાથમાં હાથમાં પકડી પોતાની આંધી-
સની બારીએથી નીચે હસેલી મોટરમાં બાંબા
કુદકો મારેલો.

" ચદર ! એકદમ માટેપર ! "

તે કારે તુરંત ઉપડી અને પોતાના નાજુક
બોળ સાથે, પસારા મારતી કે માટેપરના
રસ્તા તરફ દોડી—કડી !

તેજ પડીએ, તે ડીટકટીવની રોલ હોય
કેરક પાછળથી પેલી ગંજવરે બાસની બાલુ
હામચીર " મીસ : ચાંદણ કોંકર ઉરદા લુપીન
બહાર આવી ! તેમની બગચમાં પેલું
" ૧૮૫૭ " નું કેનવાસ હતું !

[હવે આવતા અંકમાં આપણાં બાલુ ડીટકટીવ મીસ ગડેરી માટેપરમાં શું કરે છે તે
જોઈશું ! પેલાં પેનટીંગમાંને દાઢાંદોલે ક્યાં છડી ગયો તેનો બેદ જાણવા તમારા કાનની
લાલી પકડીને તમારું રહેલો. અખરદાર ! હોશીખાર !]

જન કલાકેક થયાની મારી સાથે મારે ત્યાં આવ્યો હતો અને હમે બન્ને મળદશી હમારી ટાંકેલાં મલાવતાં હતાં જેમાં મારી રોડાંગ ચેરપર લીંચળાં ખાતી ટાંપસી પુસતી હતી.

‘વાત એમ છે, જેક, અને તેથીજ તેની વિગતો મેં પેપરમાં પ્રગટ થતાં અટકાવી છે.’
‘જોને જોલાસો કરતાં જણાવ્યું.’ ‘જેવી મને ખબર પડીકે હું ડીટેકટીવ ખાતાના વડાને મળ્યો મેં તેના મારા વિચારો સમજાવ્યા. તુરત મારી ઈચ્છા કબુલ રાખી તેણે પેપરમાં કહ્યું. એ ન થાય એવા ધટતા હુકમ ફરમાવ્યા. છૂપી રીતે કામ કરીશું ને કશી ચાવા ખીરી ચવા ન દબાડાં તો મારી ખાતરી છે કે આપણે આ વિગતનો બેદ જાણીશું.’

‘જાબા, પેપરમાં જે થોડું થયું આખું છે તે સિવાય હું તો બીજું કશું એ જાણતો નથી’ મેં જણાવ્યું.

‘જનની તે મને પણ ખબર કહ્યું નથી’ મારી એ હસીને ટાકુકા મુક્યો કે જન દસીને કબુલ થયો.

‘વિગત ઝાઝી રસકસ ભરી નથી, મારા જન. ગયા શુરવારે બપોરે ૪. ૫૧ કલાકે ઉપડતી ટ્રેન ગીલ્ડફિલ્ડ સ્ટેશન પરથી હપ્પી વોકસ હોલ ખાતે આવી જીભી ત્યારે ત્યાં ડીકીટ તપાસતાં ઈન્સપેક્ટરને થડ કલાસમાંથી એક આબરુદાર કેપ્ટન અર્ધે સ્ટેડર મહરમને લપાનકે હાલતમાં મરવા પડેલા માણસ પડી આવ્યો. તુરત પોલીસને જોલાવવામાં આવી ને તે બેંચાનને સેંટ ટામસ હોસ્પિટલમાં લઇ જવામાં આવ્યો. ત્યાં તપાસતાં જણાવ્યું કે કોઈએ પીસ્તોલ કે જડી ડાંબી તેનાં માથાં પર સળંગડ ફટકો મારી તેનું માથું ફેડી નાંખ્યું હતું. જમણાં આંખ પર મોટા જખમ પડ્યો હતો તંબા કળેા ગાલ ચીરાઈ ગયો હતો. તે માણસ બેંચાન હતો અને હજી પણ દુસ્વારીમાં

આવ્યો નથી. ડાક્ટરો લગાર શકમંદ થવા લાગ્યા છે અને માને છે કે તે લાગ્યેજ દુસ્વાર થશે અને જે જાગત થશે તો તેનું બેજીનું અકબમ થઈ રહેશે. ખરી રીતે જોતાં તે હવે સ્થિર મનનો રહેશેજ નાહ.’

‘માય રે!’ મારી હવા ખાતી પડપડી.
‘હા, બીચારાને ત્રાસદાયકે મારવામાં આવ્યો છે. ધારવા મુજબ તેનું જીવન કરવાની નેમ હતી. તેની જીવનખ પરથી તે જોડે સ્ટ્રીટમાં દળમની ફાંકેને કામ કરતા જમન નોકર મેક્સ સ્ટેનહીમ તરીકે જાણખાયો છે. જે મહીના યાંત્રે ચોતાવી નોકરી પરથી ગુમ થઈ ગયો હતો તે આગળ હાજીવીન ઓટમાં રહેતો હતો. ધરવાળીનું બાડું ચંદી ગયલું હતું ને લાભાજી પલાવનમઃ કરી ગયલા હોવાથી માઇએ પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવી હતી. પોલીસની ફરમા સમીતે બાઇએજ તે બીમારને જાળખાળ્યો હતો.

‘આટલી હદીકત તો પેપરમાં પણ છે’ મેં જણાવ્યું.

‘વાજબી. પણ મારી તપાસમાં તેવી કાંઈક અધીક જણાતાં આપણુ બન્નેને તે જાળ દ બેજીનું કસવાની જરૂર પડશે એમ મને લાગે છે’ જોને સમજાવ્યું. ‘ગાડી વાટરજીની સ્ટેસન પર આવતાં આમગીદીને તે દબ્યો કે નતાં મારામારી થયેલી જણાતી ન હતી. ત્યાં રોલ કરતાં એક નાના ડુંગમાં વાળી દઈ ખુશા માં જોસેફ કાગળ મળી આવ્યું હતું. તે પર પરદેસી આપમાં ત્રણેક સાલીથી કાંઈક લખવામાં આવ્યું હતું. મહા મેદનતે તે લેખ હિંસવામાં આવ્યો હતો. તેની નકલ હું કરી લાગ્યો છું તે આ રહી.’ એમ કહી જોને મને અને મારીને તે કાગળ બતાવ્યું.

જે. ૧૧૮૬૪ 11. ૧૮૫૦
કીંગ્સ કસીદ
૧૨. ૧૫ ટ્રેન સેંટ પાન કોસ

કાંઈ કારણે સખે એકર આગળથી એક મા-
ધલ દુર દેન સાત મીનિટ યોગ્યવામાં આવી
હતી - મનવા જોગ છે કે તે અરસામાં કાંઈ
પાસેના દબ્બામાંથી નીકળી તેના દબ્બામાં
મથું હોય.

‘ત્યારે તારા મત મુજબ તે એકી દુમથો
કરનાર આ જર્મનને ગરદા પેચ કરી પોતાના
દબ્બામાં પાછો જઈ વેકસ હોલ ખાતે ગ્રુપચુ-
પ ઉતરી ગયો હોય ?’ મેં પૂછ્યું.

‘હા, હું તો ધાર છું - એકર રેશન
આગળ ગાંડી યોગ્યવાણ કારણ ક્રાઇવરને ધ્રુ-
ષ્ટતા જણાયું હતું કે રીગનલ મળી ન હતી.’

‘ત્યારે આ બીમાર કાંઈ હાનિકત જણાવે
તેવી હાલતમાં મુલ નથી કે ?’

‘હું નહિ ખારતો કે તે તેવી હાલતમાં
હોય તો એ કાંઈ પથુ ખોલાસો કરે’
જૈન ગંભીર થતો ખેલ્યો ‘મારા અનુમાને
જો વાનખી કરે તો આ ગાળમાં કાઢી ચુને
ચારા નહિ કરવામાં તેને પોતાને જ લાભ છે.’

‘તેનું કારણ તું જાણે છે ?’ મેં કાંઈક
ઉલટ પકડતાં સુચક સવાલ કર્યો.

‘જરા સાંમજ. આ બીમારના શુભ થવા
પછી એક અકવાયે તેની ધરવાળીને તેના તર-
ફથી કાગળ મળ્યો હતો તેમાં પાછો આવી હી-
સાળ સુકોતે કરવાની કજીલાત આપવામાં આવી
હતી. તે કાગળ પર ઇસેકસમાં આવેલાં મામનો
આપ હતો. તે કાગળ આ રહ્યું.’

‘હયાં તેણે તેની નકલ વાંચી

‘વહાલાં ખીરીસ ખોવન,’

હાલમાં હું એક અમલના
કામમાં રાત્રપરોડા પથુ દસ દિવસ
પછી પાછો ફરીય ત્યારે તમારો આંકડો
રોકડે પાછો બ્યાજ સીકે સુકનીક.
મારી પાછળ ધાંધળ કરશે નહિ. આ
કામળ વાંચીને બાળી નાખજો.

તમારો વિશ્વાસ,
મેક્સ રેનલીમ

‘આ કામળ વાંચવા બાદ મેં તેના શેઠની
મુલાકાત લીધી કે જે અગ્રેજ છે. તેની હાનિકત
પરથી જણાય છે કે નવી સુધી રેનલીમ નોક-
શીએ હતો ત્યાં સુધી દરરોજ યા આંતરે આંતર-
રે એક બફિયાની બરખી જેવો, મજબુત, એરકો
જર્મન જાલ કતરાવવા યા હાલી ખોલાવવા આ-
વતો હતો. તે રેનલીમ સિવાય બીજા કાંઈ પાસે
જતો ન હતો. રેનલીમ રોકાપમે હોય તો તે
પુથીથી, બેસી રહેતો હતો, બન્ને જણાં કામ
કરતી વખતે જર્મન શાષામાં ધુસધુસ કરતા
હતા.’

‘પથુ તેથી શું થયું ?’ મારીએ હસીને
પૂછ્યું.

‘તેથી મથું કાંઈ નથી. ફક્ત એટલું જ કે
જે માણસનું વજન તે દુકાનવારે મને આપ્યું
હતું તે આખા જર્મન મસસોના વડા હરમન
હાઈમેનને મળતું આવે છે, જૈન હરયો.

‘વલ્લાહ ! તે કામ તો ઠીક થયું છે’
મેં જણાવ્યું અને ફરી પાછું મારું ચિત્ત તે
વિચિત્ર લેખમાં પરોયું. ‘મને લાગે છે કે આ
લેખ ઉકેલ્યે તો બધો ખોલાસો આપોઆપ
નીકળી આવશે.’

‘હાઈમાન સાથેની તે બીમારની પીછાણ
એક સકમંદ છે’ મારીએ જણાવ્યું. ‘પથુ
હું ધાર છું તેમ તેની ધરવાળી તરફથી વધુ બ
બર જણાવવાની જરૂર છે. મનવા જોગ છે કે કાંઈ
તેને ધરે મળવા પથુ આવતું હોય.’

‘તેમ હોય તોએ શું ? તેઓ જર્મન-
માં જાત કરે તે તે બાપડી શું સમજે ?’ જૈન
હસીને ખેલ્યો.

‘જતાં અજમાવવામાં શું જાય છે ? મારી
ખેલો. ‘મારા લાગ તરીકે હું કાલે ત્યાં જઈને
લપાસ કરી આવીશ.’

તેણે હૃદયેરાટમાં જણાવ્યું. 'હાથે તે આવી
એવું ધારી હું તેની ખાસ રાહ જોતો તોજ
મારા ધારવા મુજબ તે બીજારે તેને ચોક્કસ હ-
કીકત જણાવી.'

'શાની?'

'અલલાહ માણમાં' જૉન પઠપઠ્યો. 'વળી
ખબર હોત તો તને નહીં દહત. ગમે તે છે પણ,
આપણે આ આગમાં એક પગલું આગળ વધ્યા
તો છે હં. હજી કંઈ ખોલાસો મળ્યો નથી પણ
બહુ જલદી મળી જાય તેમ લાગે છે.'

તેણે ફરી પાછું તે ચીધું કાઢી તપાસવા
માંડ્યું. તેમાંના ૧-૧૧ના આંકડા તેને બહુ
શુભવતા હતા. તે અનેક વાર તે બાબે મને કહી
રહ્યો.

હમે કાફર માર દીવસ સુધી સખત પાદ
રા રાખ્યો અને જ્યાં પણ ને ગયો ત્યાં પૂઠેપૂઠે
ખાંચમે દીવસે સુધી જૉને સદવારથી બપોર સુ-
ધી તેના પર તકેદારી રાખી. બપોરે એક વાગતે
હું હમેશને મથકે ગયો કેજ્યાં હમે વાત કરી
એક બીજને છૂટા કરતા હતા. તે જગ્યા એક
ગંધીની દુકાન હતી. ત્યાં જતાં ના જૉન મને
કે ના કેાઈ. હું તે જગ્યાએ રાતના બાર વાગતા
સુધી હમે રહેલો, પણ જૉનની કશી ધનનસહ
જણાઈ નહિ.

અજબ થતો હું મારે મકાને ગયો તો ત્યાં
જૉનનો તાર પડેલો જણાયો. તે તારમાં મને
જણાવ્યું હતું કે બહુ ઠીકઠીક છે. વધુ ખુશ
સા માટે મારે રાહ જોવી.

હું એક અલવાકયુ સુધી ચુપ બેસી રહ્યો.
જૉનનું શું ચયું હતું તે હું જાણી શક્યો નહિ.
એટલું જ મને જણાયું કે તે તે મદાન બેઠ
હકલવાની અંધી પર હતો પણ તે પોતે ક્યાં હતો
તે હું જાણી શક્યો નહી. અલખત તે લાંઠનમાં
તો હતોજ નહી તે તો ઉંધક વાત હતી

એક બે ફરી અગ્યાર દીવસ પસાર થયા બારમે

દીવસે હું લગભર વધુ બેચેન થયો પણ તેજ સાં
જના મને જૉનનો તાર મળ્યો, જેમાં મને
જણાવ્યું કે મારે સાઉથ સીના કવીન્સ હોટેલમાં
મળવું, જ્યાં તે રાત્રે દસ કલાકે મને મળી શકશે

તેજ મરી હું સ્ટેશન પર ગયો અને ત્યાંથી
સાઉથ સી ઉપડી ગયો. ત્યાંના કવીન્સ હોટેલમાં
ઉતારો લઈ દસ વાગવાની રાહ જોતો હું મારા
ઝોરામાં બેઠો. સવાદસ વાગતે તે મને આવી
મળ્યો. તેનો ગંભીર અહેસાસ જોતાં મારી ખા-
તરી મધ્યે કંઈ પણ અસાધારણ બનાવ
બનનાર હતો.

'પેલો કાફર જાણી ગયો છ કે હું તેની પુઠે
લાગ્યો છું, જોકે, તેથી આ કામ હવે તારે ભેગું
પડશે. જાદરની પાસેના કવીન ઓટમાંના તરકા-
રી વાળાની દુકાને એ હાલમાં તોફાર છે. એની
થી મતલબ છે તે હજી હું સમજ્યો નથી.'

આતો કાજીજો બેસ નહીં લાયા લેકોન
બડા ખાપ લાયા તેમાંની વાત મધ્ય. મતલબ
જલ્દયા વગર મારે તે બેઠ ખાસ કરીને ખુલ્લો
કરવાનો હતો. પંદર દીવસ સુધી હું કાફરની પુઠે
પકડી રહ્યો પણ સુબાગ્યે વારંવાર મને મારા
કામમાં મારી મદદ કરતી હતી. તેના બાપ તે
જાદરના ડેકવાડના વડા હતા એટલે તેણી મને
ત્યારે હમેને મળી શકતી હતી અને મદદ આ-
પી શકતી હતી. -અબોર-બપોર, અધરાત
મધ્યરાત હમે તે જુલુસ પર પાઢરો રાખ્યો
પણ કશુંજે જણાયું નહી. જૉન બાપડો, હો-
ટેલમાં બગાસા ખાતો અને ચીંચવાતો બેસી
રહ્યો હતો. પંદર દીવસ પછી મને લાગ્યું કે
વાતમાં-દમ હતો નહી. જૉને નાહક કાટણ કટે
સર, કપડું હતું. હમે જોયું કે કાફર પોતાની
આ હલકી નોકરી બહુ આલાકીથી બગાવતો
હતો અને સખત મહેનત કરતો હતો. તેનો
શેઠ બંદર પરના અગલદારોની ધણીક મેસોને
તરકારી ને કુદ યુગી પાડતો હતો અને તેથી વા-
રંવાર તે પોતાના શેઠની સાથે ગાંઠમાં બેસી

કાંઈપણ અપાજ સંભળવાને ચપળ થયા. રિ-
ચાનો ડુંડા પ્રવન હમારા હાથે હાડકા કઢાવી
નાખતો હતો. પોલીસના પગલાંના અવાજ
સીવાય હોયને કશું સંભળાયું નહીં. પોલીસ
ત્યાં રોન કરતી પસાર થઈ ગઈ, પણ તે જમન
જસુંસની ધનનસહ હોયને કશી જાણ નહીં.

આ ખારણી વાટે અંદર જવાય તેમ નથી
તો જનવાંજોગ છે કે એ ડાપરા પરથી ઉતર્યો
હશે. જોને જણાયું.

હા, તું કહે છે તો જાણી છે એ જણાયું
જરા સખર, તું નીચે તપાસ કર હું ઉપર જઈ
ને જોઈ આવું છું.

ખીંછી પૂછે હું આગળ વધ્યો અને બારે
મુરકેલીએ નંખર મથુના શેડના ડાપરા ઉપર
અધોધા ધીમેથી તે તરફ જોતાં ધુમાડાથી કાચ
ફાળા થઈ ગયેલા જણાયા. ત્યાંથી નીકળી ધણી
વખત પડતી બચી હું નંખર ચારના શેડ પર
અધોધા પડેલી નંખર જોતાં ત્યાં અચકાર
સીવાય બીજું કશું જાણ્યું.

હસેક મીનીટ સુધી જમ ખાઈ હું તે ડાપરા
પર આગળ ચાલ્યો, બાજુમાંથી જતાં મારી બારે
અંજામથી વચ્ચે એ કાચ સહાયથી કાઢી બાજુ
માં મુકેલા મને જણાયા. તે બહારમાંથી નીચે
જોતાં હું ચોંચ્યો. નીચે પોતાનાં હાથમાં નાની
વીજળી જેવું જાણી લઈ તે જમન જાણુંસ
હોયો હતો.

તે જાં શેડમાં હબી કરેલી નથી, ખીંછી
સખમેરીની તપાસ થેતો હતો હતો. તે તૈયાર
થયેલી પડી હતી.

જાં મળ્યાં મેં જો એક આંખે જમને નથી
શેષ કરી અવાજ કરેલી સખમેરીને અવાજ
વચરની જાતવવા સાથે તેમાં એટલા બધા સુધારા
કરી તેને અપ-કે-ટ નવાની હતી કે તે કાંઈ
ખી જાતની સખમેરીને સહાયથી ટકર સારવા
ઉપરાંત દરીયાઈ કાંવાને સોય મેડી મદદગાર
થઈ પડનાર હતી. આસ તપાસમાં તેની ક-ટક

પરવાર થઈ ચુકી હતી, અને આ નવી સખમેરીને
કેવા પ્રકારની હતી તે જાણવા મુશ્કેલી બધા
સખમેરીને તથા રહ્યાં હતી કેમકે તેમની સખ-
મેરીને આ સખમેરીને સહાયથી કુખાડી દે
તેવી થઈ હતી. પ્રજ્ઞાંકના કાંવાને દરેકને
કર તો હતો એમાં આ નવી શોધ દરેકે ગવલોડે
માં નોંધ્યાં અને કાંઈથી કોસમે આંબેડની ચાવી
મેળવવા જર્મન સરકાર પોતાના જસુંસને દર-
ખાણુ હતું.

હું ખાનિથી જોવા લાગ્યો તે જસુંસ તે
પોતાની જાતીનો પ્રકાર એક બાજુએ દલાવી
પોતાના હાથમાંના કાગળમાં અનંદથી નોંધે
ટપકાવતો હતો. તે તો નીચી મુઠીએ કામ કરે
તો દેતો. તેણે જો ઉપર જોયું હોત તો તે જરૂર
મને બાકારામાં જોતો જોઈ શકતો.

તે જાંને બોટાં ખાંતથી તપાસતો ચોમેર
દરેક હોતો તે પરથી મારી ખાતરી થઈ કે તે
આ બાજુથી આસ કરીને કાંવાડી તમાર
હોવા જોઈએ. સાધારણ સાધારણ
આવી બોટાંમાં મરો. દરેક જોઈ શકે તો નથી.
આધિક કલોક તેણે તપાસ કરવા બંધિતે બની
બાજુએ મુકીને બાજુમાં બેઠો અને તેણે તે સખ-
મેરીને આંખાદ નકશો દરેક સખમેરી સાથે
હતારી લીધો.

તેને તેમ કરતાં છોડી હું નીચે ઉતર્યો અને
જાંની તપાસ કરવા લાગ્યો. મેં તેને આંખીની
સંપાટી આંગળા ધ્રુવાવે જોયો. ટૂંક સમયે મેં તેને
સખમેરી વીગત જણાવી.

સામાન્ય ત્યારે મારી અટકળ ખરી
પડી તે પુણ થતો જોયો. એ મુલકાને એક
કામ પૂરું કરવા દે. પછી આપણે એ બધું તેની
પાસે મુકાવું. આપણી સરકારના ત્યારે જ ડો-
ના હવે એ જાણી.

એ તેને પાસે લોગ કરી તે જ જાણી
ઉતરનાર હતો તે જાણી એ હોય છે તે ઉમા
રહ્યો.

કાંઈ બી ક્યાં વગર રહેશે. પેલો બીમાર મેકસા
રેન હીમ પંથુ હાટ માનતો જાસુસ હતો.
ખારી તપાસમાં જણાવ્યું છે કે આ મવાલી
કોકમાં કામ કરતા વાઈ નામના એક કજનેર
પાસેથી આ સખમેરીનનો ભેદ સફાઈથી મેળવી
હકમો હતો. વાઈ, વેલકન ખાતે રહેતો હતો.
આ અગ્રેજ ખચ્ચાને અચાનક જણાવ્યું કે
તેણે જાણીકો મહાન ભેદ જર્મન જાસુસને
મેખાને જણાવ્યો હતો એટલે તે તેની પછે પડ્યો
ને રેનમાં તેના પર હુમલો કરી તેને
મુવેલો જણી તે હતરી ગયો હતો. રજે ચાચાર
આપ તે તો રેનહીમ ચુપ રહ્યો હતો હું આ
કજનેરને મળ્યો હતો. તે આપડો કેવી રીતે
રસી ગયો હતો તે તેણે મને કહ્યું હતું. '

'હીક, આ હવે યુરવું છે. હવે તું રેન
હેમને જરાખર સપાટામાં ભેડે' મેં મુચ્ચ્યું.

'ના, હાલતો ચુપ રહેવામાં જ માલ છે.
આપણે જરાએ ગડબડ કરીશું તો પેલો
હુમો હાટ માન ચાલાક બની જશે
ખાતે બહુ સાવધ પહે કામ કરશે.
કે જે આપણને પાળવે તેમ નથી. હું સત્તા
વાળાઓની તો સફાઈથી આખ ખોલીશ.
આપણે આ જર્મન યુક્તી લંધી વાળી છે
એટલે જાણ છે. '

આવતા અંકમાં વાર્તા ત્રીજી:

ક્રિસ્ટિઆ જર્મન લરકર

હિતારવાત મચક.

ગુલશન માટે નાવ યોજના તમે
નથી જાણ ?
રૂ. નવમાં આઠ યુક્તિઓ અને ગુલશન ચુકવે.

સાલ ૨૬૧ વર્ષ ૧૯૮૯

વાકીદિ લખશો.

The Triumph of "Dharma"

(Karna and Arjuna)

by

mbakrni Jadavrai Desai, Bar-at-Law.

Karna came to Yudhishtira,
And he spoke in words of pride;
"Thou art known for *Virtue* only,
With thee I have never tried,
To defend my bleeding bosom,
From thy blow, of feeble might;
And it is a shame to manhood,
Now to turn off from thy sight.
If beneath thy hissing arrows,
Karna's mighty self shall fall,
Karna never never falters,
From his vow though heavens fall !
If thou want'st me yet to take up,
From the ground my mighty bow;
Send thy Arjun,—hero—warrior,
Peerless archer, dearest foe."
Thus insulted from the battle,
Udhishthira turned his back;
And in anguish sent for Arjun,
Arjun came and fell aback !
"What has been the matter ? Sire !
Where has gone your luster bright ?
Why on Earth I see before me,

Such an ugly, piteous sight?"
 Then, in anger, said Udhishthir:—
 "Shame to thee, O archer, bold!
 In thy absence, from the battle,
 Karna cruel things have told.
 He hath much abused me thither,
 With those words I can't repeat;
 With the memory of that insult,
 Now, my mind hath been the seat
 Of all woeful feelings, dreadful,
 That a warrior's bosom break:
 And thy eldest brother, Udhishthir,
 Hath now been a perfect wreck."
 "What has been the matter? Siré Datt."
 Said once more the mighty chief:
 For a while he made no answer;
 Udhishthir—wrapped up in grief,
 Then at once he spoke in anger,
 Words that Arjun could not bear,
 Called him "Coward," "Painted-warrior,"
 Arjun's mighty heart to tear.
 And he said:—O Arjun! artful,
 If thou can'st not fight that Chief;
 Why not give up that "*Gandiva*,"
 And relieve me from this grief?
 I, the eldest of them, Pandava,
 From the battle-field have fled,
 And the ladies of our household,
 Weep and mournful tears shed.
 If you can not fight that Chiefstain,
 Give your charge to some one else;
 Cease to wear that shining helmet,
 Sword, and shield, and all nonsense,
 Stung by words of scornful import,
 Arjun took his shining blade;

And In anger drew his falchion,
 Krishna stepped In, and He said:—
 " Never, Arjun I never, dear!
 Thou hast raised thy pious hand;
 'Gainst, the eldest, of the Pandavs,
 Sheathe at once thy shining brand.
 Always King Udhishthir hath been
 To thee like an Earthly God;
 Sheathe thy sword, O bravest warrior
 And obey the Almighty God. "
 Arjun bowed, and from his eyellids,
 Tears of manly sorrow ran;
 And Shri Krishna faced Udhishthir,
 And his address thus began:—
 " There's no fault of mighty Arjun,
 Why abuse him right and left?
 All the while he had been fighting,
 Though of darling son bereft.
 He had been in yonder region,
 Carrying on a fearful fight,
 All for you—then why abuse him,
 For he fought not in your sight?"
 Cooled by Krishna's Heavenly Accents,
 Pandavs' eldest brother spoke:—
 " O my darling Arjun I dearest,
 On thee we have built our Hope.
 Never have I thus addressed thee,
 Pardon, Prince of peerless might!
 I was angry, too much cast down,
 As I had to leave the fight.
 In thy absence, Karna would not
 Fight with me and thus addressed:—
 " *Known for virtue, not for valour,
 Blood of thine I will not shed.* "
 Thus insulted from the battle,
 I could get no peace nor rest;

Meet that cruel, crafty Karna,
And in battle do thy best!"
Ordered thus by King Udhishthir,
Arjun bowed his plous head;
And to fight with mighty Karna,
All his mighty Chieftains led.
Karna heard of his arrival,
And he jumped with great dellight;
"As he thought that day would shine out,
All the lustre of his might.
Arjun too was eagerly anxious,
In the field his match to meet;
Both of them were fully conscious,
This event would never repeat.
For, so often they had parted,
And had met the rival foe;
That to-day they plainly saw In
Some one's wife a Widow's woe.
Karna, vengeful, first assaulted,
Arjun cut his dart in twain;
Karna sent his hissing arrows,
Arjun made them all in vain.
Fired by this, the mighty Karna,
Countless arrows ceaseless threw;
While the mighty archer Arjun,
Weary with his bow-string grew:
"Hold!" he cried to Karna boldly,
"Till I see this bowstring right;
Honour Laws of War, immortal,
They add lustre to thy might!"
Karna cared not for the Laws,
And on the helpless Arjun fell,
Arjun made his manly bosom,
Of king Karna's darts the shell.
In the meanwhile Arjun mended,

Broken bow-string of his bow;
And with fiery dash he darted
On king Karna, cruel foe.
Karna's chariot, at the moment,
Was stuck up in humid soil;
He, from it to take the wheels out,
With his might began to toil.
"Hold!" he cried to pious Arjun,
"Honour sacred Laws of war;"
Krishna laughed and asked him whether
He had done the same before.
Arjun was advised by Krishna,
Not to pity cunning Karna;
So he sent his fiery arrows,
Thinking that now was his turn.
Karna, desperate, rose in anguish,
And with rage to madness driven;
Sent his last and Lighting missile,
By which mighty rocks be riven!
Arjun fell down from his chariot,
'Midst his warriors' cries of woe;
*But he jumped again and dashed at
Conquering Karna, fearful foe:
While the memory of his dear Son,
Killed by Karna and his Clique:
Made a dreadful fire within him,
Burning darkly to the quick;
And he took his fiercest arrow,
Held his breath and darted straight;
And amidst the cries of Warriors,
Karna sank beneath the weight!*

“ મણીપુરના મહારાજ ”

(હિન્દુ રાજ્યસ્તાનનો જીનો રંગ.)

(નવલકથા.)

લાખનાર:—કવિ ભવાનીશંકર નરસિંહરાંભી
(ગદ્યા અઢધી ચાલુ)

એક ટેકરી આધારમાં સ્પષ્ટ દેખાતી ન હોતી, પરંતુ તેના સ્થાન એળા વિજળીના પકાસમાં આઠો-જાણે દેખાતો હતો. તે એળા વાણી આપણા અભણા મુસાફરે પોતાના ધોમની લગામ ફેરવીને ધીમે ધીમે ચાલી સંભાળથી અંધને હાક્યો. મુસાફરના હૃદયમાં આ સંજુવારમાં નાના પ્રધારની ગડમયલ-હડયલ પાવલ થઈ રહી હતી. અનેક પ્રધારના તોફાની તરંગો ઢાળા હતા, અને એ તોફાની તરંગોની સરસાઈ કરવાને ભણે આકાશની ધ્રુવ-હોય એવી રીતે તોફાન પણ જલ્દી આગળ વધ્યું. હવે વિજળીના ચમકારા અને કાનના પડદા કાઢી નાખે એવા કઠાક-મઠાક થતા હતા. કાળો-સાફળો એકે કરીને આ-અપાસ પી ટેકરી પર અવધારનો, કુળો-રૂપામ પદો પથરાયો હતો-પવન પ્રચંદ સેગમાં ત્રાતો હતો. સંખ્યા કાળ ચમકી રહી હતી. મદિ, ત્રાણો અને વહેગાઓ પાણીથી ભરાઈને મદો-મતપણ પામ્યાં હતાં. તેના ઉઠામ મારતાં વદન થતાં અને કિસ્સાની અડોઅડ ધસાઈને વહેતી ગામડાં નદિના આઠાક સુધી ઉઠાગા મારતા મોજાંઓના પીપાટ વમર આ પહાડી પ્રદેશમાં ચપકાડી

અસરાઈ હતી. શાંતિનું રાખ્ય સ્થાપન થયું હતું. એવી શાંતિ-અશાંતિ ભોગવતો તરણ ચોપા-ટેકરી કુદાવતો હતો. તેના ચક્રાવ શર પુરખને અને તેના કદાવર અંધને અમીત કરે એવો હતો, તે છતાં પ્રશ્નભર્યા ત્યાગ કરીને એ-કાદું આશ્રમ જેવું જવાના ઉત્સાહમાં ઉત્સાહમાં પરદેશી પરાણાએ આ રાત્રી રરતો કાપવા માંડ્યો. તેને અંધ પણ આજના અંજુવારેલા અમથી છેક ગાડીને કાપર ધર્યો હતો. તે છતાં પોતાની પીઠપર, પોતાના માલીકને પુષ્પની પેઠે ઉપાડીને મકકમ પથકે એક આશ્રમસ્થાનમાં પહોંચાડવાના આનંદમાં, ખાંડો ખાંડો આથી ને ટેકરા ટેકરીથી અનેક ટેકરો આતો પણ ધણી સંભાળ-સાવચેતીમાં આગળ વધતો હતો. હવે તેના અમનો છેડો નજીક આવ્યો હતો. એટલામાં એક વિજળીનો ચમકાટ થયો. ચમકાટ સાથે ગમકાટ પણ થયો. એ ચમકાટ—ગમકાટથી ચમકીને અંધે એવી કાળ મારીકે ટેકરીના શિખર પર તેની સપાટ ભૂમિ પર પોતાના માલીકને હાંકીને “ નવળીની ઝુંપડી ” ની હદમાં આવી ઉભો.

પોતાનું માથું છેડે આપની બમર સુધી દાંડી લીધું હતું, તેથી તરવારના ફટકાથી તેના મોઢાં માથાનું રક્તજી ચતું હતું એમ મનમાં આવતું. આ ઠીંગણો સ્વાર માંથી ફીટો અને ઠીંગણા ઢલો હતો. તેણે પોતાના અંગ પર સ્વેત રંગની સાંત્રી બાંધી કમરથી વાળેથી જડી પહેરી હતી. સાંત્રા રેડાને વળા ઢલને કમર પટ્ટાને ઠેકાણે પોતાના કમર ફસાડી બાંધી હતી. એ કમર બેટમાં ધાતુના હાથાની કટારી અને લાકડામાં અથવા શીકારમાં સંધારણ ફરજના સિપાઈ ભોટા રાખે છે એવી સાંત્રા હાથાવાળી ને પટ્ટાઓ ધારદાર પાનાવાળી પાણીદાર છરી ખોસી હતી. તેના હાથમાં બાજાને બદલે કામડી હતી. અને પીટર ટાલને ઠેકાણે તિશજી અણીવાળાં તીરોથી બરેલું માથું હતું, તેથી આ સ્વાર તીરંદાઝ એટલે તીર મારવાના કામમાં કુશળ હતો એમ ખાતુંમાન થતું હતું.

આ લાકડાકે સ્વારોની પાછળ માથાના પાળાએ વિચિત્ર રંગના અને જદુજ ઠીંગણા વિચિત્ર ઢલાદલા. તેમના માળાં ઉપાડાં ખરચયડા વાળાંથી બરેલાં હતાં અને તે ચાળના ગુઝા-સાંત્રા મુશ્કે મારન સુધી લટકતાં હતાં તેમનું આપું કરીર વચ્ચે વિનાનું છેડે લપાડું હતું, અને આનાં ઉપાડાં કરીરથી તેમના કરીરનાં આમડીનો રંગ જદુજલાલ પાલો જણાવેલો. વચ્ચેમાં વચ્ચે કુંડો લાગેલી હતી અને એક લાંગેડી વચ્ચેના કુંડો કુકડા બાંધવાને પણ તેમને જાણતાં જોઈ જોઈ ફરજ પડતી હોય એવી કરીર લાંબાને માટે તેમની મોઢાકારી હતી. રાંત લિસ સુરના તણમાં અને કાંતી કાંડીમાં તથા મુઝળ ધારના વરસાદમાં ટાપડે છરી ફરજાથી તેમનાં કરીર લાંબામાં, પણ કપડાને મળવાના વળ પણ મેલાને છેડે મારન સુધી મુશ્કેલ હતા. તેથી આ જાંતી દોડો વરિત વમરના-આવજ જાંતીની ઠીંગ-મુઝળ મુશ્કેલાના પ્રાંસ વમર-

ની અંધારી ખીણમાં વસીને પોતાનું જીવન ગામતા હશે એમ જણાતું હતું. તેમના મેલાને ઉપાડાં હાથ બાંધેલા હતા. તેમને ધંસડીને પોતાની પાછળ આવવાની આ ઘોડેસ્વારો ફરજ પાડતા હતા. તેઓ આ ઘોડેસ્વારોની સાથે આસતાં ખૂંટી કહીએ તો ઠોડતાં છેડે ધાકી ગયા હતા. અતી ધાક અને કુશળને લીધે તથા ટેકરા ટેકરી વાળા રસ્તાના અઘલને લીધે એક પારખીના હાથમાં પડાએલા શ્રમીત કાળીઆર ફરજની મારક હાથિતા હતા. આવી પરવાહિન સ્થિતિમાં આવી પાવા છતાં તેમનાં મોઢાંપર સ્થિત હાથ પથરાયું હતું. હાથો કે આની ભેદ ગાન ન હોતી. તેઓ મોઢાના વિચિત્ર ચાળા કરીને મોઢાંમોઢાં જાતો કરતા ને મંદમંદ દસના હતા. પણમાં કાંડાં જાતનાં પથરાએની ઠોકરો વાગતી તેની તેમને ઠાંક પણ ફરજ ન હોતી. તેમનું મજી મજી કરતું ભેજ-વું, ને તેમના હાથ ઉપખલે એવા યાગાથી પેશા ઉતરતા ફરજના સ્વારથી હરવા વિના રહેવાનું નહિ. તે મોઢોળી હરશે અને કાંઈક થીમેથી પોતાનો સરદાર સમિત્ર સકે એવા અનાજથી ખોલશે.

“અપવિત્ર પીંઠારાએ! મેલના કામાં આવી પેલા અજાણીઆ પ્રાણીએ! પોતાની છંદગીના પાણી બરાડ મળાં છે, તે છતાં કેવાં ગેસ કરે છે! પવિત્ર યુર આસાજ તેમના પાવની ને પ્રાણની રક્ષા કરે! આવા રાત્રી નિશાચાએને તરકારથી રહેડેલી રહેડેલીને અને આશાં એથી તથા તીરથી તીથી તીધાને અમારાં હાથ અપવિત્ર રાતથી દબે ખરાડા મળા છે! મુઝળ વધે! અને વળા આવા અચચક બાકુની-પેશાની અંતર પ્રજીવ મજી કરનારાં ખીણના વધનું મોઢું પોતા અમારા યુર આસાજ મનાવે છે, અને એવું છતાં આંધળી મરજને આપીને ધડન આવાં અપેર રૂતો અમારે કરતાં પડે છે,

ધોડેસ્વારના પડા અને એકાદ બે પાળાઓના પગલાં સંભળાયા. ચાંદનીના રૂપેરી પ્રકાશથી પોતાના ભણી આવનારા ધોડેસ્વારને આપણે તરફ ગોઘી જોઈ શક્યો પણ અતી વેગમાં કીધે એળખી શક્યો નહિ.

આ વાર્તાનું વળું ચાલે છે, તે સમય જારી રહેતો. "મણીપુરના" મહાસાગરના અમલમાં અંધાધુધી ચાલતી હતી, અને એ અંધાધુધી ભરેલા કારેબારનો સામ વધતે આસપાસના જગીરદારોએ અને લગાયક જગીરદારોએ કુટ-કાટ તથા ધાડ પાડવાનો ધંધો જગાડ્યો હતો. તેથી એકલ દોઢસથી અઢસથી અને ઉજડ ભાગમાં મુચાફરી કરવાનું કામ અતિશય જોખમ-કારક થઈ પડ્યું હતું. એવા મામલાને લીધે અને વળી આવા પહાડી પ્રદેશમાં આવા બારીક કામ ધોડેસ્વારને પોતા પર ધસ્યા આવતા જોઈ ને આપણે તરફ ગોઘી ચમકે તેમાં કાંઈપણ આશ્ચર્ય કે અજ્ઞાનથી નથી.

ચોથાએ પેગડામાં પગ મુક્યો અને એક કુલે ધોડાની પીઠપર ચડીને પોતાના અસરજ સંભાળ્યા. ધોડા પણ પોતાના કપડાની મુંઝી ખારણા પાળી ગયો. અને સાવધાનીની નિયાતીમાં ખુખાર માગીને ઉભો રહ્યો. હવે આગળ કેમ વધવું અને આવનારાં માણસો સાથે કેમ વરતવું એવા વિચાર કરે છે. એટલામાં પેલા રસોઈ અને પાળાઓના રસા-સો આપણા પરદેસાં પરાણા પાસે આવી પહોંચ્યા. આ રસાઓના દેખાવ અને દમામ જોવા લાંબક હતો. તેમાંનો એક ધોડેસ્વાર જરા આગળ વધ્યો હતો. તેણે કાઠિયાવાડી રજપૂત ચાલી મેહોડું મંદીલ માથાપર ધારણ કર્યું હતું. અંગપર કાળા રંગના લણિા એક કુટણ સુધી પહોંચે એવો ટીલો કમરો પહેર્યો હતો. આઠા કાઠીઆ રંગની તંજ સુરચાગ અને પગમાં કાઠિયાવાડી માંડી સાંધરાગ પગર-

ખા હતો. મુખ મુદા ઉદાશીનતાવાળી અને શરીરની કાઠી અણીળ તથા મજબુત હતી. તેના કાંઈ વર્ણ શરીરે કાંઈક સ્થાપના પકડી હતી તેથી જાને આ અજાણ્યા ધોડેસ્વારને લગાડીને ફિક્કર જાળાઈ, અથવા રાંત્રી દિવસ અરણ્ય જંગલોમાં રમકવાની રાજ અથવા નો ટીક-તક-કામાં અને વરસાદના તોફાનમાં દરવા દરવાની હોંઠા હોય કે કાંતો ટેલ હોય, એવી કંપના થતી હતી. તેની મુછો વળે ચડાવેલી—મરડે લી હતી. અને લાંબાં છેક કાન સુધી પહોંચે એવા ભરાવદાર ચોભીઆના વાળ વળે ચડાવી ને તે પર કાઠિયાવાડી ભરત ભરેલી સ્વેત રંગની મજબુત છુકાની બાંધી હતી. એ છુકાની અને મુછોના મરડાંદાર આંકડાની વચ્ચેમાં તેના કાંઈક જાડ અને પહોળા જરા બહાર નીકળી આવેલા હોઠ કાંઈથી મુજતા હતો. તે સાથે તેની કાળી અને મેહોડી વાખા મારક તંગતમતી આંખ હતી. અને એ પ્રકાશમાન આંખમાંથી આગ ઝરતી હતી, તે પરથી તે સ્વાર રજપૂત જાતનો હોય, અને પોતાનું અથવા પોતાના માલીકનું વેર વાળવાને ઉત્સુક હોય એવું સ્પષ્ટ પરખાતું હતું.

તેના હાથમાં લાંબી જરણી હતી, અને તે ધોડાના લાંબા પેગડામાં ભરાવી હતી. પીઠ પર ભાધાની લગાડમાં જમાવ કરી શકે એવી મેહોડી હાથ હતી, અને તેના પર પીતળની નકશીનું કેટલુંક કામ કરેલું હતું, તેથી તેના ટકાઉપણા માં અને મજબુતાઈમાં વચાસ થયો હતો.

તેની સાથેના બીજા સ્વારના રૂપ રંગમાં કાંઈક સરખાપણું હતું, પણ પોતાકમાં ને હથિ-યારમાં ધોડા ધણી તફાવત, કેટલોક ભેદ હતો, તેથી આ બે સ્વારોના દરજ્જામાં ફેર ફરો એવો ખ્યાલ જોનારને પ્યારનો લગ્યો. આ ઉપરાંત દરજ્જા સ્વારની પાછટીના પેચ, આડા અવળાં વગર દરજ્જા અને એ આડા અવળાં નાંધાથી

મને પડેલા મુશ્કેલીના મગજને શાન્ત કરતો હતો. પરંતુ તેની મધુરી અસર આપણા તીરંદાઝને થઈ નહિ. આના પાકેલા ફળોના રસદાર હુમખા જોઈને કુધ્વા દેવીએ તેના પેટમાં ઝગડો મચાવ્યો. તેના મોઢામાં પાણી છુટ્યું અને હાથ પર કબજો રાખી શકવાને તે અચકત દેખાયો. પછી એક પરદેશી પરીણામ દેખતાં વનચરની માફક ફળો તોડીને કુધ્વા દેવીને શાન્ત કરવાનો અતીવેક કરતો ચરખાયો. ફળો તોડવાને તખ્તર થયેલાં તેના હાથને શેકી રાખવાને પછુ દબાવ્યું. પછી એકવાર અતઃકરજો બળવો ફાળે તે નખખો માણસથી દાખી ચકતો નથી.

આપણે કુધ્વાતુર સ્વાર પછુ તેવાજ નખખાં મનનો હતો. તેથી તીરંદાઝ સ્વારે અતીવ્ય પછુ કરવાને ઘાંત રહેતાં જ્યોની સેવા અંગી કરી કરવાને સંકલ્પ ફાળે—મુઝા ફરી, એ સંકલ્પ એ મુઝા ને સ્વાધીન થઈને પોતાના ઘોડાની લગામ નરા જેમી લીધી, અને પાવકા પર પગ ટકારી સ્લેજ લીમાં થઈને ટપોટપ ફળો તોડીને મ્હોડામાં મૂકવા માંડ્યા. ખરે ફળીએતો મ્હોડાપ ઠળીયા સુધી ગંગવા માંડ્યા, તે જોઈને બાલાદાર સ્વાર થી દસાયા વગર રહેતા નહિ.

“તીરંદાઝ સ્પટેજા” બાલાદાર સ્વારે કહ્યું.

“આપણા આ તરણા મિત્રના દેખતાં તમે આપણા આ જવાર વખરેનાં જ્યો પર બળકરાર કરો, તેના પર માગા બાંધીને બેસી રહેલાં તેના આધીત પાંખોએતો બોરાક સુડીને છુટારોતો ધધી આદરો એ અતીવેક છે, અન્યાય છે, અને સ્ત્રીધર્મથી હલકુ છે. અમને જોમ થાય છે કે, તમે તમારી કુખાએ મચાવેલાં બળવાને શાન્ત કરી દેશ્યા નહિ. વળી આપણા આ નવા મિત્રના જરૂર દેવને તુપ્ત કર્યા પડેલાં. તેમને આતીવ્ય સત્કાર કર્યા વગર તમે આવી રીતે તમને મંગામાં રસદાર ફળો

દેશ્યા છે, તેથી રમેને તમાર અણુ દબાવ નાખ તેનો મને તોડર લાગે છે ! તરણ સાહેજ ! આ આપણા સાથી પોતાની જરૂરગિનો ઝગડો શાન્ત કરી ચકતો નથી, એ તેને નહિ પણ તેના કુખાને અપરાધ છે, અને તેથી એ અપરાધનો તેને નહિ પણ તેની કુખાને દડો દેવો જોમએ.”

તરણ ચોધ્યાએ દસીને જવાબ દીધો “જરૂર દેવને શાન્ત કરવા રહવાર—સાજ એ પ્રત્યક્ષ દેવને હ તમ સંધિયાં અન્ના અને પાકેલાં રસદાર ફળોની આહુતી દઈને પ્રસન્ન કરવા એ બ્રાહ્મણ તમા ક્ષત્રીએતો પ્રથમ ધર્મ છે અને એ ધર્મ આપણે આ કુધ્વાતુર સાથી મુજો મુજો બંજાવે છે, તેની વચમાં પાકેલાં આપણા ધર્મ નથી.”

આ બોપણથી તીરંદાઝ પોતાનું હસનું ચોભાવી ચકયો નહિ. તેણે મ્હોડાને બોલા કરી એટલે ફળોને લાખસ ધવતો અંગી દેવને અદિતી પહોંચાડવાનો દરવાજો બંધ થયો. પેટ પછુ પાકા પાકા ફળોથી બરામ ગણુ હંતુ ને તેના દબાવું વિડે કરીને અંગી દેવ પછુ ચોમ કાળે માટે જંગમ ગયો હતો. તેથી પોતાપર થયેલા આ વાક્ય પ્રહારનો પ્રત્યુત્તર બાળવાને તે રમાલ વતી મ્હોડું સાફ કરતો કરતો બોલ્યો—

“ખરે છે મારા મહેરબાન મિત્રો ! તમારે કે દેવુ ખરે છે. આ મારા તરણ મિત્ર મારો પસંદ છે, અને તેમણે આપેલો પ્રત્યુત્તર મારા લીભમાં છે. તેથી સરદાર સાહેજ ! તમને જવાબ આપવામાં મારો જને તમારો ફામતી વખત અમારવાને દુઃખડો નથી. પ્રમાત્રાજ, અખ ન કાંચ ને સાય કાંચ અંગી દેવને આહુતી આપવાને મારો નિયમ છે, અને એ નિય નિયમને હું અનુસર્યો છું. તેમાં અપરાધ કયો હોય તો અને કામ કરમા એની આવા રાખુ છું.”

“અમે ગુરમહારાજની આધીનતામાં આ-
નંદ માનનારા “ મણીપુર ” ના સરદારના
ભગવા કુંડા નીચે રહીને લડનારા પશુ પ્રતાપ-
ગઢના પ્રતાપી નિશાનને પૂજનારા, માન આપનારા
તમારા પિત્રાષ્ટકો છીએ. પરાપુત્રથી ચાલતું
આવેલું છે કે પિત્રાષ્ટ પિત્રાષ્ટ વચ્ચે વેર છેર હોય
છે, ને હેત પ્રિત પશુ યાય છે. માટે મારા તરફ
મિત્રો આજથી આપણે આપણા સરદારો વચ્ચે-
નું વેરછેર વિસ્મર્યું કરીને હેત પ્રિતથી વરતી
શું. હવે આપણે હમણા સુધી આપણા ઉકળતા
ઘોડીના સ્વભાવે આપણા ચરીરના રક્ષણનું;
માન બૂલી ગયા, બીજવાર એવું બાન બુલી
જવાની આપણે શુભ કરીશું. નહિ, કારણ કે
આપણા ચરીરો દેશના રક્ષણાર્થે, ધર્મના રક્ષ-
ણાર્થે અને આપણા ક્ષત્રીયંચના વાવડાના
રક્ષણાર્થે ટકાવી રાખવાની આરમ્ભકતા છે.
આપી મોહોમાંહેની મારામારી અને ઝગઝગ
તોફાનોની અગિજજવાગમાં પડીને બળી મરવા
ના કરતાં ઐક્યતા સંધીને રજુસંઘામમાં પડ-
વાને માટેજ આપણે સરમયલા છીએ. તમે
જેમ વરસાદના તોફાને કરીને ત્રાસ પામ્યા છો,
તેવોજ ત્રાસ અમને પણ થયો છે. અમારા
આ તીરદાઝ સ્વરસના પેટમાં કુધાથી દાય
દાયના ખાણ પડ્યા છે. તે ખાણ પૂરવાને
શુખની શક્તિ પમાડવાને આજે આપણે ત્રણે
મિત્રો આ ઘડી ઝાડીમાં યોડામાં કરીએ.
શુખ્યાને ચાકમાં મુશારૂને લલચાવતી,
હિંમત શિખરો વળી આપણા ગુરુ મહારાજની
હુંપડીમાં બતાવે ગુરુ મહારાજના [જેનો નિરંતર
જપ હોઈ] વિરાગે છે, એમના પરેશ્વારત
પામીને આપણે આનંદ પામીશું. ”

એમ કહીને આ ત્રણે સ્વરો અને પેલા
પરધીન પતાના સધે જાવળીની હુંપડી બળી
જવાથી રસ્તો લંબી.

ટેકરીની ટોચપરના મેદાનને “ જાવળીની
હુંપડી ” ની હદ કહેવામાં આવતી હતી અને એ
સપાટ મેદાન અને તે પર આવેલાં રવેત પાંચ-
રના હિંમત શિખરો, વન વૃક્ષો તથા લીલાં
હરિયાળી સરખાં જંગલો અને વીડો “ મણીપુર ”
ના સરદારે શ્રી ગુરુ સુસાધને અર્પણ કર્યા
હતાં, તેથી કરીને આ હિંમતી આક્રમક સાંધે વાનો
કરતી ટેકરી અને તેપરના તમામ પદાર્થો બળી-
સુરાષ્ટ્રની સંકળ પ્રજા માનમરેથી નજરે એ-
તી અને પવિત્રાધની દ્રષ્ટિ ફેંકતી હતી. રાજ્ય
ગુરેદગારો અને રાજ્ય સન્તાનો ભય પામીને
એ ભય-ત્રાસથી બચવાના પ્રસંગમાં પડેલા
સુરાષ્ટ્રીઓ પોતાનો અને પોતાના કુટુંબના પ્રાણનો
બચાવ કરવાને માટે આ ટેકરી પર આવેલી
“ જાવળીની હુંપડી ” નો આશ્રય શોધતા
જવાતા, અને આવાને પોતાનું જીવન બચાવવા
નો આશા ફળીજીત કરતા હતા. એ આશામાંથી
નિરાશ કરવાને — “ જાવળીની હુંપડી ” નો હદ
માંથી એથી લઇ જવાને અમે તેવો હાકેમ કે
હુમમદાર દિમતો પકડી ચકતો ન હોતો “ મણીપુર
ના ” સરદારની અથવા બીજાં હાકોર કે ભંગી
સદારની સન્તા આ સંત મહારાજના વાંત રથળ
માંઆતતી નહોતી. મતલબ આ “ સ્વર્ગીભુવન ”
આ શાંતિરાદન અને સંતપુરુષોને સેવવા લાયક
રથળ પર ગુરુ મહારાજની સર્વેપરી સન્તા હતી;
અને એ સન્તાનું સંરક્ષણ કરવાનો સ્વપ્ન છે,
એમ સર્વે સુરાષ્ટ્રીઓ સમજતા હતા.
સુરાષ્ટ્રમાં જેમ આ પવિત્ર રથળની પ્રખ્યાતી હતી
મંત્રિષ્ટા હતી અને પવિત્રતા હતી, તેમ લીંદના
ધણા બાગમાં પવિત્ર લીંદી જોડોની આ શાંતિરથળ
તરફ પૂજ્ય શુધ્ધી, પરમ શ્રધ્ધા, ને પરમવાવના
હતી. તેથી દેશ દેશવારથી લીંદના આ ઉપાથી
તે પેલા હિંમત સુધીના અધ્યાત્મ પુરુષો જવારી

“ દ્વીમુખી દેશ. ”

ઝોસ્ટ્રીઆએ શરૂ કરેલું ખુનખાર જંગ.

ગુલશન માટે ખાસ ફરમાસથી

લખનાર—મિસિસ રૂપાબાઈ દારાભઈ રખાડી.

ગ્રીન્સેસ કંથેરીન રાહલીવીલ નામની ખાતુએ, રશીઆ અને ઝોસ્ટ્રીઆ વચ્ચે લડાઈ જાળી ઉઠી તેનાં થોડાજ દિવસ આગમજ લખેલા આ ઉપયોગી અને વાંચનદાર લેખ છે કે જેમાં તે ખાતુએ કરેલા અગમચેતીઓ ઘણી ખરી એ આગમજની ખરી પડી ચુકી છે. ઝોસ્ટ્રીઆની માર ખાઈ ગયેલી—હારેલી પ્રજા તેનાં શત્રુઓની દયા ઉપર લટકી રહી છે, અને એ તેની નાદાર હાલત અને દર્શાવેલાં કારણોનેજ આભારી છે.

આ—“ દ્વી મુખી ” એ નામ હું ક્યા દેશને આપું છું તે મારા વાંચનારે તુરત પિછાણી લીધું હશે. ખરેખર જેતાં આ બહોળા પૃથ્વી ઉપર એકજ એવા દેશ છે ને આટલી બધી વિરોધતાઓ, અયોગ્યતાઓ, જુઠાણાં, હાંસ કટા અને સંગીન મુગતરવાની ખુટ, ને ગુણો એવાજ નતીજો લાવે છે—તે ગુણો ધરાવે છે. એકજ નતીજો એનો હોષ શકે—ધણેજ લાય-ભીત, ખુનરેજ જંગ જગાડે; જેની પાદી પ્રતિદાસમાં સર્વદા જળવાએલી રહેશે. એવું કુધ્ધ કે ને મુરોપનો નકશો ફરવી નાખશે. જે ઝોસ્ટ્રીઆએ પોતાની રાજનીતિમાં એક ક્ષણ મારે પણ પ્રમાણીકપણું રાખ્યું હને તો આજ ની તેની આજ્ઞા સહેલાઈથી દુર કરી શકાતે. જો તે નિર્મળ, ચોખ્ખું, વફાદાર અને સાત્ત્વું હોત ને પોતાની આસ ચલગત અને નીતિરીતિમાં સીધું રહત તો—સારાજેવાનાં કશ્ચારસ બનાવ ઉપર

સર્વાઆ અને વીએનાંતો રાજદ્વારી મંડળો વચ્ચે ને મુશ્કેલીઓ ઉભી થઈ હતી તેનો પ્રગ્ગાહ રશીઆ અને ફ્રાન્સનાં બેશા પ્રયત્નો ધણી મુશ્કેલ હરી રીતે સમાધાની લાવી મુકત.

પણ તેના તેમજ દુનિયાનો મુશ્કેલ શાંતીનાં કમનસીને “ પ્રમાણીકપણું ” એ શું બીજ છે તે ઝોસ્ટ્રીઆએ જાણ્યું નહિ કે ના ખરા અર્થ સમજ શક્યું. સાધારણ સમજ વીનાતું તે છે એટલુંજ નહી, પણ સ્વઅચાવની કુદરતી પ્રેરણા પણ તેનાંમાં નમે; અને તેથી કરીને તેનાં આંધળાપણાએ તેને એવા ઉડા ગારમાં હોમાવ્યું છે કે ન્યાયી તેજસદાથી હારેલું, પુટેલું, લોહી લોહાન ચએહ્યાં, પોતાનો મોભો અને પ્રમાણિક શેઠાતું માન જો-હીનેજ બહાર નિકળશે.

એમ કહે છે કે, એક વાર ગ્રીન્સે મેટરનીક ને પુછવામાં આવ્યું કે ને પોત્તપનની સાથે તેની

સંકેતનાં શોધે સ્વતંત્ર છે; એ લોકે જોતકીવન
ગંદ શોભની મોટાં કણ્ઠી રાખવાં સાથેજ
તેમનાં શોભ વધીવતે પ્રસન્નવામાં 'આયુ' માર
વાં દેવાને મકમાણીના પાંચુ. એ તેમની
લગ્ન અને તકરાર પણાં લાંબાં વખતે તુલીક
માર્ગ્યા કાઢી; અને આજે પણ આજે વધતું
એમનું એમજ ત્યાંના કંઈ છે. અને કે આર્થ
ક્રમિક ફાન્સીસ ફરડીન'ના કાઢેસ સોશીયીટીક
સાથના, લગન પછી તેમનાં વચ્ચેના કાવાસ
કંઈક જોઈએ થયે છે. એ કાઢેસ જોડીમીઅન
વંશની હોલાથી સ્વભાવિક રીતે પોતાનાં વતની
જોતરક પોતાના પતિની રહેમદિસી. એવી
સાવધાની હમેશાં પ્રયત્ન કરતી રહી હતી.

ફાન્સીસ ફરડીન'ક વિચિત્ર સહજવાળો
પુરુષ હતો. અલગત તેની સંસ્કૃત શક્તિ કે
અનારથ બહુ જાણતો હતો પણ તેને છુદ્ધિની
મમક અને જોખવા સમજની ખુદ હતી. તે
રશીઆની ધણેજ વિરુદ્ધ હતો. અને જો
અર્ધ-પુણે તો જરમની કે જરમનીનાં શાહા-
નશાદ કે જરમનીની રાજનીતિ તરફ કશો એ
જોનો આવડે શક્ય તેને હતો નહિ, પણ દુર ન કરી
શકાયે એવી કેહીને તરીકે તે તેને જોખતો
હતો, કે જેની વગર રાજમાં ને ફેરફાર કરવાની
યુક્તિઓ તેણે રચી હતી તે પ્રારંભી સહે તકિ;
બીજી એ એમ માનતો હતો કે રશીઆનાં લોક
અને તેની તુષ્ણાઓ સામે દુષ્ટા રહેવા માટે સ્વાય
જેવા બોલના રાજપુતે આજે હુકમત અજાણતા
તેને અજાણ કરવામાં આવશે.

અલગરયાનાં રાજા ફરડીન'ક અને જરમન
શાહાનશાહ સાથે તે ધણી મિત્રાચારી બની
રીતે હતો; પંચુને મિત્રો સાથે તેણે પિતાનું
નિસીય એમનું હતું. તે મિત્ર પસંદગીમાં
હતા એમ કહેવું શક્ય બન્યું છે. સંભવ છે અને
સ્થિતિને અલુસરીનેજ તેણે જોઈ મિત્રાચારી
પાંધી હતી. પણ અર્ધ-જોતાં વાં, સમજાવેના

ખાસ વિચાર આવારો, તેની પસંદગી આતેમજ
તેનાં શોધા તેને તેવાં મિત્રાથી દુર રાખે તેવા
હતા; પણ તેની પછી તરફ જોતાં તે સ્વતંત્ર
માણસ પ્રતિ, હતો. અને બનતા બનાવેને
કાણીમાં રાખવાની છવતોદારી, તેમને તાબે
થતાની તેને દરજ્જા પડી હતી.

તે હાલતમાં તેને એવી પડી મળી કે જોખા-
દ્ય રુપરૂપમાં મળીજ, જરમન' અને અગતની
જણાતી હતી, વિચિત્ર જોખાવે તેણે રૂપાંતર
પુરેપૂર્ણ છદ્મક-હાથમાં ફેરવી નાંખ્યું. તેને એવા
ચિતરવામાં આવ્યો કે તે જીજ્ઞાસુ કરાનાં કરતાં
ખાસ કરી લાગણ્ય સૂઝતો હતો, અને તેને ફ-
ક્ત લાગણ્ય ખમીર અને કિર્તીનીજ દરકાર છે.
આ દેખાવ રૂપમાં આરટીઆની વિચિત્ર રાજ
નીતિ હતી. જોકે એક રીતે તેને એ નાસ પ્રદિત
હતું, પણ તે તકન ખરું નહતું. જુલવાની
જરૂર નથી કે એ આર્થિક મુશ્કેલી ઉત્તરનો
ચંદ્ર ગયો હતો. કિર્તીની ભુખી અને ધણી સ્વર
છુદ્ધિવાન જી સાથે પ્રણેયો હતો. એની સાથની
સગાઈથી એ આર્થિક મુશ્કેલી અવિચ્છેની સ્થિતિ
લગભગ ઠકણ અને એ ચતાણ બની હતી તે વાત
એ જી અચ્છી રીતે જાણતી હતી; પણ તે કાંઈ
જોખી જોડોશ નહિ હતી કે પોતાના પતિની
લોક-પ્રિયતાને કંઈક લાગે તેવી મુશ્કેલીઓમાં
પોતાના ધણીને યુગચાલા દે, વળી તે ઉપરાંત
લગ્નમાં ઉતરતી ને લગ્નમાં ચક્રેકરમાં પોતાનાં
'વાનિ-તપ્ત' ઉપરથી નીચે બેઠી પડે અને
તેમનાં તેણી જોરડીપન એમનેસ નહિ તો
પણ દેશીની શણી ધવાનો ખરો હક જોખમમાં
નાખવા દીધે તેવી નાશાન નહિ હતી. તે
જાણતી હતી કે, દેશ લગ્ન માટે
જરમને તૈયાર નહિ હતો પણ એકીબન સર-
કારનો તેથી જુદોજ અભિપ્રાય હતો, અને એક
જ માત્ર તેની નેમ હતી. કેલિબાર સભ્ય તો
ધણી વારંવાર અતી તોછડી રીતમાં કાવનાં અને
કારસ્તનથી પુરેપૂર્ણ સ્વાય દેશીમાં તેની પોતા

દામકે અવસ્થામાં બંધ રાખ્યા હતા અને તેમની તપાસ ચાલી કહેવાતા અપરાધીનાં કસાપજુ પુરાવા વગર તેમને ગુનેહગાર ઠેરવવામાં આવ્યા.

એ તમામ હકીકત સુધરેલી ફન્નાની જાણથી બહુ સફાઈથી છુપાવી રાખવામાં આવી, પણ તેના પડખા, રૂચન મંડળનાં દરેક વર્ગમાં જોરથી ગાજી રહ્યા, અને તેનાં પરિણામમાં રશીઆનો ઓસ્ત્રીઆ અને તેના કાવાદાવા ભણી ચેરિસા રહ્યા.

એ કાવાદાવા ગમે એવા હંડા હશે પણ સાંઠામાં સાદી અતુરાઈ કે કુસચારી વિનાનાં હતાં, દ્વીરાજ્યોની સત્તાનાં ઇતિહાસમાં, યુગ્મ્ય કરી આ ખારોક સમયમાં ઓસ્ત્રીયત રાજ કરોબારીઓ ને અંધકાર ગાયાં માર્યાં હતાં તે ઉપર આપણે તાતુજ્ઞ યથા વિના રહી શકતાં નથી, એની મહોદ્ધણે તે સોંઠે એમ ધાયું કે બ્યારે ઓસ્ત્રીઅન રૂપત ઉપર તેઓ જુલમાત ગુજરી શકે છે તો યુરોપમાં ઉપર પણ જુલમાત ગુજરી કે ધમખી આપી તે લોકની ખારણા પ્રાપ્ત કરી શકશે; ને તેમો રાખવાનો એ લોકનો ખરો હક છે કરી માનતા હતા.

એ તેમો શુ' શુ' હતી તે હવે જોઈયું તે એકે બેસતીઆ અને હરજોગીવીનાં જોડી દેવું. ઓસ્ત્રીયન રાજગરૂકને સર્વિઆ, બલગેરીઆ અને બને તેા ટર્કી તરફ જેમ્સી જવાનું આ પહેલું પગલું છે. જેવી સફાઈથી એ માટેનું પગલું ભરાયું તે ઉપરથી બૃહદ સાહનસાહનાં પ્રધાનોએ ધાયું કે બર્લિન કોલ-કરારને તેઓ મેરજી મુજબ મચી શકશે. આ વખતે યુરોપે જેવી બેદરકારી દેખાડી તેવીજ બેદરકારી અને બેપરવાઈ, રજાવ પ્રજના કોઈ પણ જીજ્ઞસા તરફ યુરોપ દેખાડે તેમાં શક છે. બર્લિન નાં કોલ કરારનું ઉત્તરેન કાઉન્ટ એરેનઝલના નાં ટુક રાજકારોબારમાં યથ વિગિત રીતે ચાલે રહી જશે. તે વેળા કોઈએ કાંઈ નહિ કીધું, પણ

વીએનાની સરકાર ઉપર નેમું પડ્યો મોકલી બેસી રહ્યા; રશીઆને ઓસ્ત્રીઆએ ટર્કીની સામે ને પ્રતિનિતુ રક્ષણ કરવાની કબજીવાત આપી હતી તેજ પ્રાંતો પોતે બેશરમીથી અમક્યા વગર હોપમાં કરી ગયું તે ઉપર રશીઆ પોતાનો કોષ દર્શાવી સુપ રહ્યું. રશીઆ તો બાબકન રાજ્યોનાં સ્થાવ રાજ્યોનો બાપ સમાન હતો, પણ અપાત સાધની લડાઈ પછી તેનાં ઉપરનાં મોડલાં ફુગમથી તુરતનોજ ફેરેમ થયેલો હોવાથી તે વધુ કરી શક્યું નહિ.

આર્ય ઇયુકનું છુન નામીંદી લાયુ અને બચાનક હવું તે છતાં ઓસ્ત્રીઆના કરતાં યુરોપ માં એ બનાવે વધુ કોષ પ્રગટી નીકળ્યો. ન્યાં જેવો તે હોવો જોઈયે તેવો તે લોકપ્રીય નહિ હોય. તેને મજબુત ટેકો આપનાર તો બ્રાન હોયો લોક લોક અને પાદરી પંથ હોયો. અંખીર ઉભરા વાળે તેનાં લગન માટે કહી માફ નહિ કંપો હતો અને તે દેશનાં રાજ કરોબારીઓમાં અને લશ્કે રમાં તેનાં કરડા સ્વભાવ અને દ્રઢ મનને લીધે અજબામજો હતો.

પણ આર્ય ઇયુકને એક વાર ખસેડી નાંખવામાં આવ્યો કે તેનાં છુન ઉપર વધુ વીલાપ કરવામાં કે જરૂરી કરતાં વધું શોક પાળવામાં આવ્યો નહી. ઓસ્ત્રીયન સરકારનાં આગેવાનો હવે પોતાનાં કાવાદાવા અને કાવનાં સલાવવાને મોકળા થયા.

લડાઈનો પ્રપંચ.

ઓસ્ત્રીયન નિલમ્બજીતાનો વીચીત્ર શુષ્ક એ છે કે તે પોતાનું જતી બળ, પોતાનો લાગવગ કે પોતાની શક્તિ — ઉપાવનું પ્રમાણ કાઢવા કે ખીજાણવાને કેવળ અશક્ત છે. ઓસ્ત્રીઅન રાજ દારીઓ હમેશાં વંશપરંપરા ઉતરી આવેલી રહી, ને રહીને તેઓએ અબ્બાસ વટીક કંપો નથી તે રહી ઉપર રહેતા આવેલા હોવાથી તેઓ એમજ ધારે છે કે તેઓ મેરાધા બેરસા

ચલાવી 'નાદાની'થી પાંચમાલું ચઢે છે. તેની બોડી
છહેતેને કંચડી નાખ્યું છે.

“સર્વિઆનો જવાબ મળતાં ને એક ક્ષણ
વાર વીચારમાં પડ્યું અને વમાસણ કરવા લાગ્યું.
કે પોતે ખરો માગ લીધો છે કે કેમ; પણ માત્ર
એક પળવાર જ. તે જવાબ એની આંતરિકતા
રહીમાં ગાઢવાયો હતો કે તેમાંથી છટકી જવાની
ખારી-છાંદ્ર કશું રાખ્યું હતું નહીં. પોતાને સંતોષ
પ નથી મળ્યો એમ કહેવાનું તેને કશું કારણ
હતું નહિ.”

આધીનતાનું બળ.

એમ કહે છે કે પ્રદેશ ખાતાંતો,
એલચી, જે સર્વિઆન વહાર મીઠા પાસ-
તીય સાથે સારો અંગત બપહવાર રાખતો
હતો, તે એલચીએ પૂછ્યું કે— “એવો લેખ
સમજવા તમારા હાથ કેમ ચાલ્યા, અથવા તેને
બહાલી આપવાની રીત જોડેને સલાહ આપવાને ત-
મારું મન કેમ ચાલ્યું? તમે પોતાને ઓસ્ટ્રીયા-
નો ફરમાનરદાર સેવકો બનાવો છો, અને તેનાં
બહાલાં તે શું તમોને આપવાનું છે?”

“આપણી તાબેદારી કબૂલ રાખવાનું ના
પાડશે તે બદલો.” તે હડી નજરનાં વિદ્વાન
રાજદારી એ નરમાસથી જણાવ્યું. તેને પો-
તાનાં લાંબા અનુભવ ઉપરથી ખાતરી હતી કે
એક વાર ઓસ્ટ્રીયન સરકાર કંઈ કામ કરવાની
હક મેશે તો પ્લાનમાં કશી રીતે અટકે તેમ હતું જ
નહીં. પોતે રચેલી સુકિતઓ છોડી દેવા કરતાં
પોતાનાં આચરણ એવાં રાખશે કે પોતાની તુ-
જર સામેનું જોશે નહિ અને કાનમાં ધુમ પાડી
કહેશે સાંભળશે નહિ. એક મુદ્દરથ જે આ હા-
લનાં ખારીક સમયે વીજેના દતો. અને લગ્ન
ફાટી નીકળવાની સદગ આગમનને રચીઆ
પાછો આવ્યો દતો તેણે વીચીર વાત કહી હતી.
એમ કહે છે કે, ઓસ્ટ્રીયન પ્રદેશ ખાતાંતી
આધિસનાં અમલદાર કાઉન્ટ બ્યુટોને નહ્યું;

કૃતિ-વેળાએ અશીમેકમની ચર્ચા (ચાલતી હતી)
ઓસ્ટ્રીયન માંગણીઓમાં જરૂરી બાબતો સર્વિઆ
એ રિવકારી ઓસ્ટ્રીયાને પૂરા સંતોષ આપ્યો છે
એટલે એ સત્યાત્વ હવે બંધ પડશે કેમ? કાઉન્ટ
તાબુન થઈ ઉપર જોયું. તેણે હમોને સંતોષ
નથી આપ્યો, પણ જો તેણે આપ્યો પણ હતો,
અને હમારી દરેક ચરત “હા” પાડી હતો તો પ-
ણ આપણને કંઈને કંઈ હમેરવાને મળી ચાલ્યું
હતે, યા નહતો હમે તેને એમ પૂછતે કે, તારી
‘હા’ હમોને, ‘ના’ સમાન છે.”

એ ઉદગાર જે ભાવાર્થમાં ખરો નહોતો
તો પણ હકીકતમાં તો ખરો જ પડ્યો છે, કાઉન્ટ
ઓસ્ટ્રીયન માંગણીઓને જોઈ સામારણ જવાબ
વડીક ન મળ્યો હોય તેમ ઉપર પછે સર્વિઆને
રાજ્યનો જવાબ મળતાં જ લગ્ન જાહેર થઈ ગયો
એ છે કે, ઓસ્ટ્રીયન સરકારને ‘એવી’ ખબર
મળી કે રશીયા નાચાર થઈ ગયું છે અને તેથી
રક્ષણ વિનાની સર્વિઆ પર હીમંતથી ‘સેસી’ જઈ
તે ગરબ કરી જવાનો વખત આવ્યો છે પણ
રશીયા તો જડાયું અને પુર બહારમાં
ચકતીવાન સામેત થયું. ઓસ્ટ્રીયન સરકાર આ
અભયથી ગાયું, વકાસતી જોઈ રહી.

રશીયાએ હીમંતથી જાહેર ક્યું, કે તેનાં
મીત્ર રાજ તરફથી. તે ઉત્તર થશે અને એવા
તેર અને જેસસાથી થોડુંક લશ્કર એકત્રીકીયું. કે
સર્વ કોષ લીચારમાં પડ્યું; પણ ઓસ્ટ્રીયાના
પોતાં બેલ્ગ્રા-કશી, અસર થઈ નહિ. પરંતુ
ઓસ્ટ્રીયાએ તો જો રશીયી લગ્નજવાની બધી
કોશિશ કરેલી તે રડીનીને હવે : તે બેરકારીથી
જેવા લાગ્યું, અને જરમતોએ જાનવા મેજેસો
પાપડ જે જાન રહ્યા પછી, પોતે જ આપો
ખાદ જવાને ઓસ્ટ્રીયા, વીચારતું હતું તે
સુધાસથી જાન જાહેર નીકળે તેની વાટ
જોઈ થોડુંક પણ પોતાના આંખવાપમાં
એટલું નહીં સમજ્યું, કે એ તેનો મીત્ર જો માપક

ઝોરડીઆ જ્યારે પોતાના સમજા કાવત્રા તથા નીચ દંડકી તેમનાં હાથુ, તેની સમજો યોજના સદતર નાશ પામી ત્યારે પોતાને રજુ કરેલો ધસાઇ પીસાઇ ગયેલો અઘડીમેટ ગરીબમાં સર્વોચ્ચના મોઢ ઉપર ફેંકવાનો તેણે હસવ લીધો, તેણે શું, એવી આંધળી હઠીલાઇમાં મનમાં રહી સુદર નતીજે પોહિંચવાની એવી લેશપણ આશા રાખી હતી? અલગત એવો સવાજ કોઈ પણ કરી શકે. સાંભળવામાં આવેલું જો ખરું હોય તો, એમ કહે છે કે ઝોરડીઆમાં બીનસ્વાર્થી મનના કેટલાંક લોકો છે જેઓ ખૂબ સમજે છે કે જે માયાકુટ, અને અવત્યાંમાં ઝોરડીઆએ પોતાને શુચવી છે તેમાં તે કદી શ્રવનાર નથી. તેનાં હાથે ખોટા અને દગાખેર છે. પણ અંક-સોસ! એવાં લોકોને રાજ વહીવટમાં કશો હાથ નથી, બલકે આગેવાનોનું પોકળપણ, અને સાદા માં સાદી તેમની હાથપણ કે દૂર અંદેશોની ખૂટ સામે એક ઉદગાર કાઢવાનો તેમને હક નથી. તેમના મોઢાને મોઢુ તાણું મારેલું છે. હાથમાં આ ખુનરજ ભર્યો સમય જે આખાં યુરોપને બંધકે આખી જગતને ધુમ્મરી રહ્યો છે તેનું મળી કારણ માત્ર ઝોરડીઆ છે. ઝોરડીઆ મનુષ્ય જીવીની સનમુખ, સુધારા વધારાના જમાનાં સનમુખ, અને કદી એવી વજુવંશ કે રીકમાં આવી નથી તેની ચુકપને લગતી તેની જવાબદારીઓ સનમુખ કાળે મોટે ઉજુ છે. રેશુ અને બીરમાઈ જેવા રાજ કારીઓ એવી લકાઇ કરવા આગમજ લાંબો વખત યોજતે અને અચકાતે, પણ આ ઉડ્ડોએ પોતાની તુચ્છ, હલકી રાજનીતી વડે તેનાં હવાઇ સ્વપ્નાઓ માટે પોતાના નીચ, હલકા લોભ પાર પાકવો પોતાનામાં શારીરિક નીચ કે દમ વગરનું મન બળ હતાં પોતાનાં દેસ્ત અને દુસ્મનતા ખરાબમાં ખરાબ મનોવીકાર ઉસકરતું, કાવાલાવા રમતું અને નીંદા કચ્છ રહી, તેકી અને સદયુક્તનાં સાહચાર્યમાં છુપાઇ ખોટું બહાનું ફાંદીને આ ખુનરજ ચક્ર કરી છે જો કે એ ખુનતા કરતાં અધીક વજુ તાળા અને પાપી ક્રોધો ઝોરડીઆન સરકારે પોતાનાં આભરને કલંક લગાડેલા છે.

તેણે પોતે પોતાની બેઅક્ષ જરી લાલશા અને લોભ થકી પોતાની પાછલી જાહેરલાલીને ફેંકી દઇ યુરોપમાં જે માન અને જગ્યા તે ભોગવતું હતું તે ફેંકી દઇ પોતાના હાથે કરી પોતાના પગમાં કુહાડી મારી છે. ખોટા વહેમોમાં લપેટાઇ રહી ખુન ચપલા આચંકયુક અને તેની કતલ કાપેલી પત્નીને, બુમિલ કરવાનું ક્રીયા-ક્રમ પણ પોતે બરોજર નહિ કરાવ્યું કે કીધું. એ નીર્દય લોભ કર્મ નીર્દય આગેવાની બોલી સમ્મતાથી દરેક પ્રપચ દૂર કરવો જોઇતો હતો તેને બલ્લે તે વખતે વચ્ચપર-પરા ઉતરી આવેલા રીવાજોનો વીચાર કરવા તે બેદુર અને દરજજા અને મોજાનો ખ્યાલ તેણે હાથે કરીને પોતાની કબર ખોદી છે.

ખોટું બહાનું.

એ કરતાં બદતર ક્યું છે? આવાં લોભ, ખા-પીક ક્રોધોના લાભ લઇ પોતાનાં દોષ ધતુરા ને નેષ્ટા નીતીના કહેવાતાં સાહચાર્ય હેઠળ રાખી તે ખરા રંજ રૂપમાં ખદાર આવ્યું તેની કદર આ-વો એ નામુનાસેજ અને નહિ અને એવું છે. એને સાચું કમજબું એ યુરાઇને ચલાવા બરાબર છે. આપણે માટે હવે કરવાનું કાંઈ રહ્યું નથી. ફક્ત તેની મુખાંધ ઓ ઉપર ટીકવા કરવાનું છે. એટલેજ શાક છે કે આટલી મધી ખરાબી કરવાની તેની કેરીલથી તે હજી જલદીથી તેનાં યત્નઓનાં ચરણ આગળ અચકત અને કેવળ દુર્બળ યજ્ઞ પડ્યું નથી. તે અત્યાર આગમજનું તેમ થયું હોત પણ જમની તેને પોતાના ભોજે ટકાવી રહ્યું છે. તેનાં સમજા યત્નઓમાં, તેનીજ પ્રજા જેની ઉપર તેણે રાજ ચલાવ્યું છે, તથા જેના પર મહા જુલમ, અ-ન્યાય યુગલ્યો છે તે લોકના કરતાં વજુ નીર્દય કોઇ ખીજે યત્ન એનાં ઉપર થનાર નથી. તે મનમાં કાતરી રાખ્યું. મીઠા રાજ્યો કરતાં પ્રજા કાંઈને કાંઈ કરશે કેમકે પ્રજાનું નખખોલ વાળનાર, દુન્યામાં અત્યારથી ફેલાવનાર એ દુષ્ટ સરકાર છે અને ચલાવું કમજબું છે. તો તેવો વખત હવે બહુ જલદીથી આગળ આવે છે.

હવે અમુને માલમ પરચું કે તમે એમ કરીને અમારી સાથે હાજર રમ્યા ?”

“એટલે ?” એમ બોલીને તમે કહેવા શું મંગિા છ ?” મંચુએ પુછ્યું. “હું હજુરની કેલું કે હું મુશ્વેસ છેડે. હું હયા કેવી રીતે રહેલું છે તે ખી તમે નથી જોતા ? નહીં આરા દીલપર કપડાં પાધરાં મળે, કે ઝોરડામાં ફરતીચરની જાંત નહીં મળે. બધાએજ મારોપર, કેમ ઉલટોછ ? આને લગલગ છ મહીનાની વાતપર મારો બત્રીજો મારી આગળ રરવા તતરવા પરચો કે મને ધંધો કરવા પૈસા જોઈએછ તે તમે આપો મેં તો ધણું ખી ના કહ્યું કે મારી પાસે અરધી ખી નથી પણ એ સહમગ્યોજ નહીં. પછી આખરે જેમ તેમ કરતાં મેં ખસે રૂપયા જહારથી કદરાવીને આપ્યા. કેલું હું તમુને યોગ્ય વખતમાં પાછા આપરા. જોતી તે હજુર રૂપ્યા પાછા ફરવેછ તે ? આજે છ છ મહીના થયા એજો મેતુજ નથી બતાવ્યું. આપ અકસ માત્રથી મારો સુટ ખરાખ થયો ને ઉપરથી દુખ પર કાદામ તમે આપ હોસપીટલ તરફથી પૈસા લેવા આપાછ !”

“મી. મંચેરજી તમે બજોછ તો ખરા કે આપ ડાક્ટર ધાપમારતી હોસપીટલ તદન ગરીબમાં ગરીબ પારસીઓ માટેજ છે કે તમે ગરીબ નથી. તમે તે વખતે અમુને એમ કહીને છેતર્યાં જોતો તમે. હોસપીટલમાં કેટલા રૂપ્યા મરોછ ?”

“પણ લાઈ કયા સુહલામાંયા ?” મંચુ બખાલ્યો. “માર્ગવા તો બધા આવેછ પણ હું ચોરી કરવા જાઉં ? મારે હોસપીટલમાં અરધી ખી આપવી નથી. ચારો ચાલતી પંચેરાં મને હજુર ઘણું કામ છે.”

તેજે એટલું બોલીને ઝોરડાં બારણું ઉઘાડ્યું. નસ ઉઠીને બારણા આગળ ગઈ. “મી. મંચેરજી અમે એમ ચાલવા દેવાના નથી.” હજાર આગળ જતાં જતાં

તેણી બોલી, “તમે અમારી તરફથી ફરીથી સાંભળશો. અમે કંઈ એમ મુંગા બેસી રહેવાના નથી.”

“હીક છે તમારાં કાગળો હું એમના એમ ઉઘાડ્યા વગર પાછાં મોકલશ. ચાલો હવે તમે સુધાવો.”
નસ ગઈ કે તેજે બારણું પાછું બંધ કરી દીધું.

“મારી પાસે પૈસા લેવા આવી” તે બખડ્યો. “એમ બધાનેજ પૈસા આપવા બેસું તો પછી દેવાળુખી કાલુ પડે ! હું ખી જોડું છ તમે લોક મારી પાસેથી કેમ પૈસા લેજોછ તે !”

નસ અને મંચી વચ્ચે ઉપલી ટપાટપી થવાને ચારેક દલાકા પછી મંચીને નામવું એક રેજસટર્ કાગળ આવ્યું. મંચુ તલજે કે તેના લત્રીજાએ રૂપયા પાછા ફરવ્યા હશે. તેથી ઉલટમાં આવી જાળને તેજે તે કાગળ લખને ઉજેડ્યું. પણ વાંચતાં મંચીએ સરસ્વતી બધવા માંડી. તે નીચે મુજબ હતું.

ડાક્ટર ધાપમારતી ગરીબોની હોસપીટલ.

મુંબઈ તા. ૧૫-અક્ટોબર-૧૯૧૫

સાહેબ—ગયે મહીને તમને મોટરનો અકસમાત થયો હતો. તે મેળો ગરીબોની આ હોસપીટલમાં એક પ્રાઇ પણ લીધા વગર એક અઠવાડિયું સુધી તમુને રાખવામાં આવ્યા હતા. આ હોસપીટલ તદન ગરીબ પારસીઓ માટેજ છે, પણ તમોએ ત્યાં જુદું કહેવાથી વગર પૈસે તમુને ત્યાં રાખવામાં આવ્યા હતા કે જેમ કરી તમોએ ગરીબ ફરીઓના હકમાં ધણું મોટું નુકશાન કયું. કાલમાં અમુને માલમ પડ્યું છે કે તમારી પાસે સારો પૈસો છે અને તેથી તમુને આ હોસપીટલમાં રાખવામાં આવ્યા તેના બદલામાં હોસપીટલમાં રૂ. ૫૦, તમારે આપવા

“તમે શું કામ ગભરાવો છો મીઠા મંચેરજી”
નસં દંડે કહેજે બોલી, “હું કંઈ હવે તમારી
પાસ બીજા રૂપા માંગવા બાતી નથી. તમે
અમારી હોરપીટલને આવી ઉમદા બક્ષીશ—”

“શું હા હા?” મંચી બોલી ઉઠ્યો,
“ઉમદા બક્ષીશ? મારી તરફથી? તમે શું બકાજ
તે કંઈ સહમત પડે?”

હવે અગત્ય સવાની નસંની વારી આવી.

“શું, શું, વળી પેલું રેજીસ્ટર કાગળ?”
તેણી બોલી “તમે, તે કાગળ પરથી નામ છેડી
નોંખેલું તોળી તે ઉપર લખેલું તમારું નામ
અમે ઉઠાવી શક્યાં.”

મંચુ તો આ ખુલાસો સાંભળીને ચોંક્યો.

“વારું હું એમ પુછું કે તે રેજીસ્ટર કાગ
ળમાં શું હતું?”

“એ સોના બે કુકમને કાગળની એક કાપ
હી જે પર લખેલું કે “ફલીની ધણી ધણી સલામ
સાથે, કામકાજ ધણુંજ સરસ ચાલેજ, માગા-
ની મહેરબાનીથી.” તમે તે દહારે કહતાતાની
તમારા ભત્રીજાને તમે જરો રૂપા આપ્યાજ
તે તેણે હજાર પાછા નથી ફેરવ્યા, તે આપજ
જરો રૂપા હું ધારેજ કે તેણે તમને પાછા
મોકલેલા. ખરેખર આજ રૂપા તમે નહીં લેતાં
બહારે બહાર હોરપીટલમાં મોકલ્યા તે સાથે
તમને શાખાથી ઘટેજ મીઠા મંચેરજી.”

મંચુ તો બે ધડી દધામને નસંનો આ
ખુલાસો સાંભળતો હતો. હવેજ તેણે શું
ઘટિયો વાગ્યો હતો તેવું પ્તન આવ્યું. પોતાના
ભત્રીજા તરફથી કશું પણ સાંભળવાની તેને આ-
શા રાખેલી નહીં. ભત્રીજો રૂપા મોકલશે એવી
તો મંચીએ વધી રાખેલીજ નહીં. પણ આ તો
નહીં ધારેલું બન્યું. ફલીએ રૂપા મોકલ્યા ને
તેણે બહારે બહારથી કાકર માપમારતી હોસ-
પીટલમાં મોકલી આપ્યા હવે કરવું બી શું?

મુગા રેહવામોજ તેણે પોતાની શોના બોધ. હવે તો
આજ ફેરવી લેવાની તેણે વેતરણ માધી.

“મારી આટલી નજીવી જેવી રકમની
આટલી કદર ધુળવણી બોધને હું ધણી ખુશી
છેડું” તે બોલ્યો, “તમે કહોજ તે ખરુંજ છે જે
કેજ મારી પાસે માંગવા આવેજ તેની સાથે
પહેલાં હું એમજ ચુસ્તે ચવાનાં દોગ કરેજ
પછી મારી મરજી પડેજ તેટલી રકમ હું મોકલી
આપુજ શું કરું એમ નહીં કરું તો બધા મને
કટાણે આપે.”

નસં ફરીથી તેનો ઉપકાર માનતાં ત્યાંથી
લીધાજ. યજ અને મંચી પોતાના નસીબને રહતો
આરકામાં બરાવો.

ધુધવારના વાંધા વાળા એક સાહેબા
કેમીસ્ટની દુકાન પર ગયા અને દુખતું માથું
સાર કરવાને ઇલાજ બાંધ્યા માંગ્યો.

કેમીસ્ટ દુસ્માર હતો એટલે તેણે તે બાબત
પુરસ્તી પર બેસાડ્યો અને અભરાજ પરથી રમેલી અ-
સોલ્ટની બારલી લઇ તે બોલી ધુધવારના વાંધાને
બેરમાં દંમ લેવા કહ્યું પણ તેમ થતાં તે બાપડો
મુજો મંતર મધ ગયો ને તેની અખમોંથી
પાણી પાડ્યું.

દુસ્માર થવા પછી કેમીસ્ટે પુછ્યું “કામ,
માથું દુખતું નરમ પડ્યું.”

“તારા બાપડું કષણ” તે બરાવ્યો. “કાણે
કહ્યું જે મારું માથું દુખતું હતું. હું તો મારી
બરીને વરે દવા લેવા આવ્યો તો.”

બધવા તારો વાંક બહુ મોટો છે તને આર
અરવાડવાની સખત કેદની સગ કરું છું.
મેજસ્ટ્રેટ નણ્યાબુ. “પણ તું ખુશ થા... તારા
જેવા ભાગ્યશાળી મેં બીજો જોયો નથી... એવું
માન બધાને મળતું નથી” એહી બધવાએ
બહુ આશાજનક ચહેરે મેજસ્ટ્રેટ તરફ બોલ્યું
કે તેમણે દસીને હોમ્યું. “નવી જલ જે બધાજ
છે તેમાં પહેલા કોડી તરીકે તને પુરવામાં આ-
વન નર-જા, બરમા, ખુશ થા! બધાનાજ નસીબ
માં એવી બધાંજ આવતી નથી હો!”

A Happy New Year !!!

(for Gulshan)

By

Trimbakral Jadvaral Desai, Barrister at-Law

" *Anasni rate, Padvene vahane,
Saparme Parbe, Sabras ! Sabras !*"

2

Bursts forth fair "*Uskas*," Crimsons East India
Street—boys shout out—" *Sabras ! Sabras !*"

3

Shines out *Shri Surya* ! Ushers the New Year
Loved-ones meet loved-ones—*Sabras ! Sabras*

4

Rajas hold *Durbars*, *Prajas* pay Homage,
Receiving "*Sakar*"—*Sabras ! Sabras !*

5

Dressed in new garments, Young and the aged
Flock to their Temples, *Sabras ! Sabras !*

6

Rich and the poor, Send Love with Greetings
Fireworks and *Sweetmeats*. *Sabaas ! Sabras*

7

"*Swaras*" of *Princes*, march in *Processions*,
Music and *Standards* ! *Sabras ! Sabras !*

#

In Memoriam.

SIR PHIROZESHAH M. MEHTA.

*No more alas he'll brace his armour on
And step a happy warrior to the fray;
No longer will he shine as he hath shone
The Lion of his Day!*

*Who bore his wounds as lightly as he gave
In many a contest waged with knightly worth
With but one sole ambition,—'twas to save
And serve his native earth.*

*And in her service to her councils brought
A mind whose action erred not from the law,
But bore the fruits of ripe and tempered thought
Blurred by no vicious flaw.*

*A brave and fearless foe, a faithful friend
Who never stooped to actions base or mean
But fought his way towards the desired end
With weapons bright and clean.*

*Warning his way, lenient by his grace
He kept his public honour free from ill;
Though the stern spirit of the Iranian race
Flashed from his bosom still!*

*Go happy warrior to thy well earned rest,
Leaving behind the harvest from thy seeds
And the proud fame of one who gives his best—
In thoughts and words and deeds!*

(B. Chronicle.)

પરબ્રહ્મ કૃપા.

(તોતલ-લૈરવ.)

પરબ્રહ્મ કૃપામૃત કેવલ ઐઃ
 રસવૃત્તિ છવાય કૃતજ્ઞ દિલે !
 પ્રભુતા રસધાર અનની વહેઃ
 સુકુમાર લીલાશ ભવે પ્રસરે !
 રસિયાં સ્વજનો રસરાસ રમેઃ
 ઉછરંગ ભવોદ વિલાસ મયે !
 પ્રિયતા પ્રકટે, રસભક્ત ખીલે,
 પ્રિય પ્રાણ વીણા શૂક કે ગજવે !
 પ્રજ્ઞ ! જ્યાં વરસોજ સહસ્ર કરે-
 કંઈ ત્યાં પછી માગવું શું જ રહે !
 રસ જીવનની પણ ધન્યઃ અહો !
 પ્રજ્ઞ ! એક અખંડિત એજ રહો ! !

લલિત.

“બચન” — યા — વચન :

લખનાર — “હરમીસ.”

ઓ ખેતુલ જવાહીર — ઓ “રાસતી કા સર ।”
 કરેતા હૈએ કે-પ્રુદ જમીન-રહેતી હૈએ, તુજસે ખુબતર
 “બચન” પર રહેતી હૈએ-પ્રુદ આરાકકી “જન”
 સસતનત કે ઇમાનપે-રહેતા હૈએ, શાહીકા, “સય, અરમાન”
 માણુકકી મળહ ઓર મેળ ને દેખા-તો “ઇમાન” હૈએ
 પ્રુદ અસ્લાહ-વેહી ઇનશાન પર-કરબાન હૈએ ।
 હજારો “દાગ” કા ઇલાજ દેખા-ઇમાન હૈએ
 ખરીદા । મુમકીન એક ચીજ-ગર પસંદદો, તો ઇમાન હૈએ
 લપાકાત-હીમત, ધર્મ, વફાદારી-કા બેઠ બચનમે ।
 ફરીશતા રાજેંદ બને-લસકા ખ્યાલ હૈએ બચનમે.
 શાહીકી શાનમે-મતકકુ ઝલક દે-ઓ ઇમાન હૈએ
 લાખો ઝર માલકા કીમત દેખા-ઇમાન હૈએ—
 કુખ ઓર દઈકા ફજ, ઓ તાકાવ, હૈએ ઇમાનપે
 પ્રુદ ઇમાનકા આસરા રહેતા હૈએ-અલ રહેમાન પે
 બદનકી ખાલને બપે-ઇમાન કે લીપે બને દે
 ઉસકો સુરહીખતમે ને મેલ આપે-તો આપે દે ।
 બરબાદ ને લાખો “જન”-કયા મુકાબલા ઇમાનસે
 અસ્લાહકી પનાહ ને ચાહે-જન ભરદે ભાઈ ઇમાનસે ।

બોદા પાસે શું માંગશો ?

આ માંગણું તમને ગમશે ?

ચઢાવે નહીં મને ઉઘે મીનાર,
કેળુંલ, પણ ના એધા નીચે ઉતાર.
જ્યાં છું ત્યાંજ કરીશમ રહેવા દે બસ,
એજ મારું ચાહતું, અથ કર્યાદ રસ !
વધારે નહીં તો નેમ તારી મરણ,
મગર ના રાખતો બીજનો ગરણ.
સુકોઆની ખાણી નહીં આપે તો જોર,
પણ ટુકડો ધરોંચાડને ખાવાનો વેર !
ઘોડા ગાડીના જો નહીં આપે તોર,
બરહક, પણ કાયમ રાખ 'ટાંટયા'નું જોર.
ઝેહતર કે માતબર યા શોષો નહીં થાઉં,
પણ ઝોટલું કરકે મુશ્કેલને ચાહું,
ઝેહતર કે નહીં રહું તનમન બસથી રાદ,
પણ રોગ ને ચોંતાયી રાખજે આઝાદ.
દુધ નહીં આપે તો પણ જળ તો દેને,
નેહમત બી કરાવ પણ ફળ તો દેને.
ધન નહીં તો ધાન્ય તો દેને હુએ શ,
માન નહીં તો અપમાન ના દેતો હરગેશ.
ઝેહતર કે બીજથી પોતે હીણાઉં,
પણ નહીં હું બીજનું ભુંકું કાંઈ ચાહું.
ઝેહતર કે દુન્યામાં હીણાપણ રહું,
પણ તારી આંખમાં તો ચઢવાયસો રહું.
ફવા ને ઈચ્છા મુજ ને છે તે એજ,
કલ મારી ફવાનો સરવાળો એજ.

પુરોહિત.

“બાઈ સાથે અગીજ એક ગાડી પસાર થતી હતી ઉસમે બપઠકે ગયા ” તેણે ભણ્યું કે “અર મીનાર” તરફના રસ્તાથી હલકીજ બાજુએ નરગીય ગાડીમાં હાકારી મધ હતી. એટલે તે સ્ટેશન તરફ જ ગયેલી હોવી એવું. મીનુએ ધણીજ તાકીદથી પોતાની ગાડી એકવાને હુકમ આપ્યો ને બોલ બોલતાં ગાડી સામે આવી ઉભી. “સ્ટેશન તરફ હાક” મીનુએ ગડગડત ક્યો. થોડાને ચાર પગે છોડી મેલવામાં આપ્યો હતો, છતાં “જલદી હાક” નો અવાજ અરથી કાચમેનને આગળ જાયો.

“એ છોકરી શું કામ ચાલી ગયું તે હું જાણું છું, અરે એને ખાતર પેતાં ક’ગળ પૈસા હું બોલું તે એને પસંદ નથી. ફરી સ્વભાગ આપનાર! પણ શું થયું, આજે પીલકીન્સ દોડતો કેમ નથી? અરે રખેને એના ભેળમાં વહાર આવે ને એ આગથી ટ્રેનમાં નીકળી જાય તેમ બને તેવું તો નથી. બહુ તાલે પાછે થયું છે, પણ જો એ જરા વારની નીકળી ગઈ હશે તો હું ક્યાં શીધીશ. જમીનને પાતાલ એક કરી એને મારા બંગલામાં ધસડી લાવીશ. મુર્વા આવીયુષ, મારું કામ બગાડવા નીકળી પડ્યાં. ” અહિં તેણે એક મોટા કુદરે મારાં ગાડીમાંથી નખાવી દીધું. જેમ કરતાં સહેજમાં પોતાના પગને ઇજા કરતો બચી ગયો.

પોતાની અદરાયલીની શોષમાં હાંમે દાંડેલા સ્ટેશન તરફ દોડ્યો. કુદરતીજ તેની પગમાં મેડીક વેડીંગ રમ તરફ ધસ્યાં. ત્યાં એક સ્ત્રી ખુલ્લોગાં દબાઈ ચંપાઈ આંખમાં આંસુઓ સાથ તલન એકલા બેઠેલી હતી. મીનુએ તેને જોઈ, તે આકારને વગગી પડ્યો. તે પોતાનીજ પ્રાણપ્રિયા હતી, “શુ લીટી” ગુસ્સી ડીબર, આવ જમીનો અર્થ હું સમજાયો.”

“નહિ નહિ, મીનોચહેર, તમારે પમે લાગ્યું, તમે અહિંથી ચાલી જાવો. મને એકલી રહેવાં કેવો. હું તમારી પાસ એક ચીજ માગું છું તે મને આપો.”

શું? “દબાઈ જતી છાતી સાથ મીનુ બોલ્યો.

“મારું છુટાપણું, મને અહિં એકલી ગહગડવા દો, તમે અહીંથી જતા રહો.”

“અહીંથી હું હમેશનો ચાલી જઈ?”

“હા” તેણીએ હજારો અકરવકરથી કહ્યું.

છવ પર એક જમરી મોશવરી કરી,

“ચાલ ગુપ્તાય નરગીય.”

“શુક્રાખ, મીનોચહેર” આંખમાં આંસુઓ સાથે, નરગીયના. હોઠો બગાડ્યા.

નરગીયને, મીનુથી નજીક કારણસર જતી ભાગ આપી, હમેશનું છુટું પડતાં ને હું બંધ થયું તે જોવા મીનુને મગાર આંખો હતી. તેણીના હાથમાં દુઃખથી કરમાઈ ગયેલા ચરેરા તરફ એકી ટકરે તેણે જોવાં કહ્યું. આંખમાંની નાસીપાસી તેણે સહેલાઈથી વાંચી લીધી, પણ પોતાની સામે બેઠેલા માનીતા મદની મથમોમાં ને મસ્તી રમતી હતી તેને અર્થ ઉકેલવાને નરગીય અચકત હતી.

“બસ ખલાસ કે?” મીનુએ મજા મોટા સાદે હસી વેડીંગરમ જમરી મેલ્યો. “બસ ખલાસ થયું? એ બહુ શું ખરું માનતી હતી કે?”

“એક વખત મેં તને દુન્યા સામે મારી અદરાયલી મદોરદાર તને છોડ્યો જણાવી છે, તો તારા જતીભાગ આપનાર દિમતી ખલાસ જણાય પછી મરતી તને જવા દઈ? હવે તો તારીકથી તને મારી પરજોતર ખનારી દેવાની દોષાગેલ કરવી પડશે, મારા જન” તેણે છુટકી નરગીયને પાસામાં મેનાં અને મીનુએથી ગુપ્તમાવતાં કહ્યું. નરગીય એક બોલપણુ બોલ્યા વગર મુપ્તપ રમ્ય કીધી.

હવે. અજબ જેવું તો એ હતું કે તેમાં
મીતુને એક એકઝીક્યુટર તરીકે નમેસો હતો.
સખી તમેલના પૈસાને ઠોકરે મારનાર, પૈસા
કરતાં પ્યારને ચઢતો ગણનાર મીતુએ સધળું
તે હસ્તે ચહેરે રવીકાઠું.

ખધું તો યધુ પથુ આપણા લીખાપણીનો
જગજળ હતો બાકી હતી, તે નરગીશ સાથે છેક
લાહોરથી ઉડવાડે જઈ આંતરખેદરામને ખગેપકવા
ની હતી તે માટે તેવથુ બપોડ બપોડ કરતાં બને
મીતુને નરગીશ બ્યારે ઇન્કાંડ જવા મુજાબ
આપ્યાં હારે બીખાપણ, તે હોડ સાથે ધસડા-
યા વગર રહ્યાં નહી. નાતો ઉડવાડે જવા
નરગીશને ચરમે લાગતી કે નાતો ત્યાં જવાથી
તેણીને સુધરેલાંઓ “અલાહીયાગયલુ” નો ટાંક
ટકાં આપે તેની ધાસ્તી હતી. તેથી બીખાપ
છતું માનેલું સધળું હસી ખુશીથી પાર પડ્યું.

રોશન, ઝેલર કાલીલ રોશન, જે દુઃખથી
એક બકરામાં ફેરવાઈ ગઈ હતી તેણીએ પોતાની
જાગી ભેગવવાની રીઝીમાં ધણેજ ફેરફાર
કરી મેલ્યો. તેણીની નજીકમાં હાલમાં ત્રણ
પારસી માખાપ વગરની છોકરીઓ ચંદરમી-
નારમાં જણાતી હતી, અને તેઓ સધળાં ઉપર
પોતાના લગડા પગ છતાં ધણી ચાંપતી દુખ
રેખ રાખી એક માતાના પ્યારથી તેઓને
ઉછેરતી.

મીનાર જેમાં કોઈ પણ ગરીબ ગુરખાં કે મહો-
તાળ મૂકેનો પગ હતો નહી, તે હવે એક કોન-
વેલેક્ષન્ટ હોમ, અનુદાન કરવાનો જગ્યા કે,
ધર્મશાળામાં ફેરવાયું એમ કહેણું તો તેમાં કશી
સહચાત નથી. રોશનીને અનાથોના દુઃખની
ખબર થતાં બ્યારે બરહ હોય ત્યારે પોતાના
ચંદરમીનારમાં વટીક લારી, તેઓનું દુઃખ
ઓણું કરવામાં મોજ માનતી. તેણીની ટોપરી
ને અહંકાર તેણીને કુવામાં પડી અદલાઈ હતી
તેમ કુવામાં નાશ પામ્યાં હતા.

બહેરામજી મુતશી પોતાની આફતાબી
દીકરીના દુઃખી ચવાથી પોતે ધણી
દુઃખી થયા હતા તોપણ જે દુઃખ
તેણીમાં સરસ ફેરફારે ધસડી લાગ્યું હતું, તેથી
તેવથુ છુદા સામે બડબડે એમ તો હતું જ નહી.
તેવથુ આહમદને યાદ કરવાનું લુભ્યા નહી.
પોતાનો લાગવગ વાપરી હેરાજાઈ સરખારમાં
જપત થયલું તેનું બાપનું નાણું તેને સ્વાધીન
કર્યું અને તેના બદલામાં આહમદની જુઆન
બહેરામજીની સામે બોલવામાં હમેશની ચુપ રહી.

લગભગ ચાર વરસે નરગીશ પોતાના પકાલા
ભરથાર મીતું સાથે ઇન્કાંડ પાળી પુગી છે, ત્યાં
ની સરજરી જે અંહી કાંઈજ કરી શકી નહી
તેણે કરી દેખાડ્યું છે. નયુના ગાલ ઉપર પેલા દાંધને
બદલે સુંદર ગુલાબો ફરી વળ્યા છે. જે ઇન્કાંડ
કની સુંદર હવાને આભારી છે, પોતાના ત્રણ
ગલગોડા જેવાં બાળક સાથે હાલમાં ચંદર
મીનાર માં તેણી પરાણી છે.

જગ્યા હતા લેકીન તેની તિસ્રણ આખ્યાયી કાંઈ છુપ્પુ, રહી થાવું નહીં. વગી જુઓ પેશ રણ સંઘામમાં નેપોલ્યન જેવીજ નામના અને ખ્યાતી પામી ગયેલા

કથુક એક માણસનો.

જે જંગમમાં એકે લડાઈ હાર્યો ન હતો, અને સારા ધુરાવને રમરમ પોકારાવી હતી, તે પણ્યુપક્રીદી અખત્યાર કરવામાં મથકૂર, મથ ગયો છે. પોતાના જનરલો તરફથી રીપોર્ટ મહત્તાજ તે પોતાનું ધડાલ ખેંચી રહેતો, "હું તમને એ કામ સારું એક પણ આપું છું." તેના આ સખ્ત કુકમના કોણ અનાદર કરવાની હોમ બીડું ? તેમજ

કથુક એક વેલીંગટન

જેણે પોતાની કમિટિ દરમ્યાન એક તોપ ખોડી ન હતી, પાને રેનીસનના જોરમંદ શબ્દોમાં બોલ્યે તો

He who fought a hundred

fighte,

Nor ever lost an English

gun;—

એ બાનેય વિર પુરુષ માથાના લહેકાપીજ પોતાના વીચારો દર્શાવે, અને એક વાર જ્યારે તેને પુછવામાં આવ્યું જે એક સરથી સુનંદા સરદારની ખાસ ખુબી શામાં સમાવશી હોય, ત્યારે તેણે વગર આંચકાએ જવાબ આપ્યો, "એકે લાંબુ માંથું, અને એક જહાજવધી છાત." આંદા આ સાંત લખેમાં કેવી શ્રેષ્ઠ ખુબીઓ સમાવશી હોય છે.

જર્મન પોપી વોનમોલક

જુદ એકીયન વોલનરટાઈનની સરોજરી કરે તેમાં કાંઈએ નવાઈ નહીં. જ્યારે તેના એક જનરમે તેને આવી જાહેર કથું જે ફ્રેંચીએ

લડાઈ બાપોઝાર જાહેર કરી હતી ત્યારે તેણે માન ઉઘાડું, "મારા રેગલપરના પહેલી દાર-મોનાં ખાનાંઓમાંનું બીજું" અને કેરવાલાં જોડીપોદી ગોતું ખાઈ ગયે. પરંતુ તે જાનાં કરમાં ખાનામાં તેની મોઢામાં મોટી છતને લગતો નકશો હતો, જે કારણે તેણે ઉપલા માંજ થોડાંક ચાંદો ઉઘાડ્યાં હતા. વોન મોલક વારંવાર રહેતો જે આખાં જર્મન બ્યાંકરણમાંના સધળા કીલાપેદો ઉપર માંજ એકજ સરસાઈ લોગતો અને તે "thun"-to do," પાને "કરવું" હતો.

સુનંદા સેપાહો ઉપરથી આપણ બીજા પુરુ-ગોની તપાસ લખ જોઈએ.

પ્રિસીડેન્ટ માંડ

ના જેરખાહો (1) માન આટલું જ કરી થકતા "તે ખેલતો નથી કારણ તે આપણથી કરીને તેને લખું છુપાવવું પડે છે." છતાં તેની મહાન શક્તિના ખરો જોડ આ તેની રીતમાંજ સમાવશી હતો. તેના કીસપેચ મથાજા હુંક રહેતા એક વેળા એક ખુશમુરત જવાન આનુએ એને ટકારમાં સુપક્રીદીની ખાદન વિષે સુવાચ કરતાં ઘુરત નિયતો મંથ ખેરતો જવાબ મળવા પામ્યો કે "મારાં વ્હાલાં ખાનુ, શું તમે માલીત-ગાર નથી જે સંવાદ કરવાના મહાન કાપડાઓમાં સુપક્રીદી પ્રખ્યા છે ?" શાકેનિન, હેની-આલ, જુલ્યસ સીઝર, એ મુંગા સપેદચ સરોની કરોતમાં રોજો અને કીચતર, આ-જના મુધ્ય વિહારના જમાનામાં ખાસ લાગ મળે છે.

"ફ્રેંચ રેવેલ્યુશન"નો અમગી પામેલો કર્તા અને "વેસ્ટીના ગોલા પુરુષ" તે

ધામસ કારલાઈલ.

કલાકો ઘણીક સુપ ખેસી રહેતો, અને બી-કોટો પુરવા કલાકો જતો, અને વખતો વખત થોડુંક ઠાંસતો, પાતો અંજન પ્રકારે કસિતો

તેના પાડોસી હી હુર એક દીવસ તેની
મુલાકાતે ગયો જે વેળાનો અનુભવ તે નોંધે
મુંબઈ આપે છે: "Have just spent
a pleasant hour with Carlyle.
When I went in he (growled:
'Holloa! here again!' and at
parting he snapped out 'Good
day!' and that is the sum of
conversation 'he' honoured 'me'
with. But how eloquent his
silence is! I just sat and looked
at him, and came away strength-
ened for a fresh struggle."

‘જમણીના જેવો શીશુસર મેં તરી જોયો!’

‘કાલુ, કાલુ, મુકુલે!’

‘જોનો, આગળ એ બીમાર થયો ત્યારે કહે
તો તો જે ધંધો રીક છે એટલે ખસ છે.
ધંધો પડી જાય ત્યારે કહે છે તંદરોસ્તી છે
તો ખસ. સીર સંધામત આર બોતેર પધડી. હવે
જન્મેમાં હુરામ છે ત્યારે કહે છે એણી ધંધો
હવે કે એણી તંદરોસ્તી હવે તો તે
તામીર છે!’

જો જો જો

‘મારા માથે અમેરીકા. હવે જવાનો તી-
યાર રાખે છે!’

‘તેમાં હું! એતેરં સરું છે!’

‘સરું...શું જાણી થરે છે!...અરે રીમં.

સાચ્યા પ્યારની કસોટી.

(ગુલશન માટે આસ)

(લખનાર—મથેરજી ડા. બસલા—પ્રી. ઇ. આફીકા)

(૧)

“કાંઈ શીકર નાં કર વિષ, જ્યારે હું મોટી થયશ ત્યારે તારીજ સાથ લગ્ન કરશ.”

એક જવાન, છુટેલાં હોઢનો સખસ, ના-હમેશ ને નાસીપાસીના હાથ સોસારા નીખતો-એકા હતો. યોગજ દિનની વાત ઉપર તેની માયુક જોડેગ્યા ખેરી સાથ ચાલી કરવાની હમેશનો નાલે ખામે બહેરમાં ચમન કરતો હતો. પણ હમણાં તો તેની આસો ગઇ, મરણ પામી હતી. અને વીલ્પમ ને મનથી જીંદગી અકારી કરી ગઇ હતી.

લગનની યોગજ દીન આગજ તેની માયુક જોડાએક માંદી થઇ ગઇ. જે દેસ લગનની સાજ-વારી માટે ખરીદ્યો હતો તે કરન માટે વધ-રયો; જે પાદરી લગનની કોપા કરવાને રોક્યો હતો, તે લગનને બહેરે મરણની આચિવાંદ આપવા બાબો અને જે પહેલુઓ કાઢીની મીજલસમાં સામેલ થયા આબ્યા હતા, તે તેણીની પાવરતે આબ્યા.

પાવરત પુરી થઇ અને વીલ્પમને મનથી તેની અકારી જીંદગી કદર થઇ કલ્પસ્તાનમાંથી પોતાની મકાનમાં પાકો ફરી, એક ખુરશી ઉપરે દસકાકને પડ્યો પાસેની એક ટબલપર હાથ રેકવી, ગરબન નમાવી, મથમાં મીરકતાર બની

ને બેઠો હતો. આ વખતે એક નાંહનો નાજીક આકાર તેની આગળ આબો અને વીલ્પમની પાસામાં દીલાસા રૂપ બોલો તે આકારે કહી સ-બળાબ્યા. આ નાંહનો આકાર તેની મરનાર માયુ-કની નાંહની આઠ વર્ષની કમરની બહેન ઇવા ખેરીનો હતો.

“વીલ ! સાલ, કાંઈ શીકર નાં કરે, હું મોકરી થઇને તારી જ સાથ પરણીશ.” તે કમ નસિમ, જવાને માયુ કહ્યું. તેની સામે કમેલા માગકની રીતમાત, તેમજ તેણીના બો-લામાં કાંઈ જાદુજ અસર માલમ પડી. તેણીનાં નિદોષ બોલોએ તેનાં અંતરરણનાં હોણામાં ન સમજ પડે એની શુખ સાગથીનાં તારને છંદે-ક્યો ! તંબુલાની તાર પર આંગળું ચાલ્યું, અને તેમાંથી એક સુર બહાર પડ્યો ! તેની આબોમાં જે દુખનાં આસુઓ હતા તે સ્ત્ર સુકાઇ ગયાં.

“વારે, ઇવા ! હું તારે માટે થોભીશ !” તેણે હસ્તેએહેરે તે આગક તરફ નજર કરી કહ્યું.

લખનારે બતાવેને દશ વર્ષ થઇ ગયાં છે. જમાનો પોતાનું કામ કર્યોજ નય છે. એ દશ વર્ષમાં થયેલ ફેરફાર અને બતાવે બતાવે

પ્રમા છે. વીલ્ચમ પોતાનાં ધંધામાં તન તાવી મહેનત કરી. જે જગ્યા ઉપર એક તેણે દાખલકામ કરતો હતો તેજ જગ્યાનો એક આગેવાન ડાયરેક્ટર બની ગયો છે. આજ દસ વર્ષની મુદત દરમ્યાન તેની ધારેલી જાળ-માથુક, ધવા પૈરીનાં મકાનમાં, અવારનવાર મુલાકાત આપતો રહ્યો હતો. દરેક મુલાકાત વેળાએ તેણીને માટે કાંઈને કાંઈ ભેટ-સોજાદા લઈ જતો હતો. તે જવાન જીગરને જે બી જોઈતું તે તેણીને મેળવી આપવાને મહી સંજાળા મેતો હતો. તેણીને માટે એક મ્યુઝીક મીસ્ટ્રીસને તેણે રોજી હતી, કસરતને માટે નાહતું ટકું ખરીદ્યું, તેમજ પોતાને માટે તેણે એક ઘોડો વેચાતો લીધો, જેની ઉપર સ્વાર થઈને આ વિચિત્ર જાહેર મહીકાવાર ખુશ ગુરતેગો કરતું ફરતું નજરે પડતું હતું. ત્યાર પછી ઘોડાની જગ્યા મોટરે કાર લીધી. કુંકમાં વીલ્ચમ તેણીને દસાવી, બોલાવી, રમણી મોરી થવાની વાદ જોતો હતો. અંતે ત્યારે તેણીની અક્ષરમાં વર્ષની સાલગીરી વિતી ગઈ ત્યારે તેની ધિરજ નો અંત આવ્યો અને તેણે તેણીનાં દાયની મોગણી કરી, જે મંજુર થઈ અને હમણું થોડુંક થયું તેમનાં લગન થયાં છે.

+ x +
2

ઉપર જણાવેલા દાખલાનાં તો વીલ્ચમને એકજ દાયકો, દસજ વર્ષ, થોડાવું પડ્યું હતું. પણ આપણાં કાંઈ આલેશ નોધારકાસહેરની એક ઢોળે પોતાનાં બધાપણનાં આચક સાથે સાદીનાં ગાંધી જોડતાં મહેનતી જઠારમાં વધારે વિચિત્ર સંજોગોમાંથી પસાર થયું પડ્યું હતું.

હમરે પુત્રના આગમન આ જિને માખાપ સાથે પોતાનાં વતન તત્રવાની, અને વહાલા આ સાથી વિપ્રુષ્ટ પડવાની દરજ પડી હતી. દમય અનેછ તે પ્રમાણે આ જીવાન જોડાંજી ચીટી પરીધી પોતાનાં મન મનાવવાનો જ રોજિતકર્મો

હતો. પણ તેણીનાં માખાપની તોશારીને સખમે હોય, કે તેણીનો પતે ઠીક માલમ ન હોય તેથી તેણીને તે આચકનું એકગી પત્ર મલકા પાંચુ નહીં. એ પ્રમાણે કમનસિખ એન મુર પોતાનાં વહાલા આચક ટોમસ શીઝ ૨૬૩થી જણે હ-મેશને માટે જીદી પડી.

વતન છોડી તેણીનાં માખાપ નોધારકામ ખાવી વર્યા. જ્યાં તેણીની અત્યંત મોહક ખુશ સુરતીએ મહાક જવાન્યાઓને ખેંચ્યા. જેને પરિણામે માખાપનાં જ્યાણને ઘણુ થઈ તેણીએ એક આગેવાન જમીનદારનો હાથ કબ્જા કર્યો અને તેની સાથે પરણી ગઈ. આ સગ-નવાનાં સગપણથી એક માજક પેદા થયું. જે ના જન્મ પછી થોડાજ દિનમાં તેણીનો ભરથાત મરણ પામ્યો. ત્યાર પછી ખીજ સાથે પરણી પછુ તે લણી બી તેલોને કાર્યો નહીં, તે બં મરણ પામ્યો. વળા શીજ વાર લગન થયાં અને શીજ વાર રંગયો આખ્યો. એ પ્રમાણે ત્રિસ વર્ષની મુદત દરમ્યાન આઠ વાર લગન થયાં અને આઠ વાર રંકાઈ, વિષવાપણનો પોષાક પહેર્યો છોડાર-અચ્ચો. હા, એકથી નેપીને અક્ષર થયાં. આ વરખાઉ મહીઆજી આઠ આઠ મહી થમાવી, હરદમ ફરતાવી, અક્ષર લાડકાં ખચ્ચોની અલગાર જગાડી, હારી-ધાજી ગઈ હતી. ના, હરશીઝ નહીં. નવમી વાર મહેનતી જઠારમાં હિમેલ્વાર થઈ, જમનની તલજગાર બની છે. આ વખતે તેણી ખરેખં નસિ-ખવંત દરો. કારણ આ નવમો મહી તે કોઈજ નહીં પણ તેણીની જીવાનીનો આચક, ટોમસ શીઝરજ હતો. જે જિઆરો ખારની નાસિખા-સીમાં દેશવરો લોધારીને, હમણાંજ, ત્યારે એની મુર આઠમાં મહીને દરનાવીને છુદી થઈ, ત્યારે, નોધારકામ ખાવી પુગ્યો હતો. આવી રીતે આ બે વહાલાઓને પોતાનાં મનની મુશાક વાર પાડતાં ત્રિસ વર્ષની લાંબી મુદત મહી થોડાવું પડ્યું હતું.

મણીપુરના મહારાજ

(હિન્દુ રાજ્યસ્તાનનો જીનો રંગ.)

(નવલકથા)

સંપનાર:—કવિ લાવાનીશંકર નરસિંહરામ,

(ગુણ અઢી ચોટ)

“લાલે અધારોસ્વર્ગ” જીવનમાં.”

“દેવે જીવન અધારોસ્વર્ગ” એક
પ્રીતિમાં ગોલીએતા: “જાવલીની કુંપડી”
મોંધેવેશ કરતાજી આપણો: તરણ એધી
જાળાપળી સાથે પ્રમાનદમાં કુખી ગયો. રાજ્ય
મંદિરની અલોકિક પથ સુકત રમના અને
એકાંત વાસને આનંદ આપનારા “જાવલીની
કુંપડી”નાં દીવાલના કંઈક તથા તેમાંથી એકીબા
કરીને અતિથિઓને આવકાર આપનારા ઉચ્ચ
મંદિરનાં એકેરી કળાથી સુશોભિત ચપલા
ચીખરે જાળાધારે સ્વેત રંગનાં ગુંબજો અને
તેને લખેતા કોતિ રતે ગોળી કાંઈક આજી જાળી,
એ દુરના દેવીરતાં આ આપણો અને કરીને
તેની અર્પણ આજીએ આજળ વધતાં વધારે
આપણી જોવાની અને આતંકરણે વધારે
આનંદ મોગેવવાની આશા રાખી હતી. એ
જાળાપળી અને એ આંતેની આશા “જાવ
લીની કુંપડી”નાં દેવી દરબારમાં લખા
યતાંજ તેણે રાજીશ્રુત ચપેલી જોઈ.

રોગમાં પેળ અને એથી અંત આંતેક
સુશોભિત પેળો કુંપડીમાં પ્રવેશ કરતાં પંથી

જોતોને વડાવતી પડતી હતી. એ પેળો અંકેક
કરતાં તેની કાડીગીરીની પરિપૂર્ણતામાં અધ્યા
તી હતી, અને તેની ઉચ્ચ પથ આપણે કારક
હતી. કાંઈ પેળ પર માંડ અને કાંઈ પેળ પર
અગાધીનાં ધામાં આપણી હતી.
આંક મેડી વાળી પેળ ઉપર “સ્વર્ગ
જીવન” જે રક્ષણ કરનારા તરણ પેળિઓ સુતા
બેસતા, અને આસપાસની પીછ પીછી ઉંચી
ટેકરી ઉપરથી આવનારા અતિથિઓ અને માંડ
જીઓ પર નજર રાખતા. સોળિ સાંઘવાંતાં
સુંદર દેખાવો નિહાળતાં અને સંપ્રદાની સ્તુતિની
સ્તવનો ગાંધેનાં ધંધારસમાં ગળકાં આતાં હતી.
સ્વેત: ગુનાની ધોળેલાં ધામાં પર ઉજ્જ્વળ
આંક કાઠાટમાં ચાંદનીના રૂપેરી પ્રકાશમાં એકાંત
જાણિત રાખીના રાજ્યમાં સંત: સાધુઓ ક્રિતજ
દયનું સુખ લેતા એ સુખમાં ને સુખમાં રિશર
અને કરીને સુતા, અને રાગ સુખના સ્વપ્નામાં
પડતાં હતાં.

“રાગજીવન” માં લાગણ, ચવાત સુખ
દરબારની ઉચ્ચ અને દેખાવ દખલા, ભરેશો
દહોત રંગેરથી પથરમાં કોતરેલી કાંતકરી
કળાથી, અને ઉત્તમ હિલ્લકાને આધારે

મનની એવડી એવડી કમનૌથી આ પોળનો
દેખાવ "હૃદયન" ની પોળ કરતાં અઘોષક
હોતો તેના પર માઠ મેડી હતી. અને તેના પર
રાત્રી દિવસ નિયમિત રીતે એવડીમાં વાગતાં
અને આ દેવમંદીરમાં વસનારાં એકાંતવસ્તી
જોના મંત્રને રંગમાં ઉત્તેજન આપતાં હતાં.
દરબાજીના ઉંચાં અને અતી પહેળીયા ખરાંવાનારા
જોડલા, હારની દોડીઓ પર તરજુવળતા
રેખાઓ, સાધુ પહેરેગોરા પહેરા ભરતા
અને મંદીરમાં દાખલ થનારા ભારીક વાતજ-
નોને "હાલે પધાર્યા સ્વર્ગ સુવનમાં"
એવો આવકાર આપતા હતા.

સ્વર્ગ સુવનના પહેરેગોરાના આવકાર
સાથે પોળમાંથી આગળ વધતાં મોટું વિંચળ
મેઘાન આવતું. તેમાં તહેવાર ટાંકણ પર અને
ઉત્સવો ઉપર સુરાહના ભક્તીયાન લોકોનો
મેઘા ભરાતો હતો. સધળો મેઘાનોમાં
આ મેઘાન મોટું હતું અને તે
ચાંદની ચોક ના નામથી જોળખાતું
હતું. તેમાં જીવાણી વૃક્ષો સુમધીયાર પ્રુષ્ઠ
હોડવા અને લીલા પાંદડાંથી લગેલી અને ફોળથી
ભરેલી રહેલી ડાળો, અને રંગ ભેરગી પુષ્પોથી
મધુરમ મતી રમણીઓ નમતરિને અતિથિને
સત્કાર કરવાને ઉભા હતાં. તે ઉપર માળા કરીને
વિશ્રામ પામેલાં પુરુષો ત પોણે વાળાં અને
કોમળ કંઠ, વાળાં પંખિઓ, નાના પ્રકારના ગીત
માખને પરાણોએને વધાવી લેતાં તથા સિતળ
રેકરીઓના સિતળ શીખરો પરથી અને તપો-
વનમાંથી આવીને મંદમંદ થનેા મધુરતા વાળા
શીતળ વાણી વાસીઓનાં પરીશ્રમને સાંતી
પ્રમાણવાને, તેના પરસેવાને સુકવીને "હાલે
પધાર્યા સ્વર્ગ સુવનમાં" એવા સંગીતક
ભાવથી વાતો હતા. આ વિદોષક "ચાંદની
ચોકના" વનસ-તાની વચમાં દ્રાક્ષનાં મંડપો
માધુમ પાતા અને તેને વિદોષ રહેલી દ્રાક્ષ

વેલીઓ તથા તે પર આવેલાં દ્રાક્ષનાં ઝુમખાં
ઓ પ્રવાસીઓનાં ઝુમખાંથી પાણી હોડાવતાં,
તે બેઠને આપણા કુધાલુર તીર-દાગની આંખો
અમંકી તે તોડવાને હાથ સગવળ્યા, પણ પવિત્ર
સાંધુ પુરોયોને અપણુ યથેલા આ રસ-ભર્યા
પદાર્થ પર કુટ મહારતાં તેનું અતઃકરણ
અટકી મયું.

આ વનચંદ્ર વચાળા પછી "સ્વર્ગ
સુવન"માં આવનારા યાત્રાળુઓ અને અતિ-
થિઓને આરામ આપનારા આશ્રમ સ્થાનો આ-
વતાં તેમાં દાખલ થવાના દેદિધ્મમાન દરવાજા
પર "હાલે પધાર્યા સ્વર્ગ સુવનમાં"
એવા આવકાર હાથ સંબંધે દેવનાગરી લીપીમાં
મોટા મોટાકાર અક્ષરોથી કાતરેલા હતાં. એ
સંબંધે આપ જાતીમાં પ્રામિત કાળથી આમતી
આવેલી આતિથ્યપણની નીતિ રીતિને અત-
સરનારા હતા.

આતિથ્ય સત્કાર આપ લોકોનાં મુદોમાં
અને સાધુ સંતોના એકાંત મઠોમાં કે તપસ્વિ
પુરોયોને તપ કરવાના તપોવનમાં પશુ પરાધર્મ-
થી એક સરખો આવેલો છે. પ્રાચીન કોળમાં
દેવ પૂજા સરખો આતિથ્ય સેવાનો મંદિરો
હતો અને એ મંદિરો વડે કરીને ખીળ દેશોની
ગાંધે સુરાટ દેશ પણ મગદરી ધરાવતો હતો.
બંધુતપણની મનસ્વિત ગાંઠ બાંધનારાં આ
આતિથ્ય સત્કારને માટે એ દેશની સ્વતંત્ર બૂમી
સામ્રાજ્ય કોળમાં પશુ ખીળ દેશો કરતાં પ્રેષ્ટપણ
દાખલ છે. સુરાહના સંકોશોએ, જંગીરદારોએ
અને પુણ્યશળી મનસાન પુરોયોએ પરમાર્થ સુધિથી
બંધાવેલાં આ આશ્રમ સ્થાનોમાં દેશી પરદેશી
યાત્રા કરવાને આવનારા યાત્રાળુઓ આરામ
લેતા અને ખીળ પ્રવાસીનોતો પોનાનાં પ્રધાસનાં
પ્રધાસને અંગ પાળતા હતા.

આપણો તરજુ એવો આ "સ્વર્ગ સુવન"
થી કેવળ અંતરેગો હતો; પણ બાંધાળાળ

સરદાર, અને તેનો હુધાવર તીરંદાઝ સાથે આ-
આશ્રમ રથાનથી અગ્રપથ ન હોતા. તેની
એળખાણ પીઠાણના અનેક જણોએ આ ઠે-
કણે હતા. દરનામમાં દાખલ થતાંજ
“સલે પદાર્યા સ્વર્ગ” લુવનમાં”
એના આવકાર ભરેલા શબ્દો વડે કરીને આ-
પણા આ પરાણાએને દ્વારપાળે આવકાર દીધો.
તેના બદલામાં તેઓએ પોતાના માથાં રહેજ
નમાવીને “જ્ય રામ” શબ્દથી તેનો ઉપકાર
માન્યો. એટલામાં દ્વારપાળની મદદમાં ખીબ બે-
સાર તરફ પુરેષો પરાણાએને ઘોડાપરથી ઉતાર-
વામાં તથા અશ્વેને તબેલામાં બાંધવાને મદદ
કરવાને માટે ત્વરીત રોડી આવ્યા. મનમાં જરા
પણ સંકોચાયા વગર જણે પોતાનું જિરામમદ
દોષ, અને પરાણાગત કરનારા જણે પોતાનાજ
પરમ રનેદી દોષ, એવું ગણીને પોતાના અ-
શ્વોની લગામે મદદગાર મિત્રોના હાથમાં સોંપી
અને પોતાને માટે તૈયાર રાખેલા ઓરડામાં
ત્યાંના ભોખીયા સાથે દાખલ થયા.

આ ઠેકણે ઓરડા અને ઓરડીઓની દાર
ની દાર લાગેલી હતી તેમાંના કોઈ એક માળ ને
કોઈ કોઈ તો બે કરતાં પણ વધારે માળ ધરાવતા
હતાં. તેમાંના એક મનપસંદ માળના
ઓરડામાં પ્રવેશ કરીને પોતપોતાના પલ્લેસાં
વસ્ત્રો ઉતારીને વગરપણી પર સુકચ્યાં,
અને વનમાને આપેલી દુધ આપે એવી કાંચી
વાડી વજીરની પેટાંના ઈનની ગરમ કામળીઓ
તથા ખીબાં કપડાં લેતા પહેરી એટ્ટીને
આગળથી સળગાવી રાખેલી તાપણીની આસ-
પાસ ટાંગી વંજીને બેઠા. આપણા તરફ ચેત્કરને
અને ભાષાદાર સરદારને તાપણીના પ્રસાદે કરાંને
પોતાના ચરીરમાં થોડી ધણી દુધ આપવાનો
જરર હતી.

પરંતુ તીરંદાઝ સાદેખને એવી દુર-
ગ્રામીની આવશ્યકતા ન દોતી, કારણકે તેની હો-

જરીમાં જરરાગિની પ્રચંડ જવાળા અહોનીષ
સળગતી રહેતી, અને એ જવાળાનો તાપ
શાંત કરવાને માટે વારમવાર વાંધણું દેવતે
કરીને પવિત્ર થયેલા અન્ન પકવાનો અને મિષ્ટ
ફળોની આહુતીઓ આપવી પડતી હતી, એ
આહુતી-બળીદાનનો ભાગ થતાંજ તેની શાંત
હોજરીમાં સુતેહવું બંગાણું થતું હતું.

આપણે જોઈ ગયા પ્રમાણે સાંધકાળે
કાપેલા અગ્નિદેવને શાંત કરવાને તેપોતનમાં લખી
રહેલાં પાકાં ફળોની આહુતી આપી હતી; પણ
તેથી તે પ્રત્યક્ષ દેવને જોઈએ એવી તૃપ્તિ થઈ
નહોતી. તેનો જરરદેવ ઘોડા ધણી બોરાકથી
શાંત પામે એવા ન હોતો. તેને તો ધી સાકર-
ના રસમાં કુખી અપેલાં પકવાનો આશગવાની
દેવ પડી હતી, અને એ દેવ તૃપ્ત કરવાને માટે
તે આતુરમંદ થયો હતો. “સ્વર્ગ લુવનના”
ભજનાસવનાં સભા મંડપમાં એકા પથેલાં
જંગમ-જોગીઓ આ વખતે બેઠતી રસમાં
બીભ્રમ થયા હતાં. તેમના ભજન કીર્તનની
ધુન્ધળી, ઘંટા, શંખનાદ, ઝામરા અને તુરાઇન
રણકારથી સ્વર્ગ લુવનની અને તેની આસપાસ
ની હવા ગાછ રહી હતી. તેજ ભક્તિ રસના
ચાંતી સ્વચ્છ ટાંકણે આપણા તીરંદાઝના
પેટમાં અગ્નિ દેવે ઝગડો મચાવવાની તક લીધી
હતી, તેથી તેનું તાપણીમાં અને વાતચીતમાં
જરા પણ લક્ષ નહોતું, પણ આ બળવાબોર
દેવનો બળવો કપી રીતે દવારી દેશે તેના ખ્યાલ
માં તે હોતો. આ સમયે એ ભાસાદાર સ્વાર
પામી ગયો, કારણકે તેનો તે નાડી વેદ હતો,
પણ તેનું આપન કરવાની આ વેળા ન દોતી.
“સ્વર્ગ લુવન” સરખા તીપંદોનમાં આવી
ને ભક્ત મંડળની ગેટ લીધા વગર ભોજન
કાળ ચુખી એકાંત ઓરડામાં બેસી રહેવું એ
બેઠતી આવનાવાળા ભાસાદાર અને તાટુકુખિના
તરણ ચેત્કરના મનમાં અગેજ લાગ્યું. ભાષાદાર
સ્વારની માફક તરણ ચેત્કર પણ જાતના વાજે

આસનાની સુદતાની આશ્વતથી ખચેલા યોગ
પણુ નમુના અવાપિ કાળના યોગથી સમસિકાના
અનુભવી આર્થશાસ્ત્રીઓને અને વિદેશી જોનેને
પણુ વિસ્મયકારક લાગે છે.

“ધર્મ” અને “મુક્તિ” મનુષ્ય માત્રને
જ્ઞાન દર્શાવનારા ચિન્હો રૂપે અને “લજ્જાના
લય” માં ભક્તિ કરવાને હાખલ યનારાં
ભક્તિવાન પુરોએને આ લોકને પર લોકનું
શિક્ષણ આપનારાં સૂતરૂપે હતાં. ધર્મથી મુક્તિ
મળે છે, અને મુક્તિ મેળવવાને યોગ્ય થયેલાં
મુમુક્ષુઓના ધર્મ પાળ શકે છે.

આ યોગમાં પેદા પછી વિશાળ યોગ
આવતો અને તે નકશીદાર ન્હાની આકૃતિની
દહેરીઓ અને રીપાપમાન દહેરાંઓથી ભરાઈ
ગયો હતો. આ દહેરીઓ અને દહેરાંઓમાં
“સ્વર્ગ ભુવનના” સંત સાધુઓના અને
બકિત રસનું પાન કરીને ભગવત પદ પામેલા
ભક્તિવાન પુરોએના શોભાપમાન પૂતળાંઓ
સ્થાપિત કરેલાં હતાં. તેઓ જાણે પરમ પુરુષાર્થ
વડે કરી ધર્મથી મુક્તિ અને મુક્તિથી આ-
ત્માનું અખંડ કાળનું સ્વતંત્રાપણું-કુટાપણું,
મેળવીને ભવિષ્ય કાળના આર્થ લોકોને દર્શાવત
આપવાને મુક્તિ માન હતાં હોય, એવો સંકિતીક
ભાવ સુચવતાં હતાં.

લજ્જાનાલયમાં હામલ યનાં પહેલાં એક
બીજે એક પસાર કરવો પડતો અને તેની
બોંપર રંગબેરંગી આરસ પદ્મજુના ચોસલાં
પાયરેલાં હતાં, અને તેમાં સાથીઓ, મહમંડો,
તથા એવા અનેક આકાર તો પાડેલા હતા. એ
ચોરસાં અને તેમાં પાડેલાં ચિત્ર વિચિત્ર આકા-
રનાં યંત્રો સાથે તેપર પોતાના નામે અનેક
કહિવાચારી માત્રાજીઓ અને ભક્તિવાન ઓ
પુરોએ ચોતપોતાને ખચે કાતરાંબ્યાં હતાં.
તેપર મદને પુષ્પશાળી અને પવિત્ર સાધુસંતે
અલ્લકારી તે નામ ધરાવનારાઓ પાવન યાય છે
એમ માનવામાં આવતું અને આવે છે.

“લજ્જાનાલયમાં રામ ભાકિત.”

મેં અપને રામકો લજ્જત, દિન રાતરે.” (ટંક)
ખેતી કરે નહિ ખનીજ નહિ ખઉરે,
રામકો લજ્જત તે મેં ખેડે ખેડે ખાઉરે. મે.
રંગ ન રંગુ સિયાની ન સીહુરે,
રામકો લજ્જતમેં રંગે રંગ પીનહુરે. મે.
જખલા લીહારી હાં, મેં સુયાકી બેહરે,
તખલ કશીહાં મેં રામસેં સનેહરે. મે.
કહેત મધુકદાસ, મુતું નર લોહરે,
રામકો લજ્જત ખિનું, મુક્તિ ન હોહરે. મે.

એક પછી એક રૂપેરી ચાંદનીમાં પ્રકાશતા
વીશાળ ચોકમાં આવેલાં મંદીરો અને ન્હાની
દીવાલોમાં હામલ યવાની બારીઓમાં પ્રવેશ
કરીને આપણા પરદેશી ધરોણુઓ ભક્તિ
કરવાના ભજનાલયના દારમાં પેદા. આ દાર દર
વાળાને દેખાવ આપણે જોઈ મયા તે દરવાજાના
કરતાં વીશેષ દે દિખમાન અને દમામદાર હોતો.
તે તરેહવાર જાતના આરસ પદ્યરથી આવ
શીલ્પ વીધાને આધારે બાંધેા હોતો. તેનું
નકશી કામ નજર ચાળી જાય એવું હતું. તેના
ખાને ટોપાપર “ધર્મ” અને “મુક્તિ”
ના અતંકાર મુક્ત સ્વેત આરસ પરચરના
પુતળાં આવેલાં હતાં. એ પુતળાંઓ આવ
શીલ્પ કારીગરીના અભેદુષ્ય નમુના રૂપે હતાં.
તેમાં મનુષ્યકૃતિનું એટલણું સર્વોચ્ચ સમા-
યેલું હતું. આજનાં કરતાં તે કાળે આર્થ શિ-
લ્પકલા કાંઈક હોવા પ્રમાણની હતી, અને તેવા

“સાજનાલાયની” ઉચરણી ઉંચી હતી. તેના શોભાપમાન શંકુ આધારના શિખરો દિમ-ગીરીના શિખરો, સમાન શરીરાજના રહેરી પ્રકાશમાં સ્વેતરંગી ધ્વજ સાથે શોભતાં હતાં. તે ધર્મપર રામ-રાવણના પ્રખ્યાત યુધ્ધમાં વસુધાએલા વિજયી યોધ્યા. હનુમાનજીની આકૃતિ પાડી હતી.

“સકતલય” ના ભક્તિ મંડપના બાજુમાં કોઇજ મથા ન હોતી.

“સરદારગઢ” ના સરદારો અને સુરજના નાના મોઢા જાગીરદારો તથા શ્રીમંત શ્રધ્ધાળુ પુરોહિત, આ “જાવણીની કુપડી” બધી પોતાના હાર હાથ અનેક સર અવસરે લખાવતા અને તેને લીધે આ અસૈદ્ધિક મકાનની આખા દીર્ઘા અભયપ્રી સરખો વખારો થયો હતો.

આ ભક્તિ મંડળમાં એકી વેશાએ હજાર બારણો અને તે કરતાં પણ વિશેષ ભક્તિ કરનારા ભક્ત જનો એકઠા રવી રોકે એટલો સમા સ હતો. તેની સ્વેત અઘ્ધક ધતી આરસ પત્થ રની પ્રીસાળ દીવાલો પર અને તેના કુપડેને મંડળ પર રામાયણ તથા મહાભારતમાં પંકાવણા મળી, મુનીગનો; સાધુ, સતો, રથી મહારથી, રાજા મહારાજઓ, વન ઉપવનો, પદા પવેતો, અને એવાજ ઇતિહાસક જનાવોના ચિત્રો, ચિત્રવિદ્યામાં ચતુરાઇ દર્શાવનારા શાસ્ત્રી-ચિતારાઓએ ચીતર્યા હતાં. આ ચીતારાક ચિત્રોથી અને મહારથ મદદમાં જનોની યુત્તિઓથી પ્રાચીન કાળના પુરાણીક જનાવો અને દેખાવો રમણ યત્ર, અને એ રમણ વડે કરીને સ્વર્ગ સુવનના સાજનાલાયમાં આવનારા ભક્તિવાન પુરોહિતો અત્યંત પ્રમખ્યત અસર યતી હતી.

સ્વધર, મધ્યાન, અને સાંજના “સાજનાલાયમાં” ભોજન લીધા પહેલાં જાનનાયે ભક્ત મંડળ ભેગું મળતું અને “જમરામ” જય સ્તુતી” જય સીતારામ

એવા મંગળ શબ્દ ધોરાથી “સ્વર્ગ સુવનના” શીત સ્થળની શાંતિ બરેથી દવામાં અર્પીત થતી હતી.

રામ એ સ્થુક્કુ લુપ્ત છે, અને તેથી કરીને આયે જતના લાગ્યે જતીના લાગીઓની પ્રેમ ભક્તી બીજા ધર્મ-પથ કરતો “રામ સીતાના” ભજન બંધી વિરોધ હોય છે.

ચંકર મુતની સાથે વેતનવમત મિશ્રીત કરી તે રામ સીતાનું ભજન કરવાને માટે “સાજનાલાય” રચાપિતે કોણું હુંડું, અને તેમાં દાખલ થનારા સ્વધર્માભિમાનો લોકો “સકતમંડળ” નામે જાણખતા હતા. હરી અને હર એકજ છે. મત પ્રમાણે અને જોડા ભેદ એ કેવળ અગાન છે, અને એ અગાન યજ્ઞના માટે ધર્મ સમજા, મદાવવાને માટેજ તૃણ ચાનીએલું “સકત મંડળ” સંત મહારાજો હુણું હુંડું.

તે પુરાણ વગર આ ભવ સાગર તરીકે કાલું નથી, અને એ ભવસાગર તરફ વગર મોક્ષપદ પમાતો નથી, એટલું “સંત મહારાજ” નું શિશાસન હતું, અને એ શિક્ષા સુજનો આધાર અનેક મત મતાંતરના અગામાં પડ્યા વગર કેવળ સ્વેચ્છાધિક ધર્મને અનુસરીને તેથી શિક્ષા “સ્વર્ગ સુવને” સંત મહારાજના કાષે અપાતી હતી. એ શિક્ષા સુચાનુસાર જાગી જંગમે અને બીજા સેકો અને હજારો બદવારિક. દશા ભોગવનારા શિષ્યો સંત મહારાજની સેવામાં હાજર રહેતા. યજ્ઞસંજ પુણ્યની ગાદીને માન આપતા, અને પ્રમાત્ત મધ્યાહે તથા સાંજે આરતી કૃપ, અને આરાધના પણ ત્યાં આજ્ઞાન થતી હતી. એવી સંત મહારાજની શિક્ષાથી ધર્મ એખતા વધી હતી.

રામ સરખા પરમ પ્રતાપી, પરમ એશ્વર તપ્ત પૂરવના અને સીતા સરખા સતીના નામ રમણથી આયે જતી પુરવ પ્રવનમાં

કાંઈકના તોફાની તરંગો ફેટકેક ફરતો ફડા પડ્યા હતા. તેના પેટમાં જુખથી કુરકુરીઆં ઝાલતા હતાં, તેથી જલ્દી રથસંગ્રામમાં લગાડ ના શક્યા હાર પામીને નીરાશ યજ્ઞને લોચ પર યોધા પડ્યો હોય એવી રીતે તે પોતાના ખીજાનામાં વડચો હતો. તેના અબ્બવો દસન ચસન કરવાને બદલે અચકત યજ્ઞને સ્પીર પડ્યા હતા. તેના પર હમણા નિંદ્રાદેવી કોપી હતી, અને પોતાની જાણુચકિતથી તેની ચકિતની ગતી રોકી હતી. તે પાડાની માફક ઘેરતો હતો. તેના ઘેરવાના અવાજ કરીને ખાસપાસની ઓરડીમાં સુતેલાં અનાથ બાળ બચ્ચાઓ બહાર ઉઠ્યા હતાં, અને બચની ચીસો પાડીને કેટલાક ભોળાં મનુષ્યો સંત મહારાજનું નામ સ્મરુ કરીને સ્થાપતા મંગતા હતા. એવી કુંભકર્ણુ ઉંઘમાંથી આપણા મિત્રાએ આ એકી તીરંદા અને જયત કરવાની કોચીસ કીધી. ખુજ ખુજો પાડી અને ટાંચા રોળી કરીને ટંદોળી જોયો. આ તાદ્દાળીક લિપચારોથી તે ઉંઘમાંથી બે બાકેશ, અને મુનિજીત ધારણુ ક્યુ હોય તેની માફક ટગર ટગર જેવા લાગ્યો, તથા જગાસા પર જગાસા ખાતી પેટ લજી હાય જતાવીને દુધાની પીઠ સાનમાં સગમવી. એટલામાં રાત્રીના જોગનનો ઘંટ ગયો. ઘંટ સાથે દરીદરની હાક સંભળાણી. સ્વપ પાકના ચોઠમાં પત્રાળી પડી. જેમાં પડવાને બને મીઠ વનરો પીરસાણ, પત્રાળોઓની પાસેપાસે પ્રકાશમાન હીપક પ્રકટયા, અને અગરબત્તીઓ એક પછી એક સળગાવી. તેની સંઘીધી જોજન લેનારી મંડળીની દુધા ઉધડી ખાવાની સ્વી જયત કરી. આપણા પ્રવાસી પરાણોઓએ પણ સુખ્યા વાલની માફક પાક પડવાને પર દાય માથો, સપળાઓ દુધા દેવીને શાંત કરવાના પ્રયત્નમાં પડ્યા. એ પ્રયત્ન થોડી વારમાં રૂબરૂત થયો. દુધા

દેવીને પ્રસન્ન કરી, જ્યાં દેવના બળવાને શરૂ મહારાજના પવિત્ર પ્રસાદ કરીને દુધાથી દીધો, હરાથી દીધો. એ જીતથી લગન બુધ્ધ માં ભાગ લેનારી મંડળાઓ "જય રામ"ની ધોષ કીધી, અને પોતે પોતાના ખીજાના પર નિંદ્રાદેવીનું ધ્યાન ધરવાને પહોંચી ગયા. આ ભોજન પ્રુધની ફતેહથી કેટલાક તરંગી યોધાઓ તાન પર ચઢીને તાનસુનની માફક તચ્ચુરાના તાર ચલાવીને હરી રસના તાન ટંખા જલધારવા મડયા. કેટલાક હોઠ અને ચલમ કુકીને કુમ્મ પાન કરવા અને કેટલાક સુખ નિંદ્રાની ખુમારીને વશ યજ્ઞને, પરમ શાંતી સુખ લેવાને માટે પથરા પર પડ્યા. પેલા પરાધિન પ્રાણીઓ પણ પોતાના પેટના જરૂર દેવને શાંતી પમાડીને પ્રતીષ્ઠ એલના સ્વપ્ના જોતા નીંદ્રા દેવીની ભક્તિમાં પડ્યા પણ આપણા તરુણની ઉંચ આજના જ્ઞાન'દે' ઉદાડી દીધી, હતી. તેણે અચાનકથી અગાધ નિંદ્રામાંથી જયત યજ્ઞને, પાસેના કીર્તિચંડના, અરુણામાંથી આવતા મગનપર લક્ષ લગાડુ હતું.

એ જાજન આ પ્રમાણે હતું.

(કાફી)

જીવના હે દિનચાર, બંદે રામ સમરસે (ટક)
સાલત દેખી ફિરત દિવાના,
ભટકેત મૂઠ ગમાર. બંદે ૧
ધન જોખન બાદલકી ઝાંચા,
જાત લાગે વાર. બંદે ૨
કાલ કેશળ ફિરત શિર ઉપર,
પકેડેંગો સાંજ રહવાર. બંદે ૩
કરી સત્સંગ લજો રહુનંદન,
ઉતરોંગે ભવ જલ પાર. બંદે ૪
સખી રામદાસ ભજેસિયાવરક,
માસ ઉસાસ સંગાર. બંદે ૫

(કૈરવી)

કાનર સોવત મોહ નિશામહ,
જગત નાહિ કાલ નિયસના કાનર. (ટીક)
પ્રથમ નગારાં સ્વેત ફેરામી,
હુને શ્રવણુ સુને નહિ કાના.
ત્રીજે નેત્ર દષ્ટિ નહિ સુઝે,
આઈ ગંગા સોહિય પરવાના. કાનર.
હાથી છુટા, ઘોડાલી છુટા,
છુટી ગયે સખ માલ ખજાના. કાનર
જરિંગા રહેર ખાર નહિ લાગા,
ફુનિયાં હો ગઈ સ્વપ્ન સમાના.
ભગવતદાસ થઈ ગતી સખકો,
ભજલે હું સતો શ્રી ભગવાના. કાનર ૩

આ બહિત રસંતી હ્દેરીઓની અસર તરફ
ચોંધાના મરત અમ્મ સરખાં મન પર પડીને
તેમાં તેનું મન તસ્લીન થયું, અને એવા તસ્લીન
થયેલાં મનની સાથે તે સ્વપ્નમાં પડ્યો, સ્વપ્ન-
માં પશુ એવીજ શુભાં થઇ, અને તેના તેજ
મધુર શબ્દોને તેના કાનમાં ઝલ્લઝલટ થયો.
એ સંત સમાગમનું, સાધુની સેવનું, તિથ
ભજનનું તાત્કાલિક રૂળ છે. અને એવું રૂળ
આ અસાર સંસારમાંથી પ્રારબ્ધ યોગે કરીનેજ
પ્રાપ્ત થાય છે.

મકરણ ૮ મું.

“ પ્રભાતનો પુજારું ”

“ ભજનભગા તમફુલદરા ”

“ હા ગઇ હમ લખા હજારા ”

સરોરાગની સંત રૂપેરી કીર્તી રાત્રીના ચારે
હર પ્રકાર આપી આપીને ઝાંખા પડવા લાગ્યા.
આઓનો પ્રકાર મંદ પડ્યો, અને સચિતા ના-
ભણ ભગવાનની પદરાપણી થવાની અગમ
ચેતીમાં કુકડાઓએ નેજામદારોની પેઠે નેજી

પેકારવા માંડી. પંચરંગી પંખીઓએ પોત-
પોતાની લાપામાં પરમેશ્વરની પ્રાતઃકાળની પ્રાર્થ-
ના લખવા માંડી. ચક્રાંઓએ ચક્ર ચક્ર કરીને,
કાપલોએ કોમલ કંઠથી ગાન કરીને, ખુલ ખુલો-
એ રીલ ખુશ થાય. એવાં ગીતો ગાઇને અને
ખીલ વિધવિધ પંખીઓએ સીસોલી-સરખા-
સ્વરોથી શુભરવ કરીને “ સ્વર્ગ સુવન ”
ની શીતળને શાંત હવા ગમવી લીધી. શીતળ ને
સુંદરમય પવનની મંદ મંદ હ્દેરીઓથી ઉઠવા
મોજાઓથી પશુ પ્રાણીયોના તપેલાં
મગજ સાંત કીધી. સાવતા નારાયણ ભગવા-
નના રથને ચાલવાના રસ્તાપર સિંદુરીઆ
કાંઈ આજા પીળા રંગના સાથીઆ પુરીને
સજ્જાએ પોતાની પ્રસન્નતા પ્રગટ કીધી. સ્વર્-
ભગવાનને આવકાર દેવાને ભણે સુષ્ટા અને
સંષ્ટિના પ્રાણીઓ ઉત્સાહી થયાં હોય, એવો
આનંદ યુક્ત ખળભળાટ થવા લાગ્યો. એ
ખળભળાટને લીધે સુષ્ટી સૌંદર્યતાની ભમતા-
ને લીધે સ્વર્ગ સુવનના સાધુ સંતો નીંદા
તણને રામ રમણ કરતા ઉઠવા લાગ્યા. દે-
વોમાં અંખનાદ થવા લાગ્યા. ઝાલરો વાગ-
વા માંડી. પંદનાદ થવા લાગ્યા. ચોપડીઓ
તથા મંજળવાલ વાગવા લાગ્યાં. હરહર અને
સીતારામના મંગળ અપોદોથી હવામાં મોજા
ઉડાવતાં—સાધુ-સંતો અને પવિત્ર પુરોહિત રામ
ખાટ અને માન સરોવર સરખાં પવિત્ર જગા-
રાય પર પ્રાતઃસ્નાન કરવાને જવા લાગ્યા.
કાંઈ ખીજાના પર સુતા સુતા ને કાંઈ કાંઈ
ઉડતાં ચાલતાં પ્રભાતીઆં અને હરી કૌતંભ
ગાતાં હતાં. આપણા તરફના ચોંધાઓના
ખીજાનાની ખારી સામે આવેલા રામ ભટના
કંઠ પાણીની સપાટી પર થઇને આવેલા શીતળ
પવનની લહેર નીચલાં ઝીતના સ્વરો તરફ
પુરુષના તીર્થજી કાનના પદમ સાથે અચઘા.
ના કાનમાં ઝલ્લ ઝલ્લટ થયો અને અરધી
ઉંચ તથા અરધી નમ્રત અવસ્થામાં તે રામ
રસનું પાન કરવા લાગ્યો.

“ ગુણુ ગાત ધોખનીઆં ધુવેરે. (૮૬) ”

કહિકા ખાર કહિકા સાણુન

કહિસે ડાઘ છોડાવેરે,

જાનકા ખાર સુરતકા સાણુન,

નામસે ડાઘ છોડાવેરે. હરિ. ૧

હાથ છુટે અમર હોઈ ગયે,

તહાં બેઠે ગુણુ ગાઓરે,

નિર્મળદાસ મિલે સતગુરકં,

બહાર જગ નહિ આવેરે. હરિ. ૨

આ ગીતના શાંત ને મનોરંજક સ્વર ઉંધની ખુમારી ઉઘાડી દીધી. અજાન રૂપી નીંદ્રાનો માન રૂપી ગમ્યતાએ નાશ કીધો. આગસ વરહ-રીને પયારીમાંથી તરણુ ચોંધ્યો અને “ હરી-ગુણુ ગાતે ધોખનીઆં ધુવેરે. ” એ ગીતની કળી લલકારેનો—તેનો ગમ જોઈતો બારી આગળ જઈને કબો રહ્યો, અને ઝડપથી બારી ઉઘાડી નાખી, એ બારી આશ્રય સ્થાનના વિશાળ મોઢમાં પડતી હતી, અને તેની સામે દિપમાળના ઉંચા મિનારાઓ ઉભાં હતા. તે મિનારાપરથી ગમ કાઢે ને કિર્તનસ્વરો રહે પડ્યા હતા તેથી તે બધી તાજીને નેણે નેણું / પણ આ સમયે ત્યાં સર્વે સુખાચુપ હતાં. ધુવડો અને વનવાગળાં યિગેરે નિશાચર પંખીઓ સવિતા નારાયણના ભવથી ખીનારાની ઉંડી કીનારીઓની અંદર લાસલ એસવાના ઉધોજમાં ગમ્યા હતા. જાનરૂપી સુખના પ્રકાશની આગળ અજાનરૂપી તિમિર જેમ ઉજા રહેલું નથી તેમ દેવી પ્રણીતી આગળ આસરી પ્રાર્થિત, ટપી ચમતાં નથી. જાન અને અજાનને અનાદી કળથી વેર ચાલતું આવેલું છે, તેનું સ્મરણુ ચોંધાને થઈ આવ્યું એટલામાં બાજાદાર સ્વાર જગી ઉઠ્યો, અને તરણુ ગોંડાને પ્રખાત સમય ના રામરામ કીધા. તેના જવાબમાં તરણુ પુર્યો

માયું નમોવીતે તેનો ઉપકારે માન્યો. તેઓ સાથે મળીને દંત ધાવના કીધું. તીરઅંદ સહિષ્ણુ પણ કુંભકરણની ઉંધમાંથી બગા ખાતાં ખાતાં અને આગસ મરહતા મરહ રાત્રીના ખુશ સ્વપ્નામાંથી ગમ્યત થવાને ખીલ નામાં બેઠા થયા. તેમણે પણ દંત ધાવના કીધું સલમ સળગાવીને ધુમ્રપાન કરીને પોતાના મ પોલાં મનને ચંચળ કીધું. એટલી વારમાં સ્વ-જીવનની ટેકરીઓનાં સિંખરે સવિતા નારાયણુ સેનેરી કિણેથી ચક્રચક્રીત થયાં લાગ્યાં. ટેકર પરતું ધ્રુમસ દિણેની ગરમીથી પીગળવા લાગુ ને જુરા ધ્રુમાડા સરખા આકારમાં ઉચે ચડવા લાગ્યાં. એ સઘળી સૃષ્ટિ સૌંદર્યતાની મૌહીનીય આપણાં ત્રણે સુસાદરો મોઢ પાખ્યાં, અને સ્નાન પૂજા કરીને “ જાવળીની છુપડી ” ના જાદુગની જાંખી ઠરવાને સાધુ-સંતોની સાથે તેઓ પણ સાવધાન થયા.

પ્રકરણુ ૬ મું.

“ છુપડીનો જાદુગર. ”

“ તરણુચોંધો. “ સ્વર્ગ જીવનના ” ક્ષાંત પ્રભાતથી સાંત પાખ્યો અને સૃષ્ટિ સૌંદર્યતાના અવનરા દેખાવોથી અંગ્રામ ગયો. આવા રાજ્ય જીવનની સરખાં દેવજો અને મદિરોને “ જાવ-લીની છુપડી ”. કહેવી અને તેના પવિત્ર સંત મહારાજને “ જાદુગરની ” સંજ્ઞાથી ઓળખવા એક તેના મનમાં આત્મવશી થઈ પડી, આ આત્મવશી તોડવાને માટે બાલાદાર સરદારે તક કીધી અને કહ્યું. ”

“ બાજા મિત્ર ! તમે “ જાવળીની છુપડી ” જોઈને પ્રવચનોન આશ્રય પાખ્યા છે અને હમણા વળી સંત મહારાજને જાદુગર તરીકે ઓળખવામાં અનવશી બાની છે એ તમારી સંમત ટાળવાને માટે તમને તે સંજ્ઞાથી યોગ પડે. છાત્રીદાસ કહેવો જોઈએ, આજે મને

મૂળ પુરુષ પછી જેને સંત પુરુષો ગાદીપર આવતા ગયાં, તેઓ પશુ પરમ પ્રતાપી હતા. મૂળ મહારાજાનાં બાધિલા નીચમં પ્રમાણે કાંચી વંશના આચાર્યોને ગાદીપર બેસવાનો હક હતો, અને રામ પ્રતાપે કરીને તેમનો પ્રતાપ જેવો ને તેવો આજ સુધી જળવાઈ રહ્યો હતો.

પ્રમથપ અને રામથપથી “સ્વર્ગભુવન-ના” આ પવિત્ર સ્થળને શ્રેષ્ઠ પશુ મળ્યું હતું. રામ—મહારો અને જગીરદારો તથા રજપુતો સર અવસરે આ આશ્રમમાં આવતા અને એકાદ બે દીવસ રહીને પોતાના પાપ દર્મનો પચાતાપ કરીને શાંતી પામતા હતા.

કીશ્વાના પહેરેગીરો અને રદાણુ કરનારા રજપુત સીપાહીઓ દરરોજ નહાતો, દર અઢવા-એ “સ્વર્ગ ભુવનના” “રામધાત્ર” પર રનાન કરવાને આવતા અને ભજન કીર્તનના મીઠાવજમાં ભાગ લેવાને વિદાય થતા હતા. કીશ્વા “સ્વર્ગ ભુવનની” બરાબર

દીન ઉગે આવતાં હતાં, ભજનાસયમાં સવાર; મધ્યાન ને સાંજે કીશ્વાના રક્ષણ કરનારા રજ પુત સીપાહીઓની ટોળીઓ ઝાંઝ, પખાજ, કુમકુમી અને કીરતાવ, ડફ વીગેરે વાજીત વગાડતી, ભજન કરવાને આવતી, અને સંત મહારાજને રામરસના કિર્તનો શ્રવણ કરાવીને તથા શ્રુ મહારાજનો ઉપદેશ સાંભળીને કીશ્વામાં ભોજન કાળના ઘંટ થયા પહેલાં પાછી ફરતી હતી.

“સ્વર્ગ ભુવન” ના સ્વેત રંગના વાવ-ટા તળે વસનારી સાધુ સંતની ટોળીઓ જમા-તના નામથી ઓળખાતી અને એક ટોળી ઉદયપુર, જોધપુર, જયપુર, કાશ્મીર, નેપાળ વીગેરે હિન્દુ રાજ્યસ્થાનોમાં વર્ષની અમુક મુદ્દા તપર જતી અને ત્યાંથી સારી રામથપ પા-મીને તીર્થાટન કરતી કરતી લાંબી મુદ્દતે “સ્વર્ગ ભુવન” મણી પાછી ફરતી હતી. આવી કુકડી-ઓના સાધુઓ ઘરકરી, સીપાહીઓની માફક

તેઓનું મુખ્ય શાસ્ત્ર "રામ કથા" અને મુખ્ય ચર્ચા "રામચરિત્ર" હતી. અંબાદાસ મળતા નહોતો ધોષને રામ કથાના પાઠ કરતા, રામ સ્તોત્ર બચુતા અને રામ ભજનમાં રાગ રહેતા હતા. રામ શબ્દ એ તેમનો મુખ્ય મંત્ર હતો. તેઓ અનેક કેદાજીની આવીને આ ઝુપડીના આશ્રય નીચે રહેવા હતા. તે છતાં જાગવીની ઝુપડીના નદુમરના નામ ઉપર તેઓ મરી પીટતા અને આંખના એક ઇસારામાં પ્રાણ અર્પણ કરવાને ખડે પગે સાવધાન રહેતા હતા. હમણાના મહાત્માની વય લગભગ એવી વર્ષની હતી. ધર્મ, ધ્યાન અને તપશ્ચર્યા વડે કરીને તેમનો માન મરતઓ વિશેષ હતો. જાગીર દારો અને રજવાડા પર તેમની ધાક એક સરખી હતી, અને એ ધાકને લીધે અરસપરસનો મમે એવો કલેશ અટકાવવાને તેઓ સમર્થને શક્તિવાન હતા. એવા મહાત્માના મહિમાની વાર્તા સાસાદાર સ્વરૂપે મ્હોડેથી સાંભળીને તરુણ યુવક પ્રસન્ન થયો, અને પ્રત્યક્ષ જાંખી કરવાનું, મુલાકાત લેવાનું. માન મળવાથી તે મજરી સાથે મળ થયો.

કોઇ જટા ધારી આખીઓ હતા, કોઇ લાંગોડી ભેર હતા. કોઇએ વનકળાપટ્ટેલાં હતાં. કોઇએ આડઅંધ બાંધેલા હતા, અને કોઇએ મૂંગ ચર્મની અથવા કાંચગાંઠી મળાંથી પગનો ઘુટી સુધી એકઠી કઢીત પહેરી હતી. કોઇ આખા શરીરે ઉધાસ હતા. કોઇએ વૈરાગ્ય દર્શાવેલાં વિભૂતી ધારણ કરી હતી. કોઇએ માથે મ્હોડી જટા બાંધી હતી, અને કોઇના શિશુ મુખપેલાં હતાં. કોઇ ઉદાસી હતા, કોઇ સંવાસી હતા, કોઇ રામી હતા, કોઇ વૈરાગી હતા, કોઇ ભગી હતા કોઇ રંગી હતા, કોઇ રામનાદી હતા, કોઇ બહા નદી હતા. એવા અનેક મતનાં અનેક તરેહના આચાર વીચાર ધરાવનારા "સ્વર્ગ ભુવનનુ" સેવન કરનારા સંત સાધુઓ હતા. તેઓમાંના કોઇ કોઇ મંત્ર પુખ્તા પગાડીને રામધુત કરતા, અને કોઇ કોઇ કંઈ સારંગીના સુરમાં "રામસોત્ર" બચુતા હતા. કોઇ તંત્રુરા અને મંત્રુરા વગાડીને ગુર મ્હારાજને રીઝવતા, ને કોઇ વગી લાંબા સુરથી "રામ સીતાની" સ્તુતીના ગીતો લલકારતા હતા. કોઇ કોઇ મુંગા મુંગાં હરીસ્મયું કરતા, અને પેતાના આત્માનું ધ્યાન મરીને અખંડાનંદ ભોગવતા હતા. સંધર્ગા લોકો ઉલ્લાસમાં હતા.

હિન્દી ભાવ—

(વિરવ)

ચાકો વેરી હેરી પટીના, ચાલે હરી સુમરન
કયા હોના (૨૬)

હાંત માંગે બેઠત માંગે, માંગે સખકે ભોના,
બુખ લગે તજ ભોજન માંગે, દો રેડી ઝાંર
દોના ચાકો ૧

ખાસા આ મહમુદી ગાંગે, માંગે નરમ બીછાના,
આંખ ખુલે જળ તીરીયાં માંગે, યોગ કહાંસે હોના.

ચાકો. ૨

હલખલ કરત શીરત જગમાંહી, બન બેઠે કયા
ગોના;

બાંધ પરે જળ ધમકે પાણે, વા કચુ ઝાંર નરોના.

ચાકો. ૩

ધન મન સખદી કહુ શીખે, એક ન શીખે
દોના;

લાલચાય યદ મતીશ હીના, માંગે ચાંદી સોના.

ચાકો. ૪

(૩૨જો)

હો દેખો દેખો રે, પ્રભુ બાનીકી બેન બળવે.

(૨૬)

ન્યારે ન્યારે ધટમે ન્યારી ન્યારી બોલે,

જહાં નીકો કામ ચલાવેરે. પ્રભુ. ૧

જહાં અદકાર બનત અમીમાની,

તહાં રાજ જુહાદી ગાવેરે. પ્રભુ. ૨

જોઈ મન બુધી લલત સો બઢેયા,

સોલી તરી જુલ ચલાવે રે. પ્રભુ. ૩

સ્વપ્ન સ્વપ્ન છુ આદીમે ગાવત,

રજાન સોઝનમે મુદાવેરે,

સમીદાનદ બાલ એક સ્વરસો,

ગાવતાનીનમે સમાવેરે. પ્રભુ. ૪

દક્ષિણી સાધુ— (૫૬)

ચીતા સર્વોચી દરીલા. (૨૬)

પડી પડી સંયય દેયા,

ચારા પુરવી લાલા, ચિન્તા.

હુર પાપાણી પોરી.

નીવન દેત તપાલા ચિન્તા ૨

સિંહાયા બે આહાર ગાળીની,

કુંજર નીમિ તપાલા ચિન્તા ૩

મધ્ય સુતીશર વિશ્વરૂપા સુખી

હોવું પેક્ષી કવણીલા ચિન્તા ૪

સીન્ધીસાધુ—

(૫૬)

વિરા તારી જનડીરાં, જન પરાં કર ભાઈ,

એવો મહિ લારો, મેલ પરો કરી ડાર

[૨૬]

પાંચ બળધોઆ નાશે કરી ભણીએ,

એ નરા વરા કરો ભાઈ,

સુખમણ બીજે ખેતર વાવો,

કાઢીને ભામ સવાઈ. વીરા. ૧

કરીઆના કરતલ, કરણીના હીણા,

ધરે જુતાછે ઘોલા,

એને મારો સાહેબો એની વીધે મારે,

જેમ કાંસુ ઘટો કંસારા. વિરા. ૨

નિજપંથમાં નિર્મળ ચાલો,

તારી એણી વિધે ચારો ભલાઈ;

રાય કર જોડી હરબુજ બોલ્યા,

વેકુંઠ ચારો વધાઈ. વીરા. ૩

યજ્ઞરાત્રી સાધુ—

[૫૬]

મંદિરીઆ માં દિવડા વિના અધાર,

મંદિરીઆ. (૨૬)

ખંજળાયા દેવલ ઉભી રહી થાંભલીરે,

ચાટુ નહિ બાલે એના ભારે, મંદિરીઆમાં,

હાથમાં વાટકડી, ઘરોપર ધુગલી,

કાંધને આસો આધાર. મંદિરીઆમાં.

હઠી ગમે વાણીએને, પડી રહી હાઠડીરે,
જમડા કરે છે ધીંગાણું. મંદિરીઆમાં...
આંધ્ર મિરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર 'નાગર'
આવતા જમડાને પાછો વાળુ. મંદિરીઆમાં.

ભજનાવધના ભજન રસની રામ ભકતો
બીજાયાં. તરુણયોધાના તપેલાં મગજને
કાંતી વળી. જાણાદાર સદાંર ભક્તિમાં સીન
યજ્ઞને તીરવંદાજ સાદેખના જકરેવનેા જમડો
કા કાળને માટે સમાધ ગણે. શર મહારાજની
૫ જોભાવીને શ્રી સંત પ્રપન્ન "ચિદ્વાયુત"
રજુ કરવાને સર્વે શીષ્ય સાવધાન યજ્ઞ.

મકરણ ૧૧ મું.

"સંત મહારાજનું" શિક્ષા મુત્ર."

સંત મહારાજ સાંત મુદાં કરીને
"શિક્ષા મુત્ર" શરૂ કરાને તે પદેલાં તરુણ
યોધાએ તરીત જમા યજ્ઞને હસ્ત નેડીને
સંતશુરને વીનય પૂર્વક નમત કીધું અને
દીન વચનથી કહ્યું, "છંદીયોને નીમદ કરીને
જેણે મનને પોતાને રચાવીત કરેલ છે એવા
વેદની પ્રસિદ્ધ ઇન્દ્રાણા, વેદ પ્રાપ્તોના નાશ
કરનારા, સારાંસાર જાણવા વારને, નિસંદીત
સ્વસ્વરપન્ન જેણે ગાન કરેલું છે, એવા સ્વરૂપ
નું ગાન થયેલું હોવાથી સર્વને ત્રિયે આત્મ
દ્રષ્ટિ છે એવા તથા એક આત્મામાંથી અનિ
રિહત અન્ય કોઈમ નથી, એમ જેણે વિચાર
પૂર્વક નિશ્ચય કરેલો છે, એવા તથા શ્રીકૃષ્ણને
પામેશા છે એવા અને સરણાગત થયેલા
શિષ્યના હૃદયની અંદર નિર્મળ તથા સત્ય
ભક્તિને સ્થિર કરે એવા સદ્યુરને આપના
દાસાનું દાસ "પ્રતાપગઢના પારધી"ના
કંડવત્ પદેવિખર્તા ચરણ રત્ન સેકને પરમા-
નંદ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રભુ! આપની

આધીનતામાં આનંદ માનનારા પ્રતાપ
સંદેહએ આપ મહાશયને માત પુરવંક
"જય સીતારામ" કહેવા છે, અને તે સાથે
આપની અને આપના ત્રિષ્ય મંડળની કુશળતા
પુછાતી છે. આપના "સ્વર્ગ" ભુવનના "સાંતિ
દાષક સ્થગનું" સંરક્ષણ થાય છે કે નહિ તથા
આપની અને આપની આધીનતા અંદો નિશ
અંગીકાર કરનારા શિષ્ય મંડળની યથા યોગ્ય
પુર્વેનું સાર સેવા પ્રુભ થાય છે કે નહિ અને
આપના રક્ષણ નીચે નિવાસ કરનારા નિરાશ્રીત
સાધુ—સંતોના ભરણ પોષણને માટે
"મણીપુરના મહારાજ" તરફથી સાવચેતી
રહે છે કે નહિ, તે જાણવાને અને જાણીને યથા
યોગ્ય બ્યહવાર શખવા-રખાવવાને માટે મારા
માલીક ઉત્સાહી છે. મારા માલીકની આપ પ્રભુ
પાસે વીશેષ પ્રાર્થના છે કે, આપના અને આપરી
માલીના પ્રતાપી સ્વર્ગવાસી સંત પ્રુષોના આદિ
ર્વાંદ અમારા પર ઉતરે, અને અમારી યત્નિ
ધર્મ ધારણ કરવામાં સુદદ રહેાં એવો ઇશ્વરી
પ્રસાદ મારવાની પ્રાર્થના કરવાને માલીકે મને
આજ્ઞા કરી છે."

"તરુણ યોધા" સંત મહારાજની
અધ્યા પુર્વક પ્રદક્ષિણા કરીને શુરપ્રસાદ પામવાની
અભિલાષામાં હસ્ત નેડીને જોએ રહ્યાં. તેના અને
તેના માલીકોના ભક્તિ ભાવ જોઈને સંતમહા-
રાજ મંજીર મુદાં કરીને કહેવા લાગ્યા—

"સિદ્ધ પુરુષ! વેદમાં તથા સ્મૃતિમાં કહેવા
શુભ ધર્મ તથા શુભ કર્મની ક્રિયાઓ કરી કરીને
જન્મ જન્મના પાપો જેણે ધોઈ નાખીને હૃદયને
શુધ્ધ કરેલું છે એવો, કર્મજળની આકાંક્ષાનો
ત્યાગ કરી કેવળ પરમેશ્વર પ્રિયથે તથા નારિન-
કતાના દોષોના પરિહારાયે અને લૌકિક પરંપરા
જળજવાને અથે વેદ વિદિન સાધર્મી કર્મોને
કરેતા રહે એવો, તથા શુભ, પુકિત, અનુભવ
વડે શ્રી સદ્યુર જે કોઈ સદુદેશ કરે તેને અધ્યા

પુવે ક હૃદયમાં ધારણ કરે, એવો અમારો ઉત્તમ અધિકારી વિષય પ્રતાપસિંહજી છે તે અમારા ધ્યાનમાં છે, તેમજ તેમની બહિત બાવનાથી પણ અમે અજાણ નથી. સિંહ પુરણુ સામય સક્ષમ મનુષ્ય રિવાજ છે, વળી શ્રધ્ધા સાથે જ્ઞવાર દક્ષતામાં પણ તમારો માહીક આચળ વધે છે. સ્વધર્મના સંરક્ષણાર્થે ક્ષત્રી પુરષોએ પ્રાણ અર્પણ કરવો એ તેમને પરમ ધર્મ છે, અને એ ધર્મ તમારા માહીકમાં સર્વોત્તમ છે. તમારા માહીક પ્રતાપસિંહજીના પ્રતાપના પદમાં સુરાષ્ટ્રના વન-પર્વતોમાં અને શાંત નગરો તથા ગામડાંના મ્હોલાઓમાં પણ સંભળાય છે. એવા ક્ષત્રી કુળ દિપક બધી અમારો અદોનિશ આશિર્વાદ રહે છે. એ નિશ્ચય માનજો. હવે હશે ક્ષત્રી પુરષ ! તમે મણીપુર બાણી સુમેઢનો સ્વેત રંભનો સંદેશો લઇને સિંહારો છોકે રણક્ષેત્રમાં રજપુતોનું બગોદાન આપનારા મુખ્યનું આમંત્રણ કરવાને જાઓ છો.”

તરુણયોધાએ પૂર્વિ બાણી પોતાનું સિંચ-નગાળીને કહ્યું “પ્રજા, અમારા માહીકની અભિલાષા અરસ પરસમાં વેરભારતો અગ્નિ સજ-ગાવવાની, શુરવિર ક્ષત્રીઓનું બળ મહિમાહિના ઝગમગથી અપાવાની અથવા ક્ષત્રી લોહી નિર્યક રણક્ષેત્રમાં રેડાવીને, શુરવિરોનું બળીદાન દેવા ની નથી. માંદો મહિના ઝગમગ મટાડીને, એ કપટારી ક્ષત્રીઓનું બળ એકઠું કરવાને માહીકનો અખંડ ઉચ્ચેગ છે, એ આપથી પણ અજાણ નહિ હોય.”

“આ સમય સુરાષ્ટ્રને માટે અતિશય બપહારી છે. મરેઠા સરખા મજબુત છુટારાઓ સુરાષ્ટ્રની સ્વતંત્રતાની સબળ સાંકળ તોડવાનું મથન કરે છે. પરમાર વંશનો ભગવો વાવડો કુળમાં રંગડોળી રાજ્ય છત્ર નીચું પાડવાને ચલ કરે છે, અને સુરાષ્ટ્રની શાંત રાજ્ય સન્તાની ઉચ્ચસપાયલ કરીને પોતાની રાજ્ય

સત્તા સ્થાપવાની પેરવી કરે છે; એવા સમયમાં “મણીપુર” અને સુરાષ્ટ્રની રાજ્ય સન્તાન રક્ષણ કરવાની સબળ મુઝા પ્રતાપી પ્રતાપસિંહજીની અને તેના પટાવતોની છે. આવા અર્થાત સમયમાં મણીપુરમાં ખરેખરે ભીષે બળમળાટ ચાલે છે. માહીકની મરજી એ બળમળાટ મટાડવાની અને મરેઠાઓને સુરાષ્ટ્રના શાંત કિનારાપરથી હાંકી કાઢવાની છે. એ મરજી, એ મુઝા—બલમસિંહનો જોર—શુભમ છેદી—મેદી નાખ્યા સિવાય બપહારી યશ નહિ એવું મારા માહીક માને છે; અને આપ પણ માનશો, પરંતુ મને અને મારા માહીકને ભય છે કે, “મણીપુરના મહારાજ” કમનચિત્તે કરીને માનસી નહિ. તેમને મનાવવાની—મનારીને રાજ્યપત્ર ડેકાણે આજુકાની અમારી મુઝા છે. એ મુઝા સુમેઢ—સમાધાનીથી પાર પડશે કે શસ્ત્ર અજના જોરથી પાર પડશે તેમાં કું તો માત્ર એક સંદેશો લઈ જનાર એપીઆ તરીકે ભાગ બળવવાને બંધ કું. અને મને આશા છે કે, તેમાં રામ પ્રતાપથી પદપ્રાપ્ત થાઓ અને એવી આપ સત્ત મહારાજ પ્રત્યે મારી પ્રાર્થના છે.”

શુર મહારાજે ગંભીર વદન કરીને કહ્યું,

“પ્રતાપી પુરુષના પટાવતો પણ પ્રતાપવંત હોય છે, એ તમારા વચ્ચેથી અમે જાણ્યું. તમારો સંદેશો સુરાષ્ટ્રને લાભકારી છે. તમારો આ પ્રવાસપુરુષકારી છે, અને તમારા માહીકનો પ્રથમ પરોપકાર પુકત છે. અમારા આચાર્યશ્રી અને આ “સ્વર્ગસ્થાન” ના સ્વર્ગવાસી સત્ત પુરુષોએ અમને પ્રેરેલી પ્રેરણાથી અમારો નિશ્ચય યશો છે કે “મણીપુર” માં સુમેઢ સાંતી પ્રતાપસિંહજીના પ્રતાપથી પુનઃ સ્થાપન યશો. દેહ અને દેશીઓના કલ્યાણાર્થે જે પુરુષ પોતાનું જીવન અપાવે છે તેની જાળ હજી. તેનો આ શોક ને વીધે ઉજવળ મશાલો, અને તે પરદાક ને વીધે પરમગતી પામજો.

સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરવું એ ક્ષત્રીઓનું
મેટું કર્મ છે. પ્રાણી માત્રનો સર્વોત્તમ ધર્મ
છે અને એ ધર્મને અનુસરીને નીરંતર
આકલ્પનો અમારો ઉપદેશ છે. ક્ષત્રીઓએ અસ-
હ્યની સ્વદેશનું તેમજ સાથે સાથે સ્વદેશીઓનું
રક્ષણ કરવું, શ્રાદ્ધોએ વેદ વિદ્યા ભણવી અને
ભણાવવી, વૈશ્યોએ વર્ણ્ય વેપારથી દેશની આ-
ર્થિકતા, અને સૂદ્રોએ ક્ષત્રી, બ્રાહ્મણની અને
ભાતી સેવા કરવી, એ આપણા સ્વર્ગવાસી
૧ આરાજનું મુળ “શિક્ષાસુત્ર” છે, એ
મંત્ર છે, અને એ “શિક્ષાસુત્ર” ને મંત્ર
અનુસરીને આલવું એ અમારી આજા ઉદ્ધાવ-
ણ અને અમારા ભણી બાવના ધરાવનારા
અમ મંડળનું નિયમાય છે. નિલ નિયમમતિ
ક નિયમ છે. અમારા સરખા બદવારથી
રક્ત થયેલા વૈરાગીઓને મનથી મુરખીઓને
જરાતીઓ, મરદાઓ ને મુગશો એક સજ્યાજ
૧, અમારા અંતઃકરણમાં બેઠે બાવના રહી
થી, પંચ મહામૂત રૂપે સકળ સંજિના પ્રાણી-
૧૧ એકજ છે, આત્મા રૂપે પણ તેઓ એકજ
કે. પરમાત્માથી મૂળે આત્માના લક્ષણ સમન્વી
શીમંદ ભગવદગીતામાં સ્પષ્ટ કર્યું છે કે—

યો હૃદે પરત્વલ્લભઃ

અર્થ “હૃદયમાં ને પર છે, તેજ આત્મા
છે.” તેમજ બામ્બાકાર ભગવાન શંકરાચાર્યએ
વેદાંતિય મનો બુદ્ધિ પ્રકૃતિમ્નો વિલક્ષણમ્ ॥
તદતિ સાક્ષીત્વં વિદ્યા વાસ્માનં રાજવલ્લભઃ ૧૧૧

“એટલે જેમ રાજ પોતાની સમામાં બેઠે-
લા પુરોને સાક્ષિ તથા પ્રેરક હોય તેનાથી
જુદો છે, તેમ આત્મા પણ ચરીર, સંદીપ, મન,
હૃદય અને પ્રકૃતિએ સધાગાંધી વિલક્ષણ છે.”

આપણે આત્મા રૂપે એકજ છીએ, જગત
પ્રમુની વિમૂલી છે. પ્રાણી, પદાર્થો ઉપરની
કૃતી છે. નૌતમ લીલા માત્ર છે, એટલી યાની
પુરોને રાગ દેશ રહેતો નથી, ઝગડો થતો

નથી. આત્માની એને કાળ-કેષ, માર, તાર,
મોન, અપમાન, અને રાગ દેશ રહે છે.
પ્રતિમા સ્વપ્ના પચ્યા રહેલા પુરોને ગારે આ
ઉપદેશ નથી; એવા દોષોએ પ્રતીતિના ક્ષમ
ન થાય, લાં સુધી બવદારીક કાર્યો કરવા.
નિયમ ને બદવારને અનુસરીને વરતવું, એ
તેમનો ધર્મ છે. તેમનું કર્તવ્ય ધર્મ છે.
તેમની વચમાં અમારાથી પડી યાત્રા નથી.
અધીકાર વગરના મનુષ્ય મનુષ્યની બાગળ
અધીકાર વગરનો ઉપદેશ આપી શકતો નથી.
શિષ્ય જનો. અમારો મનથી તો આ સંસાર
સ્વપ્નવત છે, મુગજળ સરખો છે. એવા
અસત્ય-મુગજળ સરખો એક જોવાની અમને
રૂચી થતી નથી. અમને એવા અસત્ય સંસાર
પર અભાવ રહે છે. ઉદાસીનતા
ઉપજે છે. અમેતો પરજોડના
પંખિ છીએ અમારી વાસના ક્ષીણ થઈ ગઈ છે.
અમારો પ્રેમ પરમધામમાં પરમ પુરુષની સાથે
બધાયો છે.”

સંત પુરુષના “શિક્ષાસુત્ર” ના ઉપદેશી
૫૬ ગાવાની સંગીત શાસ્ત્રમાં કુશળ ગણાતા
ભગ્વન મંડળને સાન કરીને “સંતમહારાજ”
કર્તિ થયા; એટલે ભગ્વન મંડળના બહોળો
ન્દના પ્રેકારના વાજાના સાક્ષિઓ હાથમાં
મદકણ ધ્યાં અને આ પ્રમાણે સુસ્વરથી વાજાં
સાથે ગાવાનું શરૂ કર્યું.

૫૬.

અવનીના વેદો અન્નાણુ, અમારું દરદ ન જાણું

અવનીના (દેક)

અવનીના દોષો દરદથી અન્નાણુ,
નવસમને તે નિરાણ.

નિર્મય અનીને ભગ્વનના નિરાણમાં,

મસ્ત મગ્ગા કેમ માણું ?

અમારું દરદ ન જાણું-અમારું નીં

દરદ થોડા પિંછાણું છે, દરદી,

અવરન અંતર આણું ?
 હિકમત હકીમની દરદી હરે,
 પામર કેમ પિછાણું ? અમારું ર
 નાહીમાં દરદ અમારું ન આવે,
 જાણે કરી કેમ જાણું ?
 ધનવંતરી પણ દરદ ન ધારે,
 સમને ખીજ કેમ સાને. અમારું ૩
 રૂઢિ થઈ અમે લીધી ફકીરી,
 બોજન લઈએ ન લાણું,
 કાકા કરીને ફિકર વિણ ફરીએ,
 નિશુણુ પતિ તણા તાને. અમારું-૪
 ઘરના કહે એ તો ઘેલા થયો છે,
 પશુ આ પડ્યો કયાંથી પાને,
 ફંદિયા લાવાનીને માને દિવાની,
 સુરખ મતિ હીણુ માને. અમારું. ૫

(૨)

સંદગુરુ પૈદ સુખાણુ, હુમારું દરદ હરે છે.
 સંદગુરુ. (ટેક.)
 નાહી જોયા વિના પરજે નયનથી,
 ખુબી એ ગુરુમાં ખરે છે,
 મંતરજન કરનારાં ગુપ્તથી,
 અંજણુ અમીનાં ઝરે છે,
 હુમારું દરદ હરે છે. સંદગુરુ-૧
 પ્રમદ દરદની કરીને પરિકા
 ભાવથી જ્ઞાન ભરે છે,
 શિળ, સંતોષ સુધારસ પાછ,
 કાયાની શુદ્ધિ કરે છે,
 હુમારું દરદ હરે છે. સંદગુરુ-૨
 હુણુથી, દુર રાખે દરદીને,
 ધીરજ આપ ધરે છે,
 ત્રિવિધ તાપથી દરદી તપેલા,
 ધીર કરીને હરે છે.

હુમારું દરદ હરે છે. સંદગુરુ-૩
 જીવન ઉપાધીનું કાઢી જડામૂળ,
 ફિકર તણને ફરે છે,
 અંતર રોગ મટાડવા અતે,
 ઉપદેશને ઉચરે છે,
 હુમારું દરદ હરે છે. સંદગુરુ-૪
 જ્ઞાન સુધારસ ગોળી ગળાવી,
 દિલથી, અભય પદ દે છે,
 સંસાર રૂપી લાવાની આ સાગર,
 તારીને આપ તરે છે,
 હુમારું દરદ હરે છે. સંદગુરુ-૫

[સાધન છે.]

કોલમ્બિયુનિવર્સિટીના અધીતા પ્રોફેસર
 કટલ (Prof. Catell) તેણે દુનીયાની ચાલ
 મુખ્ય પ્રભુઓની એન સાઇકોલોજીયા લખ
 તેમાંથી મહાન પુરોગામીથી કાણુ કોણુને તેઓનાં
 અમુક વૃત્તિમાં ચકી સર્વથી વધુ જગ્યા આપવા
 માં આવી છે, તેની ચોકસાઈથી દીપ દહાડી છે.
 પ્રિયેશ, અમેરીકન, ફ્રેંચ, અને જર્મન એન
 સાઇકોલોજીયાઓની મદદ લઈ, કાલક વર્ષે તે
 ૧૦,૦૦૦ તવારીખ પ્રસિધ્ધ સ્ત્રી પુરોગામી તામો
 ની લંગાણુ દીપ ઉપજાવવામાં ફતેહમંદ
 નીવડ્યો છે. સા પહેલી માનકરી જગ્યા
 ચેલો મહાન ચોપ્પો નેચોલ્થન જોનાપાટ રહે છે;
 ત્યાર બાદ રોકસપીયર; પછી અદમદ પેગમ્યર;
 અને ચોપ્પો વોલ્ટર આવે જે, કે જગપારે જોખા
 બોર્ગોગટન ઉપત્તી દીપમાં છેક ૧૯ મો આવે છે.

માણુક ફ. સુનાવાલા

એક વિચિત્ર કારણ!

—૧૦૨—

[૬મી વાર્તા]

(ગુલશન માટે)

૧૫૫૨—આર. હી. બગવાડીયા.

“મીસ—તમારે માટે ખરેખર હું દીલગીર છું” તે. બુદ્ધા સોલીસીટરે તે ગરીબ હોકરીની ખર્ચા મને રૂપા ખાતા કહ્યું.

“ત્યારે શું તેવજુ મારે માટે—કશુંબી છોકરી ગયા નથી?” રૂબાયલા અવાજે તે સુંદરી એ સવાલ કીધો.

“તે જુલાઇ પોતાની માંખોની મીલકત અને રોલતમાંથી ફક્ત દોઢ હજાર રૂપરડી તમારા નામપર કરી ગયા છે, જે તમે ઉમરમાં આવે ત્યારે તમને મળશે.....જાકીનું સમજું.....તમારા કઝીન હસ્તમ રોકનાને ફાળે ગયું.”

હાથ દુન્યા!—જે એકપુરી પોતાના ગરીબ બાઇની નહાનપણમાં માખાપનો મીઠો સાકરો ગુમાવી બેઠેલી છોકરીને તેણીના મઠાએ ફતક દીકરી કરી જવતા જવત—તેણીને સુખ અને લાડમાં ઉધારી હતી તેજ ફાકો પરતી વખતે એટલો ખાતજી સ્કાંદ મેઘો હતો!

દોઢ હજાર રૂપરડી—અને તેણી વળી તે. ણીને એ વર્ષ પછી મળનાર હતી!...એટલે હાલને કાળ ત્યારે તે તેણીને રખાવાનિજ ગયો હતો, કારણ કે જે મહેલ સરીખા મકાનમાં તેઓ વસતાં હતાં તે સમજું...તેણીના કઝીનની હવે મીલકત હતી એટલે તેણી નીરાધાર—

—એકતી અટલી આ દારંગી દુન્યામાં પોતાનું કેમ ફાડી લેશે તેની તેણીને ચિંતા થઈ.

તેણીને પુરતો સધારો આપી તે સોલીસીટર ત્યાંથી ચાલતો થયો...જ્યારે તેણી દુઃખી ખ્યાલોમાં ગમગીન જેવી લાખજેરી રમમાં પોતાના લાવિષ્યનો વિચાર કરતી બેસી રહી.

તે સાંજના તેણીને નીચકું કાગજ મળ્યું—

કાઠ મુ'બક તા,.....

એકરખાન બાઇજ સાહેબ—

હમારા કુલ મી. રસ્તમજી રોકનાની હરમાલ મુજબ હું તમે બાઇજને જણાવવાની રજા લઉં છું કે, હાલ મહાલક્ષ્મીના તમારા મરફુમ મકાજના મકાનમાં તમે રહેતાં આજ્ઞા છે ત્યાંજ તમેએ હવે પછીથી રહેવું એવી તેવજુ હચ્છા રાખે છે. અને તેવજુની મીલકત જાહેની વાતગીત માટે હું તમારી મુલાકાત ચઢાવો હોવાથી તમે મને મહેરબાની રાહે જણાવશો કે, મારે કયે વખતે તમારા મહાલક્ષ્મી સોડમ' માં હાજર થવું!

હી. તમારો નમ્ર સેવક,

પી. એમ. નીકલસન,
સોલીસીટર.

ઉપસા કાગજના જવાબમાં તેણીએ બ. પોરના તે સોલીસીટરની મુલાકાત માટે લખી

જાણું... અને કુદરતીય કંઈક નથી તો હવે તેણી બીજાને ગમે.

બીજી સહવારે 'ભમે જમશેદ'ની કાલમ ની કંઈ જાહેર ખબરોમાં હલકમંદ ડાક્યું તેણીએ નાંખ્યું, અને એક પારસી ફેબીલીમાં ગવરનેસની જગ્યા જાળવ દોવાથી તે માટેનું એક એપીકશન તેણીએ 'ભમે ઝોશીસ'માં રવાના કર્યું.....

ખબરોના ત્રણને અમલે જ્યારે તેણી પોતાના 'બરવા ચુંકવાનું' લખને ખાનગી રૂમમાં બેઠી હતી ત્યારે રામાએ એક 'સાખ' ના અભ્યાસની ખબર કીધી અને તેવણને લાયબ્રેરી માં બેસાડવાનો કુકમ કરી તેણી 'હવી યોજા' થઈ તે સોલીસીટરને મળવા તેની સામે આવી હતી.

"મી. ફરતમજીની ફરમાસથી હું તમને કંઈએ આપવા આવ્યો છું—પાત્ર" તે અંગ્રેજી-સુદમાં સજ ચપલા, ઉંચા ગપ્પર જવાને નાકે સુખરાતીમાં તેણીની મારી ચઢતાં સભ્ય શરૂઆત કીધી.

"ઓ—તેવર માધન્ય—હું તમારી સાથે એ બાળેનો જે તે નિવેડો લાવવા માટે વાતચીત કરવાને પુરતી જાળવ છું" તેણીએ સહેજ હસીને જવાબ ક્યો.

અને તેઓ...તે...નીકલસન સોલીસીટરની ઝોશીસનો વડો પારસી જવાન બાગ્યો અને મીસ ધન રોકના—એક બીજની સાંમને ગોઠવાયાં.

"માહર કુલ તમને અહીં રહેલા જોવાને રાજ છે. અને તેવણ મારીક લવાજમ તમારે માટે બાંધી આપવા માંજ છે કારણ કે એક હકારતો હક છીનવી લેવા તેવણ ચઢાતા નથી."

તે સોલીસીટરે શરૂઆત કીધી.

"થેકયુ—હું તેવણની એ મહેરબાની માટે ખરેખર આભારી છું પણ ફલગીર છું

તેવણની આ ખાદ્યાહી ઝોફર કમુલ રાખી ચકતી નથી."

"અને તેનું કારણ?" તે સુંદરીને અંગ્રેજી સામણીથી ટીકતાં તેણે સવાલ કયો.

"કારણ એજ કે જે શખ્સને મેં મારી છંદગીમાં રહીખી જોયો પીછાણ્યો નહીં હોય તેની જોસવાલી હું થવા માંગતી નથી. મારા મરહુમ કાદાજની મેદરખાનીથી મેં પુરતી ફેજવણી લીધી છે એટલે કયે નોકરી કરી હું આહર આખરથી સુખરાન કરી શકું તેમ છે" તેણીએ જોખળો જવાબ કયો.

"તમે હજી નાદાન છો"—એક કહેલ છુટો એક નકાના ખચ્ચને શીખામણ દેતો હોય તેમ તે જવાન ધીમાં પડામણ અવાજે બોલ્યો. "જો નોકરી આકરીની હામમારીઓ હમે માટીકાઓજા ઉઠાવી ચકયે છીએ...તમારા જેવા નાજુક બેસીઓ માટે"—તેણે સમજાવવા માંડ્યું.

"પ્રીત—એ સધણું ખરું છે છતાં તમે તમારો નાહક કિમંતી વખત રોકી અને જમે તે-કહેરો છતાં હું તમારી ઝોફર કમુલ રાખવાની નથી...હવે બસ, આપણે આપણી અસલ વાતપર આવણું બેઠએ." તેણીએ કંઈક કંટાળીને નારાજથી ડાકું પુણારી મક્કમ જવાબ કયો.

"જે આહર હું તમને મારા કુલ તકથી કરી ચુક્યો છું તે સીવાય મારે તમને બીજું બધું અગાળની બાળક દહેવી નથી" સોલીસીટરે તેણીની મુલાકાતે આવવાની પોતાની મતલબ ખુલાસાથી જાહેર કીધી.

"તમારે તો હું ફલગીર છું કે નાહક તમારો ફેરો ફાકટ મયો."

"મીસ રોકના—હું તે સફળ થયેલા જોવા ચેહાણું છું કારણ કે તમારા જેવાં કરા બી સાધન વગરના એક મેડીએ આ આહર ને ચોકડે

નહી મારતાં તમારાં અવિચ્છિન્ન વિચાર કરવાં જોઈએ.”

“ મને માફ કરો—મેં મારો જવાબ તમોને આપ્યો છે.” ફરીથી તેણીએ મક્કમ જવાબ ક્યો.

“ વેલ—ત્યારે તમો શું કરવા માગો છો ?”

“ હું એક ઠેકાણે એવીકેશન કરી ચુકી છું—અને માફરો સામન બી પેક કરીને તેવારજ રાખેલા છે”

“ ત્યારે જુઓ—હું કહું તેમ કરો—મને પણ તમો પ્રતીજ કરીને મોકલો—મારે ત્યાં કામમાં એક સેડી ટાઇપીરકની જગ્યા ખાલી છે. તે હું તમને આપીશ.”

“ થેન્ક્સ !—પણ તેમાં હું તદ્દન માથે પડું તેવી છું.” નાસ્તીપાત્રી ઉપજાવનારો જવાબ થયો.

“ તેવું કાંઈ નહીં—હમારે ત્યાં કામ માણુજ થોડું રહે છે—ઝડપની કથી જરૂર નથી... હમારી ફર્મ એક સેડીના નાનુક નીટ દાણેથી પોતાના કાગળને છપાવવા જોવાને વધુ રાજ હોય છે, તેમજ હું તમને એ ચાન્સ આપવા માંગું છું...તમોએ સારી કેળવણી લીધી છે, એટલે તમો મને માથે પડશો નહીં તેની મને ખાતરી છે. હું તમને સરખાતમાં મહીને દિવસે ૬૦ રૂપ્યા આપીશ...અને રવિવાર સિવાય તમારે રોજ સાતમ નવથી છ સુધી કામ કરવું જોઈશે.” તેણે તેણીને નમ્ર અવાજમાં સલાચાવનારી આંખે કહી.

અચીત—આ તેણી માટે ધણુજ હતું, એટલે તેણીનું ખાડું મીઠું મન હતું...તેણીને મુગી બોલી જોઈ—તેણીનો જવાબ ‘હા’ માં સમજી તેણે પોતાની એપ્રિસમાં બીજો દિને સાઝ કસ વાગે પોતાને મળવા કહ્યું.

“ આપણા આ સાટાં માટે તમારા કઠીનને અનુજો રાખવો જોઈશે...નહીંતો નાહક વે મારા પર ખસા યશે.”

“ મને તેમાં કશો વાંધો નથી” તેણીએ ધીમે જવાબ ક્યો.

“ વેલ—ત્યારે તમારે માટે હમારી એપ્રિસ નજરેકે હું એક નાનો ફર્મ રાખી મુકીશ.”

“ ધણુજ સારું” તેણીએ તેને રમ આપી.

“ ત્યારે તમો સધળી વાતે કયું છો છોની ?” તેણે અંકે કરાવ્યું.

“ બીજકુલ” આત્રી સહીત જવાબ મળ્યો.

“ ત્યારે તો તમને હું દરેક રૂટેક કહું છું—સાહેબજી—અને શેકડેન્ડમાં તેણે કામ લખાવ્યો...

“ સાહેબજી” ધીમા અવાજે—તેણીએ તે માથાણુ કામનાં પોતાનો કામ મેલવતાં—કહ્યું. અને તે ત્યાંથી વીદાય થયો.

દીવસો પસાર થયા.

મીસ શેકના—નીકલસન સોલીસીટરની એપ્રિસમાં એક રફ કાગળની ડોપી કરતી બેઠી હતી...ત્યારે તેણીના યરેકદાર ઝડપી દાણેથી સખાતા દરેક અક્ષરને વખાણુની નજરથી જોતો તે સોલીસીટર તેણીની નજરેકમાં બેઠો હતો.

“ હાહ !—ખાણુનો વખત થયો છે. ચાલો આપણે આપણા પેટનું દાણું કર્યું” તેણે પોતાના વેશ્ટ કોટનાં ગળામાંથી પોતાનું નાનું કહું ધડીયાલ કાઢી તપાસતાં કહ્યું.

તેણીએ પોતાના કામમાં ખમલ યવતી જોઈ તેની સાંમે અન્યથાથી જોયું—

“ એક શેક સાથે તેનો નોકર પોતાનું ખાણુ કેમ લઈ શકે, જમણ ?” તેણી કહી.

“ તમોને હું મારું જ્ઞેન સમજું છું... યસ ! ત્યારે ચાલશે પીજી !”

“ તમારી મહેરબાની” અને એટલું કહી તેણીએ બીજા ફર્મમાં તેની સાથે ખાણુની ટેબલ પર અગ્યા લીધી.....

તે બીજકુલ યરવારતો હોય તેમ તેણીને લાગ્યું. ફરિયુકે તે આખો દિવસ તેણી સાથે નહાણું દાણું કર્યું જતો હતો.

“કમ તમોને અહીં સેહવાવજ કે?”
એક દિવસે તેણે એકાએક ગંભીર થઈ સવાસ
કાપો.

“હું હયાં ધણીજ મઝામાં છું” તેણીએ
ખરા જોશથી નીરોધે જવાબ કાપ્યો.
“પણ તમો મને ધણુંજ થોડું કામ આપી
શરમાવો છો.”

“વેલ ત્યારે માહર એક ખાનગી કામગી
ધાખું છે તે લખશો!”
“ખુશી સાથે”

“લખો ત્યારે”—તેણે શરૂ કર્યું.

“બહાલી—તને માહરે જણાવવું જોઈએ
કે હું તાહરી સાથે પગથી માયાં મુખી
ધારમાં છું——”

મીસ રોહનાની કલમ કાગળ પર આસતી
અટકી ગઈ.

“લખો—નેપર માહર—તમોને હું મારાં
ખેન સમજું છું એટલે એ નાનુક ખાતર
તમો જાણો તેની મને કશી અમરજ નથી.”
તે તેણીનો શેઠ હતો એટલે તેની મરજને તાબે
થવા સિવાય છુટક હતો નહીં.

“મેં તને જ્યારથી જોઈજ ત્યારથી આ
કુન્યાની કાઠખી ઊઠકરી કરતાં તને અને તનેજ
હું ચઢાતો હોવું એવો મારો ખ્યાલ છે.....
આહ!—પહેલે દિવસની આપણી સુલાકાત મને
યાદ છે...તાહરી આખો—ઓ! તે આપીલ કરતી
આખો એ મારા દયાળુ છગરને ઉઠકરી
મેલ્યું છે. તારો મીઠો અહેસા માહરા છગરમાં
કાતરાપલો છે...અને જ્યારે હવે આપણે પાછા
મૂળ્યા છીએ ત્યારેજ હું મારું છગર સહેજ
જાત કરી ચઢ્યો છું...હું તારા વગર છવી
ચકવાનો નથી માટે——”

“ઓ—જસ—હું વધું લખી શકતી નથી—
તે કાઠ ઊઠકરીની લાગણી તમો કચડી નાંખવે
મગિા છો.” મીસ રોહનાએ પોતાનાં કલમ

આગળ મુખી તે ખ્યાર થેલા સપ્પાને અખપ-
સાધી ટીકતાં કહ્યું.

“વેલ—તમોને તેણી માટે હું જણાવું તો
શું તેણી મારી પર ઘરસે યશ—” તેણે
પ્રછયું. “હું નહીં ધારતો—હા—નહીં તો હું—”
પણ તે અટકી ગયો.

“હું તમને જરાજર સમજી શકતી નથી”
તેણીએ તેને ખુલાસાથી સમજાવવા ચઢાવ્યો.

“ત્યારે સમજ—જે ઊઠકરી પર હું કામ
જ લખાવું છું તે તું પોતે છે.”

તેણી સહેજ ચોક્કસ પોતાની પ્રસીમાં
ખડી બેઠી.

એ પણ સુધી તેઓએ એક ખીળ તરફ
ટગર ટગર જોયું.

“હું પહેલા મારો ખ્યાર જાહેર કરવાને
ચરમતો હતો એટલે મને આવી તરફાળથી
કામ હેવું પડ્યું—બહાલી...મને જાન મુતળોનો
નાય આવડતો નથી. મારી પાસે રહતે ત્યાર
જાણ છે—હું તને ચઢાવું છું” અને તેનો
જવાબ હું મારું છું—ખોલ—મને કહે” તેણે
તેણીનો હાથ પોતાના હાથમાં મળાવ્યો. પેઠકતા
મન હરતી આખો સહીત તેની પર પુરતી
અસર કરતા કહ્યું પણ તેણી મુપ હતી—તેણીનું
માથું નીચે મુખી પડેલું હતું.

“ધન—મારી તરફ જો. હું એક માખ
માર સોલીસીટર છું તે પણ તને યાદ રાખવાનું
છે—તેથીજ હું આટલા દિવસ મુખી મારી
લાગણી જાહેર કરતાં અચકાતો હતો—પણ—
માર અતકરજ આજે મારા કાણમાં રહ્યું
નહીં—હવે કહે—અર—મને સુખ કરનારો જવાબ
તું શું નહીં કહે?”

અચ્ચીન તેનામાં એજ જેવું કંઈ હતું નહીં.
નાયાર એકલી અડધી રહેવા કરતાં તેને પોતાનો
ધણી બનાવી તે સુધ્ધા જવાનના પતિજ સાચા
માં રહેવા તેણી જ્યારે ખી સજી હતી, બહાર પાડ
કહીયે તો આપણા ખાતર સાહેબને પણ તે જવાબ

||રીટર અજાજ ગમી ગયો હતો. કુદરતી લાચ-
રિ તેઓ એક બીજા તરફ પડેજેજ દિવસથી
વેચાઈ હતો. તેણીએ હવે, ધીમેથી, પોતાનું
માથું ઢંચકી તેની સામું એવું.

“હા-કહે—મને માફ કરજો. હું જો
કરી તરફ એ અદમ થતો હોયું” તો.....
પણ—પ્રુદા ખાતર ‘હા’ કહેજો” તે કહ્યો.
જવાબમાં તેણી ખીંકાસથી હસી. અને ત્યાર
પછી તેઓએ જાન પ્રતિજ્ઞાનાં નાટક કર્યો બજ-
વો તેમાં આપણને માથું મારવાનો કશો હક
નથી.

“અરે—હા...” અચાનક કંઈક શબ્દ આવ્યું
હોય તેમ તેણે ગંભીર થઈ જતા કહ્યું “આપ
જો તારા કઠીનનો, પણ ખ્યાલ કરવો જોઈએ,
તે જરૂરજ મારી પર અજા થયો અને આપણી
વચ્ચે જરૂરજ નડવાનો—એ-પણ કુચ્છ મુઝા-
કો નહીં...વેલ...પુ” મને પ્રેમીય થા જે જો
મારી પાછળ તે પુત્રે એવું કશુંમી કહે કે
જેથી મને તજ હવા પું ચડાવું-તો તે પર પું
બીલકુલ આંખ વિચામણા કરશે ની?”

“ત્યારે આપણું સાહે કઠીમી તરે તેવું
નથીને.” તેણે માછી ખાત્રી કીધી.

“જા બા-એમ શું મોઝા કાઢો” તેણીએ
લાઠ કરતો કહ્યું.

“એકસાં એક સોનીરીટર બની આટલો
વખત તને કગવાને મારે ત્યારે તો તારા
કઠીન રસ્તમને જરૂરજ માફ કરશે”
તેણે તેઓ વચ્ચેનો પડકો દુર કરતાં પોતાને એ
જોખાવતાં કહ્યું, અને જવાબની કાંઈ જરૂર
જો બસા!.....

પ્રેમીસર, હરેક અજિની ભાષાથી તમે મા-
લીતગાર છોને?”

“હાજી...પણ રક્ત મારી જેરી ને તેની
માથની કાપાંથી અંગાન છું?”
ગરીબ બીચારો!

એ અદરજો જવાબમાં દોરતો હતા તેઓ
કચી લાંબી મુદને એકમેકને મળ્યા.
“તારો છોકરોએ બધા સોરાજ નીકળ્યા ને,
સોરાજ” એક બીજાને પુછ્યું.

‘હા, બહુ સારા’
‘વડો શું કરે છ?’
‘શીતમુરીની શોધ કરે છ.’
‘વચ્ચે...’
‘એવા-પણા મામેક ને અધીપતી છે.’
‘નાનો?’
‘જેરીટર છે.’
‘તારા છોકરાએ પધે લાગ્યાછ તે પું’
‘શું કરેછા. સોરાજ?’
‘હું.....કાંઈ નહી. દલાલી કરેછ ને
મારા નજી દીકરાએવું પોષયુ કરે છ.’

મરે અજા હીરા ખરેજ દોસે
નવાં અદરાવલા ગાસ પોતાની સહી આંગળ
બીના થયો.
‘તારે શીકર કરરી નહી. હીરા’ મરે છે.
રસ્તમે પહેલાં મને એ લીટી ખાપી હતી ત્યારે
મેં તે અજાવી હતી’

પણ તારા આટલા પગારમાં પું કેમ
પરજી રહે?”

‘અરે સાર, પું શી મંડુ છે જો! પરપો
વિરમે-પગારમાં વધારો માંગવાનું જવાનું

જમન. જસુસ.

(જમનીની બેઠી હીલચાલનો એક સંદેશ.)

વાન્તાં ત્રીજી

ઈંગ્લાંડ પરના હક્કીયું મુખ્ય ધામ.

[ગુપ્તચરના માટે ખાસ]

લખનાર:—વીન્સાન્ટ ફ. સાગળ્યા.

“ વાલ્લાહ !.....અજબ...અજબ દુવા ! ”
મેટ્રીક પાઠના સ્મૃતિગ્રંથમાં હું અને જનન
બેઠા બેઠા સીંગાર કુઠતા, રાહિયા કરતા બેઠા
હતા તેવામાં હું બહારનાં આરણ્ય આગળ જઈ
આવી પટપટ્યો.

“ કેમ, કોઈ બારણીના આગળ ઉભું રહી
સાંભળવું હતું કે ? ” સાવધ જોને દ્વરત સવાલ
કર્યો.

“ હા, મીસીસ હીલની પેલી જમન આવા.
શહે મારીએ આપણને બતાવી હતી તે ? ”
“ હા ! એ સાંભળતી હતી...જ્યાં સુધી
જવા છતાં એ બહાર હતી !...જેક, અચ્ચા,
કાંઈ કાણું છે ખરું ? ”

અને વાત બીજી. સતતા એક વાચના
મુખાર થયો હતો પણ હમે જેમો જમન જસુ
સોની પટે આમુ મહેલા હતા તેઓ જરા પણ

જમનને બેઠા ન હતા. હમારી કોચીશા આમુજ
હતી. મકાનમાંના સર્વ કોણ સુવા ગયાં પછી
હમે સ્મૃતિગ્રંથમાં જેવી જમન જસુસોની
મહોકાણુ બાબે રાહિયા ચંપાવતા હતા અને
વિચાર કરતા હતા. હમેને ખબર ન હતી કોઈ
હમારી વાત સાંભળવું હતું. બારણું મેં પોતે
ગંધ ક્યું હતું છતાં સદજ અજણું જોતાં
અને કાંઈક વહેમ પડ્યો અને દ્વરત
ત્યાં જઈ જોતાં મેં એક સ્ત્રીને ઝડપથી અંધકા-
રમાં ગુમ થતાં જોયું.

મેટ્રીક પાઠ દમારા મીન સર જોસલીન
નું મકાન હતું. સર જોસલીન અજબ રમીશો
હતો. હમારો તો કોલેજ ફ્રેંડ એટલે હમેતો
પડપાને પાંચપાં ત્યાં રહેતા હતા. જોસલીનજી
રમકડાં જેવું બેઠું ફંચર્સ લાગ્યો હતો એટલે
જાંમાં એ ત્રણ વાર તેને ત્યાં મહીનો મહીનો

હરીયાઓ ઉતરી પડતાં ને ધમચકરી ચાલી
હેતી હતી. આ વખતે પશુ એક મોટી પાટી
હી જોસણીનના ધનને માન આપી તોરફક
માં આવેલી તેમની મોટી જાગીર પર મોજ્યા
મારવા ઉતરી પડી હતી. અલગત દમો બંને
પશુ સામેલ હતાં અને જોસણીને એકમીરસ
ગીન્સ ને તેની બેટી મારી તે બંધિયનાં મીસીસ
મનને પશુ બેલાઓ હતાં એટલે જોન સદાજન
નો જીવ તો સખ્ખે જતો હતો.

આ પચરંગી જમેલામાં બેએક દરીયાઈ
અમલદારો, બે મનનારોના વડા, ત્રણેક મોટા
સરકરી અમલદારો તથા ધણીક મોટા ખાચરોના
બાપડાં હતાં. બધા દીપ-ટોપ જમેલો હતો. બાર
વામના સુધી સુધરેલી સોસાયટીની હજી એજં'ગી
મથલી બાલુઓ હમો સાથે સીમાર ડુંકતી અને
"બાઈ બેઈ" "બુ ઉઠાઈ"નાં ટાહોલાં કરતી
બેટી હતી પશુ ધીરે ધીરે હમો મે સિવાય બધાં
હડી નિદ્રાવસ થઈ ગયાં હતાં. હમોને ત્યાં આવ્યા-
ને ચાર દિવસ થઈ ગયા હતા. શીકાર અને બીજી
મોજ શોખમાં મીસી વખત સદાચથી પસાર
યતો હતો પશુ જોનનો પોતાનો પજો ખરો
વખત મારીની પુઠે ધસાવામાં ને તેણી
સાથે ટાહોલાં કરવામાં માજતો હતો.

"આ બાઈ આપણા પર કેમ જાસુસી ચલા-
વતી હશે ?" જોન વિચાર કરતો પટપટ્યો. "કમ-
બખત જર્મન છે. પશુ છે તો ફીકું જો ?"
"એમ છે ખરું" સેવકે ટેકો આપ્યો. "પશુ
એ મીસીસ હીક છે કાજી ? કાજી છે તો ફીકો
ફીક, પશુ જમરી પુસન્યજી જજાઈ છે. જરા
જરામાં હીરા મોતી બહાર આવે છે. જુગારનો
જખ કાંઈક વધુ લાગે છે."

"સેડી જોસણીનનાં મર્મન એ સહી ચાલ
છે. તે કાઢટેસ ઘેનેટની મસીયાઈ જહેન પશુ
જણાય છે,

"ત્યારે તો કાજી જણીની છે ને ?"

"હા, છતાં સદાચે મારીને કહી એ આપાન

ક્યાંથી ઉપાડી લારી તે જણીયું. આ બાઈ
આપણી પુઠે થા માટે લાગી છે તે જણવાની
વિશેષ જરૂર છે."

"મને પોતાને એ બાઈ પર જહેમ આવેલ
મેં જણાવ્યું." કાજી એ મને બહુજ અજાણી
થી ટગર ટગર દીકતી હતી."

"કેમ મનલા, કાંઈ ધણી સહેરમાં આવ્યાહ.
એ જર્મન છે કરીને તાફેબેજી" ચળી જાયછે ?"
જોન હસ્યો.

"નહિ તેમ નથી. મારીએ કરેલી શોધતી
જે વિગત તે મને જણાવી છે તેથી મને કહરતી
ધરંકો પડે છે" મેં જાગીર ચતાં જણાવ્યું."

"હા, એ જર્મનીથી મયે આવારયેજ પાછી
હરી. ત્યાં એ પોતાની ગવરનેસને મજલા મજ
હતી, જે કાજીમાં જર્મન નોકાખાતાના
બધા કામ ખાતાના એક અમલદાર સાથે પરજો-
લી છે. તેણી તરફથી કુનેહ ભરી રીતે મારી
ધણુંક જણી આવી હતી જે બધું બિટિક
નોકા ખાતાં આમજ રજીયતાં પોતાને ખાં ગણતો
તે વડાઓ અજાણીમાં ફાટી ગયા છે."

"જર્મની દુન્યાથી છુપાવી પોતાનો કાફો
ચાહોમ વધારવું જાય છે એ જો બિટિક પ્રજ
જરાબર જાણે તો કાંઈક તોફાનો જાણે."

"તારી જીલ છે ચાર" જોન હસ્યો. "તું
જો નકસીદ લઈ પ્રજને ચેતાવે તો તને જુદો
ગણી હકીકત ક્યાંમાં આવે. બાપા, તું અંજાને
જરાબર નથી જોજાખતો. તેતો દાલ કુંભકરજીની
ઉંઘમાં પડી બાપદારાની કાંતિ પર જીવવા મોજ
છે, તે તને હસી કાઢશે. તેમ છતાં મારી ને મેં
બહુજ મેદનત કરી સધળી હકીકત સીધ સીલા
બંધ ઉતારી મજ કાસ મેં તે રજરજક કરી
મોકલી આપી છે. અલગત, મારી દરિયાઈ
ખાતાના અમલદારની હીકરી હોવાથી કોણથી
ના પમાઈ ચકવાની નથી. આ હકીકતમાં જર્મની
કેવી કેવી જાતનાં વડાજો છુપી રીતે ક્યાં ક્યાં
બાંધે છે તેની તમામ હકીકત રજી કરેલી છે."

‘આપણી સરકારનો તે વાંચતો’ એવ
નીકળી જશે.’ પાંચ મિનિટો પછી
નાનું હમેશની માફક તેઓ તેને હસી કાઢ
શે. આપણે હાથે કરીને જન્મીને, ઉત્તમ
આપણે, પછી વાંક કાઢો કાઢ્યે... આમ સાહેબ
હું, દીકરા-ઉધ-આવેલું. કાલે જરા પેલી
આપા પર આસ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. હા’
‘તે રાતનાં પેલી જન્મને આપાના જ રવનાં
મને આપાનાં કાપાં મારી ભારે કાચી થતાં હું
તેણીને કુટી રાખી નહિ. બન્યાં જોઈ છે કે
જન્મને ખસેડોની મહાકાવ્યમાં હું મને પોતાને
કુટી ગયો હોઉં.’

પીને દીવસે હમો બધાં પોસેનાં જન્મમાં
શીકાર કરવા જવાનાં હતા. જોન આમને દીવસે
ધરમાં કસડી રહ્યો હતો એટલે આજે મેં
બહાનું કાઢી ધરમાં રહેવાનું નેકડી કાઢ્યું.
સહવારનાં હું બાગમાં મારી સાથે ફર્યાદાધા.
તેણીની હીલપછીર વાતો એ મારો વખત સોદ-
વાઈ ગયો.

જન્મને કાફલાની વાન નીકળતાં તેણીએ
દસીને કહ્યું,
‘જોન તો તે સાંજનાં જ અજબ
કુદરત મારવા લાગ્યો. મને બહુ જ રાવચેનીથી
કામ લેવું પડ્યું હતું. આ બધી અમા પછ
મેં સમજે મેં જાણી છે. રિવાજ પ્રમાણે હું મારી
વિગત મેં કહી ચુકી છું.’

‘ફરતાં ફરતાં મધ રાત્રે જનેલા બનાવ વિશે
મેં તેણીનું ધ્યાન ખેંચ્યું.’

‘હા, જોને મને તારવા આગમન જણાવ્યું.
હવે અને મેં તપાસ કરી હતી. મીસીસ હીલના
જન્મવારના મુજબ રૂમન ખાતેની તેણીની એક
મિત્રે આપણી ભવાગણ કરી હતી. આપા
તેણી જ દુસ્વાર છે ને હું આમાં તેણીના કાંઈ
મિત્રો છે. આમજ તેણી એક ફેવ ઉમરાવને
ત્યાં નોકર હતી.’

‘મીસીસ હીલ લસકરી મંડળમાં વધુ ફરેલ
જોન’ મેં સમજાવ્યું. ‘ધારવા મુજબ એ કાષ
અમલદારની વિધવા હોવાથી લસકરી મંડળમાં
તેણી નીકળી છે.’

‘મને પણ તેવી જ બગર મળી છે.’
‘મેં મીસીસ હીલ લસકરી અમલદારોને
ત્યાં જતી હોય તો આ આપા કાં નહિ લસકરી
ખાતેની એ મેળેવા કાચીય કરતી હોય.’ મારે
‘એના પર કાંઈક દેખેરે જ રાખેરી’ પકડી ખરી.’

‘આંધરાઈ, હું પણ તમોને મલકરીય’
તેણીએ દસીને જણાવ્યું.

‘એક દસક પછી હું અંધી બાનુઓ સાથે
ગાડીમાં બેસી શીકાર ગાઢની જન્મજાગ્યા. ત્યાં
હમોએ આજો દીવસ પછી અમલદાર કાંધી.
હમારાં યજમાનના બટલર પીલીઅમને હું
સારી રીતે જોળખતો હોવાથી તક મળતાં મેં
તેને પુછ્યું.’

‘તારે ત્યાં નોકરોમાં એક જન્મને
પણ છે ને?’

‘હા... એક આપ છે પણ વિચિત્ર પંખેર
છે. રાતના પોતાની જાણને રૂસકાં પછી એ
ખદાર ફરતા જાય છે તે બહુ મોડેથી આવે છે.
એ અંતરામાં શું ફોફાં મારે છે તે જણાવું
નથી. હું તો ખબરો નાખુંરે પણ પરાણીની,
નેહર એટલે જોણાવું નથી.’

‘વધુ વાત ન કરતાં મેં શુપ્ત મનમાં નક્કી
કરી રાખ્યું.’

‘સાંજના દમારી ટોળી મમત કરતી, પાછી
ફરી. રાત્રે જન્મવા જવા પહેલાં રૂસ કરવા મારા
આંધમાં ગયો ત્યારે મારી ખાતેની યાદ મારી
ચેતીમાંના યોક્ષ કામને કાષ તપાસી ગયું હતું.’

‘ટેબલ પર જમવા જવાને બદલે હું રમર
સોઘનાં છુટ પેરી આવરકોટ લઈ પાછા રસ્તે
સટકી ગયો અને શુપ્ત મનમાં આગળ જઈ
ને સંતાપો.’

નેહરોવાળા જાગમોથી કાંઈ બહાર આવેલ કે નહિ તે હું ખુશી રીતે જોઈ ચકતો હતો. બરાબર નવને ટકારે એ એક બાંધને એક મોઢા એવરકોટમાં લપેટાઈને બહાર નીકળતાં જોઈ.

તેણી મારી આંગળથી પસાર થઈ. દરવાજા પરની બત્તીના ઉત્તમમાં એ તેણીને ઝાળખી. તે કાંઈ નહિ પણ પેલી જમન આવી હતી. દરવાજામાંથી બહાર જવાને બદલે તેણી આગળના રસ્તા આગળથી આડી ગઈ અને આંધળે કુદ ઝડપુદમે ગઈ. આંધારમાં છુપાતો બરાબર હું પણ તેણીની પૂઠે જ હતો. બાલુમાંના એક નાના દરવાજામાંથી બહાર નીકળી તેણી પીરી રસ્તા પર આવી હું આ રસ્તાથી બરાબર માલીતગાર હોવાથી મને ઝાંઝી મહેનત પડી નહિ. દરવાજા આગળ આવી જોતાં એ તેણીને રસ્તા પર ટહુક કરતી જોઈ. કોઈની તેણી રાહ જોતી હોય તેમ સાચુ.

દરેક મિનિટ પછી એ એક મોટારનો અવાજ સાંભળ્યો. તેની તેજની બત્તીએ મોટા ઉત્તમ નાંખતી આગળ આવી જેવી તે તેણી આગળ આવી કે ત્યાં પોતી. ચેકહેન્ડ કરી તે આંધાં મોટારમાં બેઠી. તે મોટાર મોટી લીમો-ઉસીન જાતની હતી.

કાંઈની સાથે રાત્રે આ જમન આ જતી હતી તેને જોવા એ તજવીજ કરી પણ તેજ પહે મોટાર ફરી અને જ્યાંથી આવી હતી ત્યાં જવા પુર ઝડપે લપેટી ગઈ. મારી ફરતી હતી તે વેળા એ તેજ નજર જોવાની તજવીજ કરી પણ તે તો ધુળને કાઢવથી ટકાઈ ગયું હોવાથી કશું જ જણાયું નહિ.

નિરાશ થઈ મૂંઝે પેટે હું પાછો ફર્યો પણ રોષણીમાં જઈ પેટની ધુળ ક્યાં પછી થોજ રખાતો હતો ત્યાં જઈ બેઠો.

તે રાત્રે તે આવા અચ્ચારમાં કોઈ ઝોળીએ આવી અને મીસીસ લીલ સાથે અચ્ચારે મુલા

ગઈ. મોટીથી હું અને જાન સીગાર પુટતા બેઠા અને ત્યાં એ તેને જોવાથી વિગત જણાવી.

ખીજી રાત્રે પૂઠે જવાને બદલે સાડા દસેક તે સુમારે હું તે જગ્યાએ જઈને બેઠો. બરાબર દસ મિનિટ પછી તે મોટાર ત્યાં આવી અને તેમાંથી તે આવા હતરી. તે મોટારનાં આગળનાં અને પાછળનાં નંબરો કાઢવથી ખાસ ટકાઈ ગયલાં હતાં. જણી જોઈને તેમ કરવામાં આવેલું જણાયું. બંને ચેકહેન્ડ કરી, કોસ સાથે છુટાં પડ્યાં. આઠ ! શું ત્યારે તે કાંઈ તેણીને આંધળું હતો ? તેઓ દૂર જતાં હોય તેમ પણ લાગતું ન હતું.

ખીજે દિવસે એ તેણીનો ખારીક અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. તેણીની આંખો અજબ જેવી હતી. તેણીના હોઠો પતલા અને શીકા હતા અને દેખાવમાં તેણી સારી હતી. મીસીસ લીલ પોતાની આયાની રાત્રીની મુસાફરીથી બે અઢ્યાર લાગતી હતી.

તેણી પર હમો જાણસી રાખતા તેની તેણી તે અજર હતી કે નહિ તે મને અજર નથી પણ ખીજે દિવસે જાને જાણસી અથવા તે દહાડે તેણી રાત્રે ગઈ નહિ. ખીજી રાત્રે ગઈ અને જાને તેણીની પૂઠે ગયો પણ મારા કરતાં અધિક જોઈ ચકતો નહિ.

આ જથી વિગતોથી મારીને વાકેફ કરવામાં આવી. તેણીની આવા મારફતે તે જમન જી કયા જોરકામાં મુતી હતી તે હું જણવા પ્રારથ્યો અને ખીજે દિવસે તેણી પોતાની રોશણીની તોફારીમાં હતી ત્યારે જોખમ બેઠી તેણીના જોરકામાં ગયો. તેણીનો સામાન હું જોઈ વળ્યો. એક નાની ટુંકમાં એક કાળો નાનો દાખડો હતો અને તેને તાણું દણું. તેમાં શું દણું તે હું જણી શક્યો નહિ.

કમનસીમે તે મોટારનું નંબર પણ હમોને મળ્યું નહિ. નંબર મળ્યું હોત તો રાત્રીની મુલાકાત વળેલા મુલાકાતે કાણુ હતો તે જણતાં અજણુ પડત નહિ.

જે દીવસે મેં તે આપના ઝોરદાની ઝડતી લીધી તેજ દિવસે સાંજના મીસીસ લીધ, લંડન ગઈ અને તેણીની સાથે તે બેઠી આપ પછુ ગઈ.

એ ત્રણ દિવસ વિચાર કર્યા પછી મેં તે વાત મારા ખ્યાલમાંથી દૂર કરવા માંડી. મારી અને તેણીની માસી પોતાનાં એક બીજા સગાને ત્યાં વુસ્ટરશાયરમાં ગયાં. મને પોતાને પછુ લંડનમાં કામ હતું. હું સામાન પેક કરતો હતો તેટલાં જૉન આવ્યો.

‘જેક, હું હવડાં લંડન નથી જવાનો, મારે તો કોમર જવું છે.’

‘કોમર’ હું અજાણ થયો. ‘હવડાં તે દરિયા કઠિ જવાતું હોય!’

પછુ જૉનને કોણુ સમજાવે? તે યુસાજ માને ત્યારે કેતી? બીજે દીને હતે કોમરનાં એક મળ્ય હોરલમાં દાવા થોડા થઇને ગોઠવાયા અને સાંજના બંદર પર લટાર મારવા ગયા. તે જગ્યાએ હમે સિવાય બીજુ કોઇ હતું નહિ. થોડે દુર બંદરનો ઢકકો હતો.

‘અહીંથી કાંઈ પછુ નવું જાણવાતું’ મળી આવશે’ જૉન દસીને બોલ્યો. તેનાં બોલવાની હજુ પૂરથી મારી પાતરી થઇ કે તે તરફ જમન જસુસો હોવા બેઠ્યો. ‘જરા વિચાર કર, મારા દોસ્ત, કે આ કિતારે કેવો સફાઈદાર ને લચકર ઉતારવા માટે અતુસરતો નથી. આજે જમની છાંયડાં પરના હુમલાની જે રાહ જુએ છે તે દિવસ આવતાં તે પહેલ વહેણું આ જગ્યાપર ઉતારશે. આજ તરો મયાં આપણાં જસુસ ખાતાં મારફતે સરકારને જમન હુમલાની વિમ-તોની ખજાર મળેલી છે. તે હુમલાના દરેક પ્રકરણોમાં પહેલો હુમલો તોરફોડ, સફોડ ને ઇસેકસ ખાતે લચકર ઉતારવાની વિગતોનો છે. આ જાણુ ચવાથીજ પ્રગટે ગમત કરવા લોડે રોલટસે

‘દેલના બચાવની કમિટિ’ માંથી રાજનાકે આથી હસકેરણી મયાં આવજો કર્યાં હતાં.

તેમાં ત્રણે છુ મળ્યો ફું દરેયો. ‘હલકુ તે તો તેમનો વાદિયાત ધખારો તરીકે ગણવામાં આવ્યો.’

‘હા’ જૉન કડવાસથી બોલ્યો. ‘આપણે આંધળો ધુપમાં મસ્ત થઇ ગયલા હોવાથી ખરે જોડું પીછાની ચકતા નથી. આપણાં દરિયાઈ લચકર પર આપણે મુસ્તાક રહી જમન લુચાઇ ને જમન મીલ ઝકપ જે કુન્યામાં સર્વશી ટ્રેન્ડે છે તે ગણત્રીમાં ભેતા નથી. જે દિવસે આ હુમલો થશે તે દીવસે કોઇ પછુ જતની તકરાર કે ઝગડો થશે નહિ. આપણે કાંત નિંદ્રામાં આપણાં બીજાનામાં પોટેલા હોઇયું તે વેળાંએ જમન કાંઈકો યુપયુપ ધસી આવશે અને લકાઇ થશે એવું ધારીશું તે પહેલાં જમન લચકર ઈબીસ લુમિ પર પર ઉતરી જશે.

‘તેમ હશે તો હું ધારંજ તેમ જમન જસુસો દરેક ખજાર મેળવવા આ તરફ ઉભરાઈ જતા હશે’ મેં જણાવ્યું.

‘તેથીજ હું હયાં આવ્યો છું’ જવાબ મળ્યો. ‘જમનોએ આ પૂર્વભાગને જૂલ જૂલ વિચારોમાં વહેંચી નાંખ્યો છે અને દરેક વિ-ભાગમાં એક પા વધુ જસુસો રહી ખોરાક, જન નવર, વગેરે વગેરે દરેક ઉપયોગી બાબતોની મા-લીતી મેળવે છે. તારના દોરડાં કયાંથી કાપવા, ટેલીફોનનું દોરડું કયાંથી તોડવું, તોપો કયાં ગોઠવવી તથા લંડન તરફ કઈ બાજુથી ધસી જવું તેની દરેક માહિતી મેળવાય છે.’

તે સાંજ હમે જેમ તેમ પસાર કરી અને બીજે દીવસે મોરેર બાડે લઇ આસપાસના ગા-મે શેરી ગઢામ અને વેબોર્નની મુલાકાત લીધી. હમ નસીએ આ જગ્યાએ બચાવના કશાંયે સા-ધન ન હતો છતાં જમનીએ પહેલ વહેણું પોતા-નું લચકર આ ગામડાંઓમાંજ ઉતારવાતું નકોઈ કયું હતું.

શેરી ગઢામ આગળના કિનારા પર ફરતાં મારા મિત્રે મને દરેક વિવત જણાવી.

હમે ઝડપથી મોટાર તરફ ગયા અને હુ-
ક રસ્તે ચાલને તે નાનકડાં ચહેરામાં દાખલ થયા.
મોટારને ગારજમાં સુધી હમે પારમાં ગયા
અને ત્યાંથી નીકળી પોસ્ટ જોડીસ તરફ ગયા.
ત્યાં આગળ જતાં એક મકાન આગળ થોભી
જોડે બોલ્યા,

“જેક, અહીંજ થોભ. હવડાં થોડીવારમાં
એક શખ્સ ભુરો ઓવરકોટને ગોરૂ કેપ પહેરી
કાગળ પોસ્ટ કરવા આવશે. તેને કાળી બમર
દાદી છે, તે ચાલતાં તે સહેજ ખોડાય છે, તેને
ત્વંથ કે તેની પૂઠે પાડે. કંઈય મને તે જાણ-
ખશે તેથી હું ખસતો રહેવા મારું છું.”

“હું મજાકથી સીમાર સળગાવી તેનો કુવે
કાઢતો ફર્યો. આજુ બાજુ હું ધ્યાનથી જોતો
હતો તેવામાં એક મોટાર પોસ્ટ જોડીસ આગળ
આવી થોભી અને તેમાંથી બે જણ બહાર
નીકળ્યા. તેમાંનો અટોર બેને આપેલાં વજુનને
મળતો આવતો હતો. ટીકીટ ખરીદવાને બહાને
પોસ્ટ જોડીસમાં હું ધુર્યો. પણ તે આગમજનુ-
એક કાગળ પોસ્ટ મારફતને રજીસ્ટર્ડ કરવા આપી
દેવામાં આવ્યું હતું. તેજો ઉતાવળમાં હોવાથી
રીસીટ લઈ બે બાજુએથી આવ્યા હતા તે તરફ
મોટારમાં ચાકી ગયા અને તેમના યુમ થતા
આકાર તરફ જનવરની પેટે, ટગર ટગર જોતો
રસ્તામાં જોઈ રહેયો.

બીજી પછે મોટારે હોટેલમાં જઈને જનનને
હકીકત જણાવી કે તુરત તે મારી સાથે નીકળ્યો
અને તે જીતા રસ્તા પર ગાડીના પેડાંની ડાબ
તપાસતા હમે આવ્યા. ત્યાંથી પાછા ફરતાં તેણે
જણાવ્યું,

જેક, ટીકીટ, બજુ કે આ એકલસ શહેર
મ જનન સફર વેળાનું ખાતે લટારી લઈ-
રતું વડું મથક જનાવયતું નહીં ચાલુ છે.
અહીંથી આજુમાંહના ભાગે નીચાણમાં
હોવાથી કુરતી આ પસંદગી થઈ છે. પેલા
દેવલના મિત્રાના પરથી કરવામાં આવતી સીંગ

નથી થલે દુર દરાગ જેઠ શકાય તેમ છે.....
ચાલ, જરા પેટને ટાકું કયે. મારે કાલે બેઠન
જવું છે. તું કોમર ખાતે રહેજે હું. હું આવું
ત્યાં સુધી હેક્ટોના હું.”

એક અઠવાડિયું મેં ફેક્ટમાં દોકલા ખાધા.
તેમજી જનના આવ્યો પણ ત્યાંથી હમેને હમાર
અસળાળ છાપી બાજુમાં આવેલાં લોવેસન
ટાફ ખાતે લઈ જવો પડ્યો તે બીજી દીવસે
ત્યાંનાં એમપાયર હોટલમાં હમે હર પડ્યાં.

હમે કાંઈ તે શહેર જોવા આવ્યા ન હતા.
પણ ત્યાં રહીને મોટારમાં આરે બાજુ પેટી બેઠી
મોટારનાં પેડાંની ડાબ જોઈ ફરી કીલાવે
બાજુનાં એક એક ગામ કે શહેરની ગારજમાં
હમે ફરી વલ્યાં પણ તે બેઠી મોટાર જણાઈ
નહિ.

એક સાંજના ફરતાં ફરતાં જનની નજર
રસ્તા પર પડેલા છાપ પર પડી કે મોટાર બેઠી
રખાવી અને બરાબર તપાસ કરી હમે ઉભી થી
અને તપાસ કરવા માંડી.

અંધાર થતાં હમેને પાછા ફરવું પડ્યું.
પણ બીજી દીવસે હમે ફરી પાછાં તે જગ્યાએ
ગયા. કમનસીમે રાત્રે પડેલા કારે વરસાદની
મહોમણે તે છાપ સંતર હસરાઈ ગયા હતા.

એક અઠવાડિયું ફરી પાછા હમે ફેક્ટમાં
ફર્યા કીલા એક દિવસ મોટારને પાછળ રાખી
હમે ચાલતા હતા તેવામાં બાજુમાંના એક
રસ્તામાં તે મોટારનાં પેડાંનો છાપ જોતની
નજર પડેલ.

તે છાપ તુરતોજ લાગતો હતો એટલે
અચચા આવી નહિ. હમે તુરત મોટારમાં બેઠા
અને પૂઠે લાગ્યા. બહુ જલદીથી હમે તેની પૂઠે
લાગ્યાં. હમારી મોટાર બીજીની પૂઠે જતાં એક
સાંકડા રસ્તા પર ફરી કે હમે ઉતરી પડ્યા
અને મોટાર પાછળ રાખી પગે ચાલતા, મસા-
યા અધિક દલાકે હમે તે મોટાર અને તેમાંના

શપ્તસેને જોયા. તેઓમાંનો એક પેલુ રેલ-
સ્ટક કાગળ કરાવનાર હતો.

તે બેઠી શપ્તસો ત્યાંની રેલવે પુલ સંભા-
ળતી તપાસતા હતા.

આ પુલનો કેવી સહાયત્રી નાચ કરવો તે
તેઓ તપાસે છે. જ્યારે જમના આવી પુલથી
સારે રેલવે બચકાર બંધ કરવા આ પમણુ
જરાય છે જોન ફાન કચકચાવતો બોલ્યો.
'હીક છે, બચ્ચાઓ તમને બી. જોડે કે તમે
કેવા ઉસ્તાદ છો !'

અડધો કલાક સુધી હમે તેમને જોયા.
તે બાદ તેઓ પોતાની નોંધોમાં કંઈ લખી
પાછા મોટારમાં બેઠા. હમે પણ તેમની પુઠેજ
હતા. એ કલાક પછી એક નાની ટેકડી આગળ
આવ્યા. ત્યાં તે મોટાર હમેલી હતી અને તેમાંના
શપ્તસો તે બાલુના મોટારમાં ફેડેલેતા હતા.

તેમણે કામ પૂરું થયું નહિ. ત્યાં સુધી
હમે તેમને તપાસતા ચાલ્યા. તે પછી તેઓ
પશ્ચિમ તરફ ગયા અને હમે પાછા હમારે
અસલ મથક હોટેલમાં ગયા.

ત્યાં તપાસના કરતાં હમારી અભિપ્રયોજી
વચ્ચે જણાયું કે કે એલારોલેલખન, પેલી
જમના આયા, ત્યાં મેકમ હસના નામે ઉતરેલી
હતી. જોને તેણીને લાઇબ્રેરીમાં જોઇ અને
તેણે મને બોલાવ્યો. હમે જનને બાતરી
કરી તેણે હમારી કાજરીથી વાકેફ હોય તેમ
જણાયું નહિ.

જોન યંચવાડામાં પડેલો બીજો દિવસે તેણે
મારી પર તાર કરીને તેલકીક કરવા જણાવ્યું.
સાંજના તારથી જવાબ મળે કે તે આયા
આજ પંદર દિવસ યંચાની નોકરી છોડી
ગઇ છે.

તે જોયું છે તેમ જરમન જાનસુસે આ
તરફ જલ્દી ભમવા લાગ્યા છે, જેકે જોને
જણાવ્યું. એનો કંઈપણ ઉપાય કરવાનું
પડેલું.

તે બાદ હમેને જોય નહિ કરી હમારી
મોટાર બીજી બાજુએ રખાવી અને તે બેઠી
મોટારકારનાં છપતી તપાસ રાખતા રહ્યા.

બીજો દિવસે જોને એક નાની કાઠમી
લારી મોટારમાં મુકી અને શાફરને પુલથી
ચેતકણી આપી કે ગમે તે થઇ જાય તોએ
તેને ખસેડવી નહિ.

તે સાંજના મારીનો બીજો તાર આવ્યો
તેમાં તેણીએ જણાવ્યું કે દરિયાખાતેએ
તેણીના રીપોર્ટ માટે ઉપકાર માંગ્યો છે અને
તે આજે થટતી તપાસ કરવા ક્યુલ્યું છે.

કમળખતો કાઠ એવા ઉદ્યુને મેકિલેસ
કે જોને જમનાનો એક બોલ પણ આવડેલો
ન હતો જોન પઠપઠ્યો ને તે તાર તેણે ફાડી
નાંખ્યો.

રાતના સાત વાગે હમે દાખી દાખીને
પેટની પુલ કાંધી અને ત્યાર પછી હમે મુસા-
ફરીએ નીકળ્યા. જે મહાનનાં કરવાનું આગળ
જોને તપાસ કરી તે ગાડીનાં મથક તરીકે
જણાવ્યું હતું ત્યાં હમે આવી પુખ્યા. મોટાર
થોડે દુર રાખી હમે ઉતરી પંધાને જોને પેલી
કાઠમી ખસે મારી.

'તારી રીવોલ્વર છે ને ?' તેણે પૂછ્યો.
દુર જતાં સવાલ કર્યો.

જે હા પાડવા ડોકે તમાવ્યું.

'તે મહાનમાં મારે થોડીક તપાસ કરવાની
જરૂર જણાય છે' તેણે સૂચવ્યું.

'એટલે કોઈકુલ શરૂ કોણે ?' હું જમના-
ને બોલ્યો. પછાકા પો મરી જવાનો સોદો !
જાહ ! જાનસુસે હમેમાં લીમકારા
હોય છે. તારાનો જાપથો ચાલક ! ખાંડપ્યા
તમે માયુ મુકી કુજેજ શાનો ?

હમે જલ્દી જલ્દીથી હમે ત્યાં આવ્યા.
મહાનમાં કેવે રાયાની દેખાતી ન હતી એટલે
પણ સૂંઝ ગયા હોય તેમ લાગ્યું હતું.

હજી વીજળ હોવાથી હમે દરવાજાની સામે ઢાડીને સાથે ઉભા. દુરથી કાંઈ મોટેર આવતી હોય તેમ હમેને લાગ્યું. પણ તેના પાંતિ અવાજ નહીંક ન આવવાથી હમે તેની રજાર કરી નહિ.

કાપાલ કહી તપાસતાં જે વાજેલા જણાયા. વખત થયો છે એવું ધારી હમે તે હોખડના દરવાજા આગળ આવી. અને તે ખોલવાની તજવીજ કરી પણ તેને તાણું મારણું હતું.

ઉપર ચડી ઉતરવા સિવાય બીજો માર્ગ ન હોવાથી હું પહેલાં ઉપર ચડ્યો. પણ તે તેવામાં એક સીના અવાજે હું ચોંક્યો, તીચે જોતાં મેં જોયું, કાપાળી સાથે લાતી જોયે કે ઘરત હું તીચે કુલ્યો. ને મદદે મથા. તેજ પળે તે સીચે જળીથી જોયું. હાથ ને તેણીનાં મોઢાં પર હતો. તે અસહ્યેને યુગ પાપાની કાચેસ કાપી પણ ઘરત મેં તેડું મોઢું પકડી લીધું.

‘એને રખાલો કુચો માર.’ જોન જરાયો.
‘એ તો પેલી કમખત જમન આપા છે.’

બીજી પળે જે રખાલો કુચો તેણીના મોઢાં મેં ખોસી દીધો અને તેણીના હાથે મજબૂત પકડ્યા કે જોને આવા સમયને બરનો સામાન જળવામાંથી કાઢી તેમાંથી ‘રસમની’ મજબૂત ફેરી લીધી અને તેણીના હાથેને પગે કચકચાવીને આપ્યા.

તેમ છતાં જમન આપામાં લોક ગાંજ ફેલી તેણી તરફવા લાગી પણ ફેકટ, બીજી પળે હમે તેણીને સામેનાં બેલરમાં ઉંચકી ગયા અને ત્યાં આગળના એક મોટા ઝાડ સાથે કચકચાવીને ખાંધી. તેણી કાંઈક અમત્યની ખબર લઇને રાત્રે આવી હતી એવી દમરની ખાતરી હતી પણ તે જણવા વખત ગુમાવેલો ફેકટમાં હતો.

જુલું સંભાળથી હમે હવે દરવાજા મધને ઉપર ચડી બાગમાં ઉતર્યા અને તે મકાનનાં દાખલ થવાના બાગની ડાંગી જમણી બાજુએ ગયા. કાપી બાજુની બારી સાધારણ જણાતાં ફેરી પાછો જોને જળવામાં હાથ ધાલી બારી ખોલવાનાં જોળાંને કાઢ્યા. મેં મિનિટમાં તે બારીની સંકળ કાઢી બારી ખુલ્લી કરી હમે એક ફેકટ બારાસ્તે કરેલાં જોરકામાં આવી.

શાંત યુવકીની ત્યાં બાપી રહી હતી. તે કાંતિ યુવકીનીમાં મેં મારા બંતઃકરણને જોઈમાં વળગારો મેલું સંભળ્યું.

હમે તે જમણેના મકાનમાં આવી. હતાં. તે જોરકામાં હમેને ઉપયોગી થઈ પડે તેડું ન હોવાથી જોન, પેલી તેની કીમતી બેગ સાથે ‘રાખી’ સંભાળથી બારણું ખોલી બહાર નીકળ્યો અને અગર પગલે બધા જોરકામાં હમે બને ફેરી વળ્યા.

‘ફટ’ ન વળતાં હમે ધીમેથી માળપર ગયા. હવે સવાલ થયો કે તે જમણેનાં કયા જોરકામાં સુલ્યા ફેરો, સંભાળથી કામ લઈ નસીમ પર આધાર રાખ્યાં વિનાં છુટક ન હતો. પહેલો જોરકો ખોલતાં તે અંદરથી બધા અથડો જણાયા એટલે ખાતરી થઈ કે કાંઈ તેમાં સુતેલું હશે. બીજો જોરકો પણ તેવાજ જણાવ્યો. ત્રીજો મોટો જોરકો તપાસતાં જણાવ્યું કે તે અંદરથી નહિ પણ બહારથી બધું હતો.

બીજી પળે એક અજાણ જેવી કુચી જોનનાં જળવામાંથી નીકળી અને ઘરત બારણું ખોલી અવાજ કર્યો વિના હમે તે જોરકામાં દાખલ થયા.

વિજળિક બત્તીની રાશની તે જોરકામાં ફેલાવતાં હમે અજાણનીમાં ગરકાવ થઈ ગયા. બારી આગળની એક મોટી ટેબલ આગળ તે બાજુના બાગમાં એક મોટો નકશો ચીતરેલો જણાવ્યો. તેમાં રથે મથે

નિકાનો કરેલી હતી અને. બાળુમાં જમન
બાંધામાં નોટસ લખી હતી. બીજા બાળુએ
ફોટોમાંની ફીલમાંના કાચો પોલા હતા. એક
રેખાપર ધણાક મહીનાઓની બારે મેહનતના
પરિણામમાં લશ્કરી મથકોના દોરેલા પ્લાનો
વજેરે પોલા હતા. બાળુમાં બે ત્રણ કેમેરા,
રાત્રીને સમયે નિકાન કરવાનો સચિ, સંભા-
ળથી દોરેલા પ્લાનોને માથે તથા એક
ક્રંકમાં રીપોર્ટ અને નોંધો થીક બન્ધ પોલા
હતા. આ બધુ થોડા દિવસમાં બર્લિન ખાતે
મોકલી દેવામાં આવનાર હતું.

જેને તેમાંના થોડાક કાગળો લઇ મળવામાં
મુકતાં હતા. આ બધુ પાછળથી ઉપયોગી
મધ પડશે. તે કાગળોમાં એક જણવા જોગ
રીપોર્ટ હતો જે શલચનના વાંચકોની જાણને
માટે અને ટપકાની સેવાની જરૂર જોઈ હતી.

ઇંગ્લાંડનો પૂર્વ કિનારો.

વિશાગ છો.

U. S. ૧૯૦૧ ના ફેબ્રુઆરીથી ડીસે-
મ્બર ૧૯૦૮ સુધી ખાસ ફેબ્રુ પક મુકવામાં
આવેલા ૧૧૪ મી વેસ્ટફેલીઅન પસટરજ વાળા
ફેપટન વીલહેમ ફોલ્ડબર્ગની નજર નોંધે.

વેબોર્ન—નોરફોલ્ક—ઇંગ્લાંડ

(જુરો મોટા નકશો આ લગત સામેલ છે.
ફોટો ગ્રાફી બી સીરીઝ નંબર ૧૦૧ થી ૪૫૦)
આ ડીસ્ટ્રીક્ટમાં શેરી-અદામ અને કોમર
સહેરો સાથે મળી લેતાં, બધી મળીને ૪૧
જર્મન રેથલ વસવાટ કરી છે. તેઓમનિ
મોટા ભાગ દોરણમાં નોકરો, જખરચીઓ
અને કુટુંબવા વેપારીઓનો છે. ફેરફારે તે "અદાલ
લિવસ" માટેનું કાર્ય નકકી કરી આવેલું છે.

હથારો.

ફેલી-અલીય ખાતેના એક ધરમાં હથારો
નો મોટો જથ્થો છે. નિકાન મતાં બધાં કુખી
રીતે એકઠા થશે અને નકકી કરશે વખતે

કિનારાપરના પેદરેઝીય પર તેમજે મથકે તબી
પરશે. સાથે સાથે મોટા નકશામાં કરવામાં
આવેલી નિકાની શુભજની જગ્યાએ સપથો
તાર અને ટેલિફોન બંધકાર કાપી નાંખશે.
નકકી કરેલા કુટુંબમાં હેપરીખન ખાતે જર્મન
દોરડું સામવવા આપણા બાઇબેલને ફરમાવશે
અને આપણા વકાલોની કાબડીને લગતી કોઈ
પણ ખબર મહાર જતી બધાકાવશે.

માણસો.

આ ૪૧ માણસોમનિ, દરેક ફેબ્રુઆરિય
સેપાક બચ્ચો છે અને તામકાર કુખર આબા
સરકારની સેવા જાલવવા તેજી શોખંદ-લીવેલા
છે. તેમનો સરકાર રેફરન્ટ-બીટીશીમ છે.
આ બધાકાર અમલકાર કામમાં કોમરના ટકર
સ્નીટમાં મથ્યારાના વેપમાં રહે છે.

પુલ મારે ડીનેમાઈટ

રેવેના મોર્ગમાં ખસલ કરવા પુરો ઉરાડી
નાંખવાનાં છે. આ પુરો મારે નકશામાં બાલ
નિકાન કરવામાં આવેલી છે. તે ઉરાડી રેવા
માટેના જોધનો ડીનેમાઈટ વેબોર્ન ફોલ્ડનની ન-
જીક આવેલી સેન્ડી લીલમાં સંતાડેલો છે.

ઉત્તરવાની જગ્યા.

આમાં ઇંગ્લાંડમાં આપણા લશ્કરને ઉતા-
રવાની સૌથી સલામતી બરી જગ્યા વેબોર્નની
આખો કિનારો છે. આ કિનારાપરની પિલીસનું
નાકું તારનાં દોરણથી હારવીચ જરૂર સાથે
જોગવડું છે. જેવાં આપણાં વકાલો રેખાશે
આ તાર કાપી નાંખવામાં આવશે. વેબોર્ન
ગામમાં એક માની તોર ઝોલીસ છે, પણ તેને
કળને પોસ્ટ ઝોલીસની નજીકમાંના દોરેલા
વાળાં આપણાં બાઇબેલ એકઠાં લખશે.
કિની પર ગુન્ય નકનો વાવેલો ઉત્તર કરવામાં
આવશે એટલે મળેને દરેક સંરજતા મળી જશે.

તારની દારડી મારી નાખીને કાઢી નાખીને
આ બધાએ યાદની આઠ અમલના મુકે
ના તારની દારડી પસાર થાય છે. તેમાંના પાંચ
તેમજ ટેલીફોન દોરડું તો ખાસ રાખી ના-
ખવું જ પડે. એકલસ સાથે સીધા વ્યવહાર
નું દારડું આપણી જરૂરપાત માટે રાખી મુક-
વામાં આવશે.

કિનારો

કિનારો સખેત છે. કિનારો આગળથી દક્ષિ-
દિશામાં જવાનો કુંદર પથ દર્શાવતો રહેતો છે.
પાણીના અવાજ સાથે વગેરે માટે જુઓ છિ-
દિશાને કાંઈ ખાતાંનો વિષે. અને આટલું નખર
નું દારડું જ આ લગત સામેલ છે.

સાહેબ

માનને નાંકે છુદારની એક ભૂમી છે.

ગોરાઈ

ગોરાઈમાં ગાંધીજીની કુશળતા નાની છે એટલે
ત્યાં ગાંધી જયો રાખવામાં આવતો નથી. ગન-
દેન તરફના વિભાગમાં પુછળ મેડાં અને વાછ-
રા મળી ચકે તેમ છે (દરેક પેઢીને ત્યાં જન-
વશ કરતાં છે તેનો કમવાર કોઈ આ લગત
જોડ્યો છે.)

મોટરકાર..

આ વિભાગમાં ૧૨૫ મોટરકાર છે. તેમ-
ના માલિકોનાં નામ અને સરનામાં આ સાથે
સામેલ છે.

જર્મન નસુસોની નેપિનો એક નસુનો ઉપર
જાણ્યો છે.

તેજ પછે પાછળ ઢકતાં મારાથી કમનસી-
બે આપણે લાગ્યો અને જાણમાં મુકેથી ફોટો
ગ્રાહના કાગળો ફેંકી પડી આવાજ સાથે લાગીને
જુકો થઈ ગયો.

હમે અને દર્શાવ ગયા. પાસેના ઓરડામાં
હીલચાલ થતી મેં જોઈ અને મેં જર્મન આપા

માં એક બીજાને જોલાવવામાં આવતા સાંભળ્યા.

‘હમાં જોય’ જોન હોઈ પીસતો બેઠેલો.
‘હવે જાયલા થવામાં માલ નથી.’

તેજ પછે બે શરૂસો, જોડ્યા પેલા રહેલો
પુલ તપાસવા ગયા હતા. ને પેરિટ ઓરીસમાં
આવ્યા હતા, અંદર આવ્યા.

હજી હિમત રાખવામાં જ રહાપણ જોઈ
જોન પોતાની કિમતી કાઢલી બંધાયું. મકડી
આગળ આવી જોડ્યો.

‘સાહેબ, તમે જોશો કે તમારી લુગ્ગાઈ
હવે શોધી ઝડી છે. તમારી આ નેપિં અને
પેલા નકશો હમેને ખડું ઉપયોગી સાધ
તેમ છે.’

‘તમે કયા દકથી હયાં આવ્યા છો?’ તે બે
માંના વક્ષ જમને આગળ આવી અંગ્રેજીમાં
તરકારને પૂછ્યું.

‘એક અંગ્રેજ અગ્યાનાં દકથી, હેર રોલ
અંજ, જોને સાફ સાફ ટીકા લગાવ્યો. જો અ-
જબ રામજાણી ધણ પડ્યો.’ એક્ટેન્ટ, તમારો
મોરીસ સંમિતો એટલેમાં કોઈ સાથે બેપિસાં
તમેને જણાશે.

તેની સાથે વાળા બંધાનના કાંઈમાં રીવાજવર
હતી પણ મેં જોયું કે તે સાવ લીચકારો હતો.
તેનો અહેસો પુછી જોવા ધણ ગમેલો હતો.

‘હું ચું કહેતા મંગેજ? રોલઅજ
પુછ્યું.’

‘હું આપ સાહેબની આ કિમતી મેકન્ટ
નો નાચ કરતા માંયુ છું. તમે આજ બે
વર્ષ થયાં હયાં રહેો છો તે અગ્યાન મોટરમાં

બેસી તમે ધણી મુસાફરી કરી છો તમ અમરો
મેળવી છે; પણ તેજે નરમાસથી જણાયું.

‘તમે ધણી દુસ્વારી ખતાવી છતાં એકજ વાતની
શુધ કરી. તમારી મોટરનાં ટાયરો તરીકે
જર્મન ગ્રુન્ડ માક નેન સ્ટ્રાસ’ મુકતાં
તમે જર્મની રાપ ખાધી છે. આખાં ઇંગ્લેન્ડમાં

આ એક જ નોડ છે. અથગત ટાકડિપણીમાં તે
તે ધણી સારાં દશે પછી એ અડખી માર છે,
તમારા જેવાં સાદુકારી કામ માટે તે સાચું
નથી. મેટ્રીશ્ક પાકમાં તમે રાતે તમારી વાઇ-
રને મળવા આવતા હતા તે વખતે તમારા ટાક-
ડાના છાપે મને અચળ કાઢેા હતો અને તે
પરથી હું તમોને શોધવા ચકિતવાન થયો છું.
‘હું શું મારી નોડેસો ને ધ્યાનેના નાશ
કરવા મગિછે ?’ તે લેક્ટેનન્ટ જરાડયો. ‘આહ
કુનાં, હું તને તેમ કહી કરવા હમ્મશ નહિ.’
‘ત્યારે બાજુ ઉભો રહીને જો ?’ જૈન
જારણાં આગળ હતાં જોડયો. ‘જરા, અહીં
જો ?’ તેણે તે કિમતી ટાકડી ઉપાડી બજાવ્યું
કે ‘તે જર્મનેા હાથ અંદર આભ્યા.

‘બીજા પછે જૈને તે કાચળીમાંના પાઉર
ઝોરમાં ફેંક્યો કે તેમાંથી મોડું બળવું થયું
અને આખા ઝોરમાં બસુકા મારતી આમ
લાગી. તે ઝોરડો બહીની પેડે તપી ગયો.

‘પાઉર પાતાં થય્યાં પુમાડાને લાગ
લઇ હમે કંપધી દાર પસાર કરી બહાર નીક
ળી મયા હતા. તે જર્મનેા ઝોરડો બચાવવાને
અશક્ત થવાથીજ પોતાની જાંઘળીને બચાવ
કરવાને બહાર નીકળ્યા. તેમની રીવોલ્વર પકાકા
બંધ પુટી પછી ફેડટ.

બાજુમાં છુપાઇ રહી હમે જોયું કે આજુ
મોંઝાં આગમાં તારાજ થવા લાગ્યું હતું. તે
જર્મનેા કંપડાંબર બહાર નીકળી નાહ્યા.

‘એ સોડને પકડવામાં માલ ન હતો’
જૈને જોલાસો કાઢેા. ‘તેમ યતાં આપણે
જાહેરમાં આવ્યે જે હાથને તબકકે થવાની
જરૂર નથી. આ, બદખામ, જર્મન પેસે હયાં
મળાહ ઉઘારી રહ્યો હતો. તેણે બક કિમતી
વિગતો મેળવી હતી પછી તે હવે નાશ પામી છે.
કરી પાછો તે હયાં પ્રપચ રચશે નહિ તે માટે હું
જોઈતી ગોઠવણ કરીશ. આવ, બાબા, હવે તો
જમ આવેલ. જરા કરારને હવે પડ્યે તે બરા !’
(હવે પછીના અંકમાં)

ધંગલાંડમાં જર્મન હેરો.
તેની બધી કુક્તિઓને મપાયો સામે રહ્યો થયો.

સોરાબજી સીકંદર કોટમાં સાક્ષી-આપવા
આભ્યા.

‘તે બંદક પુટતાં જોઇ હતી ?’ સોરાબ
આપવા પછી મેજરનેટો તરડાંબને પુછ્યું.

‘ના, મેં અવાજ સાંભળ્યો હતો’ સીકં-
દરની લાહેરી ચાલી.

‘કુહ, એ જુગાની ચાસે નહિ... અંધાવ
હતો જા’ મેજરેટ ઉઘાવા.

સોરાબજી સાક્ષીનાં પીંજરામાંથી ઉત-
રી બારણાં તરફ જતાં શું કહેને દર્યો.

મેજરેટનો મીઝળ ગયો ને કોટના તીર-
સ્કાર માટે તેને હંક કરવા જોઈ મંગાવી,
હસવાનું કારણ પુછ્યું.

‘નામદાર સાહેબ, આપે મને હંરતાં જો-
યો ?’ સોરાબજી બાએ સવાલ કયો.

‘ના, પછી મેં અવાજ સાંભળ્યો’ મેજરેટ
ચીચવાયો.

‘કુહ, ત્યારે તે જુગાની ચાસે નહિ’ કહી
સોરાબજીએ આલવા ‘મોડ્યું ને કોટ’ વિચારમાં
પડી કે શું કરવું ?

સીપાહોનાં કામજોમાં સેનસોર જેમ બિમે
તેમ કાપ મુકતો હોવાથી એક ‘સીપાહનું’
હાથ આવ્યું ને તેણે સેનસોરને બનાવવું
કામજોમાં લખ્યું. ‘પરબીડાં પરની ટીકીટ
નીચે જોજો.’

શું એક જાનમી મળી હોય તેમ સેનસોરની
એવીસમાં ધરફડી ચાંતી. ટીકીટ કેમ બંધત નીક
જેન નહીં એવી સખત ચીટકાવેલી હતી. એક
કલાક પછી બપોરસેવે ગરકાવ થઇ ગયો ત્યારે
ટીકીટ નીકળી. નીચે આ વાક્ય હતું.

‘બપોવા, ટીકીટ, હજોડતાં મહેનત પડી
કે માફ કરજો’

From my Diary

(for Gulshan)

by

Manmohanrai Hakumatrai Desai, B. A. LL. J

(1) When emotion is at its highest, when despair mocks in his face, why is it, then alone, that man prostrates to God

(2) The joy of achievement after a life-and-death struggle is far more intense and paradisaical than the easy acquisition of any thing. The tougher the fight, the more earnest the reward of success and triumph of victory.

(3) In life, some times, one has to be an operatic danseuse piping to the tune of Lord circumstance. But will that deter him from unflinching perseverance. At one time, an operatic danseuse, at another, a proud free spirit—it has its lessons and joy also.

(4) Alas why should I clamour for gilt happiness coloured false, when genuine plea-

asures are so lavishly spread for me by Him, whose sole paternal care is to render me happy. A kind word, an innocent smile on loving lips, a beautiful star, fine silvery moonlight, sweet, melodious music of the ocean, fine landscapes, love, brothers, parents, wife, satisfaction of duty discharged, buoyancy of vigour, hope, youth, health, morning, evening, sun-rise, sun-set and infinitely innumerable details—are these not all, each itself a mine of wealth and store of happiness so lavishly, lovingly bestowed upon me for my happiness that I should pine and struggle for material wealth, and judge life's worth according to that standard of base and enervated natures? Lord Almighty, but for thy generosity and greatness, how could men

have existed? To grumble and complain of life is to sin against thee, and the greatest sin, more monstrous than the murder of a man for here is the down-right murder of a soul.

(5) What is the richness of the rich? A motor car! I have a far better, stronger, happier motor, power within myself, within my being, which will defy a hundred thousand things—the motor of self-reliance, of self help, of self-dependence and consequently of proud self-assertion. A motor car! To pine for one! How contemptible an ideal, how low an ideal aspiration! Throb well, my brother, the machines of thy own inward motor and thou wilt be a far better motor-owner of thyself than the possessor of a thousand motor cars.

(6) Material prosperity! Money! Lord, how these fiends harass us! Is money, fame, praise, to be the goal of our life at the cost of the higher mission, which Thy Considerateness has ordained for us in Thy wisdom? Alas, we waste our powers, our energies in struggles after things that are a delusion. Lord, Lord, Thy help, Thy guidance we seek, Lord Bene-

factor, teach us humility, generosity, sympathy for all, love for mankind, and brotherly feelings for the world. Gracious Mercy, inspire us with a righteous indignation for every thing cruel, mean, base, ignoble. God, curb our passions, and help us to gain peace with the world, good, kind words for the sufferers. Let us destroy anger from our minds, efface jealousy from our hearts, banish sin from our eyes. Teach us the secret of the love of Christ for the agony of the lepers and the emotion of the feelings with which he blessed the feet of the beggars. Let not our souls be entangled in the deceitful web of the world's dolly-play of wealth and riches and praise and fame and conceit. To Thee, thy servants turn, show Thou them the path and reclaim them from their sins.

(7) Newly-married couples, generally, during the honey-moon period, and especially when the bridegroom is quixotic and some time a little peurile are apt to lead themselves and often also their well-wishers, to a frantic wild-beer's dance or to create raging storms in small tea-cups shaking each other tremendously. For it is then neither the age

of homodomy, nor that of gynarchy with them, but one of fanciful flights of fanciful brains. Hence it is that some husbands, some times out of uncontrolled violent joy, pirouette on their toes in the most quizzical manner, and sometimes out of sheer childishness, gyrate like weak weather-cocks, at the mercy of powerful whirl-winds.

(8) They say, man must be both natural and unnatural; but I believe, man is after all man, and if he is a *man*, he cannot be unnatural. Man and nature are so closely interwoven and in such glorious and perfect concord that the tunes of life will never vibrate in happy harmony and perfect order, if man can become unnatural at his sweet will, whenever he wishes.

(9) Picture Post-card Collection I Card-collection is often times risky, and has got a nasty habit of tumbling to the ground all that lofty, magnanimous collection of ours at a single touch of reality. If mankind would but exist on their exquisite card-collections *only*, which they try almost every day and build with them also nice airy card-castles to luxuriate in, where would have been the misery that infests the dingy nests of we, the voyagers, as they say, on this vast ocean of humanity.

I should like to exchange cards but "really" printed ones; but I won't part for millions, with my sweet, delicious, enchanting card-visions that soothe, and refresh and rejuvenate, nay, not for the world!

(10) Passion is a selfish motive instigated by pride and characterised by unscrupulousness while true love is never selfish, nor ever turbulent, or wild or mean. Will Dobbin in *Vainety Fair* is a true reflex of ideal love. True love is a stimulator of man's noble nature, a softener of his rougher qualities, humaniser of his character, and not an instrument to call forth the baser nature of mankind into play. That soothing current of love passing from one heart to another, unsexing even sex, can be established, but for once only in life. That spiritual joy, that emotional ecstasy, that iridescent phosphorescence of life is not like the material trappings of the world, which can be acquired at any time and in any place by the tender of a price. This certain something can be felt but once only in life when all youth within springs towards and pines for breathless pleasure in love's carol and when the spring time of life with all its gay luxuriance invites man to its light and happy fancies.

પારસી બાનુ લુપીન!

(ચીત્ર સાથે)

હાટેહાડ ધુનવનારી આંખે ગંભીર ડિટેક્ટીવ વારતાનો હજી સુધી
નાનકાન્સીસ્કે આતે ફાપીરાપટ નોંધાંઓ નથી તેરલાં બે બાધ
‘શુસકામ’ ને પોતાના એકાદ નવા તાટક માટે સગીન પ્લોટ બેઠતા.
કાંઈ તો કત્તાની સંપૂર્ણ પરવાનગી છેલ્લે ! ! !

(અખનાર—સરસેકા ત્રીન પાઉ.)

પ્રકરણ ૪ થું.

(નેમાં અટકી પકડું મીસ ગરેરીની કારતું ચીચપોમસીનાં સેવસ કાંસીંગ
માગળ અને વળી નેમાં ખુટી નવા મીંટર પાસના આશ્ચર્યચીરામ ચીન્ક (1) નેમાં
રજયાત આ મરસુના થતી સમજાતી.)

સુના મરેરીને સમજે ઉપડેસી તે ગંભીર
મેટર ફીઆટ ચીચપોમસી વાગા સેવસ કાંસીંગ
માગળ બેઠને યમ ઉભી રહી. ત્યાંના પોરાર
ખબર આપી કે જ લોકસ ટ્રેન, એ મેસ ટ્રેન
અને હથેલી પંદર શુસક ટ્રેન તથા પાંચ સાત
ખાંસી ક્રિનચન જેટલું પંસાર યમ જાપ ત્યાં
સુધી કાંસીંગનાં હરવાગે ઉપડેસી નહીં. હવે !
આપણી મંદાન આતું ડીટેક્ટીવને મનસે ફરેક
મીનીટ તે પાંચ પંદર બાપ ધરાની તુમાન જેવી
કાંમતી હતી અને આતો પારસાં પોણા ત્રણ
કલાક ખેટી થવાની વાત હતી. શાફરે સહજા
આપી કે કરી રોમજળા નવા શુસ પરથી યમને
ખીજવાય સમાયો.

“તારી કીપરી, તેમ કરતાં તો હું ને પત્તો
મેજવડા ફોફું છે તેની ગણતરીમાં શુક પડેલો.
જોની, હમણાં તારાં સ્પીડોમીટરમાં શું
નોંધાયું ?”

“૭૮૧ શીટ મેકમ !”

“શાં વાર, હવે જો ૭૮૧ શીટને ૪૪૩૬
વડે શુધી, કલાક, બેઠેલ તો !”

મીસ ગરેરીનો શાફર ફરેક વાતે આખના
કામ તળે તાલીમ પામેલો હતો, અને ખાલે
વખત તેને ડીટેક્ટીવનાં કામમાં મેરો ભાગ
મેલે પડતો હતો. તેની ખેડક તળેનાં જાકસમાં
કમ કાંઈક ઉપડેસી ચીન્કે હ મેલે તેવર
રહતી હતી નેમાંથી એક સ્ટેટ અને પેન કલા
ડી તે ચપોચપ હસાળ કરવા મંડી ગયો તેરલાં
મીસ ગરેરી કાંઈ નવરો મેલે હતી નહીં તેવર
લાગણ ‘સાજ’ વેચાલ બીધું અને બ્રહ્મના નવા
વાર વાંચવામાં રોમાષ મળ્યા.

“જોનીસ બાપ, આં હમરે હનું મેકમ”

શાફર પેલા શુણાકાર પ્રોપાગરતાં હલું.

“મરીરે ! સાંજમાં તો ખત્રીસ લાખ છે !

“સાંજમાં ! મેકમ શું બોલેલ ?”

“શું શું કહેલ ?”

“તમે અને હીસાળ કરવા આપ્યો તેનો
જુમરોજ.”

ચઢતી પડતી.

(દોહરા)

શરદ તણી શરઆતમાં, વૃદ્ધ થયો વરસાદ;
ઋષભાનની મહામરી, યુવોની આવે યાદ. ૧

રહી નથી ને નવ રહે, એક સરીખી આંદ;
પળમાં એવી પળમાં પડે, દુખો આ દર્દાંત; ૨

ધન ગરબને અતી ઘણો, દિવાવતો તો દાર;
શરદ તણી શરઆતમાં, જતું રહ્યું સૌ નર. ૩

ઘડીમાં ધન વરસે ઘણો, જણાવવાને નર
વિજેસી નાખી વાદળાં; જણાવતો કેમ નર. ૪

લવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

વિપત્તિના વાદળાં.

(ગઝલ)

વિપત્તિના વાદળાં વિલુ વેગ આણા વિજેરશોલ, વિપત્તિ (ટી
આંધીને ઉપાધીઓની, અધી ચડી આકારા માંહિ;

આંધીને ઉડાડવા મનુ, પ્રેમ વાયુ પેરશોલ. વિપત્તિ ૧
વિપત્તિના વાદળાં, સુખનો રવિ ના સુઝેને;

એવીને અધકારમાં, ઘનધોરમાંહિ ધેરશોમાં. વિપત્તિ ૨
રોગમાં રિખાવશોમાં, દુઃખમાંહિ દવાવશોમાં;

લેલદેથી ઉગારશો, ઉપાધીઓ ઉમેરશો માં વિપત્તિ ૩.
વાદળામાં તારડી, સુખની લવાની ના સુઝેને;

આંધીના અધકારમાંહિ, વિપત્તિનું વેરશોમાં; વિપત્તિ ૪
લવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

India's Share in the War

By
Prof. Koshavilal L. Oza, B.A.

A glorious galaxy of poets has sung in
fluent strains, but the following Verses by Mr.
Archibald Fox remain unsurpassed in truth to
life at the present moment.

"We are called, We hear, Be this the single
test—Give we our best!

Doth there from meadow, street, and school arise
A dust of toil, a steam of sacrifice?
Have we a lodestar to light fainting eyes

With solemn hest?

An Empire's might, not proved by wail or blood

But widening good,
A might to lift the weak, to guide the strong,
To make day quicken from the night of wrong—
Be this with us as love or light or song
Or daily food.

So peals the question ringing our long rest
Give we our best?

Arm we with zeal and labour that the day
Of ultimate battle find us not at play
Ay, with new hearts to dare the old great way
We yet shall hold, by gift of each man's best,

Our sires' bequest."